

ANNALER

FOR

NORDISK OLDKYNDIGHED OG HISTORIE,

UDGIVNE

AF

DET KONGELIGE

NORDISKE OLDSKRIFT-SELSKAB.

1854.

KJÖBENHAVN.

TRYKT HOS J. D. QVIST, BOG- OG NODETRYKKER.

SAGA ÓSVALDS KONÚNGS HINS HELGA,

UDGIVEN EFTER EN ISLANDSK OLDBOG, MED INDLEDNING AF JON SIGURDSSON; OG MED TILFÖIET DANSK OVERSÆTTELSE AF THORLEIF GUDM. REPP.

To af den romerske Kirkes Helgene forekomme under Navnet Osvaldus. Den enes Navn er i de geistlige Calendarier og i Martyrologierne knyttet til 29de Februar (Bolland, Acta Sanctorum, Februar, Tom. III, 750), og han anföres som Biskop af Wigornia (Worcester), og Erkebiskop af York i Tidsrummet fra 960 til 992. Den anden Osvald, som synes at have været mere berömt som Helgen, var Konge over Northumberland i Aarene 634—642; om ham handler den fölgende Saga. Men da muligen nogle af vore Læsere, som kunde have Lyst til at gjöre nærmere Bekjendtskab med Sagaen, ogsaa kunde vente i Korthed efterviist saavel Hovedpersonens historiske Stilling, som Forholdet imellem de her fortalte Sagn og de bekjendte historiske Beretninger, troede vi det ikke upassende at forudskikke en kort Fremstilling af de Begivenheder i Englands Historie, som staae i Forbindelse med Kong Osvald, efter de ældste engelske Forfatteres, og navnlig den næsten samtidige Bedas, Beretninger.

Endnu et heelt Aarhundrede efter at Angler og Saxer havde vundet Fodfæste i England, holdt de fast ved deres Fædres ældgamle Odinstro. Christendommen var deres Fjenders Religion, og de havde ligesaa megen Modbydelighed for denne, som Had til dens Dyrkere, Britterne. Uagtet den christne Tro forlængst havde banet sig Vei

til Skotland, Irland og Bretland, kunde den ingenlunde böie de kraftige og stolte Angler. Men ogsaa dette uböielige Folkeslag skulde dog komme til at give efter for den mildere Lære, og lade sig overvinde ved den daværende romerske Geistligheds christelige Begeistring.

Fortællingen om den förste Anledning dertil lyder noget æventyrligt, men dog smukt og betegnende[1]. Engang da der holdtes et Slavemarked i Rom,förtes der blandt andre frem nogle unge Mænd, hvis overordentlig skjönne Væxt, smukke Ansigtsdannelse og lange, lyse Haar vakte en ualmindelig Opmærksomhed. En fornem Patricier af gammel romersk Herkomst, og selv i en höi Stilling, der tilfældigviis gik forbi, erkjendte, at en saa udmærket Legemsdannelse maatte tyde paa Mænd af höi Byrd og udmærkede aandelige Egenskaber. Den opmærksomme Patricier var den senere Pave Gregorius den Store. Han spurgte efter, til hvilken Folkestamme de hörte, og der blev svaret ham, at de vare Angler (*Angli*). „Godt", svarede han, „de bör ogsaa være Engle (*Angeli*) og Engles Omgangsvenner i Himlens Rige; thi de have Engle-Udseende." — „Men hvad hedder deres Land?" spurgte han videre; man svarede ham, at det hed Deira. „Deira" gjentog han, „det er skjönt og betegnende: — *de ira eruti!* — Frelste fra Guds Vrede og kaldte til Christi Barmhjertighed!" — „Og hvad hedder da deres Konge?" spurgte han fremdeles; man svarede, at hans Navn var Ella (Aella). „*Alleluia!* Gud Skaberens Priis bör synges i det Land!" raabte han, og öieblikkeligen fremstillede han sig for den hellige Fader, og bad om Orlov at gaae som Christendommens Forkynder til det fjerne England. Men den fremragende Stilling, som han allerede indtog ved den pavelige Stol, tillod ikke, at han maatte opoffre sig til dette

---

[1]) Bedas Kirkehist. 2, 1.

begeistrede Foretagende. Först efter at han selv havde besteget den hellige Peters Stol, kunde hans Forsæt komme til Udförelse, og han valgte dertil Abbeden Augustinus, der med henved 40 geistlige Ledsagere i Aaret 596 e. Chr., og som Beda siger omtrent halvandet Aarhundrede efter Anglers og Saxers Ankomst til Landet, reiste til England, for at forkynde Christendommens Lære i de anglo-saxiske Riger. Men den ærværdige Beda, og efter ham alle den engelske Kirkes Autoriteter, ansee dog den ædle Gregorius for deres christne Menigheders Stifter og förste Ordner.

Ved Augustins Ankomst vare de syv bekjendte angliske eller anglo-saxiske Riger stiftede, dog ikke for lang Tid siden, thi Ostangeln havde kun staaet i noget over tyve Aar, og var endogsaa ved denne Tid erobret af Merciens Konge, hvilket sidstnævnte Rige, det yngste af de syv, var stiftet af Crida i Aaret 584, kun 12 Aar för Augustins Sendelse.

Den romerske Prælat havde valgt et heldigt Tidspunkt. Kong Ethelbert (— Aedilberct — Aðalbrikt), den fjerde Mand fra Hengist (Hengist — Oeric Oisc, hvoraf denne Kongeslægt kaldte sig Oiscingas — Octa — Eormenrik — Ethelbert)[1], havde hersket i Kent, Jydernes Rige, i henved 30 Aar, og derfra erhvervet Overherredömmet over alle de sydligere angliske Riger, indtil Humberfloden, saa at Beda tæller ham som den tredie engelske Bretwalda eller Overkonge. Den mægtige, men dengang alderstegne, Fyrste havde giftet sig med Bertha, Datter af Frankernes Konge Charibert af Paris, men maattet finde sig i at gaae ind paa den Betingelse, at det skulde tillades hende at beholde sin christne Tro og sine religiöse

---

[1]) Nennius regner: Hengist — Octa — Ossa — Eormenrik — Ethelbert.

Skikke. Biskop Liudhard fulgte hende, som hendes Skriftefader. Augustinus reiste over Frankrige, og medtog derfra franske Tolke. Dog vovede han ikke derfra umiddelbart at hjemsöge Kong Ethelbert, men han landede med sit Fölge paa en lille Ö paa Östsiden af Kent, som Beda kalder Tanatos (Tenet — Thanet), og sendte derfra Sendebud til Kongen, for at melde ham, at han var ankommen fra Rom med det ypperste Budskab, som utvivlsomt forjættede dem, der lyttede til det, en evig Glæde i Himlen og et uendeligt Rige med den evige og sande Gud. Kong Ethelbert var ikke utilgængelig, men han gav et diplomatisk Svar: at de skulde blive og opholde sig indtil videre paa den Ö, hvor de vare landede, indtil han vilde bestemme hvad der skulde gjöres ved dem; imidlertid befalede han at drage Omsorg for at de kunde faae alt det Nödvendige. — Efter nogen Tid kom han til Öen med sit Fölge, men det var en gammel Tro[1], at man ikke burde modtage en mistænkelig Person under Tag, da man derved udsatte sig for, at onde Anslag kunde lykkes. Kongen hyldede ogsaa denne Forsigtighedsregel, og tog sig nöie i Agt for at lade de ankomne Fremmede træde ind til sig i noget Hus, men paa en fastsat Tid lod han dem stævne til Möde, der afholdtes under aaben Himmel. De kom da til Mödet, syngende Litanier, og i Spidsen for deres Tog blev baaret et Kors af Sölv, samt en Tavle med Frelserens malede Billede. Efter Kongens Befaling toge de Plads, og begyndte at forkynde Læren for Kongen og hans omstaaende Mænd. Kongen svarede dem derpaa: „Smukke Ord og Löfter bringe I med, men da de ere baade nye og uvisse, kan jeg ikke gaae ind derpaa, saaledes at jeg derfor skulde forlade hvad jeg i saa lang Tid med hele

---

[1]) Beda kalder det „vetus augurium"; sandsynligviis har det været en Klogskabsregel, som man i den anglo-saxiske Periode i England havde Anledninger nok til at fölge.

Anglernes Folk har holdt paa. Men da I ere dragne hid over lang Vei fra fjerne Lande, og jeg troer at kunne skjönne, at I ogsaa have villet meddele os hvad I selv troede at være det Sandeste og Bedste, saa ville vi ikke være eder imod, men meget hellere modtage eder med velvilligt Gjestevenskab, og lade eder bringe hvad I behöve til Livs Ophold, ligesom vi heller ikke ville forbyde eder at modtage alle dem, som I ved eders Prædiken kunne bringe til at antage eders Tro". Derpaa tillod han dem at nedsætte sig i hans Hovedstad Dorovern (Dorobernia — Canterbury), og da de vare dragne derind med Litanie-Sang, under Korset og Christi Billede som Fane, opslog Augustin der sit Hovedsæde, og blev siden den förste Erkebiskop i Canterbury. Den af Kong Ethelbert tilstaaede Lærefrihed förte ogsaa snart til, at ikke alene en Mængde af Folket, men ogsaa Kongen selv inden et Aar havde antaget Christendommen og ladet sig döbe.

Norden for Humberfloden var Anglernes Stat först deelt i to uafhængige Riger, Deira og Bernicien; midt i sjette Aarhundrede bleve disse to Riger imidlertid forenede af Kong Ida, som gav det forenede Rige Navnet Northumberland, under hvilket Navn denne Deel af Landet forekommer som eet af de syv angelsaxiske Riger. Denne Forening blev vel igjen ophævet, men kom paa ny istand under Ethelfrid (Aðalráðr), der som Konge i Bernicia ægtede en Datter af Ella, Konge i Deira, den samme som foranledigede Pave Gregorius til at raabe Alleluja. Ethelfrid herskede i Northumberland ved den Tid som de sydligere anglo-saxiske Riger begyndte at antage Christendommen; men han var intet mindre end christelig sindet. Under en Krig med Britterne, fortælles der, havde Brittekongen under Forberedelserne til et Slag opstillet henved 1300 Munke, for störste Delen fra Klosteret Bancor, der var saa rigt, at det havde syv Afdelinger Munke, hver paa 300 Mand. Dette Munke-Regiment var

blevet spæget med 3 Dages Faste og siden opstillet paa en Höi i Nærheden af Slaget, for der at holde Bönner for Brittekongens Seir og Ethelfrids Nederlag. En af Britternes Hærförere, ved Navn Brocmail, var med en talrig Skare sat til Munkenes Beskyttelse. Ethelfrid lagde under Slaget Mærke til denne hele Flok, og fik at vide Sammenhængen dermed. „Saa före de jo paa sin Viis Vaaben imod os, siden de paakalde deres Gud imod os, og bede Ondt for os", sagde Kong Ethelfrid, „gaaer hen först og slaaer dem!" — Ved det förste Angreb flygtede Brocmail og alle Munkene bleve nedsablede, saa at kun omtrent et halvt Hundrede undkom; de 1200 Munke, som faldt, erindres endnu som Martyrer i den romerske Kirke. Derefter lod Ethelfrid det rige Kloster Bancor ödelægge i Bund og Grund. Tre Aar senere faldt han i et Slag mod Svogeren Edwin [1], der besteg Thronen efter ham, og paa faa Aar erhvervede en saadan Magt, at han blev den femte Bretwalda, med et saa vidtstrakt Herredömme, at ingen Anglerkonge för ham havde opnaaet et lignende; thi han raadede over hele den af Angler og Britter beboede Deel af England, med Undtagelse af Kent, tilligemed Öerne Man og Anglesey. Hans Regjering förtes med stor Kraft og udmærket Dygtighed. Under ham fik Christendommen först Indgang i denne Deel af Landet, hvilket ogsaa blev foranlediget ved Giftermaal. Den förnævnte Kong Ethelbert af Kent havde efterladt en Sön, Eadbald (Játbaldr), som besteg Kents Throne efter Faderen, og en Datter, ved Navn Ethelborg (Aðalbjörg). Kong Edwin lod frie til hende, men hans Sendebud fik det Svar, at det var ikke tilladt at gifte en christen Mö med en Hedning, thi Troen paa den himmelske Konge vilde besmittes ved at boe sammen med en Hedningekonge, som var ganske ubekjendt med den sande Guds Dyrkelse. Dette

---

[1]) Ethelfrid var gift med Edwins Söster Acca; deres Fader var den för omtalte Kong Ella af Deira.

Svar bragte Edwin til at love, at han ikke vilde i nogen Henseende indskrænke hendes Frihed i Troes-Sager, men meget heller tillade hende og hendes Fölge at bevare og udöve den christne Religion; han yttrede endogsaa, at naar vise Mænd ved nærmere Undersögelse maatte finde denne Tro helligere og Gud værdigere, vilde han selv betænke sig, om han skulde antage den eller ikke. Denne Erklæring ansaaes for tilfredsstillende, og Prindsessen blev sendt til Northumberland, ledsaget af Prælaten Paulinus, som i samme Anledning blev ordineret til Biskop (625). Allerede Aaret efter gjorde Edwin det Löfte, at hvis han maatte seire over Ostsaxerne og faae Hævn over deres Konge Cuichhelm, som havde sendt en med forgiftet Dolk bevæbnet Snigmorder ud for at dræbe ham, skulde han antage Christendommen, ligesom han og tillod at hans til samme Tid födte Datter Eanfled blev döbt og indviet til den christne Tro. I det næstfölgende Aar antog Kong Edwin Daaben, og en Mængde af Folket fulgte hans Exempel, saa at Beda fortæller, at Biskop Paulinus ikke har kunnet bestille andet i 36 Dage, end at döbe og catechisere de Omvendte. Paulinus blev den förste Erkebiskop af York.

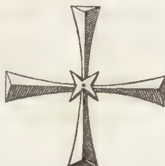
Efter at Edwin havde regjeret i nogle Aar derefter med stor Berömmelse, omkom han 633 i et Slag mod den tappre Penda, Konge af Mercien, som havde forbundet sig med Brittekongen Cadwalla *(Kaðall)*. Beda siger, at den förste var en Hedning, og den sidste, skjöndt Christen af Navn, grusommere end en Hedning. I dette Slag faldt ogsaa Edwins ældste Sön Osfrid; den anden, ved Navn Eadfrid, overgav sig til Penda, der senere mod alle Eder og Löfter lod ham dræbe. Edwin anföres blandt Helgenes Tal, og hans Aartid holdes den fjerde December. Da hele Edwins Magt var tilintetgjort, flygtede Erkebiskop Paulinus med Dronningen, den afdöde Konges to Börn og et Barnebarn, til Canterbury, hvor de bleve godt modtagne; de kom der-

efter til Frankrig, hvor Börnene döde i en ung Alder og Dronningen endte sine Dage i et Kloster, den förste Nonne, som der berettes, af Anglernes Folk.

Efter at Edwins for kort Tid siden saa blomstrende Rige saaledes med eet Slag var forstyrret, faldt endogsaa selve Northumberland i sine to gamle Dele. Fætteren Osric tog Deira, og den ene af Ethelfrids Sönner kom igjen til at regjere i Bernicia, hvorfra Edwin havde fordrevet dem. Ethelfrid havde to ægtebaarne Sönner, Eanfrid og Oswald, med Kong Ellas fornævnte Datter Acca. Efter Ethelfrids Fald flygtede Sönnerne til Skotland i ung Alder, og opholdt sig der under Edwins Regjeringstid. De bleve der döbte og underviste i den christelige Tro. Men da Edwin var död, tog nu den ældste Broder, Eanfrid, deres Fædrenerige Bernicia i Besiddelse. Men ligesaa snart som Osric og Eanfred vare komne til Magten, forkastede de den christne Tro, som de hidtil havde bekjendt sig til, og bleve Blotmænd igjen, som deres gamle Forfædre. Herligheden varede imidlertid kun kort, thi allerede det næste Aar dræbte den grumme og listige Cadwalla först Osric i et Slag, og kort efter fik han Eanfred lokket til en Sammenkomst og der myrdet, tilligemed tolv af hans Mænd, som ledsagede ham. De to Konger have, ved deres korte og betydningslöse Regjering, ikke engang opnaaet den Ære at blive regnede blandt deres Forfædre i Kongerækkerne, men Eanfrids Regjeringsaar bliver tilregnet hans Broder og Efterfölger, *Osvald den hellige*, den samme som den fölgende Saga handler om.

Osvald, der som Arving og Hævner overtog Riget i Bernicia efter sin Broder, samlede strax en ringe Styrke, for at modstaae den alt overvældende Cadwalla. En tidlang maatte han dog trække sig tilbage nordpaa, indtil han besluttede sig til at levere Fjenden et Slag paa et Sted, kaldet Denisesburne, i Nærheden af den romerske Muur.

Paa et Sted ikke langt derfra, som paa Engelsk kaldtes Hefenfelth (Heavenfield), lod Osvald grave en lille Grav, opreiste der med egne Hænder det hellige Kors, og holdt det selv indtil man havde kastet Jorden saaledes til, at det kunde staae ene. Derpaa faldt han paa Knæ, og hele hans Hær efter hans Befaling, og bad til Gud om Hjelp. Ved Dagens Frembrud angrebe de Fjenden og vandt en herlig Seir. Den mægtige Cadwalla faldt i Slaget, og hans hele Hær blev adsplittet. Denne Slagmark blev endnu paa Bedas Tid foreviist, skjöndt man senere har været noget usikker om dens Beliggenhed saavel som dens Navn; men især blev det Sted, hvor Osvald knælede, anseet for helligt, og mange Mirakler, især ved Helbredelse af Mennesker og Kvæg, berettes at være skete der. Osvalds hellige Trækors blev gjemt, og i Bedas Tid troede man paa dets Mirakler. Man skar Spaaner deraf, hældte Vand paa dem, og lod syge Mennesker og Dyr drikke deraf, og den ærværdige Præst forsikkrer, at de ere strax blevne helbredede. Den hellige Cudbert, Biskop i Lindisfarne (684), satte Osvalds-Korset paa den ene Side af sit Segl, og paa den anden Side den kronede Martyrs Hoved [1].

Efter Seiren ved Hefenfelth forögedes Kong Osvalds Magt i en kort Tid saaledes, at han regnes som den sjette Bretwalda. „Han lærte ikke alene", siger Beda, „at haabe paa det hans Forfædre ubekjendte himmelske Rige, men han fik og af den ene almægtige Gud, som skabte Himmel og Jord, et jordisk Rige, som var större end alle hans Forgængeres; han forandrede Bernicier og Deirer fra fjendtlige Naboer til eet sammenhængende og enigt Folk, og underkastede sig alle Folkeslag og Herreder i Britannien,

[1]) Afbildning af Seglet meddeles i Smiths Udgave af Bedas historiske Værker, Canterb. 1722. Fol. Append. Nr. XIII, S. 721.

der er deelt imellem de fire Sprogstammer af Britter, Pikter, Skotter og Angler". Som en ivrig Christen, der af al Magt sögte at styrke og udbrede Christendommen, tilkaldte han Abbeden Aidan fra Y-Colmkill i Skotland, og beholdt ham som Biskop ved sin Haand. Det eneste som Beda har imod den gode Biskop Aidan, er, at han holdt Paasken efter skotsk Skik, paa en Tid, som ikke stemte med den romerske Kirkes Regler. Aidan fik Öen Lindisfarne til sit Bispesæde. Han kunde heller ikke Engelsk, men Kongen selv var hans Tolk, og oversatte hans Prædikener for Folket. Mange Munke indkaldtes efterhaanden fra Y-Colmkill, det i lang Tid mest berömte Kloster i Skotland.

Kong Osvald giftede sig med en Datter af Öst-Saxernes Konge Cynegils, som ved denne Tid antog den christelige Tro; hendes Navn var Cyneburg. En Prælat ved Navn Birinus, udsendt af Pave Honorius, forkyndte Christendommen blandt Öst-Saxerne, og da ved samme Tid indtraf, at Kong Osvald besögte Cynegils, holdt han ham over Daaben. Begge Kongerne gave Birinus Byen Dorcic (Dorchester) til Bispesæde.

Efter at have regjeret otte Aar, eller ni, naar man paa sædvanlig Maade medregner hans Formands Tid, faldt Kong Osvald i et stort Slag paa Maserfelth (Maserfield) mod den förnævnte tappre Penda af Mercien, den samme som tilligemed Cadwalla havde fældet Kong Edwin. Pendas Hær var meget talrigere, og Sagnet beretter, at under Slaget, da Osvald saae at hans Folk blev overvældet, satte han sig ned og holdt Hænderne i Skjödet, foldede som til Bön, en Stilling som skal have været ham eiendommelig, og bad for de Faldendes Sjæle. Af den hellige Kong Osvald paastod derfor de Troende i England at have lært den Bön for hver Döende: „Gud, vær hans Sjæl naadig" (Deus, miserere animæ ejus)[1]. I denne Stilling blev han nedhugget,

[1]) Alfords Annaler, II, 260.

og Penda lod hans Arme og Hoved fæste op paa Stager ved Alfarevei. Hans Dödsdag angives at være den femte August Aar 642, da han var i sit otte og tredivte Aar.

Den hellige Osvalds Broder og Eftermand Oswin eller Oswiu, den nærmeste ham i Alder, men uægte födt, blev hans Hævner; i Aaret 655 stod det Slag paa Windwidfield hvor den tappre Penda faldt, og Oswin, den syvende Bretwalda, forenede Merciens hidtil mægtige Rige med Northumberland. Osvalds eneste Sön, Ethelwald, skal have kæmpet med sin Faders Banemand i dette Slag mod sin Farbroder. Paa Oswins Foranstaltning bleve, som Legenden siger, i det fölgende Aar, efter en Engels Befaling, Osvalds Been samlede; Hovedet skal være blevet begravet i Kirkegaarden ved Lindisfarne Kloster, hvorfor det vel ogsaa er blevet optaget i Biskop Cudberts Segl; Armene bleve opbevarede i Kongeborgen Bebba eller Bebbamburg (Bamburg). Hans höire Arm forevistes længe som uforraadnet, og Bollandisterne have anfört en Række Vidnesbyrd: fra Beda og Alcuin, ned til Nicolaus Harpsfeld i 16de Aarhundrede, for, at denne Helgenens Arm i al denne Tid var fuldkommen uskadt. Klosteret Bardaney, i Herredet Lindissi (Lindsay), paastod længe at gjemme den hellige Osvalds Been, men 910 skulle de være flyttede derfra til Glocester og 1038 til den hellige Winnocs Kloster Berg i Flandern, hvor de i Aaret 1558 skulle, tilligemed andre Reliquier, være brændte tilligemed Klosteret, ved dettes Ödelæggelse af de Franske. Dog berettede endnu i det forrige Aarhundrede (efter 1700) Klerkene i Soissons i Frankrig, at i deres Kirke fandtes et Skriin af Træ, forgyldt, med Indskrift paa Fransk: „Legemet af den hellige Osvald, Englands Konge og Martyr", men man vidste hverken hvorfra dette Skriin var kommet der, eller hvorledes, eller naar, ligesaa lidt som hvad det egentlig indeholdt. Andre Steder have ogsaa paastaaet at

have Reliquier af den hellige Osvald. Navnlig skal Hovedet være fulgt med den hellige Cudberts Reliquier til Durham. Ogsaa i Frisland, i Erfurt, i Westphalen og flere Steder, tilbad man Reliquier af den hellige Osvald, som man paastod at være i Besiddelse af.

At der berettes om Mirakler, som skulde være skete saavel paa det Sted hvor Kong Osvald faldt, som ved hans Been, naar de bleve förte fra eet Sted til et andet o. s. v., forstaaer sig af sig selv. Vi ansee det imidlertid ikke for nödvendigt her yderligere at opregne disse, men indskrænke os blot til at anföre dem i Anmærkninger til de Steder i Sagaen, hvor de berettes saaledes, at man kan eftervise det samme eller lignende i de ældre Skrifter vi nu kjende. Vi skulle endnu kun bemærke, at man i England beretter om et Kildevæld imellem Byerne Alten og Newton, nærved Foden af en Höi, kaldet Rosberrye Toppinge, hvilken bar Hellig Osvalds Navn, uden at vi dog tör bestemt afgjöre, om det har været den hellige Kong Osvald eller hans hellige Navne af Worcester. Naboerne havde den Tro, at man i Sygdoms-Tilfælde kunde faae at vide ved Kilden, om den Syge skulde komme sig eller ikke; man skulde nemlig tage den Syges Skjorte og lægge den i Kilden: flöd den ovenpaa saa skulde den Syge komme sig; sank den derimod, var der ingen Redning for Döden; til Amindelse skulde der rives en Lap af Skjorten og hænges op i Nærheden, og Beretteren af denne Folketro siger, at saa mange Skjortelapper var der ved Hellig Osvalds Kilde, at det var nok til en Papirmölle [1].

[1]) Brands Popular Antiquities ed. Ellis (Bohns Antiquar. Library) II, 380 Anm. I. — Herhen hörer maaskee hvad der berettes i Nova Legenda Angliæ (Capgrave) fol. CCLV verso: „non procul inde (ↄ: fra Maserfield) fons perhennis exoritur, qui ab incolis fons sancti Oswaldi nominatur".

Vi kjende kun tre Behandlinger af den hellige Kong Osvalds Historie; nemlig:

1) af Beda († 735) i hans „Historia Ecclesiastica gentis Anglorum", især sammes tredie Bog Cap. 6, 9, 10, 11, 12 og 13, samt fjerde Bog Cap. 13 og 14. — Den „vita sancti Oswaldi", som tilegnes Beda som Forfatter, og som findes trykt i Samlingen „De probatis sanctorum vitis" af Surius, er kun Excerpt af de Steder i Bedas Historia ecclesiastica, som omhandle Kong Osvald, kun med nogle enkelte Afændringer i Udtryk; derimod ere Bedas hyppigen indskudte Ströberetninger om adskillige Personer og Begivenheder, udenfor Hovedpersonen, der udeladte.

2) af Broder Drogo af den hellige Winnoc's Kloster i Berg i Flandern (Bergis Sancti Winnoci, eller Bergis ad sanctum Winnocum, eller Winnocibergis), forfattet, i det ellevte Aarhundrede, ifölge Bollandisternes Undersögelser, som ledsage deres Udgave af Drogons Bearbeidelse i Acta Sanctorum under 5te August[1] (jevnf. 11. og 24. Juli). Denne Forfatter beretter selv, at han har lagt Beda til Grund for sin Fremstilling, og kun indskudt hist og her noget af sit eget. Dette indskrænker sig dog kun til religiöse Udraab eller korte yderligere Udviklinger af Bedas Ord, ligesom han ogsaa undertiden har en anden Orden. Han har endogsaa ikke optaget hvad Beda beretter om den hellige Osvalds Mirakler i hans Histories fjerde Bog, hvad enten det har været fordi den gode Munk ikke har læst saa langt, eller af en anden Aarsag. I en forudskikket Indledning, som han har tilsat, beretter han, at have forfattet denne Bog efter Klosterbrödrenes Önske, som var foranlediget ved, at de, som ovenfor bemærket, vare i Besiddelse af S. Osvalds Reliquier, og holdt hans Navn höit

---

[1]) Acta Sanctorum, August, Tom. II, Antwerp., 1735. fol., S. 83—103.

i Ære. — I Udgaven af dette Skrift i Acta Sanctorum er det Udeladte af Beda föiet til af Udgiverne.

3) I „Nova Legenda Angliæ", som almindelig tilegnes John Capgrave. Deraf haves to meget sjeldne Udgaver af Wynkyn de Worde (in domo Wynandi de Worde) i London, den ene udgiven 1516 i lille Folio, den anden i Folio 1527. Legenderne ere her ordnede efter de optagne Helgenes Bogstav-Orden. Den hellige Osvalds Legende (Overskriften: „de sancto Oswaldo rege et martire") begynder i Udgaven fra 1516 (den anden haves ikke) fol. CCLIIII, höit oppe paa anden Spalte, og gaaer til fol. CCLVI vers., temmelig langt ned paa förste Spalte; den optager altsaa rigelig 2¼ Blad med tæt og stærkt abbrevieret, men dog stor, smuk og tydelig Tryk. Bogstavformerne som i Munkeskrift. Selve Behandlingen, der sandsynligviis enten ganske eller for störste Deel er tagen efter Legendarier i den romersk-engelske Kirke, har vel for störste Delen hvad der staaer hos Beda; dog har den sat Osvalds Slægtregister i Begyndelsen, og deels forandret Ordenen, deels og tilföiet og udeladt hist og her.

Forövrigt forstaaer det af sig selv, at Osvald ogsaa, som en historisk Person, nævnes i alle Kröniker, med tilföiet Beretning om hans Hellighed, tildeels og med Anförelse af enkelte Mirakler. Wilhelm af Malmesbury er i denne Henseende den udförligste, med Undtagelse af Geoffrey af Monmouth, (XII, 10 jevnf. Breta sögur Cap. 49 Annal. for nord. Oldkynd. 1849 S. 136), hvis Beretning gaaer ud paa at give Cadwalla som Brittekonge den hele Overmagt. Nennius giver Osvald det interessante britiske Tilnavn „Llauiguin", eller „god-Haand".

Vi have ingen Anledning til at tvivle om, at man i Island har haft alle de almindelige Legender om den hellige

Kong Osvald af Northumberland. Forfatterne af Landnámabók paaberaabe sig allerede Bedas Skrifter, og det kan ved mange i Islands ældre Literatur forekommende Træk eftervises, at man der har haft en omfattende Kundskab om England, engelske Personer og engelsk Literatur. Vi have i Indledningen til den hellige Edvards Saga allerede berört dette Punkt og kunne henvise dertil; kun fortjener det at tilföies, som et Factum, der viser de islandske Forfatteres omfattende Kjendskab til Sagnene om Kong Osvald, at paa det anförte Sted i den islandske Bearbeidelse af Geoffrey af Monmouths Krönike, eller Breta Sögur, findes indskudt Beretning om et Mirakkel ved Osvalds Död, som hverken anföres hos Beda eller i nogen af de Legender om Osvald, som vi nu have for os, ligesaalidt som i den fölgende Saga; og da der paa det anförte Sted tilföies, at Gud har gjort mange Mirakler for den hellige Osvalds Skyld, skjöndt de ikke der berettes: saa er det tydeligt, at allerede den islandske Bearbeider af Geoffrey har haft en heel Legende-Samling om Hellig Osvald for sig, skjöndt han ikke paa det Sted har benyttet den. Der er ogsaa Anledning til at bemærke, at i den förste Halvdeel af 15de Aarhundrede fandt et meget udstrakt Samqvem Sted mellem Island og England, og idetmindste to eller tre engelske Geistlige bleve i den Tid Biskopper i Island. I de saakaldte Máldagar (Libri Datici) for Kirkerne i Island, fra 14de og 15de Aarhundrede, findes, foruden de almindeligviis anförte „De Sanctis" og „Martyrologia", endogsaa paa enkelte Steder udtrykkelig anförte engelske Böger som Kirkernes Eiendomme[1]. Der er saaledes Grund til at antage, at

[1]) Vi maae her indskrænke os til at anföre Biskop Peters Máldagi for Kirken paa Háls í Fnjóskadal (1391), hvor Kirken anföres at eie „Aspiciensbækr .ij. í spjöldum, enskar" (Arn. Magn. 268. 4.), og samme Biskops for Skinnastaða Kirke, som anföres at eie „Messubækr .ij. enskar", og begge disse Kirker have dog alletider hört til de mindre anseelige.

man i Island har haft udbredt Kundskab om engelske Legender, og at man navnlig der har kjendt *tre* Bearbeidelser af Legender om Hellig Osvald, hvoraf de to nu ere ubekjendte for os, nemlig: 1) Bedas, den samme som vi nu kjende; 2) en Samling Legender om Hellig Osvalds Mirakler, som nu ikke haves, men er benyttet af Bearbeideren af Breta Sögur i Hauksbók, hvad enten Munken Gunnlaugr Leifsson paa Þíngeyra Kloster (henved 1200), eller en anden; 3) den Saga om Hellig Osvald, som her leveres, og som er forskjellig fra alle de andre.

Endnu kunde nogle Bemærkninger med Hensyn til denne Sagas indre Beskaffenhed her fortjene at anföres.

Forfatteren siger os flere Gange, ikke alene at han har skriftlige Kilder for sig, men ogsaa at disse Kilder have været flere og forskjellige („svo finnst skrifat í heilagri-skript" — „í sumligum bókum stendr svo skrifat" — „svo finnst skrifat" — „í sumligum bókum greinir svo" — „svo finnst ok í sumligum historíum"). Det træffer sig nu vistnok saa, at i de Kilder, der nu ere tilgjængelige for os, staaer netop ikke det, der stöttes paa disse Citater, paa den Maade som det her findes, med Undtagelse af det, der anföres paa det förste Sted, nemlig selve Tilværelsen af Kong Osvald; men derfor ere vi jo ingenlunde berettigede til at antage, at Forfatteren selv ikke kan have haft saadanne, da han ogsaa omtaler flere Ting paa samme Maade som de bekjendte Kilder. Det synes tvertimod at ligge nærmest at antage, at han har haft for sig skrevne Beretninger eller Legendarier, hvori Fortællingerne om Hellig Osvald have været optagne som en Heelhed for sig, paa sine Steder stemmende overeens mellem sig selv indbyrdes og med de nu bekjendte Kilder, paa andre Steder med Tilsætninger og Afændringer. Saaledes siges her om Osvald, at han ikke egentlig var kongebaaren („ekki sèrliga konúngborinn"), da han dog, som

ovenfor er viist, var ægtebaaren Kongesön. Ligeledes at han tog nödig imod Kongeværdigheden og ikke förend den hellige Ravn bragte Chrismaet (den hellige Olie) fra Himlen, hvilket ikke findes Spor til i andre bekjendte Beretninger. Disse Beretninger ere dog mindre charakteristiske, skjöndt de maaskee kunne antages at tyde paa en senere Tidsalder; men derimod er det hele Sagn om Osvalds Forhold til den hedenske Konge Gaudon og hans Datter Pia samt de dermed forbundne Eventyr saa aldeles i den senere Middelalders meest overdrevne romantiske Smag, at man ikke kan tvivle om, at dette först kan være optaget i Sagnene om Osvald efter Korstogenes Begyndelse, da det, som bekjendt, efterhaanden blev Sædvane i den senere Middelalders Romantik, at optage Hedninger (Saracener) i enhver Fortælling, som skulde vise berömmelige Helte. En bestemt Hentydning dertil ligger i, at der to Gange tales om at Osvalds Mænd bære Kors uden paa Klæderne paa Toget til Gaudon. Skjöndt der i de nu bekjendte engelske Sagn om Osvald og fornemmelig i Korset paa den hellige Cuthberts Segl bestemt hentydes paa, at Osvalds-Korset maa have haft en særegen Form og Betydning, saa minder dette dog altfor tydelig om Korsfarernes bekjendte Skik til, at man ikke deri skulde see den egentlige Anledning for Legende-Forfatteren til at anbringe det paa dette Sted. Om derimod det, som berettes om Osvalds Optræden ved den hedenske Öst-Saxe Konges Cynegils Daab og Giftermaal med dennes Datter Cyneburg, skulde have givet Anledningen til den hele Digtning, er ikke godt at sige; i alt Fald siges der intetsteds, at hun ved Daaben har erholdt Navnet Pia; men rigtignok berettes der, at efter en Aabenbaring havde Osvald opgivet al ægteskabelig Omgang med hende. — Den lange Vei til Gaudons Rige, som gaaer over det store Hav, og som Ravnen er 9 og 18 (to

Gange 9) Dage om at flyve, men Osvald 18 (2 × 9) Uger om at seile, som han skal tage 3 Aars Proviant til o. s. v., tyder hen paa den uhyre Afstand af Saracenernes Lande. Den store Armee paa 72 (8 × 9) Skibe og 72000 Mand minder om de uhyre Skarer, der droge til Österland, og den Forestilling om overordentlige Stridskræfter, som fordredes til et sligt Foretagende.

Anvendelsen af Tallene 3, 9 og 12 i alle Talangivelser er et Træk, som erindrer om den legendariske Skik og Brug. Foruden de anförte Exempler kunne fölgende bemærkes: Osvald föder sin Ravn i 12 Aar i Hallen. Han tager med paa Toget til Gaudon 12 Biskopper og 9 Abbeder. Hans Frierbrev til Pia omhandler den christelige Troes 12 Hovedpunkter. Han skal före med sig 12 Guldsmede. Gaudon har 3 Mand imod een af Osvalds Hær. Hele Folket i Gaudons Rige bliver döbt i 18 (2 × 9) Dage. Den gamle Pilegrim kjender 72 (8 × 9) Nationers Lande, o. s. v.

Om den egentlige romantiske Digtning mindes man især ved Ravnen som Sendebud og ved Gaudons Jagt efter Hjorten. Ravnen spiller ikke sjelden en lignende Rolle, navnlig i den nordiske Romantik, skjöndt den hellige Osvalds Ravn vistnok er den meest dannede af dem alle. Andre Fugle ere stundom fundne værdigere til at gjöre den samme Tjeneste, og en af de skotske Ballader har unægtelig truffet et af de heldigste Valg, ved at tage Falken til Sendebud[1]. — Hertil hörer maaskee ogsaa, at Osvalds Bryllup staaer i 40 Dage, da dette Dagetal ved slige Leiligheder ikke saa sjelden anvendes.

Enkelte Træk i Sagaen ere et Slags culturhistoriske Fingerpeg, som ogsaa synes at vise hen til en temmelig sildig Tid. Saaledes har Gaudon den Behagelighed at

[1]) Svenn Grundtvigs Udgave af engelske og skotske Folkeviser, S. 203.

have Glasvinduer i sit Slot, og for at vinde hans Bifald skal Osvald lade gjöre en Örn af Sölv, forgyldt med Nobel-Guld (Rosenobel var, som bekjendt, en engelsk Myntsort i Guld i den senere Middelalder); han skal ogsaa have som Kjöbmand „kostelige Kramvarer" at sælge. Ogsaa herved antydes tillige den store Pragt og den Mængde kostbare Skatte, der, som man vidste, fornemmelig hörte hjemme i Österland.

Antydninger, som minde om nordiske Skikke isærdeleshed, forekomme ogsaa, for Ex. deri, at Osvald som Kjöbmand byder Kong Gaudon förste Kjöb paa sine Varer (Forkjöbsret hörte i Norden, især i Norge og Island, til de gamle Forrettigheder for Hövdingerne). — Gaudon kalder sin Hær sammen med Femt-Stævne (til femte Dag), ligesom man hyppig pleiede at stævne i Retssager, navnlig i Island. — Om Osvalds Mirakkel ved Opvækkelse af Hæren fra de Döde og den gjentagne Kamp indeholder en Mindelse af Hjadningernes Kampe, skulle vi lade usagt; det synes dog ikke at ligge saa ganske fjærnt. — För det sidste Slag sender Osvald Hær-Pilen for at stævne sine Folk til Kamp. Det Lys fra Himlen, som i det sidste Slag kommer over Osvald, synes ogsaa at minde om et lignende i de legendariske Sagn om Olaf Tryggvason ved Svoldr. — Imidlertid ere dog disse Antydninger saa lidet fremtrædende, at de godt kunne tænkes at være opstaaede hos en nordisk Forfatter under selve Udarbeidelsen efter fremmede Kilder.

Thi Sagaens Udarbeidelse efter fremmede og navnlig engelske Kilder træder temmelig bestemt frem, ikke alene i de ikke faa Overeensstemmelser mellem Sagaen og de bekjendte engelske Legender, men ogsaa navnlig i Slutningen, hvor det hellige Osvalds-Kors paa Heavenfield omtales (Sagaen gjör dette Sted til Osvalds Dödssted, tvertimod de engelske Kilder, men taler dog derom paa en Maade, som stærkt minder om Beda). — Men især forekommer det os tydeligt

af den Misforstaaelse, som vi troe at have rigtigen eftervist og forklaret, nemlig at Kvinde-Navnet Ostrith eller Austrith[1] (Ástríðr) er af Forfatteren ved Misforstaaelse gjort til Landskabsnavnet Austrríki.

Ikke alene Skrivemaaden — thi dette kunde hidröre fra, at vi her havde en Afskrift for os — men ogsaa mange Ord og Sætninger antyde fremdeles, at denne Saga er i dens herværende Form skreven temmelig sildig. Vi skulle som Exempler nævne Ordene: „kram og kramverk" — „verdogheit" — „herligheit" — „mannenn" (= maðrinn) — „formá" — „mak" (= Gemak) — „handsal" (fíngrhandsal = fíngrgull) — „höfum vær þeingt" og „ek þeinckir" — „selskap" — „aurlogh" — „forþrot" — „píka", skjöndt enkelte af disse Ord vel turde findes temmelig tidlig deels i Handelssproget, deels i Bearbeidelser af fremmede Romaner.

Vi kjende nu denne Saga kun i eet eneste Haandskrift, nemlig Membran-Haandskriftet Nr. 3 i Folio i det Kongelige Bibliothek i Stockholm. Dette Haandskrift, en stor Sjeldenhed i sit Slags, bestaaer af 168 Blade i tospaltet Folio, med en tæt og stærkt forkortet Skrift, og indeholder hele 25 Helgen-Sagaer, som man for största Delen ikke ellers har fundet i noget islandsk Haandskrift. De Sagaer, som her findes, ere fölgende: 1) Saga um hina heilögu þrjá konúnga (de hellige tre Kongers Saga), S. 1—13. 2) Saga af Hinrik keisara ok hinni helgu frú Kunegundis (om Keiser Henrik og Fru Kunigunde), S. 13—26. 3) Saga af Ósvaldi konúngi hinum helga (den her fölgende Osvalds Saga), S. 26—36. 4) Barlahams saga og Jósaphats (efter Johannes Damascenus), S. 36—49. Om denne Recension handles i Udgaven af Barlaams saga af Keyser og Unger, Christiania 1851. Fortal. S. XIV—XV. 5) Rochus saga

[1]) Vi erindre os, at Navnet Ósvaldr oftere skrives her Ausvaldr, hvilket formodentlig hidrörer fra Skrivemaaden i en af Forfatterens Kilder.

hins helga (om den hellige Rochus), S. 49—56. 6) Sebastianus saga, S. 56—59 og (formedelst feilagtig Indbinding) S. 173—174. 7) Lazarus saga, S. 174—183; denne Recension af Sagaen har ikke noget om Lazarus' Söstre. 8) Um sjö sofendr (de septem dormientibus — om de syv Sovere), S. 183—188 og (ved feilagtig Indbinding) S. 108—109. 9) Stephanus saga protomartyris, S. 110—122. 10) Saga af Decius keisara, Sixtus páfa, Laurentio, Concordia og Hippolyto, S. 122—131. 11) Christoforus saga, S. 131—140. 12) Georgius saga, S. 140—156 og 92—106. 13) Sylvesters saga og Constantinus, S. 106—107 og 157—167. 14) Gregorius saga biskups, S. 167—172 og 60—65. 15) Gregorius saga páfa, S. 65—75. 16) Ambrosius saga, S. 75—89. 17) Augustinus saga, S. 89—91 og 189—200. 18) Erasmus saga, S. 200—207. 19) Nicolaus saga, S. 208—214. 20) Johannes saga gullmunns (chrysostomus), S. 215—224. 21) Servasius saga, S. 225—232. 22) Hieronymus saga, S. 232—248. 23) Antonius saga, S. 248—261. 24) Dominicus saga, S. 261—268. 25) Saga um Emerentiu, Önnu og Maríu mey, S. 270—336 (Slutningen af Haandskriftet), synes at være defekt.

Haanden i den hele Codex synes at være den samme eller samtidig, og vi henföre dens Tidsalder til 15de Aarhundredes sidste Halvdeel. Sagaerne have overalt Capitel-Inddeling, men aabne Pladser for Overskrifter og Begyndelsesbogstaver. Skrivemaaden er meget besynderlig, især overdrives Anvendelsen af gh, th og ch; ie bruges hyppigst for é, Forkortelsen ˜ for *r* finale angiver sikkert Udtalen *ur* i Endelser; ð findes ikke. Iövrigt vil Aftrykket af selve Sagaen, med de tilföiede Noter, samt Facsimilet af S. 32, anden Spalte give et nöie Begreb om Skrivemaaden i det Enkelte, hvortil vi saaledes kunne henvise[1]. — Bogen er

[1]) Facsimilet er allerede meddeelt i nærværende Annaler, 1852, tab. ij; det begynder i Cap. 10 med Ordene: „af þessu ángraði

nu indbunden i Pergamentsbind, og paa Ryggen findes et ældre Nr. 131. — Navne af Eiere eller Ihændehavere af Bogen findes ikke, undtagen Navnet Ólafr Jónsson (S. 114), med en Haand, som synes at være fra 17de Aarhundrede. At Jon Rugman har bragt Codexen til Sverig

Saga Ósvalds konúngs hins helga[1].

So finnz skrifat í heilagre skriftt, at í Einglannde var einn ágjætr[2] herra, er Ósvalldr hjet, ok var vel kristenn herra, þvíat hann var dygðogr ok góðgjarn vith alla þá, er þurfthoger voru, ok til hans hjálppar leithuðu með orðum ok verckum. Eckjur fáthækar ok fauðrlaus baurn thók hann under sinna vernd ok varðveizlu til allra rettra mála. Hann heiðrathe ok fædde alla kennemen[3], er til hanns villdu sækja, en harðr ok stríðr var hann ómilldum, vantrúanndum ok auðrum óráðvandum mönnum, þar sem hann átte yfer at stýra. Hann var ok iðjufullur thil at fremja góðverck með faustum ok vökum, so ok með guðligu bænahallde ok milldum aulmösugjörðum, so at hann hafðe guðz vináttu ok góðra manna, ok hanns góðverck, er jafnnann framde hann, fóru víjða, eigi at eins umm Eingland, nema helldr líka umm mörg lönd aunnur[4]. Í þenna thíma[5] var einginn konúngr í Einglande, sem at rettum erfðum átte ríkinu stýra; þá með guðz fyrer æthlan ok samþycke hina mecthogozthu ok so víssozttu herra í landinu, þá kjöru þeir Ósvalldum fyrer einn ein-

---

Gaudon ok snere þaa aftr með so búit; en sem hann kom heim" . . . *og slutter med Ordene:* „sjálfr sjá hans magt at hann gæfi aullu sínu fólke aptr líf".

¹) *denne Overskrift er tilsat af Udgiveren. I Skindbogen staaer paa den aabne Plads, som har været efterladt for et större Begyndelsesbogstav, fölgende Overskrift med Arne Magnussons Haand:* De S. Osvaldo, Angliæ rege, fabulosa. — ²) agiæt˜, *paa dette og mange andre Steder er det tvivl-*

fra Island, og at den saaledes oprindelig hidrörer fra et af Klostrene i Öfjorden: Möðruvellir eller Múnkaþverá, er meget sandsynligt, men efter Ankomsten til Sverig er den bleven indbunden, og Olaus Verelius har skrevet sit Navn under en Fortegnelse over Indholdet, som findes tilföiet foran i Bogen.

Kong Osvald den Helliges Saga.

Det befindes skrevet i hellige Skrifter, at der var i England en fortræffelig Herre, som hed Osvald og var en rettroende christen Herre; thi han var dydig og godgjörende mod alle dem, som vare nödtörftige og sögte hans Hjælp i Ord eller Gjerning. Fattige Enker og faderlöse Börn tog han under sit Værn og sin Beskyttelse i alle retfærdige Sager. Han hædrede og gav Föde til alle Geistlige, som vilde besöge ham, men var haard og stræng imod grusomme Vantroende og andre ugudelige Mænd, som befandtes under hans Herredömme. Han var og flittig i gode Gjerninger med Faste og Vaagen og gudelige Bönner og rundhaandede Almisser, saa at han havde Guds og gode Mænds Venskab, og hans gode Gjerninger, som han ideligen udövede, fortaltes vidt og bredt, ikke blot over England, men og over mange andre Lande. Paa denne Tid var der ingen Konge i England, som ifölge rigtig Arvegang var berettiget til at styre Riget. Og fölgelig efter Guds Bestemmelse og med de mægtigste og viseste Herrers Samtykke, som vare i Landet, valgte de

---

somt, om Forkortelsestegnet ˘ *(der i Reglen betegner* or *eller* ur*) skal oplöses til* r *eller* ur, *da der i Skindbogen paa de Steder, hvor der efter den normale Orthographie kun skal staae et* r, *snart skrives* r *snart* ur. — [3]) men *i Margen.* — [4]) „pauperibus et peregrinis semper humilis, benignus et largus fuit". *Beda Hist. Eccl. III, 6; Drogo cap. II, § 20; Capgr. fol. CCLV vers.* — [5]) *i Margen.*

valldz herra yfer sig; þetta villde hann ecki, ok sagðizt þar óverðogr thil vera í öllum hlutum, en þat var ecki so, þó at hann være ok ecki sjerliga konúngborinn [1], þá var hann þó kominn af gaufugre ætt bæðe at fauður-kyne ok móður, ok so var þat ecki [2] á móthe guðz vilja, þó hann yrðe konúngr, sem brátt má heyrazt. Enn er Ósvalldr heyrer at þetta er þeirra fullr vile til þess at hefja sig til ríkisstjórnar, þá thók hann sig í burttu á laun frá þeim, ok æthlaðe at koma sjer með því undan þessare thign, enn þat hjálpaðe ecki, því at þegar sem þeir vissu af hans burttfaur, senndu þeir efter honum ok báðu hann með allre alúð at [3] koma aftr, ok vera þeim samþyckr, þá umm síjðer mæðer huggæðe, ok kemr inn í staðinn aftr með senndemönnum, er thil hans voru sender; verða aller vit þat glaðer í staðnum, bæðe ríker ok fáthæker. Þá sem sá dagr kom, at hann átte at krýnazt til konúngs ok smyrja hann efter venju með krisma, þá efter guðz tilskickan fanzt hverrgi krismi at smyrja hann með. Þá mællte Ausvalldus: „sjáit nú, góðer viner, at drottenn guð minn birtter nú fyrer öllum, at ek er óverðogr til slíks;" þá þögðu aller, því at þeir þóttuzt [4] ecki vitha, hvat þeir skylldu til gjöra, eða hvat guðz vile mundi vera umm þetta. Enn í þessu kom einn hrafn, fljúgande ofan af himnum, ok hafðe einn buðk fullann af krisma, er sanctte Petr hafðe sjálfr vígt; þennann buðkenn hafðe hann í nefenu á sjer, ok var gjörðr af skíru gulle. En á hálsenum á hrafnenum var hengt eitt bref, ok innsiglat með

---

[1]) *dette er, som forhen bemærket, urigtigt:* „filius Aethelfridi regis" — „frater Eanfridi regis" — „nepos Aedvini regis ex sorore Acha", *siger Beda i Hist. Eccles. III, 1 og 6;* — „Ortus fuit Oswaldus alto et longo sanguine regum; filius Edelfridi regis .... Mater non minus regali stirpe ... Sicut ergo rosa de spinis sic idem Oswaldus de paganis parentibus ortus est". *Drogo, Vita Osvaldi, Cap. I, § 4.* — „Ethelfridus viginti quatuor annis in Bernicia

Osvaldum til Enevolds-Herre over sig. Dette vilde han ikke, og han sagde, at han var dertil uværdig i enhver Henseende; men dette var dog ei Tilfældet; hvorvel han dog ei var af egentlig kongelig Byrd, saa nedstammede han dog fra en ædel Slægt baade paa fædrene og mödrene Side; heller ikke var det imod Guds Villie, at han skulde blive Konge, som snart vil blive berettet. Men da Osvald erfarer, at det er deres fulde Villie at ophöie ham til Rigets Styrelse, begav han sig lönligen bort fra dem, og han havde isinde at undslippe fra denne Værdighed; men det nyttede ikke; thi saasnart de vidste om hans Bortrömmelse, sendte de efter ham og bad ham ret indstændigen at vende tilbage og föie dem. Og endelig beseiredes han af sin egen Sjæls Godhed, og han vender tilbage til Staden igjen med de Mænd, som vare blevne sendte til ham. Alle i Staden bleve glade derved, saavel rige som fattige. Da nu Dagen kom, paa hvilken han skulde krones til Konge og salves med Chrisma, som Skik og Brug var, saa skete det ifölge Guds Tilskikkelse, at der intet Chrisma fandtes, hvormed han kunde salves. Da sagde Ausvaldus: „See nu, gode Venner, at Herren min Gud nu aabenbarer for alle, at jeg er til Sligt uværdig". Da taug alle; thi dem syntes, at de vidste ikke, hvad de skulde gjöre, eller hvad Guds Villie monne være i denne Sag. Men i dette Öieblik kom en Ravn flyvende ned fra Himmelen, som havde en Bodikke fuld af Chrisma, som St. Peter selv havde indviet; Bodikken holdt han i sit Næb, og den var gjort af reent Guld. Men om Ravnens Hals hang et Brev, som var forseglet med et gyldent Kors. Denne Ravn kunde

---

regnum tenens . . . . Actam filiam Ellæ regis Deirorum in uxorem ducens . . . . Eanfridus et Oswaldus de regis Ellæ filia fuerunt". *Capgr. fol.* ccliv *vers.* — [2]) *tildeels efter Gisning; næsten udslettet.* — [3]) *rettet;* ok. — [4]) *rettet;* þóttezt.

einnum gulligum crosse. Þessi hrafnn kunne ok at thala lathínu ok mællte: „Sje hjerna krismann, þann er þjer eigit at smyrja Ósvalldum með, hann hefur[1] ek[2] flutt ofan af himne". Síðan thaka þeir brefit ok lesa, stóð þar inne, eins ok fyr seiger, at sancte Petr hafðe bæðe vígt krismann ok blezat hann. Ok þessi hrafn var efter á alltjafnt í pallacio Ósvalldz konúngs. Enn þá sem Ósvalldr hafðe nockura stund konúngr verit í Einglande, þá ljet hann byggja eina kostuliga kirkju guðe til heiðrs ok sancte Petre postula[3], ok lagðe þar til mikla rænttu til upphelldis, þar með fjeck hann þángat kennemenn, er þar skylldu þjóna guðe ok heilagre kirkju; so hjelt hann ok allre sinne venju umm alla nythsamliga breythne[4] sem hann gjörðe fyr, nema helldr lætr hann vaxa stór aurlög vit heiðnar þjóðer fyrer skulld heilagrar trúar, ok þvíngaðe bæðe mecthoga herra ok stóra staðe under[5] heilaga kristne ok sig, so at þeir urðu at gjallda honum stóra skatta ok þar með[6] þjónchann, nær hann villde þá kalla, ok innan fárra ára varð hann so mecthogr, at herrar ok höfðingjar, biskupar ok ábóthar stóðu fyrer hanns borðum ok þjónuðu þar dags dagliga. Af þessare mect[7] ok stórre herligheit upp hóf hann sig ecki thil neins methnaðar eða drambseme, nema at helldr var hann því lítheláтare ok góðgjarnare í öllu, ok hafðe guð jaffnan fyrer augum sjer, ok þjónaðe honum með allre ástúð bæðe nætr ok daga, ok guð var æthíð með honum. So veitte hann út af sjer herthogum ok greifum, jörlum ok barúnum ok eðelbornum laund heil ok ríke, enn sumligum borger, þorp ok kastala, hverrjum efter sinne stett ok verðogre thign. Og þá sem hann hafðe nú so prýðeliga eflt sitt ríke, ok sett sína

---

[1]) hef˜, *hyppigst.* — [2]) *i Margen.* — [3]) *Beda siger nöiagtigere, at Edwin har begyndt Bygningen og Oswald fuldendt den, Hist. Eccl. II, 14 og 20.* — Construxit templum Petri

og tale Latin og han sagde: „See her Chrismaet, hvormed I skulle salve Osvaldum: jeg har bragt samme ned fra Himmelen". Derpaa tage de Brevet og læse det; deri stod skrevet som för er meldt, at St. Peter havde indviet Chrismaet og velsignet det. Og denne Ravn forblev siden efter bestandig i Kong Osvalds Pallads. Men da Osvald havde været nogen Tid Konge i England, da lod han en herlig Kirke opföre til Guds og Apostelen St. Peters Ære, og han lagde en stor Rente til dens Vedligeholdelse og bestilte Geistlige dertil, som der skulde tjene Gud og den hellige Kirke; han vedligeholdt og al sin Skik i Henseende til al nyttig Opförsel som för; kun lod han store Krige mod hedenske Nationer tiltage for den hellige Troes Skyld, og han tvang baade mægtige Herrer og store Stæder til (at underkaste sig) den hellige Christendom og hans eget Herredömme, saa at de maatte betale ham store Skatter og desuden yde ham Tjeneste, naar han vilde kalde dem: og inden faa Aar blev han saa mægtig, at Herrer og Hövdinger, Biskopper og Abbeder stode for hans Bord og tjente der daglig. Af denne Magt og store Herlighed oplöftede han sig dog ikke til nogen Stolthed eller Hovmod, men var snarere desto mere ydmyg og velvillig i Alt og havde Gud stedse for sine Öine og tjente ham i al Kjærlighed baade Nætter og Dage, og Gud var stedse med ham. Han uddeelte og af sit Herredömme til Hertuger og Grever, til Jarler og Baroner og Adelsmænd hele Lande og Riger, men til nogle Borge og Landsbyer og Kasteller, til enhver efter hans Grad og berettigede Værdighed. Og da han nu saaledes havde kosteligen befæstet sin Regjering og sat sine ædle Herrer i enhver

---

apostoli, *Drogo*, *Cap. I*, *§ 6*. — [4]) *efter Gisning; usikkert.* — [5]) *efter Gisning; der sees kun:* de *som Slutnings-Bogstaver.* — [6]) *tilföiet efter Gisning; faltes.* — [7]) m͠t.

gaufuga herra í hverrnn stað, sem hann villde, ok öllum þótte so meiga[1] fara, því at hann var hugljúfe allra manna. þá eitt sinne thóku sig til samans nockurer hanns trúliger viner, ok gjörðu ráð sín á meðal, at þeir skyllde fara á fund konúngsens, og ráðleggja honum at fá sjer eitthverrtt sæmeligt qvonfáng, so at ríkit stæðe ecki so leingr erfíngjalaust.

2. Þá sem nockrer dagar voru liðner frá þessu, sem nú var sagt, þá qvomu þeir til samans aftr[2], herrarner, með þat erinde, er fyr greiner, ok geingu[3] síðan fyrer Ausvalld konúng, ok biðja hann orðlofs, at þeir meiga bera sitt erinde fram fyrer hann. Hann biðr þá skila því, er þeir vilja. Síðan mællte einn þeirra fyrer þá alla so seijande[4]: „Verðoge herra! nú frá því at þjer hafit sett ok samit yðart ríke með góðre stjórn ok nythsemdarverckum, so at aller lifa nú með friðe ok farsælld, er under yðvart valld eru gjefner, þá vonum vær so til, ath guðe mune so líka umm yðartt efne sem oss. En þó er efter einn sá hlutr, er oss þyker á vantta, ok hanns virðiztt oss með öngu móthe meiga án vera". Konúngrinn spyr þá mjög vandliga efter, hvat þat være, ok sagðizt at þeirra ráðum vilja gjöra þat meygiligt være. Þeir þacka konúnginum ok seija: „Með yðru orlofe, verðoge herra! þá þyker oss þat hellzt á vantta, at þjer eigit aungva drottníngu, þá er þjer meigit[5] látha sithja ok stjórna yðru ríke efter yðvarn dag, því at vær villdum ecki gjarnan eiga gjefazt leingr under þá herra, er ecki eru rettheliga komner til ríkessins, ok þeir hluter marger, sem þjer hafit bæðe efltt ok bætt vortt ríke, þá skolu aðrer eyða því ok spilla í staðinn, sem hvorcke eiga, nje so nockut ómak hafa fyrer haft, ok viljum vær ecki, ef vær skulum ráða". Enn er konúngr hefr[6] gjörla skilit þeirra erinnde, þá svarar hann, ok seigizt vilja hugsa hjer efter, ok gjefa þeim svar aftr, nær sem

---

[1]) m͛a, *her og oftere ellers*; — [2]) *de 2 sidste Bogstaver ere*

Stad efter eget Behag, og alle vare veltilfredse med Tilstanden — thi han var meget elsket af alle Mænd —; saa skete det en Gang, at nogle af hans trofaste Venner samledes og raadsloge indbyrdes, at de vilde gaae hen til Kongen og raade ham at indgaae et hæderligt Ægteskab, paa det at Riget ei længer skulde være uden Arving.

2. Da nu nogle Dage vare forlöbne efter dette, da samledes Herrerne igjen, for det Öiemed, som ovenfor er meldt, og de gik hen til Kong Ausvald og bad ham om Tilladelse til at fremföre deres Ærende for ham. Han böd dem fremsige hvad de behagede. Derpaa talte een for dem alle og sagde: „Værdige Herre! Nu eftersom I haver sat og befæstet Eders Rige med god Styrke og nyttige Arbeider, saa at Alle de, som ere undergivne Eders Magt, nyde Fred og Lykke, saa vente vi, at Gud finder ligesaa megen Behag, som vi, i Eders Anliggender. Dog er der en Ting tilbage, som synes os at mangle, og det forekommer os, at denne Ting er uundværlig". Kongen spurgte da nöie efter, hvad dette var, og han sagde, at han vilde fölge deres Raad i Alt hvad der var mueligt. De takkede Kongen og sagde derpaa: „Med Eders Tilladelse, Værdige Herre! finde vi, at det er en Hovedmangel, at I ingen Dronning har, som I kunde lade sidde og styre Eders Rige efter Eders Dag; thi vi ville i Fremtiden ikke gjerne underkaste os de Herrer, som ei have nogen retlig Adkomst til Kongedömmet; og de mange Ting, hvormed I haver styrket og forbedret vort Kongerige, blive ödelagte og fordærvede af dem, som hverken gjöre eller have gjort sig nogen Uleilighed derfor; dette ville vi ingenlunde skal skee hvis vi maae raade". Men da Kongen havde fuldkommen fattet deres Andragende, svarede han, at han vilde overtænke Sagen, og give dem et Svar naar

---

udslettede. — [3]) gn̄gv. — [4]) *saal.* (seijde) [n over j]. – [5]) mit [e over m]. [6]) *skrevet heelt ud.*

hann hefer [spurt?] thil þeirrar, er sig girntte efter at eiga; enn þetta svar gaf hann til þess, at hann villde so með því koma þeim af sjer, enn með hreinne samvithzku var honum í hug at qvongazt ecki, helldr at hallda hreinlífe. Ok sem herrarner þeingttu[1] sjer í burttu at gánga, þá var klappat á dyrnar, ok sá sem klappaðe sagðezt eiga erinde við konúnginn. Þetta er konúnginum sagt, biðr hann dyrasvein at látha hann inn, ok so biðr hann herrana at biðleika vit, ok heyra, hvat sá vill, sem kominn var; ok so gjöra þeir. Síðan fór þessi maðr inn fyrer konúnginn, ok sýnndezt at vilja guðz sem hann være allur[2] grár af hærum, bæðe hár ok skegg, ok var þat mjög lánngt, ok hafðe í hendinne annare einn pálmqvist enn í annare staf, ok gjörðe sik líkan einum pílagríme. Enn í sumligum bókum stendr so skrifat, at þat være einngill guz. Ok þegar at hann kemr fyrir konúngen, fellur[3] hann á hne, ok heilsar[4] honum kurtheisliga. Konúngr thekr honum vel, ok[5] bað hann gánga með sjer í sína palacia. Þat gjörer hann. Og er konúngr var kominn í sitt sæte, kallar hann á qvomumann, ok fretter hvat manna hann være. Hinn svarar, ok seigizt vera einn propheta „og[6] eru mjer kunnigh ij. ok lxx. þjóðlaund, ok er ek einn sendeboðe af guðe sendr at kunngjöra þjer, at þú skalt thaka þjer til drotthníngar eina júngfrú, ok er eins heiðins konúngs dótter, ok heiter hann Gaudonus[7], en þessi júngfrúen, dótter hans, heiter Pía, [ok er harðla[8]] mjög væn ok hygginn, ok guð býðr[9] þjer, at þú skalt halda mikit[10] aurlög fyrer hennar skulld, ok koma henne til heilagrar trúar, ok[11] guð drottenn hefir hana út valit til þ[essa". En[12]] sem herraner[13] heyra þetta, verða þeir í þeirra hjörttum mjög glaðer,

---

[1]) *saal.* þeigttu. — [2]) allvr *skrevet heelt ud.* — [3]) fellvr *skrevet heelt ud.* — [4]) *rettet* heisar. — [5]) *skrevet to Gange.* — [6]) *skrevet heelt ud.* — [7]) *usikkert.* — [8]) *tildeels efter Gisning; næsten udslettet.* — [9]) *usikkert.*

han havde hört om den Qvinde, som han begjærede at ægte; men dette Svar gav han af den Grund, at han blot vilde affærdige dem; men med reen Samvittighed var hans Forsæt ikke at gifte sig og at bevare sin Kydskhed. Og da Herrerne vare ifærd med at gaae bort, blev der banket paa Dören, og den, som bankede, sagde, at han havde et Ærende til Kongen. Dette bliver fortalt til Kongen, og han befaler Dörvogteren at indlade ham, og tillige beder han Herrerne at töve lidt og höre, hvad den Ankomne har at andrage; og dette gjorde de. Derpaa kommer denne Mand ind for Kongen, og ifölge Guds Tilskikkelse syntes det som han var ganske graahærdet, saavel paa Haar som paa Skjæg, og dette var meget langt, og han havde en Palmegreen i den ene Haand og en Stav i den anden, og han gjorde sig lig en Pilegrim. Men i nogle Böger staaer det skrevet, at dette var en Guds Engel. Og da han kommer for Kongen, knæler han og hilser ham med Anstand og Artighed. Kongen modtager ham venligt og beder ham gaae med sig ind i sit Pallads. Dette gjör han. Og da Kongen var kommen til sit Sæde, kalder han den Nysankomne og spörger, hvad for en Mand han var. Den anden svarer og siger, at han er en Prophet; „og jeg er bekjendt med to og halvfjerdsindstyve Nationers Lande, og jeg er et Sendebud fra Gud, udsendt for at kundgjöre dig, at du skal tage dig til Dronning en Jomfru, som er en hedensk Konges Datter: hans Navn er Gaudon, men Jomfruen hans Datter kaldes Pia; hun er overmaade skjön og forstandig, og Gud befaler dig, at du skal före en stor Krig for hendes Skyld og bringe hende til den hellige Troe, og Gud Herren haver udvalgt hende hertil". Da nu Herrerne hörte dette, bleve de meget glade i deres Hjerter

---

[10]) *usikkert.* — [11]) *Gisning; udslettet.* — [12]) *Gisning; ulæseligt.* — [13]) *saal., som det synes.*

ok lofa guð, ok þó eigi síjðr konúngrinn, ok mællte: „Kære vin!" seiger hann, „hverrsu skal ek meiga þ[essu af stað koma[1]], þar ek hefur[2] öngvan þann mann, at minn boðsk[ap flytr hjer thil[3]] ok sig getur rettlætt[4] bæðe til máls ok útvegar"[5]. Hinn gamle mannenn[6] svarar: „Þó at þú sender þángat LX[7] sveina[8], þá lætur hennar faðer deyða þá alla, ok [veitir eingum frið[9]] því at þá sem hún kom thil, þá thók hann hana upp eitt sinn[10] í fáng sjer, ok lagðe þrjá fínngr í höfuðit[11] á henne, ok [sór dýra[12]] eiða efter heiðinsku laugmále so láthande[13], at hann skyllde alldreigi gjefa hana nockurum[14] manne, nema sá er[15] hennar bæðe skyllde vinna hana af sjer með herskillde". Þetta þótte sancte Ósvallde mikit vera, at hann visse ecki, hverrnen þessu skyldi[16] af stað koma. Þetta fornam hinn gamle mannenn[17], at konúnginum fjell þetta so þúngt, ok sá hanns hug og mællte: „Góðe herra! verit ecki hrygvir umm þetta, því at ek veit hjer ráð thil; þjer hafit einn hrafn í yðru herberge, þann sem þjer hafit fætt í xij ár; hann fær [þessa júngfrú[18]] fyrer yðr ánn allann efa". Þá gladdizt konúngrinn, ok bað látha hafa hrafnen til sín, en hann varðizt, ok villde ecki fljúga til konúngsens, sem hann var vanr; þat þótte konúnginum mikit [mein á sig leggja[19]]. Þá mællte hinn gamle maðrenn: „Verit vel til friðar, herra, því at [ek mun látha hann snartt venda[20]] aftur[21] til [yðar". Efter[22]] líthen thíma þaðan í frá kom hrafnen á fætur[23], ok fló inn í höllena upp[24] á borðet fyrer gamla mannen, þar er hann sath, ok mællte: „[herra minn![25]] verit velkominn!" Þá mællte sancte Ósvalldr: „Eg hefur nú haft þik í minne

---

[1]) *tildeels efter Gisning.* — [2]) hef˜. — [3]) *efter Gisning; kun* hjer *er læseligt.* — [4]) *kan ogsaa læses* rettleitt. — [5]) *tildeels efter Gisning.* — [6]) *saal.* mēn. — [7]) *næsten udslettet.* — [8]) *tildeels efter Gisning; kun* sv *kan læses.* — [9]) *efter Gisning; ulæseligt.* — [10]) *Gisning; ulæseligt.* — [11]) *Gisning; kun* dt *kan læses.* — [12]) *Gisning; aldeles udslettet.* — [13]) *usikkert.* — [14]) *saal.* — [15]) *efter*

og de priste Gud, og det gjorde Kongen ikke mindre, og han sagde: „Kjære Ven!" siger han, „hvorledes skal jeg faae dette iværksat, efterdi jeg ikke har nogen Mand, som kan bringe mit Budskab om dette og som kan retfærdiggjöre sig i mundtlig Tale og virkelig Udförelse af dette Hverv." Den gamle Mand gjensvarer: „Om du end sender derhen tredsindstyve Svende, saa lader hendes Fader dem alle dræbe og skaaner Ingen; thi den Tid hun blev födt, tog han hende engang op i sine Arme og lagde de tre Fingre paa hendes Hoved og svor dyre Eder efter hedensk Lov-Formel, af det Indhold, at han skulde aldrig give hende til nogen Mand, medmindre den, som friede til hende, kunde vinde hende fra ham i Krig." Herved blev St. Osvald noget forblöffet, da han ei vidste, hvorledes han skulde sætte dette iværk. Dette bemærkede den gamle Mand, at Kongen blev herved saare bekymret, og han fornam Kongens Tanke og sagde: „Gode Herre! Vær ingenlunde bedrövet over dette, thi jeg veed et godt Raad i denne Sag: I har en Ravn paa Eders Kammer, som I har underholdt i tolv Aar; han kan uden al Tvivl forskaffe Eder denne Jomfru." Da blev Kongen glad og bad dem bringe Ravnen til sig; men han gjorde Modstand og vilde ei flyve til Kongen, som han var vant; dette syntes Kongen satte ham igjen i stor Forlegenhed. Da sagde den gamle Mand: „Vær ganske rolig, Herre, fordi at om kort Tid vil jeg lade ham vende tilbage til Eder." Derpaa stod Ravnen op paa sine Been og flöi ind i Hallen, op paa Bordet foran den gamle Mand, hvor han sad og sagde: „Min Herre! Vær velkommen!" Da sagde St. Osvald: „Jeg har nu haft dig i min

---

Gisning; udslettet. — 16) *tilföiet efter Gisning; fattes.* — 17) *saal.* mⁿen. — 18) *Gisning; det sidste Ord næsten ulæseligt.* — 19) *tildeels efter Gisning.* — 20) *Gisning; udslettet.* — 21) aft˜, *som det synes.* — 22) *efter Gisning; ulæseligt.* — 23) *usikkert.* — 24) *Gisning; udslettet.* — 25) *Gisning; ulæseligt.*

hjávist nær í xij ár, ok hefur eg enn [alldreigi fyr[1]] heyrtt þik mæla so [skýrtt nema í fyrstunne[2], er ek sá þik, ok nú í [annat sinn[3]; en í þessu þá hvarf í burttu hinn gamle maðr. [Síðan spyrr konúngrenn[4]] hrafnen at, hvortt hann villde fara með sitt erinde [í heiðen lönd[5]] til Gaudons konúngs, „ok fá dóttur hanns mjer thil handa". Hrafnenn sagðizt þángat vilja fara, er hann villde sig sennda. Síðan skrifaðe sancte Ósvalldr eitt bref, ok sette þar inn þá xij partta heilagrar trúar, ok ljeth sauma efter á brefit under vænginn[6] á honum, en einn gullhríng under annan vængin, ok bauð honum at færa þetta júngfrúne Píja, dóttur konúngsens ok þar með skyllde hann seija[7] þau sín orð, at hann hefðe hana út valet fyrer allar meyjar í heimenum sjer thil unnuzthu, ok hún være sjer kærre enn nockur aunnr[8] í verulldinne, síðan hann heyrðe hennar gjetið. Efter þat thók krumme orlof, en sancte Ósvalld[9] býfalar hann guðe í valld, ok júmfrú[10] María, ok bað þau at sjá fyrer honum. Síðan[11] hóf krumme sigh upp til flugs, ok fór leiðar sinnar.

3. Efter þat er sanctus Ausvalldus hafðe skilat vit hrafnen, sem hann villde, ok fyr seiger, þá fló hann efter guðz tilvísan í IX[12] daga áðr en hann kom þángat, er[13] Gaudon konúngr átte fyrer at ráða, ok hans haufutborg var. [Ok þá[14] er hrafnen kom á borgina, var þar so háttað, at konúngrinn var nýkominn under borð, ok voru sumliger glergluggar láthner upp, so at sólen mátte at betur lýsa umm höllena [ok . . . blasa af odonen[15], ef nockur være, ok líka [saker ofur hitha[16] sólar, er í þeim löndum er meiri en í auðrum stauðum. Þetta sjer krumme, ok lætur sjer þat at ráðe verða, ok flýgur inn í gegnum einn gluggan á höllenne, ok setur sig niðr á borðit fyrer kónnginn

---

[1]) *Gisning; ulæseligt.* — [2]) *fra [meget utydeligt.* — [3]) *fra [meget utydeligt.* — [4]) *Gisning; ulæseligt.* — [5]) *usikkert.* — [6]) *tildeels efter Gisning.* — [7]) *saal.* — [8]) *saal.* — [9]) *saal.*

Nærhed i næsten tolv Aar, og dog har jeg aldrig hört dig tale saa tydeligt undtagen i Begyndelsen, da jeg saae dig, og saa nu for anden Gang;" men derpaa forsvandt den gamle Mand. Nu spurgte Kongen Ravnen, om han vilde bringe sit Budskab til hedenske Lande til Kong Gaudon og anholde om hans Datter for ham. Ravnen sagde, at han vilde gaae derhen, hvor Kongen vilde sende ham. Derpaa skrev St. Osvald et Brev og satte deri den hellige Troes tolv Parter og lod derpaa Brevet sye under Ravnens Vinge og böd ham bringe dette til Jomfruen Pia, Kongens Datter, og dertil skulde han endnu föie disse hans Ord, at han havde udvalgt hende fremfor alle Möer i Verden til sin Kjæreste, og at hun var ham kjærere end nogen anden i Verden, siden han havde hört hendes Navn. Derpaa tog Ravnen Afsked; men St. Osvald befalede ham Gud og Jomfru Maria i Vold og bad dem siden sörge for ham. Nu hævede Ravnen sig paa Flugten og reiste sin Vei.

3. Da nu St. Osvald havde skilt sig fra Ravnen som ham syntes bedst og som för er meldt, flöi denne, ifölge guddommelig Anviisning, i ni Dage, förend han kom til de Lande, hvor Kong Gaudon regjerede og til hans Hovedstad. Men da Ravnen kom til Byen, vare Omstændighederne saadanne, at Kongen var nylig gaaet til Bords, og der vare nogle Glasvinduer oplukkede, saa at Solen kunde desto bedre lyse i Hallen og Luftningen vifte Qvalmen bort, hvis Luften skulde blive qvalm, deels ogsaa for den overvættes Solhede, som er större i de Lande end paa andre Steder. Dette seer Ravnen og tager derefter sine Forholdsregler og flyver ind igjennem et Vindue i Hallen og sætter sig ned paa Bordet foran Kongen

---

— [10]) jv̄f^{v}. — [11]) *Gisning; udslettet.* — [12]) *Tallet er ikke sikkert.* — [13]) *Gisning; udslettet.* — [14]) *fra [kan kun* aa *læses.* — [15]) *fra [for en Deel ulæseligt og tildeels usikkert.* — [17]) *usikkert.*

ok drottnínguna ok so dóttur þeirra Píja, ok hneigðe sig, ok mællte: „Góðe herra, Gaudon konúngr! gjefit mjer orlof at thala vit yðr, því at ek á at skila nockuru erinde vit yðr, ok so biðr ek yðr fyrer guð lifande ok fyrer allra júngfrúa skulld, at þjer reiðezt mjer ecki so at ek meige ecki hafa frjálst leyfe í burttu aftur, nær sem ek hefur[1] út skilat mínu erinde, hvortt sem þat er yðr með eða á móthe". Sem konúngren heyrer, at hrafnen thalaðe mannligt mál ok þó vel skilit, horfer hann leingi þeijande[2] á fuglenn, ok undrazt stórliga, hverju þetta mune gjegna, ok þó undrazt konúngrinn ecki at eins þetta, nema jafnvel aller, er í höllenne voru, ok til hanns heyrðu. Síðan mællte konúngrinn: „Nú þá so at þú hefur þjer so vel orlofs beðit, ok so þar með frítt leiðe, þá má ek með öngu móthe neitha þjer, ok seig nú fram þat þú villt". Hrafnenn hneigði[3] sig þá fyrer ko[nún]ginum, ok mællte: „Mig hefur[4] minn herra Ósvalldh konúngr af Einglande híngat sent til yðar, ok lætur biðja yðr góðfúsliga, at þjer vilit gjefa honum yðra dóttur Píja til eiginar qvinnu, því at þat er guðz vile ok hans signaðo móður júngfrú Marría, ok ef þjer gjöret so, þá verðit þjer guðe kærer ok lofliger". Enn þegar at konúngurinn heyrðe, at hrafnenn nefnde guð ok hans móðr[5] Maríu, þá varð hann mjög reiðr ok mælte: „Thakit hann ok fángit fyrer guðz hans skylld ok Maríu, ok deyðit hann snart ánn dvöl, ok skal so reyna, hvat hans guð formá". Enn júngfrúen villde þat ecki, fyrir því þegar at hún heyrði þann boðskap[6], er Ósvalldr konúngr hafðe til hennar gjörtt, þá fjeck hún mikla elsku til hanns, so hún hafðe at sjá mikinn hryggleika á sjer, ef hrafnenum være nockut gjörtt til meins, ok mællte til konúngsens: „Faðer! gjöret eigi so sem þjer hafit sett yðr at gjöra, því at ef þjer látheð deyða þenna fuglen, þá má ek náliga alldreigi

---

[1]) hef˜. — [2]) *saal.* — [3]) *rettet;* hneiði. — [4]) hef˜. —

og Dronningen og deres Datter Pia og bukkede og sagde: „Gode Herre, Kong Gaudon! Giv mig Forlov til at tale med Eder; thi jeg haver et Budskab at bringe Eder og tillige anraaber jeg Eder ved den levende Gud og ved alle Jomfruer, at I ikke vil blive vred paa mig, og at jeg maa erholde frit Forlov til at drage bort igjen saasnart jeg haver fremfört mit Budskab, hvad enten dette behager eller mishager Eder." Da nu Kongen hörer, at Ravnen taler et menneskeligt Maal, og det meget tydeligt, betragter han Fuglen længe med Taushed, og han falder i stor Forundring, hvad dette monne have at betyde, og ikke alene Kongen faldt i Forundring, men tillige alle de, som vare i Hallen, og som hörte Ravnen. Derpaa sagde Kongen: „Nu efterdi du har saa skjönt udbedt dig Forlov og tillige frit Leide, saa tör jeg ingenlunde negte dig dette, og sig nu frem hvad du vil!" Ravnen bukkede da for Kongen og sagde: „Min Herre Kong Osvald af England har sendt mig hid til Eder og beder Eder i al Kjærlighed, at I vil give ham Eders Datter Pia til Ægtehustru; thi dette er Guds og hans velsignede Moders, Jomfru Marias, Villie, og hvis I gjör dette, saa bliver I Gud kjær og velbehagelig." Men da Kongen hörte, at Ravnen nævnte Gud og hans Moder Maria, da blev han meget vred og sagde: „Tager ham og fængsler ham for hans Guds og Marias Skyld og dræber ham uden Opsættelse, og vil vi saaledes pröve hvad hans Gud formaaer." Men dette vilde Jomfruen ikke; thi da hun hörte det Budskab, som Kong Osvald havde udfærdiget til hende, fattede hun en saa stor Kjærlighed for ham, at hun röbede en stor Bedrövelse, hvis der blev tilföiet Ravnen nogen Skade, og hun talte til Kongen: „Fader! Gjör ikke det, som I haver foresat Eder; thi dersom I lader denne Fugl dræbe, saa kan jeg derefter næppe nogensinde

---

[5]) *skrevet heelt ud.* — [6]) *rettet for* baðskap.

vera glauð upp frá því, þó mest fyrer þat, at þjer hafet sjálfer gjefit honum orlof at thala þat er hann villde, ok so átte hann at hafa frjálst leyfe til at fara hvertt er hann villde, ok være þat óherraliga gjörtt at brigða sinne trú ok lofun fyrer eins fugl[1] skulld eða annars hjegóma". Konúngrinn svarar: „Kære[2] dótter! verttu vel til friðar, því at ek vil gjefa þjer í valld þennan fuglenn, ok gjör með hann hvat sem þú villt". Þá gladdizt júngfrúenn, ok þakkaðe fauðr[3] sínum; kallaðe hún þá á hrafnenn, en hann fló þegar til hennar ok settizt á höndina á henne. Síðan gengr hún út úr höllinne, ok hafðe fugl sinn með sjer ok bar hann í sitt herbergi, ok thók hann ok lagðe vit brjósteð á sjer, ok þrýste honum at sjer; þar með klappaðe hún honum ok mælte: „Kære fugl! seig þú mjer en nockut meira af þínum herra Osvalldo". Hrafnen svarar: „Þú eðle[4] júngfrú! thakit þjer yðvare hende under mína vængi, ok munit þjer fina þar eitt brjef ok einn gullhríng; þetta hefur[5] minn herra hvortthegja sentt yðr, og bað mik þat seigja yðr með, at hann hafðe yðr í sínu hjartta kærre enn [neirne júngfrú eðr quinno annarre[6] í verölldinne. Síðan thekur hún brjefit ok les, og finnr þar eins sem hrafnen hafðe sagt henne ok þat með, hverssu at hún skyllde frjálsazt frá eylífre pínu ok dauða, ef hún villde snúazt frá heiðne ok villu, en trúa á sannan guð ok hallda þessa .xij. partta heilagrar trúar. Enn þegar at hún hafðe út lesit brjefit, þá af myskun[7] heilags anda uppqveikizt hennar hjartta með þeirre logande ást til guðs so at hún sagðizt gjarnan aullu því trúa, er hann villde sjer til þeirra hluta kenna, ok lypptte sínum augum upp til himna, samaleiðis sínum höndum[8], so mælannde: „Faðer á himnum! þjer gjöre ek þacker fyrer þína millde, er þú mjer virðizt at veitha, ok fjell á sín hne með tárum, ok lá so nockra stund.

---

1) *saal.* — 2) *saal.* — 3) *skrevet heelt ud.* — 4) *saal. fuldskrevet.* — 5) hef͠. — 6) *fra [saal.* — 7) *saal.* — 8) hodv̄

blive glad; og dog især af den Grund, at I har selv givet ham Forlov at tale hvad han vilde, og ligeledes skulde han have frit Leide til at gaae hvorhen han vilde, og det vilde være uherreligen handlet at bryde sin Troe og Löfte for en Fugls Skyld eller for en anden saadan Ubetydelighed." Kongen svarede: „Kjære Datter! Vær veltilfreds, thi jeg vil overgive denne Fugl i din Magt, og gjör du med ham hvad du vil." Da blev Jomfruen glad, og hun takkede sin Fader; og nu kaldte hun Ravnen, men han flöi strax til hende og satte sig paa hendes Haand. Derpaa gaaer hun ud af Hallen og havde sin Fugl med sig og bragte ham paa sit Værelse og tog ham og lagde ham til sit Bryst og omarmede ham, og hun kjærtegnede ham og sagde: „Kjære Fugl! Fortæl mig nu noget mere om din Herre Osvaldus!" Ravnen svarede: „Du ædle Jomfru! Föler med Eders Haand under mine Vinger, og der vil I finde et Brev og en Guldring; begge disse Ting har min Herre sendt Eder, og han böd mig desuden sige til Eder, at han haver Eder kjærere i sit Hjerte end nogen anden Jomfru eller Qvinde i Verden". Derpaa tager hun Brevet og læser det, og hun finder deri alt, hvad Ravnen havde sagt hende, og tillige hvorledes hun skulde blive frelst fra evig Qval og Död, hvis hun vilde bortvende sig fra Hedendom og Vildfarelse og troe paa den sande Gud og holde fast ved disse tolv Parter af den hellige Troe. Men da hun havde læst Brevet til Ende, blev ved den hellige Aands Barmhjertighed hendes Hjerte antændt med en saa brændende Kjærlighed til Gud, at hun sagde, at hun vilde gjerne troe alt det, som han vilde lære hende om disse Ting, og hun oplöftede sine Öine mod Himlen, ligesom og sine Hænder, saaledes talende: „Fader i Himlen! Jeg yder Dig Tak for Din Naade, som Du værdiges at vise mig"; og hun faldt grædende paa sine Knæe og laae saaledes i nogen Tid.

Efter þat lætur hún skrifa annat brjef efter því sem hún villde, ok ljet búa um þat virkuliga, ok þar með eitt fínngrhandsal.

4. Annann[1] daginn efter finnr krumme júngfrúna aptur, tekur hún þá brefit ok saumar under vænginn á honum líka ok fyrr var, ok so líka býr hún umm gullhrínginn. Síðan tekur hún so thil orðz ok seiger: „Far nú ok fær þetta þínum herra, og seig honum þat með, at ek veit öngvan þann í verulldinne nochurn mann, at ek hafe so kæran sem hann, ok bið hann, at hann þigge þat af guði, at allt þat verðe sem hann vill honum ok mjer á mille, ok hann finnur skrifat í brjefinu, ok þat, at hann kome efter mjer á næsta áre hjer efter með tveimur ok .lxx. skipum, ok hafe þúsund mannz á hverju skipe, ok hugse so fyrer, at hann hafe kost ok dryck fyrer sitt lið, so at þeim dugi þrjú ár í samtt, ok láthe þetta fólk vera at aullu vel thil reitt, hvat sem til þarf at thaka. So vil ek ok, at hann láthe þik fara með sjer; annars meiga[2] þeir alldreigi ná mjer hjeðan úr heiðindómenum, enn mik grunar þó, at þetta verðe seirna[3] enn ek villda, því at ef sá guð, er himnum ræðr, vile at þetta verðe, þá skje þat sem fyrst í hanns nafne". Efter þetta hóf krumme sig upp thil flugs, en hún býfalaðe[4] hann guðe í valld ok hanns kærustu móðr[5] júngfrú María. En er hrafnen hafðe flogit vart í níju daga yfer umm hafit, þá fjeck hann á seinaztta deiginum mikinn storm, so at hann gath varla stýrtt sjer, ok slithnuðu böndin umm gullhrínginn ok so líka um brjefit, ok fjell hvortheggja ofan í sjóinn. Enn þegar kom at einn fiskur, ok svalg bæðe brjefit ok so hrínginn. Af þessu varð krumme hryggr ok fló thil landz; þar fann hann einn einsethu mann fyrer sjer, ok sat á einum steine.

---

[1]) *for Begyndelsesbogstavet er aaben Plads.* — [2]) m^c^a. — [3]) *saal.* — [4]) *skrevet heelt ud.* — [5]) *saal.*

Derpaa lader hun et andet Brev skrive efter hendes eget Dictat og lod samme viseligen indsvöbe, og dertil föiede hun en Fingerring.

4. Den anden Dag derefter træffer Ravnen Jomfruen igjen, og nu tager hun Brevet og syer det under hans Vinge ligesom för, og ligeledes befæster hun Guldringen. Derpaa tog hun saaledes tilorde, og sagde: „Gaae nu og bring dette til din Herre og dertil sig ham dette, at jeg kjender ingen Mand i Verden, som jeg haver saa kjær som ham, og bed ham, at han maa erholde af Gud, at alt det, han önsker, maa skee mellem ham og mig, og som han finder omtalt i Brevet, og at han skal næste Aar komme for at afhente mig med to og halvfjerdsindstyve Skibe, og at han skal have et Tusind Mand paa hvert Skib, og at han skal forsyne sin Hær med Kost og Drik, som er tilstrækkelig for tre Aar, og at dette Folk maa være i enhver Henseende vel udrustet, hvad der end hændes. Ogsaa vil jeg, at han skal tage dig med; ellers kunne de aldrig faae mig bort herfra udaf Hedendommen; men jeg formoder dog, at dette vil skee senere end jeg kunde önske; thi dersom den Gud, som raader over Himlene, vil, at dette skal skee, saa maatte det i hans Navn skee med det förste". Derpaa hævede Ravnen sig op til Flugt; men hun befalede ham i Guds og hans kjæreste Moder Jomfru Marias Vold. Men da Ravnen havde flöiet knapt ni Dage over Havet, fik han den sidste Dag saa stærk en Storm, at han næppe kunde styre sig, og Baandene, hvormed Guldringen og Brevet vare befæstede, gik itu, og begge Dele faldt ned i Söen. Men strax kom der en Fisk og opslugte baade Brevet og Ringen. Herved blev Ravnen bedrövet og flöi i Land; der traf han en Eneboer, som sad paa en Steen. Ravnen fölger hans Exempel og sætter sig ned paa en anden Steen i Nærheden af Eneboeren og syntes ganske nedslaaet.

þetta ljet ok krumme sjer at kenníngu verða, ok setur sig niðr á annann stein, er þar var nære einsethumanne, ok ber sik mjög lítheliga. Síðan mællte einsethumaðr til hrafnsins: „Seig mjer, þú hinn fríðe fugl, nockut af þínum herra Sancte Osvalldo". Hrafnen svarar: „Hvat kunnu þjer af mínum herra seija[1]? eða hverr hefur þjer sagt frá honum?". Einsethumaðr svarar ok seijer[2]: „Þat hefur gjörtt vor herra Jesús Cristus nú á þessu árenu, thil þess at ek skyllde biðja fyrer honum". Þá mælte hrafnnen: „So vil ek þjer þá kungjöra, at ek var ok senndr af mínum herra Osvalldo inn í heiðindómenn thil einnar konúngsdóttur, sem heiter Pía[3], ok hún hafðe skrifat honum eitt brjef til aptur umm þeirra erinnde beggja, ok þar með sende hún honum eitt kostuligth handsal af skíru gulle, ok báðer þessir hluter eru frá mjer fallner í sjóinn". Þá svarar einsetumaðr: „Þat sje fyrer guðe klagat ok hanns kærre móðer Maríu!" ok fjell thil jarðar mjög gráthande ok bað til guðz af klaucku hjartta, ok barðe hnefunum fyrer brjósteð á sjer, ok var harðla mjög harmande af[4] þessu. Enn guð[5] heyrðe ákall hanns, ok sá hanns góðgirndarfullt hjartta, ok bauð einum eingle at finna þann fiskenn, er bæðe hafðe gullhrínginn ok brjefit, „ok bjóð honum", [sagði hann[6], „í mínu nafne at leggja hvorttheggja aptur". Þat gjörer hann, ok færer hrafnenum þessa hlutena aptur. Þetta sjer einsethumaðr ok mælte: „Lofaðr sje[7] guð allra guða!" ok mælltte síðan vit hrafnen, at hann skyllde vera þar hjá sjer umm nóthena, ok so gjörer hann, ok var helldr kátur.

5. Umm[8] morgunnen efter thekur einsethumaðr bæðe brjefit ok so hrínginn, ok býr umm sem bezt kann hann. Síðan flýgr hann aftur til sjós ok so lætr hann fara jafnt í .víij. daga, en á hinum nijunda deiginum kom hann heim

---

[1]) *saal.* — [2]) *saal.* — [3]) *skrevet i Margen.* — [4]) *tilföiet efter Gisning.* — [5]) *i Margen.* — [6]) *fra [skrevet i Margen.*

Da sagde Eneboeren til Ravnen: „Sig mig nu, du skjönne Fugl, noget om din Herre St. Osvaldus!" Ravnen svarede: „Hvad kan I sige om min Herre, og hvem har fortalt Eder om ham?" Eneboeren svarede og sagde: „Det har vor Herre Jesus Christus, nu i dette Aar, for at jeg skulde bede for ham." Da sagde Ravnen: „Saa vil jeg da kundgjöre for dig, at jeg blev og sendt af min Herre Osvaldo ind i de hedenske Lande til en Kongedatter, som hedder Pia, og hun havde igjen skrevet et Brev til ham om begges Anliggender, og dertil sendte hun ham en kostbar Ring af reent Guld, og begge disse Ting ere faldne fra mig i Söen." Da svarede Eneboeren: „Lad dette blive beklaget for Gud og hans kjære Moder Maria!" og han faldt til Jorden og græd meget og bad til Gud med et sönderknuust Hjerte og slog med Næverne for sit Bryst og var saare bedrövet over dette. Men Gud hörte hans Paakaldelse og saae hans godhedsfulde Hjerte, og han böd en Engel finde den Fisk, som havde baade Guldringen og Brevet, „og befal den", sagde han, „i mit Navn at opgive begge Dele igjen." Han gjör dette og bringer begge disse Ting til Ravnen igjen. Eneboeren saae dette og sagde: „Lovet være alle Guders Gud!" Og derpaa sagde han til Ravnen, at han skulde blive der hos ham Natten over, og det gjorde han og var ganske munter.

5. Næste Morgen tog Eneboeren Brevet og Ringen, og han befæstede begge saa godt han kunde. Derpaa flyver Ravnen igjen ud paa Havet, og saaledes blev han ved i otte Dage, og paa den niende Dag kom han hjem igjen til Kong Osvald. Men da Kongen seer, at hans Ravn er kommen tilbage, bliver han overmaade glad derved og tager

---

— [7]) *rettet;* sier *(kunde ogsaa være feilskrevet for:* sierttú)
— [8]) *til Begyndelsesbogstavet er der aaben Plads.*

aptur til Ósvalldz konúngs. Enn þegar at konúngurinn sjer, at hanns hrafn er aptur kominn, verðr hann harðla glaðr vit þat, ok thekur hann at sjer goðmóthliga, ok gengur efter á í sitt heimogligt mak, ok skipar síðan öllum út at gánga nema krumma einum. Síðan fretter hann efter hvat góðra thíðinda hann kynni[1] at seija sjer af konúngsdóttur. Hinn svarar: „Thakit þjer hjer eitt brjef ok einn gullhríng í fiðre mínu, er hún sende yðr, ok ljet þat vera með í sínu boðe, at hún hefðe öngvan kærre á jarðríki en yðr, ok þjer skylldut biðja guð, at þat mætte skje sem fyrst [yckar á mille[2] ok efter því sem þjer sjálfer megit[3] vel finna í brjefinu. So hefur ok þessi júngfrú gjörtt yðr boð, at þjer skulet koma efter sjer at næstu[4] sumre með tveimur skipum ok .lxx., ok skulet hafa mik með yðr; annars náet þjer henne alldreigi þaðan sem nú er hún". Síðan las Ósvalldr konúngr brjefit, ok mællte: „Lofaðr sje guð fyrer alla hlute mjer veitta!" ok þackaðe hrafninum mikiliga fyrer sína reisu. Efter þat sennder konúngr efter smiðum, ok gjörer ráð fyrer í öllum stauðum umm Eingland, at hans viner skulu láta gjöra so stór skip, er hann meige[5] hafa M. mannz á hverju skipe, ok þar til þriggja ára kost til áthz ok dryckjar, ok búa þau til með beztum föngum, er þeir gæthe. Kom nú fram er konúngsdótter sagðe sig gruna, at seirna[6] munde þeirra fundr verða en hún villde, ok hún hafðe gjörtt ráð fyrer; því at skipin, er konúngr ljet gjöra, urðu ecki reiðubúen so snart. Enn þegar at skipinn voru búen ok hlaðin efter hans villd, þá sennde hann efter mekthogum herrum, herthogum ok greifum, so ok efter .xij. biskupum ok .ix. abbótum, þar með marga ridd-ara ok eðelborna menn, so at hann hafðe allz sjö[7] þúsunder ok .íj. betur. Síðan ljet hann gjöra marga

---

[1]) *saal. rettet;* kyna. — [2]) *fra* [*staaer, som det synes:* yckar

ham til sig med Velvillie og gaaer derpaa til sit Lönkammer og befaler derpaa alle at gaae ud, undtagen Ravnen alene. Siden spörger han, hvilke gode Tidender han kunde bringe ham fra Kongedatteren. Ravnen svarer: „Tager her et Brev og en Guldring udaf mine Fjedre; disse haver hun sendt til Eder, og det Budskab sendte hun tillige, at hun ikke havde nogen kjærere paa Jorderige end Eder, og at I skulde bede Gud, at det, som tilsigtedes imellem Eder, maatte skee med det förste, alt som I vil selv finde det i Brevet. Ligeledes har og denne Jomfru sendt Eder det Budskab, at I skal komme for at afhente hende næste Sommer med to og halvfjerdsindstyve Skibe, og I skal tage mig med; ellers faaer I hende aldrig bort derfra, hvor hun nu er". Derpaa læste Kong Osvald Brevet, og sagde: „Lovet være Gud for alle de Ting, han forunder mig!" og han takkede Ravnen meget for hans Reise. Derpaa sender Kongen Bud efter Smede og befaler, at i alle Stæder over hele England hans Venner skulle lade bygge saa store Skibe, at han kan have et Tusind Mand paa hvert Skib og desuden tre Aars Kost af Spise og Drik, og udruste dem med alle de bedste Forraad, som de kunde faae. Nu indtraf det, som Kongedatteren sagde at hun formodede, at deres Möde ikke saasnart vilde finde Sted som hun önskede og som hun havde beregnet; thi de Skibe, som Kongen lod bygge, bleve ei saa snart færdige. Men saasnart Skibene vare færdige og ladede efter hans Önske, saa sendte han Bud efter mægtige Herrer, Hertuger og Grever, ligeledes efter tolv Biskopper og ni Abbeder, foruden mange Riddere og Adelsmænd, saa at han havde ialt halvfjerdsindstyve Tusinde og to Tusind til. Derpaa lod han gjöre mange Kors og gav

---

aa uegna aa mille. — [3]) m^c^it. — [4]) *saaledes.* — [5]) m^c^e. — [6]) *saal.* — [7]) *saaledes, rimeligviis for* sjötín.

krossa, ok gaf hverjum sinn, ok þá skyllde hverr sem einn bera á sínum klæðum, ok styrckte sinn her með ljúfum ok góðum fyrerheithum, so seijande[1]: „Kæruzthu viner ok dýrliger herrar, aller sem hjer eru nú í guðz auglite til samans komner efter minne bón ok boðe! hafit þjer yðr vel, hvat sem fram kann koma fyrer oss í þessare vorre reisu, ok stríðit mannlega fyrer trú heilagrar kristne, ef þess kann vit at þurfa, því at guð vill vera með oss, ok hverr sem so[2] deyr af oss í rettu stríðe ok í þessare reisu, þá hefur sá eylíft líf ok ríki með honum ok hanns útvöldum vinum í himeríki[3] utan ennda, en aller þöckuðu konúngi, ok qvóðuzt með honum gjarnan vilja bæðe lifa ok deyja.

6. [4]Þegar at Osvalldr konúngr var til reiðu ok hans fauruneyte, látha þeir í haf ok fá góða byre, ok koma vit lannd Gaudons konúngs, er þeir haufðu úthe verit eigi fullar .xvíij. vikur. Síðan sigler hann inn efter ríkinu allt þar til er hann var kominn í nánd vit þá borg, er konúngrinn sjálfr sath á. Þá mællte Ósvalldr: „Þat þyke mjer ráð", seijer[5] hann, „at senda boð undan oss, so at einshverjer[6] vite til vor". Aullum þótte[7] þat gott ráð. Þá var konúngi sagt, at hrafnenn hafði orðit efter, er hann sende áðr. Þá hrygðizt konúngr mjög, ok kom í hug, hvat konúngsdótter hafðe sagt, at hanns reisa ok stórligt ómak munde sjer til líthels koma, ef hann være ecki með, ok fjell allr til jarðar ok bað guð at sýna sjer sína millda náð, ok látha hrafn sinn komazt til sín, so at hann fære eigi erindislaust aptur. Samaleiðis bað hann ok júngfrú, at hún skyllde vera ok í fullthíngi með sjer bæðe hjer umm ok annars er hann vit þurftte. Og guð heyrðe hans ákall ok sá hanns nauðzyn, ok sende einn eingil til at

---

[1]) *saal.* — [2]) *Trækkene ligne* si (*maaskee* síðan). — [3]) hīer. (with "i" printed above)

eet til hver, og enhver skulde bære dem paa sine Klæder, og han styrkede sin Hær med kjærlige og gode Forjættelser idet han sagde: „Kjæreste Venner og hæderlige Herrer, Alle I som her ere forsamlede for Guds Aasyn ifölge min Bön og Befaling! Holder Eder tappert hvad der end kan forefalde i denne vor Ledingsfærd og kjæmper mandigt for den hellige Christendoms Ære, hvis dette gjöres Behov; thi Gud vil være med os; og hvo der saaledes döer af os i en retfærdig Krig og i denne Ledingsfærd, da haver den samme det evige Liv og regjerer med Ham og Hans udvalgte Venner i Himmerige uden Ende". Men alle takkede Kongen og sagde, at de gjerne vilde leve og döe med ham.

6. Saasnart Kong Osvald og hans Fölge vare forberedte, seilede de ud paa Havet og fik gunstig Vind, og de kom til Kong Gaudons Land efterat have været tilsöes lidt mindre end atten Uger. Derpaa seilede han ind ad Landet til, indtil han kom i Nærheden af den Stad, hvor Kongen selv residerede. Da sagde Osvald: „Det synes mig tilraadeligt", siger han, „at sende et Bud iforveien, at Nogen kan erfare vor Ankomst". Alle syntes, at det var et godt Raad. Da blev det meldt for Kongen, at den Ravn, som han för havde sendt, var bleven tilbage. Da blev Kongen meget bedrövet, og han ihukom hvad Kongedatteren havde sagt, at hans Reise og store Uleilighed vilde kun lidet nytte hende, hvis Ravnen ei var med; og han kastede sig ned paa Jorden og bad Gud vise sin Naade og Barmhjertighed og lade sin Ravn komme til sig for at han ei skulde vende tilbage efter en forgjæves Reise. Ligeledes bad han og til (den hellige) Jomfrue, at hun vilde staae ham bi saavel i dette som i andre Ting, han

---

[4]) *aaben Plads for Begyndelsesbogstavet.* — [5]) *saal.* — [6]) *saal.* (eishverier). — [7]) *tilf. i Margen.*

færa honum aptur hrafninn. Þegar at konúngur sjer hann, lofar hann guð, ok verðr nú glaðr, ok thekur at sjer hrafnen blíðliga, ok biðr fara á[1] fund konúngsdóttur, ok bera henne sína qveðju ok þat með, at hann lætur biðja hana at leggja til með sjer nockut ráð, so hann mætte ná henne, ok so hvort at hann skyllde fara þá strax með orloge eða ecki at fauður hennar. Hrafnen qvezt gjöra skylldu hanns boð, hvat hann villde. Síðan flýgr hann upp á borgina til konúngsdóttur at einum glergluga, er oppenn var, en hún var þá at klæða sig í herberginu, er krumme kom at gluganum, flýgr hann jafnsnartt inn til hennar, er hann[2] sjer hana, en hún þegte[3] hann straktt[4], ok thók hann upp í fáng sjer ok frette hann efter, hvar hans herra være. Krumme seiger henne ok so allann boðskap, er Ósvalldr konúngr hafðe gjörtt henne boð thil. Hún svarar ok sagðe: „Far þú þegar aptur[5], áðr en nockur[6] verðr var vit þína qvomu eða hanns, ok seig honum at hann láthe gjöra sjer eina aurn forgyllta af nobil gulle, en sjálf skal hún vera af silfre, ok láthe so umm búa sem hún være lifande; ok eina .xíj. gullsmiðe skal hann hafa með sjer; síðan sigle hann híngat allt under borgina, er faðer minn er á, ok skal hann gjöra sig at kaupmanne, ok þegar at hann kemur hjer vit land, þá sláe hann sínum landthjölldum upp, ok beiðazt[7] leyfi af fauðr[8] mínum at selja sinn varnínngh ok kostuligt kramverck, er hann hefer flutt. Og[9] ef so ber til, at faðer minn eða aðrer fretter hann efter, því hann er þar kominn eða hvat hann vill, þá skal hann seija[10], at sjer være sagt, at Gaudon konúngr hafðe so gott sem gipt dóttur sína Pía einum stórmecthogum herra eða konúnge, ok því

---

[1]) *tilföiet; fattes.* — [2]) *tilföiet; udeglemt.* — [3]) *saal.* — [4]) *saal.* — [5-6]) *skrevet heelt ud.* — [7-9]) *saal.; skrevet heelt ud.* [10]) *saal.*

kunde behöve. Og Gud hörte hans Paakaldelse og saae hans Nöd og sendte en Engel for at bringe ham Ravnen igjen. Da nu Kongen seer ham, lover han Gud og bliver glad og tager Ravnen venligt til sig og beder ham gaae hen at træffe Kongens Datter og bringe hende sin Hilsen og dertil bede hende give ham noget godt Raad for at han kunde faae hende i sin Magt; tillige spurgte han, om han da strax skulde paaföre hendes Fader Krig eller ei. Ravnen sagde, at han skulde bringe ethvertsomhelst Budskab, han maatte önske. Derpaa flyver han op i Staden til Kongens Datter og op til et Glas-Vindue, som stod aabent; men hun befandt sig i Værelset og klædte sig paa da Ravnen kom til Vinduet. Han flyver nu op til hende saasnart han seer hende; men hun gjenkjendte ham strax og tog ham op til sit Bryst og spurgte ham, hvor hans Herre var. Ravnen fortalte hende det, saavelsom det hele Budskab, som Kong Osvald havde sendt til hende. Hun svarede og sagde: „Gaae strax igjen förend Nogen erfarer din eller hans Ankomst og sig til ham, at han skal lade sig gjöre en Örn, forgyldt med Nobel-Guld; men den selv skal dog være af Sölv, og den skal være saaledes indrettet som om den var levende, og omtrent tolv Guldsmede skal han have med sig; derpaa skal han seile hid, lige til Staden hvor min Fader boer, og Osvald skal gjöre sig til en Kjöbmand; og saasnart han kommer her iland, lad ham opslaae sine Land-Telte og udbede sig Tilladelse af min Fader til at sælge sine Varer og kosteligt Kram, som han har medbragt; og hvis min Fader eller Andre spörge ham, hvorfor han er kommen hid eller hvad han önsker, da skal han sige, at man havde fortalt ham, at Kong Gaudon havde saagodtsom bortgiftet sin Datter Pia til en stormægtig Herre eller Konge, og at de vare komne hid, hvis der kunde være nogen Ting, som

være þeir þar komner, ef þat være nockur hlutur, sem júngfrúnne ok fauðr[1] hennar girnttuzt at eiga, hvort þat være helldr kostuligh fíngur[2] handsöl eða aðrer hluter, þá villde hann [fyrst bjóða[3] þeim at kaupa; være ok so, at kóngrinn villde látha smíða nockura[4] gripe, þeir sem fásjener være í þeim lönndum, þá være í hanns skipe frábærer menn thil hagleiks. En um aurnena, er ek sagða þjer, skalttu honum seijja[5] hann sethe hana upp yfer thjaldit fyrer framan, ok láthe so búa umm hvaðan sem vindrinn blæs, þá skule hún æ sýnazt vera á flug ok fljúga til sjófar burttu af landinu". Ok þegar at júngfrúen hafðe þau ráð út gjefit, sem hún villde, fló krumme í burttu aptur ok til síns herra Osvalldo.

7. [6]Nú sem hrafnen hafðe feingit sitt erinde af júngfrúnne, þá beiðizt hann orlofs, ok fór aptur til síns herra ok seiger honum alla hlute, er júngfrúen hafðe sagt. Konúngr verðr þessu glaður[7], ok fór í einn stóran kaupstað, ok feck sjer þar .xij. gullsmiðe, ok siglde síðan inn fyrer borgina, er Gaudon konúngr sath í, ok gjörðe allt efter því sem Pía konúngsdótter sende honum boðen til. Þetta fjeck at sjá einn heiðínge, sem var á borginne, ok hljóp sem hann mátte inn fyrer konúnginn, ok seiger honum at fjölde skipa hafe lagt inn fyrer borgina, ok reistu þegar sín thjöld, er þeir qvomu á land: „ok gjör eg því so ráð fyrer, at þetta sje helldr friðmenn en auðruvijs". Enn í auðrum stað er af því at seija[8], at jafnsnartt sem Ausvalldur[9] konúngr hefur búit um sín skip, gjörer hann boð Gaudone konúngi, at hann vile gjefa þeim orlof at liggja þar, ámeðan at þeir selja sitt kram ok annan varníngh, er þeir höfðu þángat flutt, ok være þat so, at þeir hefðe nockurn gáníngh konúngsins er hann

---

[1]) *skrevet heelt ud.* — [2]) *skrevet heelt ud.* — [3]) fyrst at bioða. — [4]) nock²a. — [5]) *saal.* — [6]) *for Begyndelsesbogstavet aaben Plads.* — [7]) *skrevet heelt ud.* — [8]) *saal.* — [9]) avsvalld̃.

enten Jomfruen eller hendes Fader begjærede at eie; hvad enten det kunde være kostbare Fingerringe eller andre Ting, saa vilde han först tilbyde dem at kjöbe saadant; og hvis det var saa, at Kongen vilde lade forfærdige nogle Klenodier, som bleve sjelden seete i disse Lande, saa vare der i hans Skib Mænd, som vare udmærkede i Konstfærdighed. Men hvad Örnen angaaer, som jeg fortalte dig om, saa skal du sige til ham, at han skal sætte den over sit Telt fortil og indrette det saaledes, at fra hvilken Kant Vinden end blæser, saa skal den altid synes at være paa Flugt og flyve bort fra Landet". Og saasnart Jomfruen havde meddeelt de Raad, som hun önskede, flöi Ravnen bort igjen til sin Herre Osvaldo.

7. Nu da Ravnen havde erholdt sin Besked af Jomfruen, tog han Afsked og vendte tilbage til sin Herre og fortalte ham alle de Ting, som Jomfruen havde sagt. Kongen blev glad ved dette og begav sig til et stort Kjöbsted og anskaffede sig der tolv Guldsmede og seilede derpaa ind til Staden, hvor Kong Gaudon residerede, og han rettede sig i Alt efter Kongedatteren Pias Budskab. Dette blev bemærket af en Hedning, som stod paa Borgmuren, og han löb saa hurtigt han kunde ind til Kongen og fortalte ham, at en Mængde Skibe havde kastet Anker lige for Staden, og at [de Ankomne] havde strax opslaaet deres Telte, saasnart de kom i Land: „og jeg tör vel snarere antage dem for fredelige Mænd end det modsatte". Men paa den anden Side bör det nu berettes, at da Kong Ausvaldus havde fortöiet sine Skibe, sendte han Bud til Kong Gaudon, at han vilde give dem Tilladelse til at ligge der, saalænge de solgte deres Kram og andre Varer, som de havde medbragt; og hvis det var saa, at de havde en eller anden Kostbarhed, som Kongen vilde kjöbe, saa vilde de tilbyde ham at blive den förste

villde ágirnazt, þá byðe þeir honum fyrstum at kaupa. En þá Gaudon fær þessi boð, seiger hann so, at kaupmenn aller meiga vel friðland hafa, sem með friðe vilja fara. Þetta svar lætur Ausvalldr konúngr sjer vel ánægja. Einn dag gengr konúngr ok drottníngh hanns ofan thil thjallbúðar Ausvalldz konúngs, ok vill skoða, hvat kram at þessir kaupmenn hafa flutth. Og[1] er Ausvalldr kóngr sjer Gaudon vera at næsta komenn, gengr hann með allan sinn her á mòthe honum, ok vill bjóða Gaudone inn í thjöllden, sem hann ok gjörðe. Enn er Gaudon hefur sethið ok lithezt um þat sem í búðunum var, þá skoðar hann[2] ok vandliga eigi sijðr at selskap Osvaldz enn auðru, þvíat alla þá er hann[3] sá, þá höfðu þeir heilagt crossmarck á klæðunnum. Af þessu verðr hann ákafliga reiðr ok mællte: „Eigi mun so vera sem mjer sýnezt, at þjer berit krossmarck á yðrum klæðum aller, ok veith ek þá vijst, at þat mercker at þjer erut kristner aller, ok fyrer hvat erut þjer so djarfer, at þjer hafet siglt híngat í mitth land, þar sem ek lætur öngva cristna menn lifa, þá sem ek kann yfer koma". Ausvalldr svarar: „Þjer gjörit betur, herra konúngr! en þjer thalit til, því at vær erum komner upp á yðra náð, ok höfum vær helldr þeingt at fá sæmd af yðr enn nockur harðindi[4], hvat manna sem vær vorum, af því at oss var sagt, at þjer hefðit gipt yðra dóttr[5] einum ofr-ríkum konúngi, ok fyrer því fórum vær híngat, ef þjer eðr yðar dótter þyrftte[6] nockurra þeirra handsala eða annara klenódía, sem höfum, eða þurfet þjer ok látha gjöra nockura fásjena hlute, sem ecki eru iðulig[7] með yðr hjer, þá höfum vær flutt þá menn híngat með oss, at stór-hager menn eru; en þurfit þjer ok vor vith, þá munu[8] þjer fyrer yðarn heiðr skulld at látha oss fara

---

[1]) *skrevet heelt ud.* — [2-3]) *tilföiet; fattes.* — [4]) *rettet;* hʳdīda. — [5]) *skrevet heelt ud.* — [6]) þ²ftte. — [7]) *saal.* — [8]) *rettet;* mun.

Kjöber. Men da Gaudon erholder dette Budskab, siger han, at alle Kjöbmænd, som fredeligen færdes, kunne have Fred i Landet. Med dette Svar var Kong Ausvald vel fornöiet. En Dag gaae Kongen og hans Dronning ned til Kong Ausvalds Telt og önske at see, hvad Slags Kram disse Kjöbmænd havde medbragt. Og da Kong Ausvald seer, at Gaudon er kommen meget nær, gaaer han ham imöde med sin hele Hær og vil indbyde Gaudon til at gaae ind i Teltene, og dette gjorde han. Og da Gaudon havde siddet og betragtet det, som var i Boderne, saa efterseer han og meget nöie Kong Osvalds Selskab, ikke mindre end andre Ting; thi alle de, han saae, havde det hellige Korsmærke paa Klæderne. Herved blev han overmaade vred og sagde: „Det er vist ikke saa, som det forekommer mig, at I allesammen bære Korsets Tegn paa Eders Klæder, og da veed jeg med Vished, at I ere allesammen Christne, og hvorfor ere I saa dristige, at I have seilet ind i mit Land, efterdi jeg ikke lader nogen christen Mand leve, som jeg faaer Magt over". Ausvald svarede: „Eders Handlinger, Herre Konge, ville blive bedre end Eders Tale; thi vi ere ganske afhængige af Eders Naade, og vi ventede snarere en hæderlig Modtagelse af Eder end nogensomhelst Haardhed, hvad Slags Mænd vi end kunde være; thi det blev os fortalt, at I havde bortgiftet Eders Datter til en stormægtig Konge, og derfor kom vi hid, ifald I eller Eders Datter behövede nogen af de Ringe eller andre Klenodier, som vi have; eller hvis I behöve at lade forfærdige nogle sjeldne Ting, som ei hyppigt findes her hos Eder, saa have vi hidbragt de Mænd med os, som besidde stor Konstfærdighed; dog, hvis I behöver os, saa vil I vist for Eders egen Hæders Skyld tillade os at drage bort igjen med Fred". Men Gaudon taug stille da han hörte dette, og han sagde, han vilde træffe dem igjen næste Morgen.

á burttu aptur[1] með friðe". En Gaudon þagnaðe, er hann heyrðe þetta, ok qvaðzt mundo finna þá at morne.

8. So[2] er ok sagt, at Ósvalldr konúngr hafe haft hjá sjer einn hjörtt mjög ágæthann stundum at sjá bæðe at stærð ok fegurð, en í sumligum bókum greiner so, at þat være eingill, ok so var, at hvat nær er hann var hjá konúnge, þá var hann so fagr at lítha, at aller þeir er[3] hann sáu, þá villdu þeir eiga hann, ok so mun enn verða. Snemma um morgunen stendr Gaudon upp, ok gengr til ráðz vit sína speckínga, hvat hann skule gjöra vit[4] þá kaupmenn, er þar voru komner, ok kristinna manna theikn bære á sjer, thalde þó þat til, ath sjer þætte illt að[5] drepa sakalausa, er hann sjálfr hafðe gjefit þeim frið ok frelse áðr. Enn være þat, at þeir fjengu honum nockurar góðar gersemar þær sem honum girnttezt til at eiga, þá munde hann þat þiggja, ok látha þá efter á fara hverrt þeir vilja. Þetta þótte öllum hanns ráðunauthum vera eð beztha ráð. Síðan lætur hann blása til saman mikin fjölda manz, ok gengr ofan til sjófar at finna Ósvalld konúng, ok þegar at þeir finnazt, býðr Ósvalldr konúnge í thjölld, en konúngr lætur dræmt vit. Enn í þessu þá hleypr einn mikill hjörttur[6] fyrer dyrnar á thjaldinu, og[7] þegar Gaudon konúngr lítur hjörtten, dynur þegar ágirndaraugn í brjóst konúnginum, so at hann seigizt ecki annat mega en eignazt dýrit, ok fretter Ausvalld, hvortt hann[8] hefur þetta et mikla dýr haft þángat. Hann seijer at so sje. „Þetta eð fagra dýr verðr ek at eiga", seijer konúngr. „Þat má vel", seiger Ósvalldr, „ok er hann slopen fyrer oss ofrsynju[9], því at ek þeincker, at hann sje styggr at thaka". Gaudon kvaðzt ecki því skeyta. Enn allt á meðan at þeir ræðazt vit, þá hleypur hjörtturinn[10] aptur ok fram þar

---

[1]) apt˜. — [2]) *aaben Plads for Begyndelsesbogstavet.* — [3]) *i Margen.* — [4]) *i Margen.* — [5]) *skrevet heelt ud.* — [6]) hi°tt˜. —

8. Det fortælles, at Kong Osvald havde hos sig en Hjort, som i Störrelse og Skjönhed var fortræffelig at betragte hele Timer itræk; men i nogle Böger fortælles, at dette var en Engel; og det begav sig, at naar den var hos Kongen, da var den saa skjön at beskue, at alle de, som saae den, vilde eie den; og saaledes vil dette endnu vise sig. Gaudon stod tidligt op den næste Morgen og gik for at raadföre sig med sine vise Mænd, hvad han skulde gjöre med de Kjöbmænd, som vare ankomne, og som bare christne Mænds Tegn paa sig, men bemærkede dog derved, at han syntes ilde om at dræbe sageslöse Mænd, som han selv iforveien havde skjænket Fred og Frihed. Men hvis det var saa, at de kunde forskaffe ham nogle gode Kostbarheder, som han begjærede at eie, saa vilde han modtage disse og lade dem siden drage bort hvorhen de vilde. Dette syntes alle hans Raadgivere at være det bedste Raad. Derpaa lader han sammenblæse en stor Mængde Folk og gaaer ned til Söen for at træffe Kong Osvald, og da de mödtes, indböd Osvald Kongen at gaae ind i Teltene; men Kongen viste sig meget tilbageholden. Men i dette Öieblik springer en stor Hjort forbi Teltets Dör, og saasnart Kong Gaudon fik Öie paa Hjorten, opstod der en stor Begjærlighed i Kongens Bryst, saa at han sagde, at Intet andet kunde hjælpe, end at han fik Dyret i sin Besiddelse; og han spurgte, om Osvald havde bragt dette store Dyr derhen med sig. Han sagde, at dette var Tilfældet. „Dette skjönne Dyr maa jeg besidde", siger Kongen. „Det maa I gjerne", siger Osvald, „men den er undsluppen fra os af Vanvare, og jeg troer, den bliver vanskelig at faae fat paa". Gaudon sagde, han bröd sig ikke om det. Men hele Tiden medens

---

[7]) *skrevet heelt ud.* — [8]) *i Margen.* — [9]) ofrsyn^{v}. — [10]) hittvr^{n}.

hjá þeim, ok leikur sjer, en konúnginum[1] lízt æ því betur á dýrit, ok býðr at thaka hest sinn ok skeythe; hjer með kallar Gaudon á alla sína menn, ok býðr þeim at fara með sjer, ok thaka dýrit, so þat komezt ecki undan. Enn þegar dýrit sjer ok skilr konúngsins vilja ok hanns manna, hefur þat sig á rás undan, en konúngr ok hanns fylgjarar efter. Gjörer dýrit stundum, at þat stalldrar vit, lígt sem þat vile þá ok þá látha thaka sigh, en stundum hefr þat sig undan, so at varla komazt þeir í augsýn vit þat, en konúngr ok hans menn keppazt því meir at elltta þat, ok vilja komazt yfer þat því hjelldr[2], ok líðr so marga daga í samt, at þar sem þeir skiljazt vit dýrit um qvelldit[3], þar finna þeir þat aptur umm mornana. Þetta þyker konúnge ok hanns fylgjorum undrum gjegna, enn gá þó alldre sín thil þess at snúa aptur.

9. [4]Nú er ok nockut frá því at seija, hvat sem konúngs dóttur[5] hefzt at, at hún er í herbergjum sínum heima at borginne. Og[6] áðr en konúngr faðir hennar fór heiman, þá hafðe hann láthet læsa aptur dyrnar, er hún var fyrer innann, með sterckum járnfestum, so at einginn skyllde mega komazt inn thil hennar á meðan hann være í burttu, ok so hún samaleiðis ecki helldr út komazt, ok þar hjá henne voru íiij meyjar, er henne skyllde skemtta ok stytta fyrir thíma, meðan faðir hennar være úthe. En þegar at hún visse, at faðer hennar var heiman farenn, þá gengr hún ok meyjar hennar upp í hæstu vígskörð á múrnnum[7], ok fær at sjá hvar sem einn mikill hjörttur[8] leikur sjer niðr á grunndunne hjá konúngunum, er þeir thalazt vit, þá kallar hún á meyjarnar, ok seiger til þeirra: „Kære[9] systur! sjáit þetta et[10] fagra dýrit, hverssu þat skemtter sjer; viljum vær búa oss út, ok sjá gjör þenna

---

[1]) *her indskydes* þvi *ved Skrivefeil, foranlediget ved det fölgende* þvi. — [2]) *saal.* — [3]) q̄llðit. — [4]) *aaben Plads for Be-*

de tale sammen, springer Hjorten frem og tilbage forbi dem og leger; men desto bedre syntes Kongen om Dyret, og han böd, at man skulde bringe ham sin Hest og Skydevaaben; derpaa kalder Gaudon alle sine Folk og byder dem fölge sig for at tage Dyret, at det ikke kan undslippe. Men saasnart Dyret seer og forstaaer Kongens og hans Mænds Hensigt, begynder det at rende fra dem; men Kongen og hans Fölge forfulgte det. Undertiden standser Dyret lidt, som om det vilde lade sig fange, men undertiden springer det forud, saa at de næsten tabte det af Sigte, men Kongen og hans Mænd anstrængte sig desmere for at forfölge det, og de sögte desto ivrigere at faae fat paa det; og saaledes gaaer det mange Dage itræk, at hvor de skilles ved Dyret om Aftenen, der finde de det igjen om Morgenen. Dette syntes Kongen og hans Fölgere overmaade forunderligt; men de tog sig dog ikke iagt eller tænkte paa at vende tilbage.

9. Nu er der ogsaa noget at fortælle om hvad Kongedatteren foretager sig, og at hun er hjemme i sine Værelser i Staden. Og förend Kongen hendes Fader reiste fra Hjemmet, havde han ladet tillukke Dörene, hvor hun var indenfor, med stærke Jernstænger, saa at ingen kunde komme ind til hende medens han var borte og hun ei heller komme ud. Og der vare hos hende fire Ungmöer, som skulde more hende og fordrive Tiden for hende, medens hendes Fader var borte. Men saasnart hun vidste, at hendes Fader var reist hjemme fra, da gaaer hun med sine Ungmöer op paa den höieste Muurtinde, og faaer at see, hvor en stor Hjort ligger nede paa Marken hos Kongerne, medens de talte sammen; derpaa kalder hun Möerne og siger til dem: „Kjære Söstre! Seer dette skjönne

---

gyndelsesbogstavet. — [5]) dott̃. — [6]) *skrevet heelt ud.* — [7]) m̃ṅv̄. — [8]) hi°ttvr. — [9]) *saal.* — [10]) *rettet;* ef.

hlut, því at mik[1] fýser til þess mjög". Þær svara: „Vær viljum gjarnan gjöra þat þjer vilit oss bjóða, ok þess viljum vær yðr biðja, hvat sem þjer[2] vilet fremja, þá látit þjer oss ecki vit yðr skilja". Hún qvat so vera skylldu. Síðan klæða þær sig kallmanzklæðe allar, ok þar með býðr hún þeim at thaka með sjer[3] sína kórónu, er faðer hennar hafðe gjefit henne, ok so þeirra klæðe ok aðrar dýrligar klenódía, er í hennar varðveizlu voru geymdar, so miklar sem þær mætte bera. Þær gjöra nú so. Efter þat gjörer hún so ráð fyrer, at þær skulu fara annann veg en vanth er at gánga. Þær seija[4] so gjöra skulu, og[5] fara af stað: en þá sem þær qvomu at dyrunum, er þá allt annars en þær villdo ok æthluðu, þvíat dyrnar voru læstar fyrer utan með sterckum járnviðjum. Þetta þótte konúngs dóttur[6] mikit ok mællte fyrer munn sjer: „Þú guð allra guða, sem kristner trúa á, ok skapat hefur himen ok jörð, sýn þú mjer nú þína myskun[7], ok gjef mjer ok mínum systrum, er hjer standa, at vær mættum fá heilaga skírn í þínu nafne, ok at ek óhindrut mege komazt á valld Ósvalldz kóngs, þíns þjenara ok míns unaztha", ok slóg með hendine á hurðina, en af guðs kraptte spratt hurðin upp á gátt, en járnfestternar allar í sundr. Þær urðu yfrit mátha glaðar, ok sögðu sem með einum munne: „Lofaðr sje guð himnanna ok cristinna manna, því at þat sjáu[8] vær nú, at hann er bæðe mikill ok mátthogr, ok þetta mátte alldreigi Machameth vor guð gjöra". Síðan gengu þær at öllu óhindrathar, allt þar til at þær qvomo thil thjalldbúðar Ausvalldz konúngz. Sthóð hann upp í móthe konúngs dóttur, ok fagnnaðe henne með allre blíðu, verðr nú bæðe konúngr ok allt hans faurunethe[9] glaðer vit þetta, ok lofa guð ok hanns blezaða móðr[10] júngfrú

---

1) m (with c above). — 2) *tilföiet som udeglemt.* — 3) *i Marg.* — 4) *saal.* — 5) *skrevet heelt ud.* — 6) *i Marg.* — 7) *saal.* — 8) *skrevet heelt ud.* — 9) *saal.* — 10) *skrevet heelt ud.*

Dyr, hvorledes det morer sig; vi ville klæde os paa og betragte denne Ting nöiere; thi jeg har stor Lyst dertil". De svarede: „Vi ville gjerne gjöre det, som I byder os, og kun om dette ville vi bede Eder, at hvad I end foretager Eder, I dog ikke lader os skilles fra Eder". Hun sagde, det skulde blive saaledes. Derpaa klædte de sig alle i Mandsklæder, og desuden bad hun dem tage med sig hendes Krone, som hendes Fader havde givet hende, og saa deres Klæder og andre kostbare Klenodier, som vare gjemte i hendes Forvaring, og saa mange af disse, som de kunde bære. Dette gjorde de. Derpaa gav hun dem det Raad at gaae en anden Vei end det var sædvanligt at gaae. De sagde, de vilde gjöre saa og tog afsted; men da de nu kom til Dören, var alting anderledes end de önskede eller havde formodet; thi Dörene vare lukkede udenfor med stærke Jernstænger. Ved dette studsede Kongedatteren, og hun mumlede halvsagte: „Du alle Guders Gud, paa hvilken de Christne troe, og som haver skabt Himmel og Jord, viis mig nu din Barmhjertighed og forund mig og mine Söstre, som her staae, at vi maae erholde den hellige Daab i dit Navn, og at jeg uhindret maa komme i Kong Osvalds Vold, som er din Tjener og min Kjæreste"; og nu slog hun med Haanden paa Dören; men formedelst Guds Kraft sprang Dören op paa vidt Gab, og alle Jernstængerne gik itu. De bleve overmaade glade og sagde som med een Mund: „Lovet være Himlenes og de christne Mænds Gud; thi nu see vi, at han er baade stor og mægtig, og dette kunde Machameth, vor Gud, aldrig gjöre". Derpaa gik de, uden at möde nogensomhelst Hindring, til de kom til Kong Ausvalds Telt. Han stod op for at möde Kongens Datter og modtog hende med megen Kjærlighed. Kongen og hans hele Fölge bleve nu overmaade glade ved dette, og de lovede Gud og hans velsignede Moder Jomfru Maria. Og da Kongen havde

María. Og er kóngr hafðe sethið[1] nockra stund, kallar hann ok seiger: „Góðer herrar! ef þjer vilit sem ek, þá vil ek hjeðan fara, þvíat þat er nú mjer hjer í hende, er ek gjörða mína reisu til híngat til landa". Aller seigjaz vilja so gjöra, sem hans vile sje hellzt thil. „Flythjum þá til skipa", seiger konúngr, „nema thjöllden; þau skulu kyrr standa ok leingzt bíða," ok so er gjörtt. En þegar at konúngr ok hanns fauruneythe eru reiðubúner, þá vinda þeir upp ackere sín ok segl, ok sigla thil hafs, ok gaf þeim vel í nockura daga.

10. Nú[2] er þar en fyrst til at thaka, er fyrre var í frá horfit, at Gaudon konúngr hefr[3] farit umm skóga ok merckr stórar, til at veiða hjörtten, sem fyr var frá sagt, en var hirtthenum ok hanns fylgjarar efter á at jafn-nærre ok áðr. Af þessu ángraði Gaudon, ok snere þá aftur með so búit. Enn sem hann kom heim, bathnaðe honum ecki at helldr fyrer brjóste, nema nú lá honum við náliga at hamazt, ok gánga af vithinu, er hann fjeck vitha, at dóttur hans var í burttu. Efter þat lætur hann boða til sín aullum sínum vinum ok mecthar-höfðíngjum, ok lætur so vera með þeim orðum, at þeir sje komner innan fimttar með so mikla megtt[4], sem hverr gæthe af stað komit; ok sem þessir eru til samans komner aller fóru þeir þá efter Ausvallde konúngi, ok fundu hann under einne[5] ey. Gaudon konúngr gengr á land upp með allt sitt fólk, enn þat var so margt, at[6] hann hafðe þrjá fyrer einn, er Ausvalldr konúngr hafðe. Enn þegar at Gaudon kemur nockut lángt upp á eyna, sjer hann hvar Ósvalldr situr, ok dótter sín hjá honum, verðr hann ákafliga reiðr, ok kallar sem hann má á Ósvalld konúng með þessum orðum: „þú hinn ótrúazthe óvinur[7]! Þú ok þíner fylgjarar hafa thekit mína dótter[8]

---

[1]) *i Marg.* — [2]) *aaben Plads for Begyndelsesbogstavet.* — [3]) *skrevet heelt ud.* — [4]) mᶜgtt. — [5]) *rettet; forskrevet* eyṅe. — [6]) *skrevet to Gange.* — [7]) vin᷈. — [8]) dott'.

siddet i nogen Tid, raabte han og sagde: „Gode Herrer! Hvis I vil som jeg, da vil jeg tage afsted herfra, thi nu har jeg det i min Haand, for hvis Skyld jeg foretog Reisen til disse Lande". Alle sagde, de vilde gjöre det, som meest stemmede overeens med hans Villie. „Lader os da flytte ombord paa Skibene", sagde Kongen, „Alting undtagen Teltene, de skal blive staaende og vente til sidst;" dette gjorde de. Men saasnart Kongen og hans Fölge vare færdige, lettede de deres Ankere og satte Seil til og seilede ud paa Havet, og de havde en god Vind i nogle Dage.

10. Nu maae vi atter begynde Fortællingen der, hvor vi för slap. Kong Gaudon havde gjennemstreifet store Skovstrækninger for at fange Hjorten, som vi för fortalte; men han og hans Fölge bleve Hjorten ligesaa nær som för. Herover blev Gaudon bekymret, men vendte dog tilbage med uforrettet Sag. Men da han kom hjem, fandt han ingen Lindring for sin Hjertesorg; tvertimod var han nærved at forvandles (til en Trold) og gaae fra Forstanden, da han erfarede, at hans Datter var borte. Derpaa sender han Bud til alle sine Venner og mægtige Hövdinger, og Budskabets Indhold var, at de skulde komme inden fem Dage med saa stor en Styrke, som de kunde faae afsted; og da alle disse vare samlede, droge de afsted efter Kong Ausvald og fandt ham under en Öe. Kong Gaudon gaaer i Land med alle sine Folk; men de vare saa mange, at han havde tre mod hver een af dem, som Kong Ausvald havde. Men da Gaudon var kommen temmelig langt op paa Öen, saae han hvor Ausvald sad, og Gaudons egen Datter hos ham. Nu bliver han overmaade vred, og han raaber saa höit han kan til Kong Osvald med disse Ord: „Du meest forræderske Fjende! Du og dit Fölge haver borttaget min Datter med List og Underfundighed, og

í burttu með flærð ok underhyggju, ok fyrer þann skulld verði þjer at þola dauða". Þá svarar Ósvalldr: „ef ecki á betre efne verða, þá er mjer þat ecki á móthe, þó at láthe líf mitt fyrer minn skapara ok heilaga trú skylld, ok er þjer þat eð beztha ráð, Gaudon! at þú thaker heilaga trú, ok trúer á sannann guð". Þá reiddizt Gaudon, ok thókzt þá með þeim mikil oröztha[1] ok mannfall á beggja síjðr, ok með þat síðaztha þá miste Gaudon sitt lið so mjög, at hann varð yferunnenn, ok Ósvalldr mátte látha vit hann gjöra sem hann villde ok mællte síðan til Gaudons: „nú er so komet fyrer þjer, Gaudon! at ek vil at þú láter þik skíra í nafne Jesu Christi, ellegar skalttu deyja". Gaudon svarar, ok sagðizt alldre skyllde sig látha skíra, nema Avsvalldr konúngr þiggi þat af sínum guðe, so hann mege sjálfr sjá hanns magt[2], at hann gæfi avllu sínu fólke aptur lijf. Þá svarar Ósvalldr: „Sannliga er mínum guði þetta eingin þraut, ok fjell síðan til jarðar ok bað guð af öllu hjartta, at hann skyllde sýna þeim sína myskun[3] ok gjefa þeim hvorthvegjum aftur þeirra líf, bæðe sínum mönnum, ok so þeim er fallet hafðe fyrer þeirra vopnum, so at hanns dýrð yrðe at meire; en því bað sancte Ósvalldr umm sína menn, at honum kom í hug, at Gaudon munde ecki vera so trúr sem vera skyllde ok fram kom, sem brátt má heyra, því at jafnn snartt sem guð hafðe heyrtt ákall Ausvalldz konúngz ok fólkit reis upp aptur af dauða, sem fallit hafðe, þá varð Gaudon þegar at öngu betre en fyre, ok slóg þá en í bardaga bæðe so mikinn ok ákafligann, at með guðz fullthínge þá á líthille stundu hrunde so mjög niðr gjörsamliga allt fólk þat, sem faret hafði með Gaudone konúnge, so at fátt eitt var efter. Þá mællte Ósvalldr konúngr thil Gaudons: „Thak þú en, Gaudon! vit heilagre trú, ok trú á sannan guð, ellegar skal ek láta deyða þik". Þá svarar

---

1) *saal.* — 2) *skrevet heelt ud.* — 3) *saal.*

derfor skulde I lide Döden. Da gjensvarede Osvald: „Hvis ingen bedre Vilkaar kunne opnaaes, saa er det mig slet ikke imod at lade mit Liv for min Skabers og den hellige Troes Skyld, og det vilde være et bedre Raad for dig, Gaudon, at annamme den hellige Troe og troe paa den sande Gud". Da blev Gaudon vred, og nu begyndte der et stort Slag og Manddrab paa begge Sider; men tilsidst mistede Gaudon saa mange af sine Folk, at han blev overvunden, og Osvald kunde lade gjöre med ham hvad han vilde, og han sagde da til Gaudon: „Nu staaer det saaledes til med dig, Gaudon, at jeg vil, at du skal lade dig döbe i Jesu Christi Navn; ellers skal du döe". Gaudon svarede og sagde, at han aldrig vilde lade sig döbe, medmindre Kong Ausvald kunde opnaae det af sin Gud, at Gaudon maatte faae hans Magt at see derved, at han gav alle hans Folk Liv igjen. Da gjensvarede Osvald: „Sandeligen er dette slet ikke besværligt for min Gud"; og han kastede sig paa Jorden, og han bad til Gud af sit ganske Hjerte, at han vilde vise dem sin Barmhjertighed og give begge deres Liv igjen, baade Osvalds Mænd og ligeledes dem, som vare faldne for deres Vaaben, til hans egen större Forherligelse; men derfor bad St. Osvald om sine Mænd, fordi han tænkte, at Gaudon ei var saa trofast som han burde være, hvilket ogsaa viste sig, som snart vil blive fortalt. Thi ligesaasnart som Gud havde hört Kong Ausvalds Paakaldelse, og Folkene, som vare faldne, reiste sig fra de Döde, blev Gaudon slet ikke bedre end för, og nu begyndte der paa ny et Slag, saa haardt og heftigt, at med Guds Bistand, inden kort Tid, alle de Folk, som havde ledsaget Kong Gaudon bleve saa fuldkommen nedsablede, at kun ganske faa bleve tilbage. Da sagde Kong Osvald til Gaudon: „Annam endnu den hellige Troe, Gaudon, og troe paa den sande Gud, eller jeg lader dig dræbe". Da gjensvarede Gaudon: „Det kan du nu gjöre, hvis du vil;

Gaudon: „Þat máttu nú gjöra, ef þú villt, enn af trú minne geing ek ecki, nema guð þinn sje so krapthauðigr, at hann láthe þann harða steinenn, er þar liggr, gjefa[1] vatn af sjer, so at ek sjáe þat. Ausvalldr seiger: „Sannliga er mínum guðe þetta ecki meira enn þat fyrra, er hann hefir thvisar sýnnt þjer, ok meire er dýrð hanns ok góðseme, ef hann vill sjer sóma látha, ok birrtta þjer slíka hluti[2] ok aðra þvílíka, helldr enn þú ertt verðr thil. Enn thil þess, at hanns guðlig magt[3] verðe at ljósare fyrer þeim, sem áðr eru blinder, þá biður[4] ek hanns háleitha millde at reiðazt mjer ecki, þó at ek freista enn þessa, ok gjeck at einum miclum steine ok stje á með fæthe sínum, ok mællte síðan: „Þú steinn!" sagðe hann, „gjef þú vatn af þjer, so at aller þeir, er hjer standa, mege sjá guðs dýrð". Enn jafn-snartt heyrðe guð hanns ákall, so at steinnenn varð so blauthr sem leir, ok spratt þar upp skírtt vathn[5]. Þá svarar Gaudon: „Sannliga ok án allan efa er þinn guð bæðe mikill ok máthogr, ok fyrer víjst mátte Machameth slíka hlute alldreigi gjöra, ok vil ek nú at þínum ráðum fara". Ósvalldr konúngr gladdizt nú, ok hjellt höndum til himna ok lofaðe guð. Síðan skírðizt Gaudon ok þat lið, sem hañn hafðe haft með sjer, ok guð hafðe tvisvar af dauða reist, ok var Gaudone gjefit annat nafn í skírninne, ok skyllde upp frá því heitha Símon. Enn á þríðja deigi upp frá því ljet Ósvalldr konúngr skíra drottnínngarefne sitt ok fjöllda[6] manna, er faðer hennar fjeck henne thil fylgðar. Efter þat fór Símon konúngr heim aftr í ríki sitt með sinn her, ok skillduzt með miklum kærleika, gaf Símon konúngr Ausvallde alltt þat hann villde beiðazt[7], ok í hans ferð var. Þegar at Símon konúngr var heim komenn, seiger hann drottníngu sinne allt hvernen[8] faret

[1]) *rettet;* giefi. — [2]) *rettet for* hluta. — [3]) mct. — [4]) *skrevet heelt ud.* — [5]) *noget Tilsvarende til dette Mirakkel berettes ikke i de bekjendte Legender.* — [6]) *rettet for* fiollde. — [7]) *rettet;* beidizt. — [8]) hv'rnen.

men jeg forkaster ikke min Troe, medmindre din Gud er saa mægtig, at han kan lade den haarde Steen, som staaer der, give Vand af sig, saa at jeg faaer det at see". Ausvald sagde: „Sandelig er dette ikke mere vanskeligt for min Gud end de forrige Ting, som han nu to Gange haver viist dig, og större er hans Herlighed og Godhed, hvis han værdiges at aabenbare dig slige Ting og andre deslige, end du haver fortjent. Men paa det at hans guddommelige Magt maa blive klarere for dem, som för vare blinde, saa beder jeg hans ophöiede Naade ikke at blive vred paa mig, selv om jeg endnu forsöger dette". Og nu gik han til en stor Klippe og satte sin Fod derpaa og talte saalunde: „Du Klippe!" sagde han, „giv Vand af dig, paa det at alle de, som staae her, maae see Guds Herlighed". Og strax hörte Gud hans Paakaldelse, saa at Klippen blev saa blöd som Leer, og der vældede frem klart Vand. Da svarede Gaudon: „Sandeligen og uden al Tvivl er din Gud baade stor og mægtig, og det er sikkert, at Machamet kunde aldrig gjöre saadanne Ting, og nu vil jeg fölge dit Raad". Nu blev Kong Osvald glad, og han oplöftede sine Hænder mod Himmelen og lovede Gud. Derpaa blev Gaudon döbt og den Hær, som han havde bragt med sig, og som Gud havde to Gange opreist fra de Döde, og Gaudon fik et nyt Navn i Daaben, og han skulde derefter kaldes Simon. Men paa den tredie Dag derefter lod Kong Osvald sin tilkommende Dronning döbe og en Mængde Mænd, som hendes Fader havde bestemt til hendes Fölge. Derefter reiste Kong Simon med sin Hær hjem igjen til sit Rige, og de skiltes ad med stor Kjærlighed. Kong Simon gav til Ausvald alt hvad han forlangte af det, han havde med sig paa Reisen. Saasnart Kong Simon kom hjem, fortalte han sin Dronning Alt, hvorledes det var gaaet til og overtalte hende da med saa megen Kraft, at

hafðe, ok thalaðe þá fyrer henne so mikit, at hún ljet skírazt, ok so síðan hverjer af öðrum[1], so at innan .xvíij. daga varð allt fólk þar í landenu snúit til heilagrar trúar. Enn Ausvalldr konúngr siglde heim í Eingland aptur með faugrum sigre, ok hjellt þegar sitt brúðlaup, er hann var heim kominn, ok stóð jafnt í .xl. daga með allre[2] vegsemd ok heimsens blíðu, ok lifðu vel guðrækiliga ok hreinliga, ok upp fylltu sína lífdaga með guðs kærleika. So greinezt ok af Osvallde konúnge, at hann settizt alldre fyr thil síns borðz, enn hann hafðe áðr látheð math búa fyrer mörgum hundruðum fáthækum mönnum, ok gaf þeim úr sínum eiginum höndum þessa aulmusu á hverjum deigi.

11. [3]So bar thil á einum páskadeigi[4], er konúngr sath under borðum, og[5] hann hafðe gjörtt efter sínum vana at borða fyrer mörgum þurfthogum, þá qvomu enn aðrer fáthæker til hanns, ok báðu hann aulmoso í guðz nafne, þá thók konúngr diskenn, er fyrer honum stóð sjálfum, ok áth af, ok bauð at brjótha hann í sunndr, ok gjefa hann efter á pílagrímunum, sem komner voru, og sagðe, at „þat være ecki vel, ef minn herra Jesus Christus kæme til mín, ok ljethe ek hann at fara í burttu aptur frá mjer synjande, þó helldr kome hann til mín í pílagríms mynd helldr enn auðruvís, þvíat þá sem ek kemur til hanns, þá lethe hann mik fara frá sjer erindislaust, ok seiger so: „Eg þecke þik ecki, fyrer þvíat þú þegter mik ecki á meðan at þú lifðer í heimenum". Enn þá sem konúngr sagðe þetta, þá sat unnder borðenu nærre konúnginum, einn heilagr biskup, er Aydanus hjet. Þessi biskup thók höndina á konúnginum ok mællte: „Sje", sagðe hann, „þessi hægre höndinn, er ek helldr á, mun alldreigi rothna, því at marger menn munu bæðe verða fædder ok styrckter af henne, ok so hefur þat ok halldizt[6] síðan, þvíat hanns

[1]) *rettet;* addrum. — [2]) *rettet;* alldre. — [3]) *aaben Plads for Begyndelsesbogstavet.* — [4]) *Om Kong Osvalds Gavmildhed*

hun lod sig döbe, og derpaa blev döbt den ene efter den anden, saa at alle Folk der i Landet bleve inden atten Dage omvendte til den hellige Troe. Men Kong Ausvald seilede tilbage til England med en skjön Seier, og han holdt sit Bryllup strax som han kom hjem, og det varede i hele fyrretyve Dage med stor Pragt i al denne Verdens Herlighed, og de levede gudfrygtig og reenfærdig og fuldbragte deres Levedage med Guds Kjærlighed. Det fortælles og om Kong Osvald, at han aldrig satte sig tilbords uden först at have ladet tillave Mad for mange hundrede fattige Folk, og denne Almisse gav han dem hver Dag med egen Haand.

11. Det hændte sig en Paaskedag da Kongen sad ved Bordet, og han havde gjort efter sin Skik, at sætte Bord for mange Nödtörftige, saa kom der endnu andre Fattige til ham og bade om Almisse i Guds Navn. Kongen tog da det Fad, som stod foran ham selv, og som han spiste af, og befalede, at det skulde blive slaaet i Stykker og derpaa blive givet til de ankomne Pilegrimme, og sagde: „Det var ikke godt, hvis min Herre Jesus Christus kom til mig, og jeg skulde lade ham gaae bort fra mig med Afslag, om han end kom til mig i en Pilegrims Skikkelse hellere end paa en anden Maade; thi naar jeg saa kommer til ham, saa vil han lade mig gaae fra sig med uforrettet Sag og sige: „Jeg kjender dig ikke; thi du kjendte mig ikke, medens du levede i Verden". Men da Kongen sagde dette, sad der ved Bordet nærved Kongen en hellig Biskop, som hed Aydanus. Denne Biskop tog Kongens Haand og sagde: „See", sagde han, „denne höire Haand, som jeg holder i min, skal aldrig forraadne; thi mange Mænd ville blive baade nærede og styrkede af den; og dette er og siden rigtig

---

jevnf. Beda, H. Eccl. L. III. c. 6. — [5]) *skrevet heelt ud.* — [6]) *rettet;* halldit.

hönd er enn í dag so fersk, sem være[1] hún á lifande manne, ok er sett í eina[2] silfrþró, ok búit um mjög ágjæthliga[3] í sancte Peturs[4] kirkju á Einglande, ok er þar dýrkut, ok marger gjöra þángat pílagríms reisr[5] með stórum gjöfum[6]. Sannete Ósvalldr hafðe ok látheð steypa eina klaucku[7], til þess, at nær sem hann hafðe nockur málefne fyrer, þá ljet hann hríngja klauckunne, ok þó at hann fære nockurs staðar, þá ljet hann flythja kluckuna æthíð með sjer. So hafðe hann ok þá siðvenju, at nær hvorutveggju átte sín mál fyrer honum at kæra, ríker ok fáthæker, þá ljet hann ávallt hina fáthæku[8] fyrer gánga. So finnzt ok skrifat, at sancte Ósvalld hafðe allt jafntt stríð við þrjá konúnga fyrer heilagrar trú[9] skulld. Hinn fyrste var einn konúngr af því ríke, er heiter Forheiðe[10], annar var konúngrenn af Brithaniam[11],

---

[1]) *i Marg.* — [2]) eiña. — [3]) *rettet;* ægiæthliga. — [4]) pet~s. — [5]) *saal.* — [6]) *rettet;* giefum. *Denne Legende, om Brydningen og Uddelingen af Sölvdisken, samt om Biskop Aydans Spaadom, fortælles hos Beda og de övrige paa fölgende Maade:* „Fertur quia tempore quodam, quum die sancto Paschæ cum præfato episcopo (Aydano) consedisset ad prandium, positusque esset in mensa coram co discus argenteus, regalibus epulis refertus, et jamjamque essent manus ad panem benedicendum missuri, intrasse subito Ministrum ipsius, cui suscipiendorum inopum erat cura delegata, et indicasse regi, quia multitudo pauperum undecumque adveniens maxima per plateas sederet, postulans aliquid eleemosynæ a rege; qui mox dapes sibimet adpositas deferri pauperibus, sed et discum confringi, atque eisdem minutatim dividi præcepit. Quo viso pontifex, qui adsidebat, delectatus tali facto pietatis, adprehendit dextram ejus, et ait: „Nunqum inveterascat hæc manus!" Quod et ita juxta votum benedictionis ejus provenit. Nam quum, interfecto illo in pugna, manus cum bracchio a cetero essent corpore resectæ, contigit ut hactenus incorruptæ perdurent. Denique in urbe regia, quæ a regina quondam vocabulo Bebba cognominatur, loculo inclusæ argenteo in ecclesia Sancti Petri servantur, et digno a cunctis honore venerantur". Bedæ Hist. Eccl. Libr. III, Cap. 6; Drogo Cap. III, § 21-22. — Capgrave fol. CCLV

indtruffet; thi hans Haand er endnu den Dag i Dag saa frisk som om den var en levende Mands Haand, og den bliver gjemt i en Sölv-Capsel, og den er fortræffeligen indsvöbt i St. Peters Kirke i England, og der bliver den tilbedt, og mange gjöre Pilegrims-Reiser dertil, medbringende store Offringer. St. Osvald havde ogsaa ladet stöbe en Klokke, fordi at naar han havde en eller anden Sag for, da lod han ringe med Klokken, og hvorsomhelst han gik, lod han Klokken altid före omkring med sig. Det var ogsaa hans Skik, at naar baade Rige og Fattige skulde andrage deres Sager for ham, da hörte han altid de Fattige först. Det finder man ogsaa skrevet, at St. Osvald havde en bestandig Krig med tre Konger for den hellige Troes Skyld. Den förste var en Konge i det Rige, som hedder Forheide; den anden var Kongen af Britannien; den tredie var Kongen i det Rige, som hedder Mercien, og denne

---

verso *har samme Sagn paa fölgende Maade:* „Quum quodam die pasche assidente secum in mensa episcopo Aidano veniret ad januam regis magna pauperum multitudo, elemosynam petens, et rex aliud ad manum non haberet porrigendum, ipsum ferculum coram se positum cum disco argenteo minutatim confringendo ad pauperes misit. Quo viso pontifex, tali facto delectatus, apprehendit dexteram ejus, et ait: „Rogo deum, ut nunquam veterascat manus ista". Quod ita factum est. Nam Osvaldo postmodum interfecto brachium a corpore resecatum hactenus duravit incorruptum". *Det er let at see, at den sidste har haft Beda for sig og kun forandret Ordene i hans Legende.* — [7]) *denne Klokke omtales ikke hos Beda, Drogo eller Capgrave.* — [8]) *rettet;* fátæka. — [9]) *saal.* — [10]) *hvad dette Navn skal betegne, er vanskeligt at sige. Kilderne nævne kun de to andre som Osvalds Modstandere, nemlig Britekongen Cadwalla og Merciernes Konge Penda. Da Sagaen imidlertid gjör de to Slag, ved Denisesburne (og Heavenfeld) og ved Maserfield til eet, saa fölger deraf, at den maa forene Cadwalla og Penda.* — [11]) bithaniā.

þriðje var konúngurinn af því ríke, sem Mericienn heiter[1], ok sá var þeirra þriggja mectogazthur. Þessir gjörðu mikil thjón ok forþroth[2], ok varð at þola stórt ómak bæðe hann sjálfr ok hanns góðer menn til at frelsa sitt ríki fyrer þeirra ásóknum. Enn hverssu[3] mikla veralldliga sorg ok áhyggju er hann hafðe, þá þjónaðe hann æthíð samth með allre góðfýse ok líthelæte sínum blezaða skapara með faustum ok vökum, með bænahalldi ok milldum ölmusum, ok fyrer þat var guð drottenn allthíð með honum. Og[4] þá sem þessi styrjolld ok grimmur[5] ófriðr hafðe þann veg nockura stund so verit, at fyr greinder konúngar gjörðu áhlaup stór inn í Eingland, rænttu ok thóku allt þat er þeir gátu náð, þá með þessu villdu þeir, saker þeirra illzku, þó ecki látha sjer þetta nægja, helldr safna[6] þeir til samans ógrynne liðz með illþýðe[7] þat vesta, er þeir mega, ok með þetta lið fara þeir inn í Einglannd, ok gjöra sancte Ósvallde þau boð at koma til móthz vit þá með þat fólk[9] er honum vilja[10] fylgja, ok hallda opet aurlogh á einum[11] slettum velle, er liggr á mille Brithaniam ok Einglandz, ok þó nær[12] Einglande[13]; enn vill hann þat boð ecki þiggja, þá æthla þeir með herskillde ok loganda ellde fara umm allt Eingland, ok eyða þat so, enn nauðga honum sjálfum at kasta heilagre trú ok dýrcka guð þeirra. Ok sem konúngr fretter þessi boð, biðr hann guð af öllum hug, at hann virðizt til ok[14] heyra sitt ákall, ok vera í fyllge með sjer, ok sender síðan út heraur á báðar hendr ok stefner[15] at sjer öllum þeim, sem á hanns

---

1) *i Marg.* — 2) forþ°th. — 3) hv'rssu. — 4) ***skrevet heelt ud.*** — 5) ***saal.*** (gm̄vr). — 6) safn̄a. — 8) ***rettet***, yllþyde. — 9) ok ***tilf.*** — 10) ***saal.*** — 11) ***rettet;*** eine. — 12) ṅær. — 13) ***Beda og Drogo nævne kun Stedet Maserfield; Capgrave bestemmer det nærmere, med disse Ord:*** „Commisso tandem gravi prælio ab eadem gente pagana, paganoque rege Merciorum Penda, a quo et prædecessor ejus Edwinus peremptus fuerat: in loco, qui lingua

var den mægtigste af de tre. Disse gjorde stor Skade og Fortræd, og baade han selv og hans gode Mænd vare udsatte for store Strabadser og Besværligheder ved at frelse hans Rige fra deres Angreb. Men hvor stor verdslig Sorg og Bekymring han end havde, saa tjente han dog altid sin velsignede Skaber med Veldædighed og Ydmyghed, med Faste og Vaagen, med Bönner og milde Almisser, og derfor var Gud Herren altid med ham. Og da nu denne Krig og grusomme Ufred havde saaledes vedvaret i nogen Tid, at de för omtalte Konger gjorde store Indfald i England og rövede og plyndrede alt hvad de kunde faae fat paa, saa var dog deres Ondskab saa stor, at de ikke lode sig nöie med dette; men de samlede en uhyre stor Hær af den allerværste Pöbel, som de kunde faae, og med denne Styrke drage de ind i England og sende Bud til til St. Osvald, at han skal komme dem imöde med det Folk, som vil ledsage ham, og levere dem et aabent Slag paa en Slette, som ligger imellem Britannien og England, og dog nærmere England; men dersom han ei vil modtage dette Tilbud, da agte de at gjennemstreife hele England med Ild og Sværd og ödelægge det, men tvinge ham selv til at forkaste den hellige Troe og tilbede deres Gud. Og da dette Budskab kommer til Kongen, da beder han Gud af sit ganske Hjerte, at han værdiges at höre hans Paakaldelse og være i Fölge med ham. Og derpaa sender han en Hærpiil til alle Kanter og kalder til sig alle dem,

---

Anglorum Maserfeld vocatur, occisus est, anno etatis sue tricesimo octavo, nonis Augusti. Est autem locus ille conterminus finibus Armorice Wallie, quod antiquitus pars maxima Wallie dicta est Armorica. Ab urbe enim Solapie septem fere miliaribus versus eandem Walliam distare probatur idem locus, abbatisque Salopie dictioni cedit. A fossa quoque regis Offe, quæ Angliam et Walliam dividit, miliario non plene dimidio, et a Venolocensi cenobio miliaribus sexdecim separatur". Nova legenda Angl. fol. CCLV verso. — [14]) *saal. Skb.* — [15]) stefn̄'.

fund villdu koma, enn fór undan með þat lið, er fyrst kom til hanns, á hendr heiðíngjum, ok umm nótthena áðr enn stríðen[1] átte at vera umm morgunenn efterá, lá Ósvalldr konúngr alla nóttena á bænum, ok býfalaðe sig ok sína menn under[2] myskun ok umsján[3] almátthogs guðz ok hanns signaðrar[4] móðr[5], júngfrú Maríu, ok bað þau umm, at þat skyllde skje, sem þau villde, ok gjörðe so ráð fyrer, at þeir skyllde sethja upp heilagt crossmarck fyrer mercke. Enn þegar umm nótthena, er hanns lið var sofnat, enn hann ein vagtte efter, heyrðe hann eina rödd, so mælande til sín: „Eyja! þú píslavottur guðz ok ærligur[6] riddare Ausvallde! verttu ecki hryggr, helldr gleð þik[7], þvíat þegar á morgun skalttu vera bæðe sitthjande ok ríkjande með guðe ok hanns úthvölldum í himeríki[8] ok þó eigi þú einn at eins, nema líka aller þíner fylgjarar". Af þessare rauddu ok fagrligu fyrerheite varð hann mjög glaðr ok lofaðe guð.

12. [9]Um morgunnenn snemma þegar í ár vagtthe konúngr allt sitt lið ok thalde fyrer þeim heilaga trú ok mörg aunnur stórmercke drottens, er hann hafðe veitt ok sýntt sínum ástvinum, bæðe fyrer híngatburðenn ok so efter á, ok styrcktte sitt fólk bæðe með þessu ok mörgu auðru, ok mællte þá til þeirra sjálfra, so seigjande: „Heyrit þjer, hiner allra sterckazter riddarar Jesu Christi! verit örogger ok styrcker í heilagre trú í þessare [stríð[10], ok stríðit mannliga á móthe guðz óvinum ok yðrum, ok fyrer þat skulu þjer eiga at sithja eylíft ríke með sjálfum guðe ok hanns helgum mönnum. Hjer fyrer, þjer allra kæraztu viner! útrettit nú yðrar hendr ok hjörttu thil guðz ok biðit hann at hjálppa yðr með sínum einglum!" Enn þá sem konúngr hafðe þetta mælt, þá kom ofann af himne yfer hann mikit ljós, ok úr því ljósenu heyrðe hann raudd

---

[1]) *saal.* strideṅ. — [2]) *saal.* — [3]) vm siaṅ. — [4]) *rettet;*

som vilde stöde til hans Hær; men selv gik han forud med den Styrke, som först kom til ham, imod Hedningerne. Og om Natten för den Dag, da Slaget skulde staae den næste Morgen, laae Kong Osvald hele Natten i Bön og befoel sig og sine Mænd under den almægtige Guds og hans velsignede Moders Jomfru Marias Barmhjertighed og Omsorg, og han bad dem, at det maatte skee som de vilde, og han böd, at de skulde opsætte Korsets hellige Tegn som Fane. Og strax om Natten, da hans Hær var falden i Sövn, men han alene var vaagen, hörte han en Stemme, som saaledes talte til ham: „Eya! Du Guds Martyr og hæderlige Ridder Ausvalde! Vær ikke bedrövet men glad; thi allerede i Morgen skal du sidde og regjere med Gud og hans Udvalgte i Himmerige, og dog ikke blot du alene, men tillige hele dit Fölge". Ved denne Stemme og favre Forjættelse blev han meget glad og lovede Gud.

12. Om Morgenen ganske tidlig vækkede Kongen sin hele Hær og prædikede for dem den hellige Troe og fortalte dem om mange andre Herrens Mirakler, som han havde fuldbragt og viist sine kjære Venner baade för sin Födsel og ligeledes efter den, og han styrkede sit Folk baade med dette og mange andre Ting, og siden talte han til dem selv og sagde: „Hörer I allertappreste Jesu Christi Riddere! Værer modige og stærke i den hellige Troe i dette Slag og kjæmper mandigen imod Guds og eders Fjender, og derfor skal det forundes Eder at sidde og regjere med Gud selv og hans hellige Mænd. Fölgeligen, allerkjæreste Venner! Oplöfter nu Eders Hænder og Hjerter til Gud og beder ham hjælpe Eder med sine Engle!" Men da Kongen havde talt dette, kom der ned fra Himmelen et stort Lys over ham, og udaf dette Lys hörte han Herrens Stemme,

---

signad. — [5]) *saal.* — [6]) *saal.* ærl[i]gvr. — [7]) Ꝥ[c]. — [8]) hĩen[i]. — [9]) *aaben Plads for Begyndelsesbogstavet,* — [10]) *fra [saal.*

drottenns, so seigjande: „Ausvallde! þú verðr eylífliga lifande með mjer". Litthlu efter þetta kom á móthe honum óflýjande her af ótrúunndum þjóðum, ok thókzt þá þegar mikill bardage, ok fjellu [1] af hvorumthveggjum fjöllde[2] fólks. Enn saker þess, at liðz munur[3] var ofrmikill, ok so þess annars, at guð villde hafa sancte Ósvalld[4] til sín í þessare reisu, þá varð bæðe konúngr ok lið hanns allt yferunnit. Og[5] þá sem konúngr sá, at hanns fólk varð niðr slegit sem annat hráviðe, þá leit hann upp til himna ok mælte: „[Herra Jesús Christus[6], þú almecthogur[7] guð! thak thil þín þeirra manna sáler, sem hjer í dag látha sitt líf fyrer þíns helga nafns skulld!" — Ok þegar í stað fjeck hann at sjá hvar sem einglar guðz qvomu ofan af himnum ok thóku sáler hanns manna, jafnótt sem þeir urðu drepner af þeirra óvinum, ok færðu þá aptur upp með sjer með miklum fagnaði ok lofsaungum til eylífrar dýrðar. Þá mællte konúngr, er hann sá þetta[8]: „Lof sje þjer utan enda, drottenn minn! því at nú hefur ek mikinn faugnut sjeð, at sáler minna manna eru nú undan mjer farnar til dýrðar þinnar, ok fyrer því er ek nú glaðr til at deyja með þeim ok fara úr þessum heime ok til þeirra. Síðan mællte hann: „Drottenn [Jesús Christus[9], faðer himneskr! í þínar hendr fel ek anda minn!" ok gaf jafnskjótt sinn anda upp. Enn guðz einglar færðu sál hanns með fögrum lofsöngum til eylífs fagnaðar. Efter þat ljet konúngrinn af Mericien thaka hanns líkama, ok ljet höggva bæðe haufuðit ok báða handlegginna af honum, ok bauð at heingja þetta hvortheggja hjá almenníngs gauthu, þar sem flester fære umm, honum til háðúngar[10]. Efter þetta hið illa morð ok mann-

---

[1-2]) *saal.* — [3]) mūvr. — [4]) *i Marg.* — [5]) *skrevet heelt ud.* — [6]) *fra* [jhs̄ x^c. — [7]) alm^cthogvr. — [8]) „Vulgatum est autem, et in consvetudinem proverbii versum, quod etiam inter verba orationis vitam finierit. Nam quum armis et hostibus circumseptus jamjamque videret se esse periendum, oravit pro animabus exer-

som sagde: „Ausvaldr"! Du skal leve med mig evindeligen". Lidt efter dette kom der imod ham en uovervindelig Hær af vantroe Nationer, og der begyndte da strax et stort Slag, og der faldt en stor Mængde Folk paa begge Sider. Men fordi der var en overmaade stor Forskjel paa Hærstyrken, og saa tillige fordi Gud vilde tage St. Osvald til sig denne Gang, saa blev baade Kongen og hans hele Hær overvundne. Og da nu Kongen saae, at alt hans Folk blev nedmeiet som Græs, löftede han sine Öine op til Himmelen og sagde: „Herre Jesu Christe, Du Almægtige Gud! Tag til Dig de Mænds Sjæle, som idag lade sit Liv for dit hellige Navns Skyld!" Og strax paa Öieblikket fik han at see, at Guds Engle kom ned fra Himmelen og toge hans Mænds Sjæle ligesaasnart som de bleve dræbte af deres Fjender og bragte dem op med sig igjen med stor Fryd og Lovsange til den evige Herlighed. Da sagde Kongen, der han saae dette: „Lovet være Du, min Herre, evindeligen; thi nu har jeg seet et glædeligt Syn, at mine Mænds Sjæle ere gangne forud for mig til din Herlighed, og derfor er jeg nu glad ved at döe med dem og gaae bort til dem fra denne Verden". Derpaa sagde han: „Herre Jesu Christe, Himmelske Fader! I dine Hænder befaler jeg min Aand!" og strax derpaa opgav han sin Aand. Men Guds Engle förte hans Sjæl med favre Lovsange til evig Glæde. Derefter lod Kongen af Mercien hans Legeme tage og lod afhugge Hovedet og begge Armene og böd, at begge Dele skulde ophænges paa en Alfarvei, hvor de fleste Mennesker reiste forbi, ham til Skjændsel. Efter dette ondskabsfulde Mord og

---

citus sui. Unde dicunt in proverbio: „Deus miserere animarum, dixit Osuald cadens in terram". Beda III, 12; Drogo cap. V, § 39; Nova leg. Angl. fol. CCLVI. — 9) *fra* [jhs̄ c'st'. — 10) „caput et manus cum brachiis, a corpore præcisas, jussit rex, qui occiderat, in stipitibus suspendi". Beda III, 12; Drogo cap. V, § 39. — „Penda vero rex caput sancti Oswaldi abscisum cum brachiis per annum in stipitibus suspendi jussit", Nova Leg. Angl. fol. CCLV verso.

dráp, sem hinu[1] ómilldu thíranner[2] höfðu framit á þessum gudz vine ok hanns mönnum, þá rænttu þeir ok rupluðu, brendu ok niðr bruthu borger ok bæe á Einglande, hvar þeir qvomu vit, ok fóru efterá í burttu after moð þat ok heim thil sín.

13. [3]Ein áre efter þetta kom einn konúngr í stað Ósvalldz konúngs, er hjet Osvinus[4]. Þessi konúngr ljeth thaka sancte Ósvalldz haufuð ok hendr, ok bjó um þat merchiliga, ok bauð at látha grafa með allre verðogheit, ok so var gjörth[5]. Ok guð allmátthogr gjörðe þar bæðe margar ok stórar jartheikner fyrer síns vinar skulld, sancte Ausvaldo, ok enn í dagh er so, at hverjer, sem sækja til hanns grafar ok biðja hann hjálppar með rettu ákalle, hvortt sem er helldr umm góðz eðr æru, eða hvat annat er menn biðja hann fullthíngs umm, þá verðr þeim þat þar veitt af guðe. So finzt ok í sumligum historium af sancte Osvalldo, at hann[6] hafe alldreigi þýðzt neina qvinnu[7] utan halldith hreinlífe alla sína daga[8], ok kemur þetta þá ok vel thil saman, því at hvergi finnzt þat, at hann hafe átt nockut barn[9] ok so þat, at hann hafði fallit í stríðe, jafnt ok hjer seiger. Efter mörgum árum, frá því at sancte Ósvalldr var sleginn, þá villde einn riddare ríða inn í Brithaniam[10], ok sem hann upp kom á fjallet, er sanctus Osvalldus var sleginn, þá fjeck hestr hanns mikla sótt, so at riddarenn þeingtte, at hann munde sjer alldrei meir at gagne verða, ok lagðe sig niðr til svefns; enn áðr hann sofnaðe[11], hugsaðe hann sig umm,

---

[1]) *saal.* — [2]) thiran'. — [3]) *aaben Plads for Begyndelsesbogst.* — [4]) Osuin'; Osuiu, Beda H. Eccl. L. III, c. 12, *og paa de andre Steder, hvor han omtaler denne Konge; Navnet skrives ogsaa* Osviu *i Chronicon Saxonicum (ved Aar 642 ff.)* — [5]) Beda III, 12; Drogo cap. v. § 39; Nova Leg. Angl. fol. CCLV verso. — [6]) *tilföiet; fattes.* — [7]) *i Margen.* — [8]) I Nova legenda

Manddrab, som disse grusomme Tyranner havde bedrevet paa denne Guds Ven og hans Mænd, rövede de og plyndrede, brændte og nedbröd Borge og Byer i England, hvor de kom, og reiste derpaa bort med Byttet til deres Hjem.

13. Et Aar efter dette kom der en Konge istedetfor Osvald, som hed Osvin. Denne Konge lod tage St. Osvalds Hoved og Hænder og indsvöbte dem omhyggeligen og befalede, at de skulde begraves med tilbörlig Ceremonie. Og dette blev gjort. Og Gud den Almægtige gjorde der mange og store Mirakler for sin Ven St. Osvalds Skyld; og saaledes er det indtil denne Dag, at alle de, som söge hans Grav og bede ham om Hjælp med en ret Paakaldelse, hvad enten det angaaer Gods eller Ære eller hvadsomhelst andet, hvori man beder ham om Bistand, saa bliver det dem tilstaaet af Gud. Det findes og i nogle Historier af St. Osvald, at han aldrig kjendte nogen Qvinde, men bevarede sin Kydskhed alle sine Dage, og dette stemmer ret godt [med vore Beretninger]; thi intetsteds finder man, at han var Fader til noget Barn. [Historierne sige og], at han faldt i et Slag, ligesom vi have berettet. Mange Aar efter St. Osvalds Drab vilde en Ridder ride op i Britannien, og da han kom op paa Bjerget, hvor St. Osvaldus blev dræbt, blev hans Hest overmaade syg, saa at Ridderen tænkte, den vilde aldrig mere blive ham til Nytte, og han lagde sig ned at sove; dog, förend han faldt i Sövn, be-

---

Angl. fol. CCLV *berettes om en Aabenbaring under en Sygdom, som Osvald havde haft, og derpaa tilföies der:* „Post hanc visionem una cum Cyneburga uxore sua regis Westsaxonum Kynegilfi filia castitatis mundiciam in posterum conservavit". — [9]) *Forfatteren har altsaa ikke kjendt Sagnet om, at Osvalds Sön Ethelwald havde kjæmpet mod Oswiu paa Windwidfield.* — [10]) *Dette Sagn berettes omtrent paa samme Maade hos* Beda Hist. Eccl. L. III, cap. 9; Drogo cap. III, § 27-28. — [11]) sofnade.

hvortt hann munde ecki mega reka hann undan sjer, ok stóð upp ok gjeck at hestinum, ok villde koma honum á fætur enn hesturinn[2] snere sjer á ýmsar sijðunnar[3], ok leith um sig allz staðar, enn á fætur kom hann honum ecki, ok af slíku ángrazth mjög riddarenn, þvíat hann æthlar ecki annat enn hesturenn[4] mune endaliga deyja fyrer sjer, ok leggr sig niðr aftur ok sofnar lithla hríð, ok er herrann vaknar, sjer hann at [hesturenn velltur[5] sjer, ok er nockut so lángt í burttu frá honum; var hesturenn þá þar at kominn, sem sancte Ósvalldr var sleginn, þá hvílde hesturenn sig, enn þá minnztth varaðe, þá stöck hesturen[6] upp, ok thók at bítha gras, ok innann líthillar stundar þaðan í frá varð hann allheill. Þá vartt[7] riddarenn glaðr, ok þackaðe guðe, ok fjeck at skilja af íblæstre ens helga anda, at þar munde einhverr heilagr maðr vera jarðaðr, ok gjörðe þar eitt glaugth marck, hvar þetta var, því at hann var einn víss mann, ok reið síðan thil herbergis nær einum ríkum manne. [8] Þessi herbergisbóndinn átte sjer eina dóttur[9], sem hafðe leingi leigit í stórum kránkleika; ok sem riddarenn bæðe heyrði þetta ok so leith píkunar meinlæthe, þá mællte hann til húsbóndans í húsenu, ok sagðe honum, hvernen[10] at hestur sinn hafðe faret bæðe með þat fyrsta ok allt þar til er hann varð heill aftur. Þá bað bóndenn riddarann, at hann villde ríða þángat er þat var at hestur hanns varð heill. Þat gjörer hann, ok höfðu júngfrúna með sjer þángat. Enn þegar at þau voru komin í þann stað er hesturenn stöck upp, þá lagðe meyjan sig niðr, enn hún sofnaðe[11] jafn skjótt, ok þegar at hún vaknaðe, var hún orðen allheil[12] af aullu sínu meine, þauckuðu þau aull almátthogum guðe ok þeim guðz vine[13] er

---

[1]) hestur. — [2]) *saal.* — [3]) hesren, *her og oftere.* — [4]) *fra* [hest͂en vellt͂. — [5]) *fra* [stoock hesren. — [6]) *saal. for* varðr. — [7]) *det fölgende Jærtegn fortælles ogsaa hos* Beda, H. E. L. III. c. 9; Drogo cap. III, § 29. — [8]) Beda og Drogo l. c.:

tænkte han om han ei kunde drive den foran sig, og han stod op og gik til Hesten og sögte at bringe den paa Benene; men Hesten vendte sig til forskjellige Sider og saae sig om til alle Kanter; men Ridderen kunde ei bringe den paa Benene. Herover blev Ridderen meget bekymret; thi han venter intet andet end at Hesten ganske sikkert vil döe for ham, og han lægger sig ned og sover en liden Stund, og da Herren vaagner, seer han, at Hesten vælter sig og er kommen noget langt bort fra ham, og nu var Hesten kommen til det Sted, hvor St. Osvald blev dræbt; derpaa hvilede Hesten sig; men da man mindst ventede det, sprang Hesten op og begyndte at æde Græs, og inden en liden Stund derefter var den ganske kommen sig igjen. Da blev Ridderen glad, og han takkede Gud, og af den Hellige Aands Inspiration forstod han, at en hellig Mand monne være der begravet, og han satte et kjendeligt Mærke, hvor dette havde tildraget sig; thi han var en viis Mand; derpaa red han til et Herberge i Nærheden af en rig Mand. Værten i dette Herberge havde en Datter, som længe havde været sengeliggende af en svær Sygdom; og da Ridderen baade hörte om dette og saae Pigens Sygdom, da talte han til Husets Vært og fortalte ham, hvorledes det var gaaet med hans Hest lige fra Begyndelsen og indtil den blev helbredet igjen. Da bad Værten Ridderen ride til det Sted, hvor hans Hest blev helbredet. Dette gjorde han, og de tog Jomfruen med sig derhen. Men da de vare ankomne til det Sted, hvor Hesten sprang op, lagde Pigen sig ned og faldt ligesaasnart i Sövn; men da hun vaagnede, var hun ganske helbredet af al sin Sygdom, og de takkede allesammen den Almægtige Gud og den Guds Ven, som der var bleven jordet, og de vendte derpaa til-

. . . invenit puellam, neptem patrisfamilias, longo paralysis morbo gravatam. — [9]) hv'rne. — [10]) sofnade. — [11]) alheill. — [12]) vine.

þar hefðe verit jarðaður[1], ok fóru heim aptur síðan. Leithaðizt þessi riddarenn þá efter, hverr at þar munde vera grafenn, en umm sijðer verðr honum sagt, at Ósvalldr konúngr hefðe þar fallet í stríðe. Þessa jartheikn seiger hann öllum hvar hann fór, ok samaleiðis bónden er píkuna átte, ok upp frá því gjörðizt þángat mikil sóknn af ýmsum löndum af [kröncku mönnum[2] ok fjengu þeir aller bóth sinna meina, er þángat sogtthu, fyrer verðleik ok árnaðarorð heilags Ósvalldz kóngs.

12. [3]Í einn thíma fhóru nockurer menn af Brithani thil þessa sama staðar, er sancte Ósvalldr var grafinn, ok var þá þar at sjá mörgh undarlig graus, er hvergi þar í lande funduzt slík með ýmsum litum. Þá var í ferðinne með þessum mönnum ein hygginn mann, hann mællte: „hvat mun því vallda, at þetta plátz, er vær erum á, er miklu grænna ok at öllu fegra[4] enn önnr jörð hjer í nánd, ok sannliga trúe ek, at þat mege[5] ecki annars vera, nema hjer hafe annathvortt verit grafin einnhverr heilagr maðr, eða í hel slegin; og[6] fyrer víst skal ek hjeðan ecki fyrre fara, en ek hafe reyntt, hvortt hjer er nockr[7] grafinn eða eigi". Þessu verða þeir aller samþycker. Síðan thaka þeir til ok grafa, ok finna þeir þar bein ok frábæreligan ilm kenna þeir fyrer þeirra nösum, so at þeir þyckjazt alldreigi fyrr hafa kentt jafn-unaðsamligan sem þennan. Síðan thaka þeir nockut af beinunum ok leggja í einn hreinann líndúk, ok búa umm virckuliga, ok saugðu sín á mille: „þessi bein skulum vær hafa með oss allt jafnt, til þess at lækna með sjúka menn, hvar vær komum". Þetta gjöra þeir, ok thekr sá til sín beinen at geyma, sem fyrst thók til máls at grafa til þeirra. Síðan fara þeir leiðar sinnar ok koma fram

---

[1]) jardad͠. — [2]) *fra* [k⁰nck' mm. — [3]) *aaben Plads for Begyndelsesbogstavet; — dette Jærtegn fortæller* Beda H. Eccl.

bage. Nu undersögte Ridderen, hvem der monne være begravet, og tilsidst fortæller man ham, at Kong Osvald faldt der i et Slag. Dette Mirakkel fortalte han til alle hvor han kom, og ligeledes til Værten, som var Pigens Fader, og derefter blev Stedet meget besögt af syge Mennesker fra forskjellige Lande, og alle de, som sögte derhen, bleve helbredede af deres Sygdomme formedelst den hellige Kong Osvalds Fortjeneste og Forbön.

12. En Gang reiste nogle Mænd fra Britannien til dette samme Sted, hvor St. Osvald var begravet, og da kunde man see der mange forunderlige og mangefarvede Planter, saa at der ikke fandtes nogen lignende der i Landet. I disse Mænds Selskab var der en forstandig Mand; han sagde: „Hvad kan være Aarsagen, at dette Sted, hvor vi ere, er langt mere grönt og i alle Henseender skjönnere end alt andet Jordsmon her i Nærheden, og jeg troer sandeligen, at det ei kan være anderledes end at her enten maa være begravet eller dræbt en eller anden hellig Mand, og derfor vil jeg ei forlade Stedet, förend jeg har undersögt, om her er nogen begravet eller ei". I dette samtykkede de alle. Derpaa begyndte de at grave, og de fandt der nogle Been, og en overmaade behagelig Vellugt mærkede de i deres Næser, saa at de syntes de havde aldrig kjendt noget, som kunde sammenlignes dermed. Derpaa tage de noget af Benene og lægge dem i en reen Linned-Dug og indsvöbte dem paa en fornuftig Maade og sagde imellem dem selv: „Disse Been skulle vi altid have med os for at læge syge Mennesker, hvor vi end komme". Dette gjorde de, og den Mand fik Benene i Forvaring, som först foreslog at grave efter dem. Derpaa reiste de deres Vei og kom til en Stad,

---

L. III, c. 10., *og* Drogo cap. IV, § 30, *men ikke ganske overeensstemmende; i* Nova legenda *staaer det ikke.* — [4]) fege. — [5]) $\overset{c}{\text{m}}$e. — [6]) *skrevet heelt ud.* — [7]) *skrevet heelt ud.*

í einn stað; þar var halldinn mikil veithzla, þángat fara þeir, ok er þar fyrer mikill fjölde fólks, ok voru at etha ok drecka. Þessir buðu til qvomumönnum at etha með sjer ok drecka. Þeir þiggja þat, ok er gjörtt vit þá allt hit beztta. Enn á meðan at sá var at etha ok at drecka, er beinin geymdi[1], þá thók hann þau ok heingde með dúk ok allre ummbúð upp á vegginn hjá sjer. Enn á meðan at þeir voru at þessari[2] sinne iðju, þá kom elldr í þat húsit, er þeir sáthu í ok drucku, so at þat brann upp at ausku, þvíat þat var gjörtt af tre, og þeir sem drucku í húsenu, vissu ecki fyrre thil, en elldrinn gaus hátt upp yfer húsit, ok hljóp þá hverr upp ok út sem búen var. Enn þá sem húsit var brunnit, þá fanzt ok einginn hlutur óbrunnen, er í því húse átte at vera, nema bein sancte Ósvalldz konúngs, þau voru at [3]aullu óspillt ok óbrennd[4]. Þá frettu þeir efter, sem fundu, hverr at þar munde vera jarðaðr. Þá saugðu landzmenn þar, at einn ágætur[5] konúngr af Einglande helðe þar verit sleginn ok grafinn, er Ósvalldr hjet. Þá saugðu þeir þetta theikn fyrer mörgum mönnum, ok óthal fólks qvomu þángat ok hverrn hlut eða hvertt mein at hverr hafðe, ok báðu guð ok sancte Ósvalld at letta sjer eða bætha, þá fjengu aller sína bón.

13. [6]Þat var ein maðr nockut so gemsfullr; honum var ok sagtt frá þessum stað, er sanctus Osvalldus var slegin ok grafinn. So var ok honum sagt í frá mörgum jartheiknum, er guð lethe birttazt fyrer hanns skylld. Þesse maðren thók sig upp thil ferðar, ok kom til leiðis[6]

---

[1]) *rettet for* geymdu. — [2]) *rettet for* þessu (þsv). — [3]) *tilföiet, udeglemt;* — [4]) *I Legenden hos Beda* III, *10, og Drogo c.* III *§ 30–31 berettes dette om Mulden, som man havde taget af Jorden paa det Sted, hvor Osvald faldt. De bandt Mulden ind i en Linned-Dug og hængte den op paa Dörstolpen, og ved Husets Brand stod Dörstolpen alene ubrændt tilbage. Beda* III, *9 og Drogo cap.* III,

hvor der holdtes et stort Gilde, og der forefandt de en stor Menneskemængde, som spiste og drak. Disse indböd de Ankomne at spise og drikke med sig. De toge imod Tilbudet, og de bleve beværtede paa den bedste Maade. Men saalænge den Mand, som havde Benene i Forvaring, spiste og drak, tog han dem og ophængte dem med hele Indsvöbningen paa Muren nær ved sig. Men medens de vare saaledes beskjæftigede, udbröd der en Ildlös i Huset hvor de sad og drak, saa at det opbrændte til Aske; thi det var bygget af Træ, og de, som drak i Huset, mærkede Intet, förend Ilden blussede höit over Huset, og Enhver sprang da op og löb ud saa hurtigt han kunde. Men da Huset var brændt, fandtes der ingen Ting, som skulde være i det Huus, ubrændt undtagen Kong St. Osvalds Been: disse vare fuldkommen ubeskadigede og ubrændte. Da efterspurgte de, som fandt dem, hvo der monne være begravet. Og da fortalte Egnens Folk, at en fortræffelig Konge af England, som hed Osvald, var der bleven dræbt og begravet. Nu fortalte de mange Mennesker dette Jærtegn, og utallige Folk kom derhen, og hvilketsomhelst Anliggende eller Onde Enhver havde, naar han bad Gud og St. Osvald om Bod eller Lindring, saa blev han altid bönhört.

13. Der var en Mand af noget overgiven muntert Sind; ham fortalte man ogsaa om dette Sted, hvor St. Osvald blev dræbt og begravet. Ogsaa fortalte man ham om de mange Jærtegn, som Gud lod aabenbares for hans Skyld. Denne Mand tog afsted og kom om Natten til St. Osvalds Gravhöi,

---

§ 27 fortælle, at man gravede Mulden op paa det Sted, hvor Osvald faldt, hældte Vand derpaa og lod syge Mennesker og Qvæg drikke deraf. Der var blevet gravet saa dybt som til en Mands Höide. — [5]) agæt. — [6]) *aaben Plads for Begyndelses-Bogstavet.* — [7]) *rettet;* leide.

sancte Ósvalldz á nátthar þele, ok hugsaðe með sjer: „Ek skal nú sjá þessa[1] undarligu hlute, sem hjer birthazt fyrer öllum, er hjer koma"; enn hanns von varð honum ecki at öngu, þvíat so snartt sem hann kom at leiðinu, fann hann bein sancte Ósvalldz liggjande ofan á slettre jörðune. Þá varð hann harðla glaðr, ok thók upp öll beinnen, er hann fann, með ástúð, ok bjó umm þau með allre virkt, ok flutte síðan með sjer í Austurríke[2], ok gaf þau drotthníngunne þar, en hún var bróðrdótter Ósvalldz konúngs. En hún þackaðe honum stórliga þá gjöf, ok ljet gjöra at dýrliga ummbúð, ok helt þau sem aðra helga dóma. Síðan flutte hún helga dómen þennann úr því ríke, er hún þá var í, ok í eitt annat land, er heiter Limdissino[3], í því[4] lande var eitt klaustur[5], er drottníngin hjellt mikit til, ok so til þeirra herra, er í klaustrinu þjónnuðu, ok villde hún því koma helgum dómenum þángat, ok so varð. Á saumu nóttenne, er beinnen voru komin í klöstur[6] þetta, ok drottníngin ok hennar fylgjarar villdu gánga ok skoða um beinin, ok so fyrer aflát[7] skylld, þá stóð hún snemma upp ok gjeck með sínu föruneythe til kirkju. En þegar birtte guð henne fagra sýn ok þeim, er henne fylgðu[8], so at þeir sáu eina hvítha dúfu[9], hún gjörðe ýmizth, at hún setthizt niðr á bein sancte Ósvalldz, ellegar fló hún í burttu aftur. Af þessare sýnn gladdizt mjög drottníngin, ok lofaðe guð

---

[1]) *rettet;* þesse (þse). — [2]) aust'rike; *dette Navn er udentvivl en Forvanskning af Qvinde-Navnet „Osthryda"* (Ástriðr) *der ifölge Beda var Osvalds Broderdatter og Datter af Kong Osviu. I Bedas H. Eccl. L.* III, *c. 11 og hos Drogo cap.* IV, *§ 32-33 fortælles nemlig om Optagelsen af Osvalds Been, og deres Henförelse til Klosteret Bordaneu:* Nequaquam silentio prætereundum reor, quid virtutis ac miraculi coelestis fuerit ostensum, cum ossa ejus inventa, atque ad ecclesiam, in qua nunc servantur, translata sunt. Factum est autem hoc per industriam reginæ Merciorum Osthrydæ, quæ erat filia fratris ejus, id est

og han tænkte ved sig selv: „Nu skal jeg see disse forunderlige Ting, som aabenbare sig for alle dem, som komme hid"; og hans Forventning blev ei forgjæves; thi saasnart han kom til Gravhöien, fandt han St. Osvalds Been liggende paa den flade Jord. Da blev han overmaade glad og opsamlede alle de Been, han fandt, med Kjærlighed og indsvöbte dem med megen Ceremonie og förte dem derpaa med sig til Österrig og gav dem til Dronningen i det Land; men hun var en Broderdatter af Kong Osvald. Men hun takkede ham meget for denne Gave og lod gjöre dertil et herligt Hylster og bevarede Benene siden som en anden Helligdom. Derpaa förte hun denne Helligdom udaf det Rige hvor hun var og til et andet Land, som hedder Limdissine. I dette Land var der et Kloster, som Dronningen yndede meget saavelsom og de Herrer, som tjente der i Klosteret, og derfor vilde hun bringe Helligdommen derhen, og dette skeede ogsaa. Den samme Nat, som Benene kom til dette Kloster, og da Dronningen og hendes Fölge vilde gaae hen at see til Benene saavelsom og for at skrifte, stod hun tidligt op og gik med sit Fölge til Kirken. Og strax aabenbarede Gud hende et fagert Syn saavelsom dem, der fulgte hende, saa at de saae en hvid Due; denne satte sig undertiden ned paa St. Osvalds Been, og undertiden flöi den bort igjen. Ved dette Syn blev Dronningen meget glad,

---

Osuiu, qui post illum regni apicem tenebat, ut in sequentibus dicemus." — *I* Nova Legenda Angliæ (Capgr.) fol. CCLVI ***hedder det***: „Corpus quoque et ossa adduxit secum regina Merciorum Osrida, filia regis Oswi, et usque ad monasterium de Bardineia in Lindiseia detulit." — [3]) ***forvansket for „Lindissi", (Lindsay).*** — [4]) ***rettet*** þr. — [5]) klavst̃. — [6]) klóst̃. — [7]) ***saal.*** — [8]) ***saal. rettet;*** fylde. — [9]) ***hos Beda og i de övrige anförte Skrifter tales ikke om Duen, men om Lysstraaler, som skinnede ned over Liget.***

fyrer. Umm morgunen efter sagðe drottnínghin ok menn hennar bræðrunum í klaustrinu, hvat þeir haufðu sjeð. Þá fögnuðu bræðrner þessare sýn ok slíkom helgumdóme, er guð hafðe þeim ok þeirra klaustre gjefit. Nockuru seirnna, er bræðurner voru í kirkju sinne, ok lofuðu guð efter þeirra venju, þá sáu þeir, at eitt skjærtt ljós leið ofan af himne til ok beint þar niðr, er sancte Ósvalldz bein voru[1]. Í þesso var einn fáthækr maðr þar komin thil þess ef hann mætte fá nockura líkn síns meinlæthis, er hann hafðe, en þat var, at óvinrinn bjó með honum[2], ok hafði hann af thilvísan guðz almátthogs dreigizt þángat, er bein Osvalldus voru; en er hann hafðe legit þar lithla hríð, varð hann frelstur[3] af þessum óvin, so at hann gjörðe honum alldreigi mein[4] upp frá því, ok fór í burttu aftur alheill[5], ok þackaðe guðe ok sancte Ósvalld. Samaleiðis gjörðu[6] ok bræðrner aller í klaustrinu, er þessa sýn ok jartheikn bæðe sáu ok heyrðu.

14. Í[7] nockurn thíma kom einn blindr maðr[8] þángat, sem sanctus Osvalldus var grafinn, því at honum hafðe verit sagt af þeim stórmerckjum, er guð ljeth skje fyrer heilagleik síns vinar þar. Síðan thekur hann molldenna með fullre trú þeirre at hann mune fá sína sýnn, ok ríðr molldinne umm augun á sjer, en þegar í stað fær[9] hann sína sýn[10], sem hann hefðe[11] alldre verit blindur, lofar hann guð ok sancte Ausvalld fyrer þessa hjálp ok myskun[12], er honum veittizt. — [13]Á þessum sama stað, er

---

[1]) *Beda fortæller, og de Andre efter ham, at Munkene i Bardeney först ikke vilde modtage Osvalds Been, da Prindsessen Astrid bragte dem; men da Benene stode ude om Natten, skinnede en Lysstraale lige fra Himmelen ned paa Vognen. Da bade Munkene ydmygt om at maatte modtage Helgenens Been.* —[2]) *om Helbredelse af en Besat findes ogsaa en Legende hos Beda* III, *11; Drogo cap,* IV, *§ 34, 35-37;* Nova Leg. Angl. *fol.* CCLVI. — [3]) f[~]lst[~]. — [4]) *tilföiet; udeglemt.* — [5]) *rettet;*

og hun lovede Gud derfor. Den næste Morgen fortalte Dronningen og hendes Folk Brödrene i Klosteret, hvad de havde seet. Da glædede Brödrene sig over dette Syn og over den Helligdom, som Gud havde skjænket deres Kloster. Nogen Tid derefter, da Brödrene vare i deres Kirke og lovede Gud efter deres Skik, da saae de et klart Lys dale ned fra Himmelen og lige ned paa St. Osvalds Been. Til samme Tid var en fattig Mand kommen derhen for at erholde nogen Lindring for det Onde, som plagede ham, hvilket var dette, at Fjenden boede hos ham, og han blev ved Guds Styrelse trukken derhen, hvor Osvalds Been vare; men da han havde ligget der en kort Tid, blev han frelst fra denne Fjende, saa at denne aldrig gjorde ham nogen Skade derefter, og han tog afsted fuldkommen helbredet, og takkede Gud og St. Osvald. Det samme gjorde og alle Brödrene i Klosteret, som baade saae og hörte dette Jærtegn.

14. En Gang kom en blind Mand derhen, hvor Sanctus Osvaldus var begravet; thi man havde fortalt ham om de Mirakler, som Gud lod der skee formedelst hans Vens Hellighed. Derpaa tager han Mulden med den fulde Tro, at han skal erholde sit Syn og gnider Mulden over sine Öine, og strax paa Stedet erholder han sit Syn, som om han aldrig havde været blind, og han lovede Gud og St. Osvald for den Hjælp og Barmhjertighed, som forundtes ham. Paa dette samme Sted, hvor denne Guds Yndling

---

allcheill. — [6]) *rettet;* gi^o^de. — [7]) *aaben Plads for Begyndelsesbogst.* — [8]) *Denne Legende have de Andre ikke; derimod fortælles i* Nova Leg. Angl. *fol.* CCLVI, *at en Röver havde stjaalet Nöglerne til Sanct Osvalds Kirke i Farnham og blev slaaet med Blindhed, da han vilde borttage Kirkens Kostbarheder; da kom Præsten, og Tyven bad om Naade, og den hellige Osvald gav ham Synet igjen.* — [9]) *rettet;* fi'. — [10]) syn. — [11]) *rettet;* hafde. — [12]) *saal.* — [13]) *Sagnet om Korset findes hos Beda, H.* eccl. l. III. c. 2.

þessi guðz dýrlíngr var af sínum óvinum í hel slegin, þar var [ein mikill cross[1] upp reistur. En þá sem [nockurer fáthækir[2] quomu þángat til grafarinnar, þá fóru þeir thil ok thálgvðu sjer spónu af krossinum þessum, ok lögðu síðan í hreint vathnn, ok gáfu efterá auðrum sjúkum mönnum, ok hvat mein, sem hverr hafðe á sjer eða [innann sjer[3], þá fjengu aller bóth sinna kránkleika, er þeir drucku af vathnnenu, ok lijka fjengu bóth aðrar skepnur af sínum meinum, þegar at þær drucku[4] af þessu vathnenu fyrer myskun[5] guðz. Og[6] þesse staðr er nú síðan kallaðr á lathínu celestis locus[7], en á eingelsku himneskr staðr, en þat er at skilja, at í þeim stað skal upp hefjazt ok fullgjörazt himnesker hluter, bæðe mikler ok so undarleger, í heiðr við guð sjálfann ok hanns útvalldann vin, sanctus Osvalldus. Nú skulum vær biðja blezaðan herra, sancte Ósvalld, at hann þiggi fyrer oss af almáthogum guðe at [alla góða hlute[8], er þessi guðz vinur megi þiggjande verða af vorum lausnara, Jesu Cristo, megi oss ok til hjálppar koma bæðe til lífs ok sálar. Amen.

---

[1]) *Her fortælles det samme om Korset paa det Sted, hvor Osvald faldt, som Beda og de övrige fortælle om Korset paa Hefenfelth, hvor han overvandt Cadwalla; Sagaen adskiller nemlig ikke disse to forskjellige Slag.* — [2]) *fra* [nock~er fathæk~. — [3]) *fra* [*saal.* — [4]) *i Margen.* — [5]) *saal.* — [6]) *skrevet heelt ud.* — [7]) *Beda, H. Eccl. L.* III. *c. 2:* vocatur locus ille lingva Anglorum *Hefenfelth*, quod dici potest Latine *cælestis campus*, quod certo utique præsagio futurorum antiquitus nomen accepit, significans nimirum, quod ibidem cæleste erigendum trophæum, cælestis

blev slaaet ihjel af sine Fjender, blev der opreist et stort Kors. Men der nogle Fattige kom der til Graven, da gave de sig til at tælge Spaaner af dette Kors, og disse lagde de derpaa i reent Vand og gave dette siden til andre syge Folk, og hvilkensomhelst Skade Enhver havde paa sig eller i sig, saa blev samme helbredet af sin Sygdom, naar han drak af Vandet; og ligeledes bleve andre Skabninger, formedelst Guds Barmhjertighed, helbredede af deres Onder, naar de drak af dette Vand. Og dette Sted kaldes nu siden paa Latin *coelestis locus,* men paa Engelsk *et himmelsk Sted;* men dette betyder, at paa samme Sted foretages og fuldbyrdes himmelske Ting, som baade ere store og forunderlige, Gud selv og hans udvalgte Ven Sanctus Osvaldus til Ære. Nu ville vi bede den velsignede Herre St. Osvald, at han maa opnaae af den Almægtige Gud, at alle de *gode* Ting, som denne Guds Ven kan erholde af vor Forlöser Jesu Christo, maa komme os til Gavn baade paa Liv og Sjæl. Amen.

---

inchoanda victoria, cælestia usque hodie forent miracula celebranda. Est autem locus juxta illum murum ad Aquilonem, quo Romani quondam ad arcendos barbarorum impetus, totam a mari ad mare præcinxere Britanniam." *jevnf. Drogo kap.* 1 *§ 9;* Nova Leg. Angl. *fol.* CCLVI *verso.* — *Her er nemlig i Kilderne Tale om det Sted, hvor Osvald overvandt Cadwalla, hvorimod Sagaen gjör begge Localiteter, det her omtalte Heavenfield og Maserfield, hvor han faldt, til een og samme, uagtet de i Virkeligheden laae paa ganske modsatte Kanter af Landet.* — [8]) *fra* [*saal. for:* allir góðir hlutir.

GRANSKNING AF VIRDALANDS FORNTIDS-HISTORIA OCH DERJEMTE EN BLICK PÅ NÅ GRAAF SVEARNES FORNMINNEN, AF A. CRONHOLM.

(Ethnographiskt bidrag, med anledning af Wieselgrens „Ny-Smålands beskrifning" och „Sydskandinavernas förstfödslorätt".)

NORDENS äldsta ethnographi med sina mellan myther och saga skiftande fornminnen erbjuder åt den kritiska forskningen icke särdeles många fasta stödjepunkter, så framt vi inskränka oss till skriftlig öfverlemning. Uppgifterna äro knapphändiga, härflyta från en tidsålder, som icke visste mycket om Norrœnastammens invandring hit till Norden, och som, i saknad af fornminnen, uppställde några af en skef patriotism och en missförstådd lärdom beroende förslagsmeningar. Utan att biträda en omogen kritiks misslyckade försök att historicera Gudasagan, tveka vi likväl icke att fasthålla åsigten om de Nordiska folkslagens Österländska ursprung, enär språk och myther erbjuda så många beröringspunkter i detta hänseende. Då Odinsculten var gemensam för Norrœnastammen och för många Germaniska folkslag, då ortnamn, som häntyda på denna cult, kunna uppsökas ända till Cimmeriska Bosphoren, och då Svearnes äldsta historia sammanhänger med Gardarike och Austerveg, så inses lätt, att den sista invandringen uti Skandinavien har följt folkströmmen från öster och söder[1]. Att vår Nord haft äldre inbyggare, än den folkstam, som gjorde sin odling och sitt språk här

---

[1]) Om Asarnas invandring jfr. Ynglinga saga, cap. 1—12. Inledning till Prosaiska Eddan Rymbegla. Müller om Snorros Kilder, sid. 184—95. Geijer, Svearikes Häfder, s. 377—401, 421, 429, 449—52. Keyser om Normændenes Herkomst og Folke-Slægtskab, s. 271—87, 403—16.

herrskande, hafva de med oförtröttadt nit och öfvertygande bevisningskraft fullföljda, antiquariska forskningar ådagalagt. Grafvarnas fornminnen göra oss bekanta med äldre stammar och culturperioder, om hvilka vi uti böcker icke kunna inhämta det ringaste. Vi uppehålla oss icke här vid dessa allmänt kända resultater af archæologiska undersökningar, hvilka med en förhistorisk periods rudera spridt ljus öfver en förhistorisk tid. I stället beröra vi det i vår tanke misslyckade försöket att uppdaga spåren efter en invandring vesterifrån, och efter en för-Odinsk cultus, som föregifves hafva varit af Phoeniciskt-Karthaginensiskt ursprung. Sammanställningen af *Virdarike* och af *en Phoenicisk koloni* förefaller så sällsam, att man under den skenbart alfvarsamma undersökningen misstänker en ironiens lek, och ovilkorligt kommer att tänka på den, oaktadt sina misstag, förfelade gissningar och illa anbragta lärdom, likväl interessanta Atlantikan. Sammanställningen af forntida myther och sednare tiders vidskepliga föreställningar kan genom en viss fyndighet och fantasirik liflighet skänka en underhållande läsning; men fantasiens område är icke den nyktra kritikens, och en archæologisk roman är icke historia.

§ 1.

Då den författare, hvars arbete vi granska, bemödar sig att på ett i Nordens fornålder okändt och oberömdt landskap öfverflytta sagotidens rikaste, heroiska minnen, och att uti en *Semitisk* Gudadyrkan och odling, som skulle intill de sednaste århundraden fortlefva uti folkets fördomar och vidskepliga sedvanor, uppdaga något individuelt egendomligt för den provins, som han skildrar, så torde en pröfning af de uppgifter och åsigter, som förmenas leda till ofvannämde resultater, icke sakna allt interesse, äfven om arbetet, som granskas, icke är en af dagens produkter. — Vi låta författaren sjelf tala.

„Vidare revolution i vår historia åsyfta vi ej, än att vi ej hämta Svenska stammarna directe från Asien, utan närmast från den Neder-Tyska vid Rhen; derifrån tidigt utspridd öfver Jutland till Götland och jemte Tyska Östersjökusten mot Düna, tills Sklaviska stammar mötte och trängde dessa Germaner tillbaka, då de tydligen sednare än Göterna inkommo, synas till en del seglat öfver Östersjön och befolkat östra delen af Småland; anseende vi, att denna Neder-Tyska stam ved Rhen fått sin s. k. chevalereskt *Germaniska* pregel genom en dervarande koloni af Phoenicier, besökt af Greker (i Hyperboreer-landet); till hvilken bildning och cult de torde haft benägenhet, såsom de der jemte Donau och Rhen invandrat i *forntiden* från Svarta hafvets kuster, dit komne från Asien uti *urminnes tider*." (Ny-Smålands beskrifning af P. Wieselgren, 1sta delen, sid. 102).

Förf. fäster uppmärksamhet vid den tillförlitliga underrättelsen, att en äldre Hamilcars tvenne söner Hanno och Himilko utskickades från Karthago uti 5te seklet f. Chr. för att anlägga nybyggen. Hanno skickades åt söder, och Himilko åt norr[1]. Den sednares reseberättelse är icke bevarad; men efter hvad Rufus Festus Avienus berättar, har Himilko först besökt Oestrymidiske öarne, hvilka förklaras för Scilliöarne; och sedan har H. befarit ett öppet haf, styrt mot Nordpolsstjernorna, och efter 120 dagars segling anländt till en skogbeväxt, klippig kust, der Ligurer tillförne hade bott; men nu voro de utrotade af Celterna. Till stranden anlände „fugax natio de altis cubilibus inter arcta cautium". De inbyggare uti det aflägsna landet, som omförmälas, förmodas vara vildarne på Nilssons historiska språk, eller det folk, som begagnade

[1]) Plinii hist. nat. II. c. 67. Heeren, Ideen über die Politik, den Verkehr und den Handel der vornehmsten Völker der alten Welt, Th. II sid. 109.

stenredskaper, och uppförde gånggrifterna. (Wieselgren sid. 102—104. 132.)

Härvid erinras, att Avienus, om han än åberopar såsom sin källa „Punicorum annales", likväl är alltför obestämd och sväfvande i sin fåordiga berättelse, som har ingenting karakteristiskt, och att 120 dagars segling från Scillioärne visst icke behöfdes, för att hinna till Sveriges vestra kust, der W. förmenar, att det första Karthaginensiska nybygget blifvit grundlagdt. Diktaren slår „in's blaue hinein", och antyder med detsamma obestämdheten, eller den fabelaktiga karakteren af uppgifter, som tyckas hafva varit beräknade på att dölja målet för upptäcktsresan. För öfrigt erinra vi efter Heeren, att Karthago utsträckte sina upptäcktsresor längre, än sina nybyggen, och att de sednare inskränktes derhän, att moderstaden med lätthet kunde bibehålla sig i besittning af kolonierna, och hindra dem från att göra sig oberoende. Karthaginenserna koloniserade Afrikanska kusten icke längre i söder, än till ön Cerne, som troligen bör sökas i hafsviken Santa Cruz[1]. Troligen följdes samma kloka beräkning äfven vid upptäcktsresor åt nordvestra Europa.

Dr. Wieselgren vill från en Phœnicisk kolonis inflytande härleda Nordboarnes sjöfart och handelsresor, köpstäders uppkomst i Skandinavien, mynt, åkerbruk, runor och den högre odling, som utpreglades uti religiösa föreställningar, myther och ritus, i en för-Odinsk period. Innan vi granska dessa åsigter, torde det vara lämpligast att först taga uti betraktande, hvad samma Förf. yttrar om lokalen för det äldsta Karthagiska nybygget i vår Nord, om Sydskandinaviens äldsta befolkning, och dennas invandring från Rhentrakterna, och slägtskap med den Nederländska folkstammen.

---

[1]) Heeren, l. c. sid. 111.

Phoenicier och Karthaginenser seglade till bernstenslandet, för att förskaffa sig en vara, som blifvit både en nödvändighets- och en lyxartikel, då den begagnades till rökelse i templen, och till prydnader och amuletter. Skånska kusten var i äldre tider rikare på bernsten, än i våra dagar, och besöktes troligen tidigare, än Preussiska bernstenskusten, af dem, som ville köpa bernsten. Då det blir fråga om en närmare bestämning af de bygder, der detta Phoeniciska nybygge skall hafva blifvit anlagdt, äro författarens yttranden obestämda, och ge rum för flera tydningar. Sid. 108 förlägges kolonien i den nejd, der Nordens konungar ha sin Danaholm för Monarkcongresser, ... „och der Dananamnet fortlefver i Dana bygd", en benämning på Halland. I sammanhang härmed talas om en naturrevolution, som sprängt den continent, genom hvilken Jutland och Götaland sammanhängde, innan Östersjön blandade sina vågor med Kattegat. Himilkos nybygge förlägges nära bernstenskusten, „medan Hlessö och Samsö måhända ännu sammanhängde med naturbryggan från Jutland till Skåne öfver Fyen och Seland" (s. 133—34). En något afvikande uppfattning framträder, då sagan om Scef (Sceaf), som identificeras med Rigsmythen, och med krönikornas berättelse om „(Eiriker) fyrsti konunge i Götalandi", förklaras för ett intyg om åkerbrukets uppkomst i Skåne, och för ett minne af Himilkos flotta, och af en Phoenicisk (Karthagisk) bosättning, (s. 114, 135—38). Wieselgren förmodar, att utflyttningar från Skåne företagits till Blekingska och Småländska kusterna och till Öland, (s. 138). Ur Semitiska språket sökes förklaringen till några af de hos Romerska författare förekommande namn på Nordiska folkstammar och länder; t. ex. Skåne, Λευονοι, Hleveni, Hilleviones, Suithiod, m. m. (s. 125), och till de forn-Nordiska Asar, Asgård, Asahem, (s. 79). Likväl tillägges (s. 110), att, oaktadt denna öfverenstäm-

melse i det enskilda, „kan vårt fornspråk ej ens hårdragas till en närmare slägtskap med Phoeniciernas språk". De vigtigaste bevisen för en Karthagisk odlings inflytelse skulle likväl hämtas från öfverensstämmelsen mellan Phoeniciska och s. k. Virda-runor, och den likhet man finner mellan forntida, Orientaliska myther och en sednare tids vidskepliga föreställningar hos menigheten i det s. k. Virdaland.

För öfrigt förmenas, att bekantskapen med Phoeniciena härleder sig från en tid, äldre än Himilkos kolonisering; heldst ett Phoenicikt nybygge påstås hafva varit anlagdt nära Dorstadt och Rhens utlopp; och från Nederländerna låter förf. „Virdarne" invandra till Wärend, hvilka, på grunder som äro hämtade från öfverensstämmelse uti språk och uttal, sägas hafva tilhört den Neder-Tyska folkstammen, (s. 79, 80, 93, 102 o. följ.)

Vi stanna vid denna redovisning för åsigter, så märkbart afvikande från den häfdvunna, kritiska uppfattningen af den Skandinaviska invandringssagan, af Norrœna stammens ursprung och cultur-förhållanden. Den genom sina forskningar uti Sveriges litteratur och historia förtjenstfulle författaren har på förhand uppgjort sig vissa favoritmeningar, till hvilkas bestyrkande han sedan velat begagna hypotheser, som svårligen uthärda en pröfning, och historiska fornminnen, som icke bevisa, hvad de skola bevisa; då de tillhöra ett helt annat område, än det till hvilket de dragas.

Den föregifna Phoeniciska eller Karthaginensiska koloniseringen uti Nederländerna, och på Sveriges södra och vestra kustland upplöser sig uti en gissning. Möjligheter äro icke verklighet. Om man också antager, att nämde handlande nation verkligen har uppsökt bernstenslandet, så upptäckas derföre uti dessa bygder inga spår till inflytelser af Phoenicisk cultur, efter hvad vi straxt nedanföre

vilja bemöda oss att ådagalägga[1]. Då W. sjelf medgifver, att Semitiska språkets inflytande på det Nordiska fornspråket är omärkbart, och endast ger sig tilkänna uti de namn, som antikens författare skänka åt länder och folkstammar i den aflägsna Norden, så vilja vi inskränka oss till en granskning af dessa benämningar, hvilka mera otvunget torde förklaras ur Nordens eget gamla tungomål.

Phoeniciernas handelsresor till bernstenslandet hade längesedan upphört, då Mela, Plinius och Ptolemaeus meddelade bidrag till Skandinaviens geographi; och Karthago hade ett par sekler dessförinnan sjunkit i ruiner. Således kunde Romarne från detta håll icke hafva hämtat sina uppgifter om den aflägsna Norden, med hvilken de sannolikare gjorde en flyktig bekantskap i följd af eröfringarna uti Germanien, och då en Romersk flotta från Wesers mynning drefs åt Nederländerna, och möjligen inhämtade några knapphändiga och vanställda underrättelser om Skandinavien. Blefvo Romerska krigare och Romerskt sjöfolk väderdrifne till de s. k. öarne i Oceanen, så förnummo de derstädes de inhemska namnen paa Nordiska folkslag och landsträckor. Plinius, som sjelf besökt Friesland, talar om omätliga öar, som man nyligen från Germaniska sidan upptäckt. Då han likväl äfven från Britanien erhållit sina uppgifter, så framträder i hans beskrifning den Skandinaviska halfön, eller dess olika delar

---

[1]) Häfdeforskarne hafva varit af motsatta tankar i fråga om, huruvida Phoenicier och Karthaginenser hafva besökt Preussiska kustlandet. Det antages af Gatterer, Thunmann, Forster och Heeren, men bestrides af Schlözer, Rühs, Bernhardy och Voigt. Lelewel bestrider, att Karthagerne hafva hunnit fram till Rhen, Elbe och Weichsel; och K. O. Müller vill icke medgifva, att Phoenicier i forntiden drifvit bernstenshandel. Jfr. Werlauff, Beitrag zur Geschichte des nordischen Bernsteinhandels, VII §, sid. 4 och 5.

under olika benämningar, utan att författaren gjort sig reda för denna sammanblandning, eller för det gemensamma uti de skiljaktiga namnen [1]. Man har icke behof af att uti det Hebr. שָׁנִי (Schani), som betyder ljus färg, söka forklaringen af provinsnamnet *Skåne,* som med mera grund härledes från „skaun", (moras, träsk). Skandinavia, med Gotiska formen avi för ey, är en afledd form af Scandia, som sammandrages till Skán, = Skáney. Det troligen först kända, sydligaste landskapets namn öfverflyttades på hela den stora halfön. Hilleviones (Hlevoni) hafva uti „Elfarbúar" funnit en tillfredsställande förklaring. Svithiod härledes från sveit och þjóð; og krigare-folkets namn har öfvergått på sjelfva landet. Sinus Cylipenus påminner om Kylpinga-botn, Latris om Hleiþra och Hlaðir, Lagnus om det Gotiska „lagus" och det forn-Nordiska „lögr" [2]. Vi upprepa icke allmänt kända, och ur Nordens fornspråk lätt förklarliga tydningsförsök. Till Semitiska språken behöfver man icke taga sin tillflykt.

Ligger uti Scefssagan något bevis för tillvaron af ett Karthagiskt nybygge, som säges hafva gjort Skånes råa infödingar bekanta med åkerbruk och med en högre odling? Detta fornminne är en mythisk saga hos Anglo-Sachsarne, och har troligen följt dem öfver hafvet från deras gamla fädernesland; ehuru sagan i sin nuvarande gestalt tillhör 7de seklet. Denna saga, eller rättare Scefs namn står i förbindelse med de Anglo-sachsiska ättartalen, och med Sköldungarna, utan att likväl vara inhemskt i Skåne eller på Seland, heldst Saxo icke upptager Scef (Sceaf) uti Danska kungalängden. Då denne sagohjelte göres till konung uti Slesvig, skänker denna uppgift en häntydning på sägnets ursprung. Den mythiska be-

[1]) Taciti annales, II, c. 23, 24. Plinii hist. nat. Lib. IV. c. 13—16. L. II. c. 67. — [2]) Keyser, l. c. sid. 331—35.

rättelsen saknar ett rikare innehåll, och en österländsk färg, men erinrar om medeltidens dikter om Svanriddarne[1] från 13de årh. Vi stöta således här på en Germanisk tradition. Vi kunna aldeles icke igenkänna någon likhet mellan Sceaf och den mythiske Rig, stamfadren för Nordens folkklasser, icke heller med „Eiriker konunge, ... er fyrst uthi Vätalum värd", utan endast i det hänseendet, att denne sednare först införde åkerbruk i Norden; men det poetiska doftet i sagan om ett på en halmkärfve i en farkost slumrande barn, som vågorna bringa till ett kustland, har förflugit, och den torra krönikan berättar, utan några biomständigheter, att en gammal konung först plöjde „uthi Vätalum". Då Wieselgren icke erkänner någon stamförvantskap mellan Karthaginenser och Norrœna-stammen, eller Goterna, och då Nordens folkstammar uti Rigsmål framstå såsom Rigs ättlingar, så kan mythen icke förvara någon hågkomst om en Karthaginensisk koloni. Och då Scef af Anglo-sachsiska kronister inflätas uti Sköldungasagan, så står han äfven efter denna uppfattning endast i förbindelse med Danska konungalängden, men icke med den mythiske Rig.

§ 2.

Bör man från Phoeniciers handelsresor och nybyggen härleda Nordens köpstäder och handel och tillgången på mynt i en förhistorisk tid? Sögubrot om Bråvallaslag

---

[1]) Ethelwerdi Chronicon, lib. IV, c. 3; hos Savile, rerum Anglicarum script. Vilhelm Malmesb. f. 22. Math. Westmonast. pag. 166. Sistnämde kronist lemnar om Sceaf (Scaf) följande uppgift, som understödjer vår åsigt om sägnets Anglo-Sachsiska härkomst: „adulta ætate regnavit (Sceaf) in oppido, quod tunc Slaswic, nunc vero Haithebi appellatur. Est autem regio illa vetus Anglia nuncupata; unde Angli in Britanniam venerunt, inter Gothos et Saxones constituta". Grundtvigs inledning till Beowulfsdrapan. I Grimms deutsche Mythologie, s. 312, 343. Werlauff, Beitrag zur Geschichte des nordischen Bernsteinhandels, § IX, sid. 28, 29.

omtalar bland kämparna Sigmundr „kaupángs-kappe” från Sigtuna. Saxo intygar det samma: „Sigmundus aderat ex Sigtun oppido, forensis quidem athleta, emptionumque et venditionum contractibus adsuetus”. Iomnes, eller Julins grundläggning tillskrifves Phoenicierna af Wieselgren. Vårt svar blir, att egentliga städers uppkomst uti den Skandinaviska Norden tillhör tiden efter kristendommens införande, då Tyska stadsrätter tjente till förebild för de communala anordningarna. Mycket folk samlades visserligen på de orter, der Nordens konungar höllo hof, såsom i Upsala, Sigtuna, Roskild och Nidaros. Uti Upsala hölls Allshärjarting och en marknad, som räckte sju dagar. Till den stora offerhögtiden sammanströmmade odalbönderna och dessutom hela folkhären, som inställde sig beväpnad, för att deltaga uti, eller afhöra de öfverläggningar och beslut, som kommo att ega rum på folktinget. Det var utöfvandet af en politisk rättighet, och uppfyllandet af en religiös pligt, som framkallade dessa folksamlingar. Troligen var det en flyttbar stad af uppslagna tält, under hvilka de främmande landskapsinvånarne tillbragte natten; aldeles som på Islands Althing[1]. Offermåltiderna bildade föreningspunkter för umgänglighet och samquäms-glädje. Men samvaron var kort. När under kristna tiden Gillena erhöllo sina stadgar, upptäcka vi den första uppränningen till de anordningar, hvilka bestämde skillnaden mellan stad och landsbygd. Om köpslagandet under hedendomen in-

---

[1]) Sögubrot uti Fornaldar Sögur, I. p. 381. Saxo Grammaticus, pag. 384. Om Upsala jfr. Snorre Sturleson, saga af Ólafi h. h. cap. 76, 80, 81. Om Nidaros se saga af Haraldi hárf. c. 9. Saga Hákonar góða, c. 15, 16, 17. Saga af Ólafi Tryggvasyni, c. 77. Om Ledra och dess offerhögtider jfr. Dithmarus Merseb. l. I. p. 12. Om Julinum jfr. Adamus Brem. c. 66. Müllers Saga-Bibliothek, 3. sid. 67—70. Om trädbodarna på Islands Althing jfr. Munch, Det Norske Folks Historie, 1 b. sid. 567.

skränkte sig till en kortare tid af året såväl i Upsala, Nidaros och Leire, som på de särskilta landskapernas offer- och tingsplatser, så måste man likväl medgifva, att redan uti hedniska tidan, så långt som våra knapphändiga, historiska underrättelser sträcka sig, funnos vissa hamnar, som voro besökte af främmande köpmän, och der sjöfart och utländsk handel hade framkallat samhällen, liknande städer, såsom Birka, (hvorom mera nedanför), Tunsberg, Skiringes-heal, Konghella, Ljóðhús, at Hæðum (Hedeby) och Calmar, Skanör och Helsingborg; Jomne var en Slavisk stad, och beroende af inflytelser från grannskapet[1]. Hvad vi veta om dessa platsers tillvaro, förskrifver sig från 9de och följande seklerna. Det var en ny tidsandas inverkningar på Norden, som gaf sig tillkänna uti den vaknade utländska handeln, och uti de för öfrigt för oss obekanta, första grunddragen till slutna samhällen, som bildade uppränningen till städer. Mera än ett år-tusende hade förflutit, sedan en Phoenicisk eller Karthaginensisk bernstenshandel hade afstannat. Nämde hamnar omtalas

---

[1]) Om gillen i Noriges städer se Snorre, saga af Ólafi kyrra, cap. 2. Om gillens sammanhang med städernas samhällsskick jfr. Wilda, Das Gildenwesen im Mittelalter, sid. 55—57. o. f. — Om Ciningesheal jfr. Ottars periplus, Rasks edit. uti Skand. Litt. Selsk. Skrifter, 1815, sid. 44, 52. Denna läsart torde böra lemna rum för Sciringesheal. Jfr. Munch om Skiringssal, uti Langes Tidsskrift, 4 b. sid. 101—109. Kongahella omtalas af Snorre, saga af Ólafi h. h. c. 97. Saga af Magnúsi berfætta c. 17. Njálssaga, c. 3. Om Tunsberg se saga af Haraldi hárf. c. 28, 29, 38. — „Kaupstaðr í Ljóðhúsum er við elfina fyrir sunnan", Rymbegla. Njálssaga, c. 3, 83. — Hedeby, (æt Hædum), förekommer uti Ottars och Ulfstens periplus, sid. 52, 54. „Calmarna oppidum" omnämnes redan af Saxo, pag. 386; „Kalmar-nes" uti saga af Ólafi h. h. cap. 168; „Kaupbær Kalmarnar" uti saga af Sigurði Jórsalafara, c. 27. Skanör och Lund uti Egils saga; Halsingeburg hos Ad. Brem, c. 214; Helsingiaborg i Njálssaga, c. 83. Háleyri, i Færeyínga saga, c. 1.

först sedan Vikingatågen inledt en krigisk beröring mellan Skandinavien och det öfriga Europa. Utländsk handel blef följden af sjöröfveri; och det sednare stod tillsammans med köpstämmor [1].

Vi framkasta några förslagsmeningar. Med ledning af de uti Danmarks och Sveriges jord funna, Romerska mynt, upptäcka vi en beröring med Romerska kejsardömet mellan 50 och 200 år efter Chr. Då Gotiska folkslag sedan trängde fram till Östersjön, afbröts nämde förbindelse; men detta hindrade icke enskilda höfdingar från att besöka stamförvandter uti södra Europa; och de beskickningar och invandringar, som ägde rum till Skandinavien från Götiska och Germaniska folkslag i Donaunejderna, förbjuda, att vi tänka oss Norden såsom en sluten verld. Men de gamla Germanerna älskade icke stadslifvet. Från förbindelser med vandrande Göter kunde således ingen väckelse gifvas till grundläggningen af ett nytt samhällsskick. Äfven de vigtigaste näringsfång uti Norden, såsom åkerbruk, boskapsskötsel, jagt och fiske, stodo uti närmaste samband med landtlifvet. Men Norrœnastammen i Svealänderna underhöll i 9de seklet en liflig förbindelse med beslägtade stammar uti Gardarike; och utan tvifvel var denna beröring mycket äldre, då resorna till Miklagård företogos öfver förstnämde land, och då Norden ännu förvarar Byzantiska guldmynt från 5te och 6te århundradet. Novgorod förmedlade en Orientalisk handel, som i utbyte mot Sveriges pelsvaror, fisk och bernsten bragte hit till Norden dyrbara tyger, andra öfverflödsvaror och Kufiska mynt. Dessa sednare ända från år 700 efter Chr. träffas bland de jordfynd, hvilka Bornholm, Gottland och Sverige erbjudit åt fornforskningen, til belysning af tidehvarf, som för öfrigt sakna en historia.

---

[1]) Petersen, Gammelnordisk Geografi, sid. 61—65.

Otvifvelaktigt har denna Orientaliska handel framkallat de Nordiska städer, hvilka möta oss sedan i historiens gryning. Svearnes stamförbindelser och historia hafva i äldsta tiden en östlig riktning [1]. När Vikingarna

---

[1]) „Nullas Germanorum populis urbes habitari, satis notum est. Ne pati quidem inter se junctas sedes". Tacitus de moribus Germanorum, c. 16. „Sueonia regio est fertilissima, ager frugibus et melle opimus, extra quod pecorum foetu omnibus antefertur; opportunitas fluminum silvarumque magna; *ubique peregrinis mercibus omnis regio plena*". Adam. Brem. c. 229. Hvarifrån hade *i äldsta tider* dessa varor kommit, om icke från Austrveg? Resor från den Skandinaviska Norden till Byzans gå tillbaka till äldre tider, än de, som skänkt oss sagor och krönikor. Nestor berättar, att man från Varegien reser till Grekland, och sedan tillbaka samma väg. De resande färdas då längs Dniepern öfver sjöarna Lovat och Ilmen, och öfver floderna Volchov och Neva till Varegiska hafvet. Nestor, Schlözers ed. III Th. sid. 278, 283. IV Th. sid. 59—69. Vid Dnieperns vattenfall drogos Ryssarnas „monoxyler", (hvilka motsvara en forn-Nordisk hólkr) öfver land längs floden. Constant. Porphyrog. de administrando imperio, pag. 55, 59, 60, 113. Motsättningen mellan Vareger och Slaver ger sig tillkänna äfven uti de olika benämningarna på Dnieperns vattenfall. De Varegiska namnen finna sin förklaring uti Norrœna språket. Se Thunmann, Untersuchungen über die Geschichte der östlichen europäischen Völker, I Th. sid. 386—90. Lehrberg, Untersuchungen zur Erläuterung der älteren Geschichte Russlands, sid. 338—378. Flera af Ryska Storfurstarne Olegs och Igors höfdingar hade forn-Nordiska namn. Jfr. Schlözers Nestor, Th. IV. sid. 52—56. Dels såsom Ryska sändebud, dels uti handelsärender färdades Vareger öfver Dniepern. Ryska väldets grundläggning af Vareger hade icke varit möjligt, om icke en talrik stam af nämde folk varit bosatt öster om Östersjön. Jfr. Keyser om Nordmændenes Herkomst, s. 406—416. Franzén om Ryska namnets och rikets ursprung af ett Svenskt, i Ryssland bosatt folk, uti Witterhets-, Hist. och Ant. Akad. handlingar, XIII B. Upp-Svearnes härfärder till Austrveg förlora sig uti en halftmythisk tidsålder. Jfr. Ynglingasaga, cap. 35, 36. Svearnes eröfringar uti Austrveg bestyrkas af tillförlitliga författare; saga

i 9de seklet besökte Vesterländerna, var sjömansyrket i Norden i hög grad utbildadt; troligen i följd af resorna i

---

af Ólafi h. h. cap. 81. Adamus Brem. cap. 223. Förbindelsen med Gardarike vitsordas af Sveriges runstenar, uppreste öfver män, som färdats till Karþir, Hulmkarþir, Austriki och austr. Runor äro ristade öfver dem, som följde Ingvar på hans österlandståg. Jfr. Liljegrens Runlära, sid. 105, 106. Om också Ingvar Vidförles saga är en smaklös dikt, så ligger likväl en verklig tilldragelse till grund för sagan. -- Eymundssaga är ett någorlunda tilförlitligt intyg för resorna till Gardarike. Jfr. Rafns Antiquités Russes t. II, pag. 170—211. De första Ryska storfurstarne understöddes af Varegiska hjelptrupper från andra sidan Östersjön. — Stamförbindelsen gaf anledning till, att Svearne både på krigisk och fredlig väg färdades till Gardarike. Saga af Ólafi Trygvasyni, cap. 5—7, 21. Saga af Olafi h. h. 60, 64, 95, 191, 265. Saga af Haraldi harðráða, c. 2. Handelsfärderna bragte till Skandinavien öfverflödsvaror från Gardarike, från Byzans och från österlandet. Sagorna omtala „pell ágætlig", „slæðor af pelli gullsaumaðar mjöc oc silkiræmor", hvilka erhöllos öfver Holmgården. Sålunda förklaras Adami berättelse: „ubique peregrinis mercibus omnis regio plena". Två handelsvägar gingo från Skandinaviska Norden öfver Gardarike. Den ena till Svarta hafvet och Constantinopel är redan omtalad. Den var troligen lika gammal, som Väringarnes Miklagårdsfärder; och dessa gå tillbaka till en tid, äldre än de historiska källorna. Vi åberopa ett parallelställe till Nestors berättelse om Greklands-resorna: „Asserunt periti locorum, a Sueonia terrestri via quosdam usque in Græciam permeasse. Sed barbaræ gentes, quæ in medio sunt, hoc iter impediunt; propterea navibus tentatur periculum". Adamus Brem. cap. 222. Sammanhanget visar, att „Græcia" här afser Byzantinska kejsaredömet. — Den andra handelsvägen öfver Gardarike gick i en östlig riktning. Tscherdyn förmedlade en handelsförbindelse mellan Aldegioborg (Ladoga?) och Kaspiska hafvet. Dessa köpfärder bestyrkas af den mängd Kufiska mynt, som äro uppgräfde i Norden, och tillhöra 8de, 9de och 10de säklerna. Jfr. Rasmussen, „Arabernes og Persernes Bekiendtskab med Rusland och Skandinavien", uti tidsskriften Athene, och „tractatus de Orientalium commercio cum Russia et Scandinavia medio ævo". Adlerbeth om Sveriges fordna, Österländska handel, med anledning af Arabiska penningar, funne i

Austrveg och till Grekland. Både det s. k. Birka, Kalmar och Hedeby hafva, efter all sannolikhet, den Orientaliska handeln att tacka för sin första uppkomst; såvida icke sistnämde ort kallades till lif genom en inskränktare Östersjöhandel. Härmed vilja vi icke hafva bestridt, att Slesvig sedermera, efter hvad Adamus uttryckligen säger, har trädt i förbindelse med Julin, Samland och Gardarike. Man känner dessutom af Ottars reseberättelse, att man från Norige brukade segla till „at Hædum" (Heidabær). Från hvilken Norrsk hamn seglingen företogs, är tvifvelaktigt; och det beror derpå, om man läser Sciringes-heal, eller

---

Svensk jord; afh. uti Witterhets, Hist. och Antiquitets-Akad.s handlingar, I b. Annaler f. nord. Oldk. 1842—43. s. 51—141. Worsaae, Danmarks Oldtid oplyst ved Oldsager og Gravhöie, p. 51—54. Numi Cufici regii Numophylacii Holmiensis, quos omnes in terra Sueciæ repertos digessit et interpretatus est C. J. Tornberg. — Vi kunna icke här inlåta oss uti en omständligare öfversigt af detta interessanta ämne. Vi erinra allenast, att de Kufiska mynten, som gå tillbaka ända till 700 år före Chr., belysa Nordens äldsta handelsförbindelse, hvilken otvifvelaktigt, i förening med färderna till Kiev ock Constantinopel, har gifvet anledning till att den Skandinaviska Norden upprättade köpingar och hamnar; hvaraf behofvet blef mera märkbart i förhållande till varuomsättningen. Historien känner ingen Phoenicisk handel på Skandinavien. Förbindelsen med Austrveg var äldre, än med vestra Europa; som först genom 8de sæklets vikingatåg öppnades för Nordboarne. Chron. Anglo-Saxon. berättar, att år 787 anlände till England tre skepp från Hordaland, (of Heretha lande) i Norige. De voro *de första, Danska skepp, som besökte England.* Det anfall på Geldern, som Nordboar gjorde under höfdingen „Cochilaicus", (Beowulfsdrapans Higelac?), var en enstaka företeelse utan vidare följder, tilldess Vikingarne i 9de sæklet började tända krigets bloss i Frankrike, Spanien och Portugal. Sednare foro de genom Njörva-sund. Jfr. Depping, „histoire des expéditions maritimes des Normands". „Werlauff om Skandinavernes Bekiendtskab med den Pyrenæiske Halvöe". Skandinavien stod således tidigare uti förbindelse med östra Europa och med södra Östersjökusten, än med Vesterländerna.

Cininges - heal. Viken och Slesvigs område voro tidigt odlade, och grannskapet med hafvet föranledde handel, och i följd deraf köpstäders uppkomst. Kongahella blef troligen först betydande, sedan tågen i Vesterviking utsträckt den Orientaliska handeln till Anglo-Saxarnes ö; då vissa mellanstationer behöfdes, såsom länkar i den vidtutbredda handelskedjan [1].

---

[1]) Vi vilja ytterligare bestyrka vårt påstående, att en Österländsk handel har framkallat köpstäder vid Östersjön. „Julinum celeberrimam barbaris *et Græcis, qui in circuitu sunt*, præstat stationem. Est sane maxima omnium, quas Europa claudit, civitatum, quam incolunt Slavi cum aliis gentibus Græcis et barbaris. Nam et advenæ Saxones parem cohabitandi legem acceperunt, si tamen Christianitatis titulum, ibi morantes, non publicaverint. *Urbs illa mercibus omnium septentrionalium nationum locuples* nihil non habet jucundi, aut rari". (Adam. Brem. cap. 66.) Venderna hade uti det inre landet inga städer, utan endast träborgar, till hvilka de i krigstider flyttade sin egendom. Thunmann, l. c. sid. 295. Hvad kunde vara orsaken till att Wendiska köpstäder hade vid Östersjön uppblomstrat till en betydenhet, som i Julin ådrog sig utlänningars uppmärksamhet och hyperboliska loford? Vi påminna om Julins rikdom på Nordiska varor, (merces omnium septentrionalium nationum); och de för verldshandeln mest betydande af dessa voro pelsverk. „Pelles Saphirini", kommo från norra Sverige, och utgjorde en uti Italien och Constantinopel eftersökt handelsartikel. Jornandes, cap. 3. — Möjligen hade uti 6te seklet en gammal pelshandel, som framkallat köpstäder från Adriatiska hafvet till Östersjön, åter blifvit upptagen och fortsatt, efter det afbrott, som förorsakades genom folkvandringarna. Samlands bernsten var äfven en uti södra Europa begärlig handelsvara. Pelsverk utgjorde uti Constantinopel en af de vigtigaste artiklar för verldshandeln, och bragtes dit på två vägor, öfver Gardarike; på den väg, med hvilken vi redan gjort bekantskap, och på en gammal handelsväg från norra Elben öfver Avarernes land. Handelsförbindelsen uti sistnämde riktning var redan inledd före Carl den Stores tid. Heeren om korstågens följder, Sv. öfvers. sid. 244—45. En beröring med Byzantinska kejsardömet antydes äfven genom Grekers bosättning uti Julin. Man kan visserligen hysa

Frågas, när dessa köpstäder uppstodo, så hänvisa vi till de århundraden, från hvilka Norden äger Kufiska og

---

någon betänklighet vid att förklara dessa „Græci" för Byzantinare; derföre att dessa sednare endast drefvo en passif handel. Och understundom, ehuru mindre ofta än man förr antagit det, är Grekland liktydigt med södra Gardarike. Vi erinra nu endast om de bland Rhetras fornlemningar funna Vendiska Gudabilder, hvilkas konststil intygar, att de äro Byzantinska mästares arbeten. Inskriften på en af dessa idoler är Grekisk både till språk och bokstäfver. Thunmann, l. c. sid. 301. — Förbindelsen mellan Julin och Byzantinska riket kan icke förnekas; likalitet som handelsgemenskapen mellan förstnämde stad och den Skandinaviska halfön. Julin hade öfverflöd på Nordiska produkter. Vender från Julin och äfven Sember besökte Birka. Det är ett märkvärdigt samband, som upphäfver alla afstånd; och den lifliga handeln omslingrar Östersjön med en kedja af köpstäder. Från Julin seglar man till Samland, och från Slesvig och Aldenburg till Julin, för att derifrån begifva sig till Gardarike. När man från Julin går till segels, kan man på 14de dagen hinna fram till „Ostrogard Russiæ". „Cujus metropolis civitas est Chive, (Kiev), æmula sceptri Constantinopolitani, clarissimum decus Græciæ". Ad. Brem. cap. 66. Här är Græcia det samma som Gardarike. Troligen reste icke Julinsboarne sjelfva, utan köpmän af Norrœna-stammen till Kiev, der de träffade Varegiska stamförvandter. Dithmarus Merseburgensis berättar, att på hans tid funnos i Kiev och i stadens grannskap många „Dani". I fall kritiken tillerkänner Saxo vitsord i fråga om så aflägsna tider, så må icke förgätas, att han omtalar handelsresor, som redan uti Halfdans, Harald Hildetands faders, tid skulle hafva företagits från Danmark till „Russia"; således uti 7de sæklet. (Saxo, pag. 359.) Jernålderns Byzantinska konststil gör det troligt, att åtminstone *Svearne* uti 6te sæklet stodo i beröring med Miklagård. Då den Grekiska och Österländska handeln behöfde stapelplatser, så finner man häruti en förklaring öfver Nordiska städers första uppkomst. Sålunda framkallades Birka, Kalmar, Julin, Hedeby, m. fl.; äfvensom Aldegioborg, och i en sednare tid Novgorod. Bekantskapen med en så rik och praktfull stad, som Kiev, der Nordboar voro bosatte, kunde uti icke ringa mon hafva inverkat på den första anordningen af dessa förhållanden. På alla Nordens

Byzantinska mynt. På Ansgarii tid var Birka redan betydande; och detta förutsätter en längre tids handel. Med

---

kuster träffa vi redan i 9de sæklet en mängd handelsorter, som underhöllo förbindelsen med hvarandra. Ottar färdades från Halogaland till Sciringesheal, och derifrån till Hedeby. Och Ulfsten seglade från Hedeby söder om Langeland och Falster till Weichselns mynning, och till staden Truso, (Elbing). Vitland hörde då till Esterne (Æstyæi ?). Vitland och Samland stodo utan tvifvel uti närmare förbindelse med hvarandra, och Ulfstens resa knyter sig till de Samlandsfärder, hvilka redan äro omnämda. Kurlands rikdom på guld (Ad. Brem. cap. 223) eger till en del sin förklaring uti handeln. Att köpmän besökte Estland, säger Adamus (c. 224) uttryckligen. Nordboarna färdades ofta till dessa kuster. Att Estland hade många städer, (manig burh), var troligen en följd af handeln. Samma orsak hade i Skandinavien samma verkan. — Östersjöns kustländer närmade sig hvarandra genom varuomsättningen; och när verldshandeln sträckte tvenne af sina grenar till Skandinavien, då behöfdes öfvergångspunkter för en liflig beröring mellan Norden och den aflägsna Östern. Hamnar och köpingar (portus regni et vici), eller, om man så vill, köpstäder vexte fram, der de icke betingats af ett äldre samhällsskick. Det tidehvarf, som bragte hit Byzantinska konstalster och Orientens guld, var äfven vittne till de nya samhällsbildningarna. Då Nordboarna i 9de århundradet tågade i vesterviking, utgrenade sig den Österländska handeln äfven till England. Före den tiden hade man i detta rike haft brist på silfver; men i de följande sæklerna utmyntades nämde metall till ett ofantligt belopp. Och denna rikdom på silfver kan, efter hvad Worsaae har ådagalagt, endast förklaras genom handelsförbindelse med Orienten. Uti England och Irland uppgräfvas äfven Arabiska silfvermynt och smycken tillsammans med andra mynt som Danskt-Norska konungar och jarlar låtit pregla. Gottland, der Austfararskeppen lade till, är också bekant för sin rikdom på Anglo-Sachsiska penningar. (Worsaae, Minder om de Danske och Nordmændene i England, Skotland og Irland, sid. 140—41, o. f.) Giraldus Cambrensis berättar, att Östmännen aldraförst nedsatte sig på Irland, för att drifva handel. Köpfärderna från Norige till Dublin äro allmänt kända. — Vi vända blicken tillbaka till en äldre tid. Köpenskapen drefs icke endast i den stora skala, som nyss är antydd. En-

ledning af de Kufiska mynten uppdaga vi en handelsförbindelse, som går tillbaka till år 700 efter Chr. De By-

---

skilda landsorters behof af varubyte framkallade kuststäder, der en tidig odling bidragit till folkmängdens och välmågans tillvext, eller der belägenheten var gynnsam för köpstäders uppkomst. I detta hänseende nämna vi Háleyri med sin berömda marknad, Helsingiaborg vid det sund, der Vikingar beskattade de sjöfarande, Skánör, som tillvexte med sillfisket, och i en sednare tid genom Hanseaternas bosättning derstädes. En inskränktare Östersjöhandel blef framdeles en länk i den kedja, som verldshandeln slingrade omkring Norden och Orienten. De historiska uppgifterna förskrifva sig från ett tidehvarf betydligt yngre, än det, då Skandinaviens köpenskap och stapelplatser först grundlades. Vår framställning har utgått från förhållanden, som redan voro grundlagde, och teckningens ändpunkter förlora sig bort om historiens gränser. — Vi upprepa, att städer voro främmande för det äldsta Germaniska samhällsskicket, och äfven för Norrœnastammens ursprungliga culturförhållanden, som slöto sig till landtlifvets yrken och till en bosättning på spridda punkter; efter hvad den äldsta kolonisationen ådagalägger. Visserligen bosatte sig mycket folk vid offerplatserna, särdeles der Drottarne togo sitt säte, der folkhären samlades, och der ting och marknad höllos. Vi påminna om Sigtuna, Upsala, Leire och Nidaros. Handeln var likväl det lifvande elementet, som beredde de orters tillvext och betydenhet, hvilka trädde uti en närmare förbindelse med utlandet, och genom en större varuomsättning tillfredsställde ömsesidiga behof. Birka, (byrig, birk, portus regni, an port), i motsats till det nära belägna Sigtuna, (offer- och tempelstaden), antyder ett skiljaktigt ursprung och en olika karakter. Då de äldsta köpstäder här i Norden, med hvilka vi här sysslosätta oss, icke i det ursprungliga samhällstillståndet finna sin förklaring, och då det var en Romersk cultur, som uti det medlersta Europa framkallade städer, så förefaller det mycket sannolikt, att en Romersk-Byzantinsk inflytelse, som märkbart framträder uti jernålderns konststil, äfven har spridt frön till främmande samhällsbildningar, förmedlade icke genom castra stativa, såsom förhållandet var vid Rhens och Donaus stränder, utan genom handel och Nordboarnes stamförvantskap med Varegerna. I historiens gryning — och bortom denna ligger endast en mythisk vandringssaga, och åtta århundraden med ett

zantinska äro från 5te och 6te årh. En Östersjöhandel med den utsträckning, som Ad. Brem. skildrar, kan icke, förrän efter 6te årh., hafva taget sin början; då Wender hunnit bosätta sig vid Östersjön vester om Odern och då folkvandringens vågor icke längre hämmade förbindelsen med södra Europa. Undersökningen af detta ämne står i beröring med uppgifterna om den handelsväg, som i Carl den Stores tid gick från Constantinopel till Avarernas land, och derifrån till Magdeburg och Bardowick, och med hvad man har sig bekant om den Byzantiska pelshandeln, som drefs på nämde väg. Pelsverk kom till Constantinopel äfven öfver Gardarike; och då Byzantinernas handel var passiv, så frågas, huru gammal var den handelsväg, som gick från Waregien till Grekland? Då Ad. Brem. (cap. 224) omtalar, att „barbaræ gentes" „hoc iter (terrestre) impediunt", så förstås härmed troligen Chazarer. På denna väg färdades man således från Sverige före 9de sæklet. Fästa vi uppmärksamhet vid en uppgift af Saxo, så besökte Danska köpmän Gardarike uti 7de sæklet. Då en

---

ogenomträngligt mörker, — möter oss anblicken af betydande stapelplatser för en handel, som sträckte sig ända till Orienten och Grekland. Nordiska städer voro ett vilkor för en regelbunden varuomsättning; och den rikdom, som hopades på dessa platser, låter icke förklara sig genom Norrœnastammens ursprungliga culturförhållanden. — Det tillhör icke denna undersökning, att utreda kristna kyrkans inflytande i fråga om städers anläggning, och det nya samhällsskickets utbildning, eller att visa, huru biskopssäten och klosteranläggningar medverkade till en lifligare rörelse, och till att dessa privilegierade områden fingo invånare och bebygdes. Det var större, såkallade köpstäders uppkomst i Norden före 9de sæklet, som vi ville utreda. En sådan ort benämdes „an port", „portus regni, vicus". — Att dessa orter först i följande sæklet genom Gillen och Tyska stadsrätters efterbildning närmade sig begreppet om städer i Europeisk betydelse, behöfver icke tilläggas. Efter Phoenicier upptäckes intet enda spår på dessa rika handelsplatser.

Byzantinsk odlings inflytande på jernålderns konststil och smak efter Worsaaes iakttagelser häntyder på 6te sæklet, så förefaller det sannolikt, att beröringen med Miklagård, på den östra handelsvägen, tagit sin början vid samma tid. Köpenskap på aflägsna länder gör det nödvändigt, att i hembygden hafva bestämda stapelplatser för de varor, som skola föras ut och in i landet; och dessa stapelplatser uppstå vid kusten på de områden, hvilka utmärka sig för odling och större befolkning. Köpmännen slå sig ned vid dessa hamnar, och köpstäder växa till, i den mån rörelsen blir liflig. De äro således yngre, än den äldsta handeln. Den egentliga stadsförfattningen utbildades först efter Tyska medeltidens förebilder i följande århundraden. (Jfr. Cronholm, Skånes politiska hist. I. pag. 263—71.) I början af 9de sæklet träffa vi i Birka en hamn, ett slutet område med ständig befolkning, betydlig handel och mycken rikdom. En sådan köpstad står icke ensam; efter hvad yngre källor upplysa oss om. Dessa stapelplatsers penningtillgångar, om hvilka man i 9de sæklet hyste en hög föreställning, kunna icke förklaras af varuomsättning på landsbygden, utan endast genom en större, utländsk handel, som kallat dessa orter fram ur deras förra obetydlighet. De utländska mynten vittna sjelfva, hvarifrån de kommit. Känner man tiden för denna köpenskaps uppkomst, så kan man icke vara i ovisshet om, i hvilket århundrade dessa stapelplatser upprättades. Då vi icke med större bestämdhed kunna afgöra, när Norden började handla på Byzans, så yttras endast den förslagsmening, att nämde stapelplatser härleda sig från 7de sæklet.

Hvad vi här framkastat såsom gissning, eger mera sannolikhet, än den andra förslagsmening, hvilken vi bestridt, att en Phoenicisk handel och en Karthagisk kolonisering skulle hafva haft till följd köpstäders uppkomst i

Norden. Norden eger inga Phoeniciska mynt. Ynglinga sagans berättelse om guld-, silfver- och kopparpenningar, som kastades ned uti Yngve Freys grafhög, är hämtad från en halftmythisk källa, som icke bevisar något för tillvaron af mynt i en så aflägsen tid. Sverige eger Romerska mynt från första sæklet efter Chr.[1], men de träffas icke uti jernåldrens grafvar".

Att Norden under den Phoeniciska handelsperioden skulle hafva hämtat salt från Spanien, är en gissning, som förfaller, efter hvad som här blifvit anfördt om *den äldsta*, Nordiska handelns riktning åt öster, och då man vet, att först 9de sæklets vikingatåg öppnade för nordboarne den förut okända vestern. Salt kokades dessutom ur hafsvattnet i Nordsjön[2]. I 11te årh. bragtes salt till Vestergötland från Norige. Kom det till Norden öfver England efter 9de sæklet? Tidigare hämtades det troligen på de då öppnade handelsvägarne från Tyskland och Gardarike[3].

§ 3.

Vi vilja nu tillse, om folkvidskepelsen gömmer några minnen af österländska myther, intygande en Phoenicisk bildnings inflytelse på Sydskandinaverna; och i sammanhang härmed, om hos de sednare kan upptäckas spår till en Gudasaga och en cultur, äldre än den Odinska. Wieselgren kommer till det resultat, att det tretal af Hyperboreiska Gudomligheter, som Grekerna omtala, återfinnes uti en för-Odinsk Gudalära, „som väl i hufvudgrunden fort-

---

[1]) Ynglinga Saga, cap. 12. Worsaae, Blekingske Mindesmærker fra Hedenold, sid. 65. — [2]) Egils Saga, c. 4. Frithjofs Saga, c. 11. — [3]) Lüneburgs saltkällor äro mycket rika. Man hade från Pommerska kusten icke långt dit; och köpfärder till Julin kunna äfven hafva stått i förbindelse med salthandeln. Om saltberedning i Germanien, jfr. Taciti Ann. l. 13, cap. 57. Om Tyska saltkällor se Grimm, Deutsche Mythologie, pag. 1000.

farit att blifva *folkens* hedna tro, om ock en prestkast af Asar haft sina Asgårdar både på Fyen och vid Sigtuna, och Asa i Småland, m. fl. ställen". Denna Hyperboreiska Trimurti utgöres af „modren med sina tvillingbarn, Latona med sonen Apollo och dottren Diana, således „Moder-culten", hvari „sol och måndyrkan" ingår, soldyrkan på sin höjd utvecklad till både „sol och elddyrkan". „Vi förklara således Hyperboreernas Latona såsom motsvarande Rhenstrandens Hludana, Eddans Hlodyn, Ossians Loduin, . . . dyrkad vid våra Hlader, eller stenkretsar. varande allt blott olika namn på mythosophernas *Urnatt*, Egyptiernas ta Neith, Phoeniciernas Thanith, Skythernas Tanais vid Don, Pytheas' Tanais vid ett Nordiskt haf nära bern-stenskusten och Thule; Rhenstrandens Tanfana, den „af all verlden dyrkade" Ephesiska svarta Diana, Missionärernas Diana, egande verldens tredjedel", den svarta Guds moder, hvarur Mariecullen utgick; Romarnas Diana Lucina, Fransmännens Melucine, (Mèr Lucine), vår folk-sagas Lusse, eller Modernatt, Æstyernas *mater deum;* de 9 Skandinaviskt-Germaniska folkstammarnas Nerthus, eller *Terra mater,* (Jordemoder = Lucina), eller Heimdals moder, Anglo Saxarnes Moedrenacht, eller Saxarnas Sahs Note, . . . Asiens-Gudinna, afbildad med den svarta stenen, den Asa Gudarne besegrande Surtur (?), eller den svarte på Lokes skepp, sannolikt Utgårdens Loke, hvilken också var quinna (?), Urvattnet, hvarur skapelsen uppstod, Saturni, eller Lögerdagens gudomlighet (?), som regerade i den gyllne tiden". Hyperb. Apollo anses hafva sin motsvarighet i flerfaldiga folkslags solgudomligheter, af hvilka vi här blott upptaga Belgernes Beel, Karthaginensernas Baal Chamman, . . . Tyriernas Hercules, . . . den äldste Zeus Thor med 12 stjernor, (hvarur sedan Åsk, eller Eldsguden uppstod, skild från Solguden) söndagens äldsta gudomlighet, folksägnens Lucifer". Hyperboreernas

Diana förklaras för den samma som Germanernas Luna, . . . Vår Fröja, Eddans Freja, den vid Æstyorum mare dyrkade Astargod, den vid mare Balthicum dyrkade Baaltis, den Måna (Disa) och Måne (enhändte Tyr), hvars dyrkan Knut den Store behöfde förbjuda sina Christna undersåtare, jemte soldyrkan, utan at nämna någon enda Eddisk Gudomlighet; den måne, inför hvilken man ännu uppslår Psalmer, för att få orakelsvar; således troligen Mån- och Tisdagens ur-Gudomligheter", (s. 434—35). W. erinrar, att man i följd af dessa Gudanamns sammanställning icke må „förutsätta en utbildning, särdeles i likhet med Romares och Grekers, som ej kan hafva varit fallet" (s. 433).

Den syncretism, som bestämmer Wieselgrens mythförklaringar, gör det svårt, att finna en bestämd utgångspunkt för parallelismen. Hade Karthaginenser bragt till södra Sverige sin tempeltjenst, så förefaller det obegripligt, att alla spår derefter förlorats. Uti folktron förekommer ingenting, som icke låter sig förklara ur Nordens myther och medeltidens daemonologi. Ingenstädes här i Norden uppgräfvas Phoeniciskt-Karthagiska mynt med Astartes, eller Melkarths bilder och namn; hvilket har varit förhållandet på andra orter, dit möjligen Phoenicier, eller Karthager trängt fram. På en ö uti Mexikanska hafsviken sågo Spaniorerna år 1518 ofantligt stora, ihåliga metallstoder med utsträckta händer, och quarlefvor efter förbränning, som antydde menniskooffer, i likhet med hvad man har sig bekant om den barbariska dyrkan, som egnades åt Moloch. Man har aldrig i våra Nordiska länder funnit Astarte afbildad med blixt och scepter, sittande på ett solar-lejon, eller Melkarth med klubba och lejonhud. Och åt denna Tyrernas national-Gud upprättades likväl helgedomar uti alla Phoeniciska nybyggen, hvarest äfven stoder upprestes åt honom. Är det grundadt, att Syd-Amerikanska

folkstammar begagnat Phoeniciska namn på stjernorna, så förekommer ingen motsvarighet dertill hos Nordboarne, oaktadt deras religion egde en äfven astronomisk och kalendarisk betydelse [1]. Uti den sednare Tanithsculten sammanflöto mythiska föreställningar från olika håll, så att man i följd deraf träffar beröringspunkter med Gudasagan hos flera af forntidens nationer. Vi uppdaga uti Norden, på grund af hvad här anmärktes, inga spår efter det egentligen karakteristiska uti en Phoenicisk-Karthagisk cult. Man må icke förgäta Asalärans egendomliga utbildning; och någon annan äldre hednisk religion uti Skandinavien känna vi icke. Detta må icka förbises, då man fäster uppmärksamhet vid det gemensamma uti olika mythsystemer.

En naturdyrkan genomskimrar Eddornas mythsystem, ehuru äfven ethiska föreställningar och sådana religionsläror, som afse odödlighetsbegreppet och mensklighetens högre problemer inflätats uti en Gudasaga, som personificerat naturmakterna. Denna åsigt delas af W. Eddornas sinnebildslära fattades visst icke af menigheten uti de Nordiska rikena. Folket egnade troligen sin dyrkan endast åt de tre öfvergudarne, Odin, Thor och Frey, eller åt en quinlig Freya, eller Frigga. Uti Götalands förnämsta tempel sågos likväl ett hundrade Gudabilder [2]. Detta visar, att nationalculten, om också uti sin utgrening främmande för den stora massans uppfattning, stod i sammanhang

---

[1]) Münter, Religion der Karthager, pag. 12, 31, 33, 44, 45, 53, 73. — [2]) „Hrafnkell elskaði ekki annat goð meir enn Frey, ok hanom gaf hann alla hina beztu gripi sína hálfa við sik". Hrafnkells saga, sid. 4. Vissa personer buro på sig bilden af den Gud, som de mest dyrkade. En Thorsbild af ben, och en Freysbild af silfver omtalas. Vatnsdæla Saga, c. 10. Müllers Saga-Bibliothek, III, sid. 276. Om Götalands hufvudtempel se Olof Tryggv. Saga af Odd Munk, cap. 12, Fornmanna Sögur 10 p. 252.

med en vidsträckt Gudasaga. Under hednatrons förvildning utträngdes hos den råa massan Asa-Gudarnes mängd af Alfer, Wätter, m. fl. dels lägre lokala Gudomligheter, dels skyddsandar för enskilda slägter, eller boningar, (genii familiares). Äfven då inträdde den råaste naturtjenst, så att man blotade åt floder, lunder, högar och stenar. Knut den Store förbjöd likväl icke endast dylik vidskepelse, utan äfven att dyrka „*hædene Godas*"; och om Olof den Helige berättas, att han hade afskaffat, utom först nämde hedendomsminnen, äfven offren åt de hedniska gudarna [1]. För öfrigt hänvisa vi till Konungasagornas berättelse om Olof Tryggvasons försök att utrota hedendomen i Norige, då han förstörde Thorsbilder; och äfven Odin uppträder personligen uti äfventyrliga sägner, hvilka beröra nyssnämde Norrske Konungs lefnadsöden [2]. Då den författare, hvars åsigter vi granska, antager en motsättning mellan den Upsaliska Odinsculten, som Isländska myther ytterligare förherrligat, och den naturtjenst, som skulle hafva tillhört *Virdarna*, en, efter hvad som föregifves, från Nederländernas och Rhentrakternas Asciburg invandrad, Germanisk folkstam, så kunna vi här icke åberopa Adami Bremensis beskrifning på tempelbilderna i det hedniska Upsala. Då Värend och Småland icke hafva någon gammal historia, återstå endast de hos menigheten uti dessa bygder fortlefvande, vidskepliga föreställningar, och uppgifter om den beröring, som uti kyrkligt och judicielt hänseende under den första Kristna tiden egde rum mellan vissa delar af Småland och de närgränsande Götiska landskaperna, hvaraf man skulle kunna sluta till någon stamförvandtskap. Och gemenskap i härkomst för-

---

[1]) Uti Vestergötland stängdes huset för främmande, då husfolket „ætti Álfa-blót". Saga af Ólafi h. h. c. 92. Leges Canuti, II. 4. 5. Fornmanna Sögur, 5, sid. 239. — [2]) Snorre, saga af Ólafi Tryggv. c. 65, 71, 76.

utsätter gemensam Gudalära. Folksägnerna uti Värend sägas hafva bevarat många hedniska myther, och ortnamn erinra om Asa-Gudarna. W. omtalar traditioner om Odins vandringar, och täfling i vishet med Ketil Runske, att Odin på Quällebergsåsen tappat en stor hästsko. W. meddelar ortnamn, såsom Asa med Odins krubba och Odins graf, der man funnit knifvar af flint och stål, Odensjö vid Åsnen, Odensjö nära Bolmen, Odenswi och Odenswalahult närmare Östergötland (s. 139). Sägner om Gylfe äro äfven utbredda, och på en ö i Algutstorps sjö skall ett Allguda hof hafva stått, (s. 153). Detta sednare påminner om Gautlands tempel med hundrade Gudar. Urdarbrunn och Urdarshult omnämnas också, (s. 139). Dessa uppgifter tyckas bestrida påståendet, att Virdarna icke varit Odinsdyrkare. Det föregifves likväl, att, då Ketil Runske uti visdom besegrade Odin, så framträder den sednare uti folksägnerna såsom „en känd, men ej allmänt erkänd Gud", (s. 139)[1].

---

[1]) Geijer upptäcker uti flera folkvisor en mythisk klang, och åberopar från flera Svenska landskaper sägner om Odin. De Småländska har Wieselgren temligen knapphändigt återgifvit. Flera af dem finnas bland Palmsköldska handskrifternas topographica. Om Kettil Runske, hvars namn återfinnes i Kettilsås uti Alsheda, berättas, att han stulit Odins runekaflar, och med dem bundit i skogen Odins hundar, hans tjur, och slutligen „Haffruen", som Odin kallat sig till hjelp". Se Geijers anmälan af „Svenska fornsånger, utgifne af A. J. Arvidsson", införd uti Svenska litteraturföreningens tidning, år 1835, Nr. 1. — Man må icke förgäta, att Kettil endast med tillhjelp af Odins runor blef Odin öfvermäktig. En Skånsk sägen formäler, att vid Sönderby i Oppmanna vaktade Kjell Rune boskap, då han ur två Espekullar såg två hästar dagligen komma fram og bitas. Tredje dagen kastade Kjell ett hjul mellan hästarna. Derigenom fick den svagare hästen någon hvila, och hämtade krafter, så att han besegrade motståndaren. Sedan gick hästen in i berget, och kom tillbaka med en runstaf. Denna gaf han åt Kjell, sägande: „härefter skall du kallas Kjell

Då en och annan Eddisk sång drifver gyckel med Asa-Gudarna, så se vi deruti ironiens lek, som vänder sig mot det erkändt högsta, och som möjligen förklaras af en forntida kamp mellan fiendtliga religionssystemer. Ty Asaläran upptog främmande beståndsdelar, men dessa sammansmälte till en helgjuten bild uti verldsåsigt och Gudasaga. Detta hindrade icke, att en af de 3 förnämsta Asarne var mera föremål för folkets dyrkan uti det ena, en annan uti ett annat af de Nordiska rikena. Var det samma folkstam, som bebodde hela Skandinavien, hvilket vi i det följande vilja bemöda oss att styrka, så kan icke heller bestridas, att Odinsläran, som också spridde sig bland Germanerna, tillhörde hela Norden. Nu åter-

rune-kafle. När du vill gå ned i berg och dalar, skola de öppnas för dig, och dina fiender skola falla för dig". Sedermera besegrade Kjell med runestafven ett troll vid Brattingsborg. Jfr. Sjöborgs samlingar till Skånes historia I. sid. 108. Odin har i denna sägen försvunnit; men hans hästar sammanträffa med Kjell Rune. Denna berättelse är något yngre, än den förra, och påminner mera om medeltidens djurfabel. Geijer meddelar om „Lyftestenen" i Linneryds socken och Konga Härad följande sägen: „Thor skall en gång gått från Asagård (i Tolgs socken) till hafvet och Valhall med sin dräng. Då han kom til detta ställe, mötte honom en Jätte, som sade sig vilja till Asgård och slåss med Thor, emedan denne uppbränt hans fähus; hvarföre han nu ämnade taga en stor klippa, och nedslå Asgård. Thor sade: „du är ej så stark; låt se, om du kan lyfta denna lilla stenen upp på den andra". Jätten försökte, men fick den ej af stället; emedan Thor hade förtrollat stenen. Thors dräng deremot lyfte den lätt såsom en wante. Då slog Jätten till Thor, att han seg ned på knä, men Thor slog med hammaren ihjäl Jätten, och han ligger begrafven i det stora stenröret bredvid. Denna P. Rudebecks berättelse till Grefve Dahlberg är daterad den 12 Maji 1702". Se Svenska litteraturföreningens tidning, l. c. — En källa, som den store Thore Guden låtit upprinna i Skatelöf i Småland, kallas „helge Thore källa", och besöktes fordom mycket hvarje Helge Thorsdags natt. Geijer tillägger (l. c.): „så blandade sig hednisk och christen vidskepelse".

står endast att pröfva de intyg, som folksägner och öfvertro skulle lemna för påståendet, att Småländningarna dyrkade de trenne Hyperboræiska Gudarna. — Denna sednare mythiska uppfatning väljer till utgångspunkt Taciti berättelse om ett i Bructerernas grannskap uppfördt „Tanfanae templum celeberrimum", som förstördes under Tiberii regering[1]. Den Romerske häfdatecknarens berättelse om en åt *Natten* uti en lund egnad fest ger anledning till att sammanställa nämde religiösa högtid med Amazonernas tempeltjenst vid Tanais, med Nerthusculten på en af Oceanens öar, med Freys och hans prestinnas resor i östra Sverige. Äfven framdragas såsom parallelställen „Lusse natt, en fest till Påskmånen, som firades med dans på et högt berg i Karlstorp, då öl dracks och bockhorns musik uppstämdes", och för öfrigt hvad Tyska folksagan förtäljer om fester uti Venusberget. Äfven Holdernas orgier till Dianas ära, och folkvidskepelsens och hexprocessernas uppgifter om Blåkulla-mysterier åberopas. Den högsta spetsen på Harz, Blocksberget, kallades ännu i 15de sæklet Brockisberg, (mons Bructerus). Då Bructeri icke bodde vid Harz, utan vid Rhens mynning, hvilket äfven W. erkänner, så bevisar namnlikhet ingenting. Då flera af ofvan uppräknade Gudinne-fester icke infalla på samma tid, och då dagen för en hednisk högtids firande bestämdes af myther med kosmogonisk, eller astronomisk betydelse, så försvinner också den grundtanke som skulle göra dessa fester till uttryck för en beslägtad cult. Det medgifves, att den qvinliga principen, som uppenbaras uti Nattens, Månens, Vattnets Gudamakter, ingick uti den äldsta naturreligionen, och att denna cult utgrenades uti de mythiska föreställningarna om två Gudinnor, en moder og en dotter. Hypostaserna mångfaldigades uti

---

[1]) Taciti Annal. I, cap. 60.

mera utbildade religionssystemer, samma gång som de idealiserade mytherna bortskymde den ursprungliga natursymboliska grundtanken. Då beslägtade föreställningar återfinnas hos vidt skilda folkslag, kan man omöjligen tänka sig något lån, eller en omedelbar inverkan. Mythernas vandring är folkstammarnas; men de förra afspegla det särskilda folkets, naturomgifningens, himmelstreckets och culturtillståndets egendomlighet. Denna väsentliga olikhet, som icke må förbises, styrker, att Gudasagan med frihet utbildar sig, och bryter sig i nationaliteternas färger[1]. Vi bestrida en Germanisk invandring i Sverige från Rhenländerna, och erkänna i följd deraf icke heller någon gemensamhet uti den vidtutspridda culten, som egnades en quinlig Gudomlighet. Nordens Gudinnor Frigga och Freya tillhöra ett religionssystem, som *möjligen* hade upptagit Nerthus-mythen. Fröja fortlefde länge i medeltidens folkvisor och sägner. De Vaniska Gudomligheterna voro ursprungligen Slaviska, eller Vendiska, och kommo öster ifrån. Frauja blef Odin, och Fraujo och Nerthus sammansmälte uti det mythiska begreppet med Frig; men uti culten troligen med Freystjensten. Vi kunna icke under den hedniska tiden upptäcka någon företrädesvis framträdande tempeltjenst, som stått i förbindelse med Asyniernas dyrkan, huru mycket dessa sednare också ingrepo uti

---

[1]) Bructeri bodde i Lippe. Jfr. Grimms Deutsche Mythologie, s. 1004. — Hexornas utfart företogs, efter Tysk vidskepelse, första Maijnatten (Valpurgis). Men dessa färder hänfördes också till Pingst, Johannis och Bartholomæi. Uti Danska sägner förekomma likaledes Valdborg aften, St. Hans aften och Mariæ Besögelsesdags aften. Grimm, s. 1003. — Isisskeppet, som Grimm sätter i förbindelse med Tanfanas dyrkan, fördes omkring uti procession d. 5 Mars. (Grimm, l. c. s. 236). Lucias högtid (d. 13 Dec.) och Påskfullmånens fest infalla på olika tider; och endast den sednare står i beröring med Hexornas resor.

Gudasagan. Freyas mythkrets var särdeles vidsträckt, och såsom Fröya lefver hon i folkvisan. Frigg trädde mera i bakgrunden; men de dansar och offer, som anställdes kring den s. k. „Moderhögen", som Blenda, Wärendsamazonen, låtit, till tacksägelse för segern öfver Danska hären, uppkasta och helga åt Frigg, visa, att Gudamodren varit dyrkad uti södra Sverige. Då en annan hög nära *Odensjö* restes åt alla Gudar, så inses, att landskapscultén icke var inskränkt till den quinliga principen, Gudamodren, den stora naturgudinnan, utan att folktron, äfven i saknad af tempel och bilder, utsträckte sin dyrkan till de mythiska väsen, som befolkade ett stort Pantheon. Benämningen „*Odensjö*" är icke utan betydelse, och att Odin och Thor framträda uti folksägner och ortnamn i Småland talar för en med det öfriga Skandinavien gemensam cultus [1].

Huruvida Nerthusdyrkan från den af Tacitus omtalade ön i Oceanen (Östersjön?) fortgick till Skandinaviens fasta land, är svårt att afgöra. Det beror troligen icke af den möjligheten, att Tyska Goter i äldre tider (före 8de sæklet eft. Chr.?) bott uti de Svenskt-Götiska landskaperna; emedan Nerthusdyrkarne voro Sveviska folkslag [2]. Det påstådda sammanhanget mellan Nerthus och Frey, och de anthropomorphiska föreställningar, som påtryckte Freystjenst i nordöstra Sverige en sinlig karakter, tjena till ledning för vår uppfattning af en egendomligt utbildad dyrkan, som egnades åt den alstrande naturkraften. Vi träffa här en manlig princip, och ingen *synbar* beröring med Nerthus-culten. Androgyniska föreställningar tillhöra icke Norden, och kunna icke här förklara en öfvergång

---

[1]) Om Frauja, Odin och Nerthus, se Munch, Det Norrske Folks Historie, sid. 57. — [2]) Tacitus de moribus Germanorum, c. 38, 39, 40. Keyser, l. c. sid. 340, 343.

från den quinliga till den manliga principen. Hvad Olof Tryggvesons saga förtäljer om Frey, prestinnan och Norrmannen Gunnar, som förestälde Freys person, berör otvifvelaktigt en fjellbygd i norra Sverige, och icke Virdaland[1]; hvarföre vi icke heller behöfva syslosätta oss med detta bidrag till mythhistorien. — „Lusse natt" leder tanken på hedendomens minnen, och de fester, med hvilka Thuleboarna (Skandinaverna) firade den återvändande solen. Luciæ dagen (d. 13de Dec.) betecknades uti Calendarium af Norrmännen med ett flammande bål, af Svenskarne med en tänd fackla. W. erinrar, att Roms Saturnalier firades samtidigt med Lusse natt i Norden; han sammanställer Lusse (Lucina, Lucia) med Rhea (Rheia), Cybele, Nerthus och Fransmännens Melusine (Mère Lucine), och söker i den stora Naturgudinnans dyrkan förklaringen till den symbolik, som beledsagade Luciæ-festen, och till julmaten och till flera vidskepliga föreställningar och sedvanor, som stå i sammanhang med julhögtiden. I detta hänseende åberopas julfisken, juläpplen, julgalten, „kakor i form af svin om julafton", „kogödselns spridning öfver hela gödselhögen, att ej nämna mjölkandet af andras mjölk i sin tjärna, jul dagsottan, af quinnor, som nedgrafvit sig i gödselstaden, springandet från julottan, då den som först hemkommer, får först afslaget sitt hö (Saturni lia?) och afskuret sitt korn, (Saturni skära?) ridandet af fålarne annandagen. Vi torde deri säkrast spåra minnen af en tid, då man på Lusses första dag firade svinet, på dess andra kon, på dess tredje hästen — dessa Fetischer af *Deum mater*, Isis och Saturnus. Och när Småländska quinnan går ner med ett skrikande barn, att lägga det på den halm, der

---

[1]) Adami Bremensis (c. 232) beskrifning på Friccos, (Freys) bild uti Upsala tempel ger icke anledning till någon androgynisk föreställning. — Om Gunnars besök i Sverige se Fornmanna Sögur, 2, pag. 73-78. Jfr. Müllers Saga-Bibliothek, III, sid. 267-69.

svinet legat, må vi väl dervid snarare minnas Taciti svin, såsom en vidskepelsens sinnebild, än Bethlehems hö och strå". (s. 386-87).

Vi göra först några allmänna erinringar. Hittills hafva vi icke kunnat upptäcka, att det hedniska Sverige företrädesvis egnat sin dyrkan åt Orientalernas Gudamoder. *Flera* af de omtalade sedvänjor kunna förklaras af den Eddiska sinnebildsläran. Den hedniska julen var ursprungligen en solarfest, som förherrligades med gästabud och glada tillställningar. Hvem har sig icke bekant, att hästoffer stodo i förbindelse med Asa-Gudarnas dyrkan och med den Nordiska hedendomens stora, årliga fester[1]? Hästen och galten voro helgade åt Frey. Och julgalten påminner lika mycket om nämde Gudomlighet, som julbocken om Thor. Under medeltiden trädde den helige Stephanus, (Staffan stalldräng), hästarnes patron, i Freys ställe, och detta förklarar den ridt, som företogs Annandagjul[2]. Kons kosmogoniska betydelse var säkerligen utplånad i folkets uppfattning af de kalendariska beteckningarna, men kunde likfullt hafva influtit i den sinnebildslära, som med Freyscułten förband föreställningen om naturens alstrande kraft. Frey rådde för årsvexten, af kor drogs Nerthusvagnen, och öfvergången från Nerthus till Frey bestrides icke, utan att vi derföre kunnat uppdaga någon Nerthus-tjenst uti Sverige[3]. Likväl förekomma några få spår till kodyrkan. Vi påminna om Eysten Belis Sibilja

---

[1]) Procopius de bello Gothico, Lib. II, cap. 15. (Niebuhrs edit.). I den hedniska Norden firades jul vid „Höggu nótt"; (Saga Hákonar góða, cap. 15); i början af Februarii, enligt Hervarar saga. Jfr. Geijer, Svenska folkets historia, I, sid. 159. Hallenberg, Disquisitio de nominibus lucis et visus in lingua Suio-Gothica, P. 2. pag. 542-56. Om offer och offermåltider jfr. Saga Hákonar góða, cap. 16, 19. — [2]) Grimm, Deutsche Mythologie, pag. 194. Finn Magnusens Specimen calendarii gentilis; Sæmunds Edda, P. III, pag. 1053. — [3]) Ynglinga Saga, cap. 12; Snorra Edda, I, pag. 28.

och K. Ögvalds heliga ko. Men dessa företeelser bära en magiskt-vidskeplig pregel; de voro lösryckta från den idékrets, till hvilken de ursprungligen hört, och för öfrigt främmande för den allmänt gängse folktron[1].

Hvad som berättas, att quinnor i sina tjärnor mjölka främmande mjölk, tyckes vara en sednare tids öfvertro, hvilken berör föreställningarna om onda maktens inflytelse. Motstycken dertill förekomma i flera Svenska landskaper[2].

Kunna julfisken och juläpplen framhållas såsom drag af en sinnebildslära, hvilken skulle anvisa „Lusse" samma betydelse som den Orientaliska fiskquinnan, som Melusine, och „fornmythens öfvergudinna, som har et äpple i ena och en vindrufva i andra handen?" I sammanhang härmed åberopas en i Wärend gängse öfvertro, „att allt vatten blir till vin om Lusse natt", (s. 387). For det första upprepa vi en redan gjord anmärkning, att icke hela julen, men en enda natt var helgad åt Lusse. Främmande för Norden äro de Indiska och forn Grekiska afbildningarna af en fiskquinna, och julfisken brukas icke endast i Wärend, utan i hela Sverige. Hästkött spisades vid de hedniska offermåltiderna. Fisk, och särskildt stockfisk, tillhörde den hvardagliga anrättningen hos de gamla Nordboarne, och fiskeriet var en hufvudnäring[3]. Månne man skall öfverallt söka symboler, då mycket af julfägnaden förklaras helt enkelt deraf, att man satte fram allt hvad man hade

---

[1]) Saga af Ólafi Tryggv. cap. 71. Müllers Saga-Bibl. II. sid. 468. — [2]) Ihres dialekt-lexikon omförmäler „bjäraan", ett mjölkkärl, som efter en besvärjning skulle bringa till egaren främmande mjölk. Hülphers omtalar en uti Ångermanland gängse vidskepelse, som med en rund boll troddes åstadkomma det samma. Man må äfven erinra sig det Isländska „snackr", med hvilken hexor undansnilla främmande mjölk. Jfr. Björn Haldorsons Isl. Lex. Grimms Deutsche Mythologie, s. 1044-45. — [3]) „Hafa menn *í skreiðfiski* í Vagum", Egils saga, c. 17. — „Opportunitas fluminum Sueoniæ" förgätes icke, då Adamus Brem. omtalar landets tillgångar.

tillgång på? Icke kan julgröten tydas symboliskt. Att vatten blir till vin om Lusse natt, är en föreställning om under, som möjligen väcktes af den heliga skrifts berättelse om bröllopet i Cana; och som hänfördes till en för natursymboliken vigtig årsdag eller natt, ehuru det medgifves, att intet tidssammanhang med den bibliska historien framkallar en dylik mirakulös föreställning. — Vi bifoga här en Jutsk folksägen, såsom sidostycke till det ofvan anförda. St. Kjeld blef utstött ur konventshuset, och mötte en klostertjenare, som hade hämtat vatten, och som lät Kjeld dricka. Sedan förvandlade St. Kjeld allt vattnet till vin, och lät hälsa klosterbröderna, att de skulle dricka på hans välbefinnande. — Ansgarius drack endast vatten; men en dag var vattnet förvandladt i vin; och källan, der vattnet var hämtadt, fick sedermera namn af den heliga källan. — Vi befinna os här på legendernas, men icke på den hedniska mythens område, och miraklet sluter sig till föreställningen om öfverjordisk kraft och helighet. Tillämpningen på Luciæ natt blir, att det var en helig natt, en stor högtid, då ett sådant under skedde [1]. — Melusine är en Fé, beslägtad med „Marmenil", men erbjuder ingen motsvarighet hvarken till Lucina, „barnaföderskors numen", eller till den österländska Gudamodren, utan såvida vi fasthålla begreppet om fiskquinnan hos Derceto och Astarte. Melusines ställning i mythkretsen är likväl en annan och underordnad [2]. Lusse natt tillhör hela Nor-

---

[1]) Thiele, Danske Folkesagn, 2 B. s. 78, 151. — [2]) Grimm, Deutsche Mythologie, pag. 405. En och samma mythiska föreställning framkallar liknande bilder och cultus hos folkslag, alltförmycket främmande för hverandra, för at någon omedelbar inverkan är tänkbar. Engelska beskickningen, som åtföljde Lord Macartney till China, såg bland de många idolerna uti Fos tempel i Tong-Schou-fou en Chinesisk Lucina. „On y voit une figure de femme, qui a beaucoup de rapport avec celle de Lucine; et

den, och firas möjligen högtidligare i Wermland och Vestergötland, än i Småland. Inga slutsatser kunna således dragas af nämde högtid, till bestyrkandet af den åsigten, att en quinlig Gudomlighet varit företrädesvis dyrkad i sistnämde provins; helst julens natursymbolik tilhör den allmänna, forn-Nordiska mythkretsen, och Lusse tyckes vara en personification, som uppstod, först sedan den hedniska gudasagan blifvit fördunklad. Månne det icke är ett *medeltidens minne*, då Lusse af Smålänningarna erhåller en benämning, som fullkomligt motsvarar „die Grossmutter des Teufels"? (s. 387). Då djefvulen kallades Lucifer, (en benämning, som först uppstod i 3dje, eller i början af 4de sæklet), kunde framdeles af Lucina bildas en „Mutter", eller „Grossmutter des Teufels"[1]. Jag har mig likväl icke bekant något annat intyg, än det af W. meddelade, för att Lusse skulle förekomma uti nämde betydelse. Den gamla Norden känner icke egentligen någon ond, quinlig princip; ty Hels-mythen kan tolkas mildare. „Die Grossmutter des Teufels" inskränker sig till ett talesätt, möjligen för åskådliggörandet af den psychologiska satsen, att, då en quinlig natur urartar, är förderfvet djupare, än hos den manliga naturen. W. lägger egentligen vigt derpå, att Lusse framstår i förbindelse med den onda prin-

---

c'est elle qu'invoquent les jeunes filles, qui veulent avoir un époux, et les jeunes femmes qui n'ont point d'enfans. Voyage dans l'intérieur de la Chine et en Tartarie", jfr. T. III, sid. 109; T. V. sid. 101.

[1]) Grimm, Deutsche Mythologie, pag. 936. „Die Mutter des Teufels" framställes (l. c. pag. 959) än mera fördelaktigt, än med en mörk skuggning. Denna skiftande teckning visar, att ett religiöst begrepp icke ligger till grund derföre. Namnet lämpar sig antingen till den i texten gifna förklaringen, eller det står i förbindelse med föreställningar om Jättinnor, som sedermera identificerades med troll. Dette sednare gäller åtminstona om „Grendels moder" uti Beowulfs-drapan.

cipen. Skulle deraf följa, att Lusse varit den högsta Gudinnan, som de af Kristendomen bildade föreställningarna neddragit till afgrunden; såsom det i allmänhet gick med de mythiska väsenden? Svaret blir, att vi uti Lusse icke kunnat upptäcka annat, än en sednare personification, och att bevisen för hennes identitet med den stora naturgudinnan äro aldeles otillfredsställande, och beroende deraf, att den mythiska symboliken är dragen åt ett håll, der den icke har hemma. Dessutom hvad som af W. andrages, styrker icke, *att det är Lusse*, som förekommer under den daemoniska beteckningen. (Jfr. s. 387). — Påskfullmånens fest finner visserligen sin motsvarighet hos de hedniska Anglo-Sachsarne, som då egnade sin dyrkan åt Gudinnan „Eostra" (Eastre), efter hvilken April månad är uppkallad (Ostarmanoth). Ostara, Eastre, påminner om Austri, en ljusets genius uti de Eddiska mytherna, och om Astar-dis (Freya)[1]. Om Eostra betecknade morgonens och det gryende ljusets Gudinna, så har en dylik abstraction likväl icke utvecklats till en mythiskt sjelfständig individualitet, utan vi måste tänka oss här en emanation af, eller ett uttryck för den quinliga principen, som jemte öfriga beteckningar äfven föreställde Mångudinnan; oaktadt Norden derjemte hade sin „Máni", en manlig genius[2]. Vi behöfva icke för Påskhögtiden hämta förklaringen uti Anglo-Sachsiska myther och ritus. Nämde fest tillhörde hela Skandinavien, och icke endast Småland. Öfverallt flammade bål med symbolisk betydelse. Påskäggen påminna om Freya; ölet, som dracks, om de åt Wodan helgade drycko-offer, och om förplägningen i Valhall[3]. Den hedniska Påskhögtiden står dessutom i beröring med

---

[1]) Beda de temporum ratione, cap. 13. Specimen calendarii gentilis, pag. 1072. — „Die Nordländer hatten keine Göttin Austra verehrt, oder ihr cultus war früher untergegangen". Grimm, l. c. pag. 268. — [3]) Specimen calendarii gentilis, pag. 1072-73.

vårens och midsommarens-fester, som uttryckte folkets glädje öfver naturens vaknande lif och ljusets seger. Den sinnebildliga föreställningen af vinterns och sommarens strid gaf anledning till flerfaldiga fastlagsspel och glada upptåg i Germanien och i Sverige. Uti Skånes köpstäder „red man Maij i by", och höll Maijgrefve gilde[1]. Grundtanken var den samma, om också hvarje af dessa vår- och midsommars-fester på olika orter egde mycket egendomligt, som berodde deraf, att natursymboliken mer eller mindre fasthöll hufvudbegreppets olika momenter. — Smålänningarnas folkfester påminna aldeles icke om någon „*religio advectitia*". Det samma gäller om „möquällsväsendet", till hvilket parallelställen, efter W.s anmärkning, förefinnas uti Helsingland, (s. 392), och vi tillägga, i Dalarne[2], och i en stor del af norra och östra Sverige och äfven i Norrige. Det är att gå alltför långt, att till denna sedeslöshet söka förklaringen uti Thanitsculten.

Vi vilja egna en flyktig uppmärksamhet åt en vidskepelse, som fortlefver i menighetens fördomar, och som, efter hvad hexprocesserna utvisa, har varit utbredd öfver en stor del af Europa. „I södra Sverige är Blåkullaväsendet ...mest rotadt" (s. 398). „I Wärends kyrkolag stadgas straff för den, som togs med horn och hår" (s. 399). Westgötalagen förbjuder oquädensord mot quinna, att man sett henne „á quiggrindu" („quigindi", på en quiga?) med upplöst hår, och i trollehamn, „þá alt var iamrift nat ok dagher". „Man söker väl ännu i Wexiö skola pryda hvarandra med respass till Blåkulla, en liten raka, som hänges på ryggen om Dömmelonsdagen. Man samlas vid kyrkorna, att skjuta samma quäll i luften, för att nedskjuta Påskkärringarna, som då skola fara öfver ett visst antal kyrktorn, för att komma till Blåkulla. De kunna ock rin-

¹) Grimm, l. c. pag. 723-41. — ²) Säve „Om Dalarne og Dalsproget" uti „Nyt historisk Tidsskrift", 1 B. sid. 547-48.

gas ner. Man vet ännu berätta, huru t. ex. vid Wieslanda Prosten Wiesels drängar rörde klockan just som 3 påskkärringar flögo öfver spiran. De föllo neder, men hade samma förmåga, som deras systrar vid Rhen tusen år förut. De förvandlade sig här i getter; och klättrade upp i en gammal björk. Men en man, som stod vid björken, högg ena geten i foten. Sedan haltade en gumma i Håramon, och ingen tviflade då ännu, att hon varit en af de nedringade hexorna". (s. 397).

Man erinrar sig hvad Frankiska författare berätta om „Holdernas" luftfärd, och att, om Christi namn nämdes, föllo de ned; hvilket engång hade skett vid Rhenfloden; då de förvandlade sig i kattor, och då några af dessa sårades, „syntes sedan samma sår på quinnornas fötter".

Hexor redo till Blåkulla på bockar, kalfvar, på tjusta menniskor, och på rakor. Uti Blåkulla dansades, och otukt bedrefs med djefvulen. Efter hvad Frankiska urkunder från medeltiden förmäla, var det den hedniska Diana, eller Herodias, som stod i spetsen för tåget. Jacob Grimm har visat, att hvarken Concilium i Ancyra (år 314), eller Kyrkofadren Augustinus har talat om dessa nattliga färder, utan att de dem tillagda yttranden äro understuckna. Chronisten Regino (s. 915) har ur en källa från 6te årh. hämtat dessa uppgifter[1]. Det blir således otänkbart, att uti Thanitsculten söka ursprunget till denna vidtutgrenade vidskepelse. Hexornas utfärder företogos på Påskfullmånens, och på Lucinas fest, och återkalla minnet af hedendomens stora högtider, till hvilka äfven hörde dans[2]. Diana var Mångudinnan, och äfven jagtens numen. Herodias, som med behaget af sin danskonst skänkt den Judiske Te-

---

[1]) Grimm, Deutsche Mythologie, pag. 1010. — [2]) Grimm, l. c. pag. 1009.

trarchen några glada ögonblick, och till pris derföre utbedt sig Johannes döparens hufvud, stäldes af zelotiska kristendomslärare, hvilka fördömde dans, såsom ett hedniskt och syndigt nöje, uti kretsen af de forntida gudinnor, som på sina utfärder beledsagades af nympher och tjensteandar. Hexornas nattliga dans blef derjemte en återspegling af elfvornas dans i månskenet. Luftresorna hade sin förebild i Odins jagt, och Wuotans „wütendes Heer" anfördes äfven af hans gemål Holda, och detta mythiska väsen sammanfaller med Frigg. Efter en yngre, Isländsk saga är Hulda Odins älskarinna, och Thorgerds och Yrpas moder. Skogsfrun Hulla, Huldra, älskar dans och musik, och hennes sånger kallas „Huldreslaat". Hon herrskar öfver bergsandarna, som benämnas Huldrefolk. De underjordiska heta på Island „Huldufolk". Nordens myther och folksägner beröra här Frankens och Thüringens traditioner om elfvor och skogsrån. Holda blef för det kristligt-ascetiska uppfattningssättet „die Unholde", och hexorna fingo namn af Holder. Man tänkte sig de nattliga luftfärderna uti de hedniska Gudinnornas sällskap, hvilka, sedan de störtats från sina throner, irrade omkring i mörkret, i stället för att de, sålänge deras cultus upprätthölls, hade uti festliga processioner vid Offerhögtiderna närmat sig de dödliga, och tillfört dem lycka och goda år. Då nu medeltiden tänkte sig hedendomens Gudar såsom onda andar, utbildades den föreställningen, att hexornas påskfärder åsyftade förbund med djefvulen. Dertill medverkade sammanblandningen af trolldom och kätteri. De beskyllningar, som gjordes kättare, att de vid sina sammankomster tillbådo ett djurshufvud, afsade sig Guds gemenskap, och tillsade menniskoslägtets fiende trohet och tjenstskyldighet, öfverflyttades sedan på hexornas förbund med mörkrets ande. Den dæmonologiska karakteren undanträngde

de myther och de hedniska hågkomster, som först framkallat föreställningen om Blåkullaresor[1].

W. erinrar, att ingenting om dessa nattliga färder förekommer uti Eddorna, oaktadt de anses framställa Odinsreligionen, som tillhörde de Germaniskt-Skandinaviska folken, och han vill med detta påstående styrka åsigten om ett sydligt ursprung för ofvannämde föreställningar om en trolldom, hvilken öfvades af quinnor. (s. 400). Han vill föra det tilbaka till „Thanithsdyrkan, som var spridd i hela verlden". Vi svara härtill, att det var en *störtad* hedendom, hvars mythiska väsen betäckte sig med nattens slöja, och inträdde i förbindelser, hvilkas hedniska ursprung redan är antydt. Hvem känner icke Valkyriornas nattliga ridt? Völvornas besök, då de anmodades att „efla seið" och „færa á hiallinn" omtalas på många ställen uti sagorna. „Völva fór til náttfars seiðs með sitt lið." „Þröllaþíng" och „útisetor" — motsvara hexornas skärthorsdags färder. Skuld hade i sitt följe „Álfar ok Nornir ok annat illþýði"[2]. Westgötalagens yttrande „lösharaþ" fäster sig vid samma föreställning, som en Nordisk saga i berättelsen om en trollquinna, som skulle fara till „þröllaþíng", uttrycker med „fell fax i herdar henni". Benämningarna „myrkriða" och „kveldriða" förekomma uti Eddan. Likaledes omtalas der, att en trollquinna red på en varg, och begagnade till tygel en orm. En svensk folkvisa yttrar om ett troll: „björnen den red hon på, ulfven den hade hon till sadel derpå, och ormen den hade hon till piska". Ridten på quigor är en föreställning, lika gammal som Westgötalagen.

---

[1]) Grimm, l. c. pag. 244-49, 885, 887, 899, 900, 1008, 1018. — [2]) Fornaldar Sögur, 2, pag. 166, 3, pag. 318, 1, pag. 97. jfr. Thorfinn Karlsefnes Saga uti Rafns Antiquitates Americanæ pag. 104—112 og i „Grönlands historiske Mindesmærker", I, pag. 372 —80. Om „Uti-setor" jfr. Gulathings L. „Sitja úti", sub dio nocturnis incantationibus operam dare. Björn Haldorson, Grimm, l. c. pag. 994-96.

„Spákonu-fell" omnämnes i Kormaks saga. Utom det mellan Småland och Öland belägna Blåkulla, omtalas i Norrige flera samlingsplatser för hexorna; och i Danmark brukas uttrycket „fara till Hekkelfjelds"[1]. — Småland har samma sägner om hexor och „påskkärringar", som det öfriga Sverige; och dessa fördomar förklaras af den Odinska cultens föreställningar och deras förhållande till en nyare tids religiösa verldsåskådning. Inflytelsen af en Thanitsdyrkan är lika öfverflödig som otänkbar. Om också det södra och vestra Europas vidskepelser och uppfattning af trolldomsväsendet hafva blandat sig med Svensk öfvertro, så är denna inflytelse sannolikt en följd af de föreställningar, som utbildades under hexprocesserna, då man lade ordet i munnen på den anklagade, och dæmonologien riktades med nya traditioner. Diana och Herodias tyckas hafva varit främmande för det Svenska trolldomsväsendet; och således brister en länk i den kedja, som sammanhåller Nordens och Södrens vidskepelse.

§ 4.

Wieselgren vill hämta ett ytterligare stöd för påståendet om en Phoenicisk-Karthagisk kolonisation i södra Sverige från de „Tyskt-Blekingska", eller „Virdarunornas" likhet med Phoeniciska alphabetet. En omedelbar gemenskap med Tyrus, eller Karthago, är otänkbar efter de inkast, som vi gjort mot denna förslagsmening. Vi öfverlåta åt de runkunnige att afgöra, i hvad mån någon indirekt inverkan egt rum, och huruvida den Phoeniciska bokstafsskriften blifvit utspridd till den Pontiska Norden, i en aflägsen tid, då Götiska stammar der varit bosatte. Munch antager, att de Blekingska runorna, som till en stor del äro oläsliga, eller ännu icke kunnat tydas, förskrifva sig från en Götisk cultur, som uti Norden haft en temligen

[1]) Grimm. l. c. pag. 1006.

lång utvecklingsperiod, att sluta af denna bokstafsskrift, som är mera konstlad och utbildad, än inskriften på ett i södra Jutland år 1734 upptäckt guldhorn; hvilken inskrift är affattad i samma språk, som Vulfilas Gotiska bibelöfversättning[1]. Vi erinra, att Bleking icke utan mycken godtycklighet kan hänföras till Virdaland; och om också Gotiska runor förekomma i Virdaland, och i det öfriga Småland, så är likväl den s. k. Upsaliska, eller Norrœna stammens runskrift den som allmännast förekommer i sistnämde landskap[2].

Med det Småländska provinsspråket och dess uttal vill W. styrka påståendet, att en Germanisk stam skall hafva bosatt sig uti detta landskap. Virdaspråket är schibbolerande, då Götarnas och Svearnas språk är sibilerande. Då Tysken säger Schwedisch, säger Blekingsbon och Virdafolket Schwensk, Göten Swænsker, men Isländaren Sönsk ... Virdafolket säger ännu ... Schwen, schwärd, schwin, schwans, schwälga, schwag, m. m. Äfven möter öfverallt det Engelske uttalet af W. Virdabon säger wha? whem? whit, whalf, whalfisk, whar, whärf, wherken, m. m. Föröfrigt utmärker sig Virdastammen genom sina diphtonger. (s. 44). Småländingen säger „Schweg", liktydigt med det Tyska Zweig; schnuffla, (schnuffeln), schlabba, (schlabben). (s. 45). Flera andra anmärkta motsvarigheter förefalla något sökta. Benämningarna „jordbär och krösen". (i stället för smultron, lingon), brukas äfven i Skåne. De

---

[1]) Munch, Det Norske Folks Historie, pag. 47, 48, 58. Finn Magnusen, Runamo og Runerne, pag. 419-54. Worsaae, Blekingske Mindesmærker, pag. 20-24. — [2]) Liljegrens Runurkunder, p. 131-43. Två Anglo-Sachsiska runinskrifter träffas uti Sverige vid Möjebro och Krogsta, och en tredje dylik runinskrift i Bohuslän. Äfven Norrige eger en sådan ristning. Jfr. Liljegrens runlära, sid. 22. Munch har sedan upplyst, att i Norrige finnas två Anglo-Sachsiska runinskrifter. Jfr. Langes Tidsskrift, 4 B. pag. 123.

som sysslosatt sig med forskningar öfver dialekterna, torde säkrast bedömma, huru mycken vigt man hör tillägga detta förmenta närmande till Tyska, särdeles Platt-Tyska och Holländska språken (jfr. ytterligare sid. 98, 99). För att bestyrka påståendet om Småländska dialektens likhet med Platt-Tyskan och Holländskan, blir det nödvändigt, att i och för denna bevisning framdraga ett större antal ord, än W. har samlat. Och skola dessa ord bevisa något, måste de icke förekomma i andra Svenska landskapsspråk. Då de Neder-Tyska tungomålen bibehållit en mängd uttryck, hvilka påminna om fornspråkens öfverensstämmelse, så blir den lexikaliska likheten icke tillräcklig, för ati bevisa några lån. Formlärans afvikelser ådagalägga, att de Tyska och Nordiska tungomålen utgöra olika utgreningar af den Germaniska språkklassen. Och någon likhet mellan Neder-Tyska idiomer och Svenska landskapsdialekter kan väl svårligen styrkas. Således återstår endast, att från någon forntida beröring med Gotiska stammar förklara de Tyska ord, som man har velat finna uti provinsspråket, förutsatt, att ordens Tyska härkomst kan bevisas. Huru resultatet af en dylik språkjemförelse också utfaller, så måste vi på det bestämdaste bestrida den gissningen, att de s. k. Virdarne invandrat från Nederländerna, och de nejder, der Rhenfloden faller ut i Nordsjön. För at bevisa denna föregifna inflyttning, åberopas ett Asciburg ved Rhen, som Tacitus tillskrifver Ulixes, och hvilket lärer återfinnas i byn Asburg vid Rhen nära Xanten; i hvars grannskap ett Troia Francorum har legat. Härmed sammanställas forntida sägner „om ett slott Trojenborg och en stad Troja, hvilka sägas i hedentimma hafva legat i Kinnevalds härad och Nykirke socken i Småland". Bredvid det fordna „Trojenborg" (nu mera „Hönshylteskans"), har en gård „Trojamåla" varit belägen, och skogen deromkring bär namn af „Troja skog". „Ett Troyo-

bodhe i Kolmhult såldes till Biskop Lars i Linköping. Sv. dipl. Nr. 1534. Bland det vederlag, som Riks-Adm. C. Gyllenhjelm år 1615 erbjöd för Bergquara, omtalas Idakulle i Almosaryd socken", (s. 85, 87, 88). Visserligen inskränker W. (s. 88) sitt påstående derhän, att „de, som bodde vid Rhenflodens utlopp, under handel på Blekingska kusten, om ej der anlaggt en koloni, likväl dit utspridt sina sagominnen" och att „den förnämsta slägten i Väringalandet(?) nedsatt sig, kommande från trakten af Dorstraat, på den ort i Värend, hvarest man lättast kunde idka handel och sjöröfveri". — „Genom antagandet af förbindelser mellan Troja minor och Asciburg vid Rhen samt Trojenborg och Asa i Värend, blifver mycket i språk och myther innom Virdarike begripligare", (s. 91). Var det endast Värends förnämsta slägt, som härstammade från Xanten, så stannar man i okunnighet om, hvarifrån det egentliga folket (Virdarne) ledde sit ursprung. Hela sammanhanget af W.'s framställning jemte bestämda yttranden på ett annat ställe antyda, att förf. tänkt sig en talrikare inflyttning från Nederländerna.

Innan vi granska åsigten om invandringar i Skandinavien från vestra Europa, vilja vi flyktigt beröra den under medeltiden gängse meningen om flera folkslags Trojanska härkomst. Stamtaflan öfver „principes Tungrorum et Trojanorum Rhenensium", som W. meddelar (s. 89, 90) begynner med Franco och Sicamber, Priamus och Hector. Folkstammarnas namn tilläggas de föregifna äldsta höfdingarna, i öfverensstämmelse med ett sätt att gå till väga, som var allmänt under medeltiden, och som skänkt oss namnen Nor, Dan, Franco och Angul. Hvad kunde man i medeltiden veta om höfdingar, som sades hafva lefvat *1000* år före Chr.? De följande namnen uti den åberopade slägttaflan äro icke Germaniska; t. ex. Suardus, Walacharinus. De med Romerska historien sökta berörings-

punkterna bevisa ovedersägligt, om annars något bevis behöfdes, att allt är dikt, och att krönikeskrifvarne icke ens förstodo att skänka ett sken af sannolikhet åt det otympliga försöket att förhöja sitt folks hjelteminnen, genom deras inflätande i den klassiska forntidshistorien. Hvad som icke lyckades för Livius och Virgilius med de hjelpmedel, som stodo Romarnes högre cultur och större rikdom på gamla traditioner tillbuds, i en tid, mindre aflägsen från antikens halftmythiska hjeltesaga, måste ofelbart förfelas, då medeltidens kronister, utan stöd af några nationella fornminnen, endast använde sin boklärdom, och på sina stamförvandter öfverflyttade, hvad de hos forntidens författare läst om det berömda Troja och dess furstar. Anslutningspunkter, som icke funnos, grepos ur luften. Dunkla spår efter de Germaniska folkslagens vandringar kunde uppdagas hos Romerska författare. Men det är också allt. Ehuru Frankerna först omtalas i 3dje årh. efter Chr., gingo krönikeskrifvarne likväl ända till Troja, för att derifrån leda sin nations anor. Idacius från Lamego, som lefde i 5te århundradet, skall vara den förste som påstått, att Frankerna härstammade från Troja. Hunibaldus, möjligen samtida med Chlodvig, yrkade detsamma. Fredegarius, författaren af gesta Francorum, och Aimoin upprepade ytterligare denna dikt. De Keltiska Britterna beträdde samma väg, och gjorde en Trojansk Brutus, sonssonsson af Æneas, till nationens stamfader. Normandiska annalister missförstodo sägnerna om Odin, Asar och Asgård, och travesterade dem till en Trojansk fabel, möjligen icke utan all inverkan från Frankiska författares föreställningar om deras nations Teukriska anor [1]. Då

---

[1]) Idacii collectio historica, uti Basnage monum. eccles. T. 2. pag. 166. Trithemii compendium annalium de origine regum et gentis Francorum. Gesta Francorum epitomata, c. 1, 2. Aimoi-

Isländarne gjort bekantskap med vestra Europas annaler, grepo de begärligt efter den Trojanska sagan, som smickrade nationalstoltheten, och genom hvars upptagande det blef möjligt, att bevara Asarnes minne, utan att de efter en kristlig åsigt behöfde brännmärkas såsom dæmoner. Den inhemska Gudasagan inflätades uti klassiska traditioner, och främst uti slägtregistren ställdes de Bibliska Patriarcherna. Mythernas Trojanska ursprung stadfästades ytterligare genom en namnförändring. Af Thor blef Tror, en Priami föregifne dotterson. Benämningen Enea, som gafs åt verldsdelen Europa, är ett ytterligare intyg för denna okritiska tillkonstling [1].

Ett motstycke härtill är bemödandet att leda Sachsarnes härkomst från Macedonierna. Huru illa den okritiskt använda boklärdomen tog sig ut bredvid verkliga fornminnen, ser man vid läsningen af Jornandes, som också skänkte sin nation en diktad forntidshistoria, jemte det han bevarade konungarnes stamtafla, hjeltesångens förklingande toner, och bidrag till Östgöternas sednare tidehvarf efter Cassiodorus. Då Kronisternas favoritmening om en Trojansk härkomst spriddes med deras skrifter, kan man lätt förklara, att en stad uppkallats efter Troja, och att äfven mynt finnas från XIte till XVde århundradet, slagne uti „sancta Troja", eller i „Troja *minor*" [2]. Och dessa ortnamn kunde bildas öfverallt, der den Trojanska fabeln utbredde sig, utan att den ena staden, eller borgen behöfde vara ett nybygge från den andra. Således för-

---

nus de gestis Francorum, Lib. I. cap. I. 2. Dudo uti Duchesnes script. Norm. pag. 63. Wilhelmi Gemmeticensis hist. Norman. L. I. c. 4. „Le Romanz de Rou" uti Skand. Litt. Selsk. Skrifter för 1816—17.

[1]) Keyser, Om Normændenes Herkomst og Slægtskab, pag. 278—82, 284. — [2]) Strinnholm, Svenska folkets historia, 1 B. pag. 116—19.

svinner hvarje närmare sammanhang mellan Rhenländernas Troja minor och Trojenborg i Värend.

§ 5.

Vi vilja nu vända vår uppmärksamhet till folkvandringarnes historia, såvida de angå Sverige, för att sedan på grund af dessa resultater yttra oss öfver Virdalands befolkning, med så mycken bestämdhet, som de knapphändiga underrättelserna medgifva. Folkstammarnes inflyttning i Sverige företogs icke från vester, utan från sydost och öster. Göterna (Gautar) voro på vår halfö förr bosatte, än Svearne; och Götarikes minnesmärken bestyrka, att odlingen var der äldre, än i landet nordanskogs. På hvilken tid, och i hvilken riktning den Götiska invandringen uti Skandinavien företogs, derom erhålla vi ur de historiska källorna ingen upplysning. Jornandes och Danska och Svenska krönikor omtala blott en Götisk utvandring [1]. Pytheas, Plinius och Tacitus visste, att

---

[1]) Jornandes de rebus Geticis, cap. 4. Then gamble Svenske crönika uti Script. rer. Suecic. T. 1. pag. 240 åberopar Jornandes, och kan således icke sjelf uti denna fråga ega sjelfständigt vitsord. Om utvandringen till Withesleth jfr. Chronicon Erici uti Script. rer. Dan. 1. pag. 149. Vetalahed omnämnes uti den mindre Rimchrönikan, Script. Suec. T. 1. pag. 153. Vitland öster om Weichsel omtalas uti Ulfstens reseberättelse, Rasks ed. pag. 54, och i diplomer från år 1264. Jfr. Rask, l. c. pag. 124. Namnen Viter och Vidivarier och Widewut äro icke utan betydelse för vandringssagan, särdeles om man med Thunmann skulle tilltro sig att bland Letterna upptäcka quarlefvor efter Goterna. Detta bestrides af Rask, (jfr. Thunmann, l. c. pag. 36—56. Rask, Om det gamle nordiske Sprogs Oprindelse, pag. 144—46), som likväl medgifver, att ett äldre folknamn kan uti dessa nejder hafva öfvergått på Letterna. Ptolemæi Asburg (Ἀσκιβούργιον ὄρος), lib. II c. 11), vester om Weichsel, påminner om Anses, Asdingi hos Jornandes, cap. 13. jfr. Geijer, Svea rikes häfder, sid. 106. Munch (s. 34) hänför „Witheslet" till Danska öarna. Hvad som

Göter (Gutones, Gottones) bodde på Östersjöns södra kuststräcka. Tacitus förlägger Göternas hemvist vid nedre Weichseln, uti nuvarande Vest-Preussen och norra Polen, och låter dem sträcka sig till Rugiers och Lemoviers gränser. Rugierna bodde troligen uti Pommern, och ön Rügen har namn efter dem. Burgunder. (Plinii Burgundiones, som icke omtalas af Tacitus), voro ett Götiskt folkslag, och då Bornholm hos Isländarne heter „Borgundarhólmr", och uti Ulfstens reseberättelse „Burgendaland" blir det sannolikt, att Göterna vid Weichseln äfven till södra Sverige sträckt sina kolonisationer, ehuru Tacitus ingenting derom berättar. Snarare tycker den motsättning, som ligger i dessa ord: „Suionum hinc civitates *ipso in Oceano*", antyda, att han endast kände Göter söder om Östersjön. Troligen hafva dessa Tyska Göter bott ända intill Pregel, hvars namn „Guttalus" påminner om Göterna (Guttones) [1]. I Taciti tid bodde Lemovier vid öfre Weichseln, Semnoner vid medlersta Odern, Longobarder vid nedra Elben, och norr om Semnoner och Longobarder voro 7 folkstammar bosatte, Reudigni, Auiones, Angler, Variner (Varner), Eudoses, Suardones och Nuithones (Viter), hvilka alla dyrkade Nerthus (Hertha). Dessa stammars hemvist hafva varit uti Meklenburg och Holstein, och möjligen sträckte de sig till Jutland och Danska öarne. Nerthus-tjensten på en af Oceanens öar leder tanken på Seland, och Hleiðras (Leires) stora offer-

---

här ofvan blifvit anfördt, antyder likväl en förbindelse mellan det Svenska Götarike och Weichsellandet.

[1]) Plinius, Lib. IV, c. 14. Tacitus de moribus Germanorum cap. 43. K. Alfreds öfversigt af Europa och Ulfstens reseberättelse med Rasks anm. pag. 23, 55, 89. Keyser, pag. 344—45. Vi biträda Geijers uppfattning af hvad Tacitus tänkte sig i fråga om Göternas hemvist, men med det tillägg, at Taciti föreställning i den vägen innebär ett misstag. Jfr. Svearikes häfder, pag. 369.

högtider. Namnet Hleiðra återfinnes i Plinii Latris. Viter voro ett götiskt folk. Då Gotones äfven bodde vid Marcomannernas gränser, finner man, att denna folkstam var vida spridd. Æstyerne, ett Finskt folk, träffas öster om Göterna, på bernstenskusten, omkring Kuriska hafvet. — Göterna hörde till den Ingævonska folkstammen [1].

Ptolemæus, som, i likhet med Plinius och Tacitus, hämtade sina uppgifter från samtidiga upptäckter, begynner sin öfversigt af de Germaniska stammarna med de vid nordvestliga Oceanen (Nordsjön) boende Friser; låter sedan Chaucherne bo intill Elben, förlägger Sachsarne uti södra delen af Kimbriska halfön, Pharodiner, (Varner) mellan floderna Chalusus och Suevus, (Trave och Varne?) och efter Sidener följa Rutiklier (Rugier) mellan Viadrus (Oder?) och Vistula (Weichseln). Sistnämde flod utgjorde gränsen mellan Germania och Sarmatia. Ptolemæus förlägger till ön Skandia sju folkstammar. De enda af dem, som hafva bekanta namn, är Gutai (Gutones?) och Daukiones (Dani?) och möjligen Levonoi, i fall de motsvara Plinii Hilleviones. Suiones omnämnas icke. Ptolemæus känner icke norra Sverige [2]. Ingen koloni kan från Rhens flodmynning och från Nordsjön hafva inflyttat till södra Sverige, då vi här icke känna någon Frisisk folkstam. Göter (Gutones), som redan i Pytheas' tid bebodde Preussiska bernstenskusten, hafva troligen i en aflägsen forntid företagit en invandring uti södra Sverige. En med dem beslägtad stam har vid „Borgundarhólm" fästat hågkomsten af sitt vistande derstädes. Göterna voro, eller blefvo öfvade sjömän. Då de framdeles hade bemäktigat sig Dacien, och trängt till Svarta hafvet, före-

---

[1]) Tacitus De moribus Germanorum, cap. 2, 40, 43, 45. Keyser, p. 313—44, 347—49. — [2]) Ptolemæus, lib. II. c. 11. Keyser, pag. 357—59. Werlauff, Försög til at oplyse Procops Efterretninger om de Nordiske Lande, pag. 21, 37.

togo de till sjös sina härnadståg mod Romerska rikets kustländer[1]. Göternes namn fortlefver i landskapsnamnen, Öster- og Vester-Götland. Månne icke det olika stafningssättet af de Skandinaviska och Germaniska Göternas namn antyder skiljaktigheten uti stamförhållanden, hvilken likväl icke uteslöt tanken på förvandtskap? De Germaniska Göter kallas Gutones, Gotones, och Gotthoi; de Skandinaviska benämnes Gutai, Gautoi, och sjelfva skrifva de sitt namn Gautar, och Gottlänningarne heta Gutar. Öfver Bornholm kunde öfverfarten hafva skett till Skåne, och öfver Gottland till Östergötland. Gottlands språk med sina Skandinaviska och Germaniska beståndsdelar understödjer märkbart den åsigten, att en invandring från Germanien har skänkt nämde ö sina nuvarande invånare, hvilkas tungomål, sådant det ännu af folket derstädes talas, i förening mod Gottlandslagens (Guta-lag) språk, genom vokalsystemet och diphtongbyggnaden röjer en mera Gotisk, än Skandinavisk karakter. Och denna öfverensstämmelse är icke utplånad, oaktadt en sednare inflyttning af Svearnes stam har utöfvat inflytande på nämde tungomål[2]. De Tyskt-Gotiska runinskrifterna i Bleking och i andra Svenska landskaper intyga tillvaron af en Gotisk odling, som på grund af nämde alphabets konstlade beskaffenhet förutsätter en längre tids kolonisation, så framt denna utveckling skulle blifva möjlig. I sammanhang härmed våga vi knappt att fästa uppmärksamhet på de spår efter ett Tyskt ursprung, som man trott sig varseblifva uti det Småländska folkspråket, emedan afvikelsen från Svenskan tyckes inskränka sig till aspiration och ett bredare diphtongiskt uttal af svenska ord. — Dock detta hemställes till språkforskares pröfning.

---

[1]) Stritter, Mem. popul. T. 1. pag. 39—41. — [2]) Säve, Bemærkninger om Öen Gotland, uti Historisk Tidsskrift, 4 Bd. pag. 211—14.

En grundlig och skarpsinning archæolog påstår att Bronsålderns minnesmärken, som vanligen tilläggas Kelterna, i stället förskrifva sig från en äldre, Gotisk stam, som likväl tillhörde Norrœna folket. Då Bronsperioden uti Danmark och Skåne sträcker sig till 8de och 9de århundradet, och då ett Keltisk folk ingenstädes förekommer uti Saxos, eller kronisternas fornminnen, så förefaller det mycket sannolikt, att nämde fornlemningar hafva tillhört en äldre folkstam, beslägtad med den sedan herrskande, med hvilken den förra kan hafva sammansmält [1]. Danmarks och Skånes monumenter från bronsperioden vittna om en högre ålder, än Öster- och Vester-Götlands fornlemningar, (här afses naturligtvis icke det sednare landskapets gånggrifter), och häntyda i och med det samma på en tidigare bosättning. Danmark kallades i äldre tider Gotland, Danska öarne Withesleth, och benämningen Reidgotaland var gemensam för Jutland och Preussiska bernstenslandet. Viter, Juter, Gioter och Göter är samma namn. Fasthålla vi den åsigten, att bronsålderns monumenter äro Gotiska, så kunna vi följa dessas spridning utom Skåne till Halland, Bohuslän, Dalsland, Vestergötland, Upland, Gottland, Öland, och norra Tyskland. Taciti Gotones hade runda sköldar och korta svärd. Denna beskrifning öfverensstämmer fullkomligt med den form, som tillhör bronsperiodens vapen och sköldar [2]. De konstmässigt utarbetade redskaper och smycken, som träffas bland nämde fynd, och ziraternas smakfullhet gifva tillkänna en icke ringa culturutveckling; heldst man kommit till den erfarenhet, att dessa fynd äro förfärdigade här i landet. De sydliga Goterne utmärkte

---

[1]) Worsaae, Blekingske Mindesmærker fra Hedenold, pag. 66—71. — [2]) Worsaae, Danmarks Oldtid oplyst ved Oldsager og Gravhöie, pag. 110. Blekingske Mindesmærker, pag. 34—39, 69.

sig också för tillgänglighet för civilisation. Då hela skålar af massivt guld blifvit funna bland dessa fornlemningar, öfvertygas man derigenom, att ett folk, som var i besittning af ädla metaller, stod i förbindelse med rikare culturstater [1]. Antaga vi denna åsigt om bronsperiodens Gotiska karakter, så återstår ännu ett intyg för en liflig beröring mellan Skandinavien och södra Europa, hvilken utantvifvel underlättades, eller föranleddes af gemenskapen med Goterna i Weichselländerna. Vi erinra om Nordiska fynd af Romerska kejsaremynt från de första sæklerna (mellan år 50 och 200 efter Christi födelse). Dessa mynt hafva blifvit uppgräfde i Danmark, (de flesta på Bornholm), och i Sverige, isynnerhet på Gottland och Öland, och derjemte i länderna söder och öster om Östersjön, der Tyska Goter hade sina hemvist. Ytterst få Romerska mynt träffas från 3dje och 4de århundradet [2]. Tillgången på dessa mynt, och deras sednare försvinnande har man velat förklara sålunda, att de Tyske Goterne vandrade åt sydost, och genom sin tryckning på der bosatta folkstammar framkallade en omhvälfning af förut bestående förhållanden, hvilket hade till följd det Marcomanniska kriget. Goterna tros redan omkring år 100 efter Christi födelse hafva börjat utvandringen från Östersjöländerna, sedan de blifvit förstärkte med stamförvandter från Skandinavien. Utvandringen från sistnämde halfö lärer, på grund af den med Jornandes' utvandringssaga förknippade kungalängdens slägtleder, hafva blifvet företagen vid den kristna tidräkningens början. Utflyttningen från Norden skedde tvifvelsutan småningom; och då en del af folket stannade här hemma, kunde förbindelsen mellan Norden och de sydliga stammarne hafva fortfarit, ända tills dessa

---

[1]) Worsaae, Danmarks Oldtid, pag. 21, 28, 33. Blekingske Mindesmærker, pag. 59. — [2]) Worsaae, Danmarks Oldtid. pag. 52.

aflägsnat sig så långt, att ingen ytterligare beröring blef möjlig. Till en början stannade Gepider, som kallade Skandinavien sitt fädernesland, vid nedre Weichseln, och äfven Rugier förblefvo länge i sina gamla hemvist vid Östersjön. Af dessa tåg söderut, och äfven af kriget med Romarne förklaras lätt, at Romerska mynt efter 3dje århundradet försvinna från Norden [1].

Ytterligare bevis för en äldre beröring mellan det Svenska Götarikes befolkning och de sydliga Göterna, hämtas från Longobardernas utvandringssaga, som röjer bekantskap med Skandinavien, om också kritiken hänfört sagan till Vendsyssel; från Herulernas tåg och beskickning till Thule, och från den Skandinaviska höfdingen Rodulfs resa till Östgöta-konungen, den store Theodorik. Vi tillägga, de temligen omständliga underrättelser om Skanzias folkstammar, fastän namnen äro förvridne, som Jornandes hämtat synbarligen från sägner bland Östgöterna [2].

Då de Svenskt-Götiska landskapernas invånare, såväl som Danskarne, på grund af språk och fornminnen tillhöra Norrœnastammen, och då Vestgötalagen förskrifver sig från hedniska tidens rättssedvanor, så har den åsigt gjort sig gällande, att Svearne tidigt hafva trängt in bland södra Skandinaviens Götiska befolkning, uppblandat denna med kolonister af sin stam, och till Götalanden öfverflyttat sitt språk och sin odling. Vi tveka att med ansedda författare förklara Göternas utvandring från en fiendtlig beröring med Svearne. Förstärktes de Tyska Göterne så betydligt genom utvandringarna från

---

[1]) Worsaae, Blekingske Mindesmærker, pag. 75. Thunmann, Untersuchungen über die alte Geschichte einiger nordischen Völker, pag. 25, 26. — [2]) Paulus Varnefridi de rebus gestis Longob. cap. 2, 3, 7. Jornandes cap. 3, 4. Procopius de bello Gothico, lib. II. cap. 15. Müller, Om Kilderne til Saxos ni förste Böger, pag. 135—37.

Skandinavien, att deras öfvermakt under kriget med Romarne deraf förklaras, så borde de Skandinaviska Gautarne väl hafva kunnat bjuda Svearne spetsen. Då utflyttningarna från Norden likväl icke tyckas hafva fortgått i någon störra skala, måste de sydliga Göters större härmassor under Romare-krigen förklaras snarare sålunda, att Göterna förstärkte sig med andra Germaniska stammar, som de träffade på vägen. Utflyttningen från Skandinavien kan rimligast förklaras af öfverbefolkning i förhållande till näringskällorna, af tidens och folkets äfventyrliga och krigiska lynne. Månne icke Svearnes öfvervälde öfver Göterna bör härledas derifrån, att nationalhelgedomen fanns uti de förras land? En motsägelse möter mellan den beskrifning, som Tacitus i 1sta århundradet lemnar öfver Svearnes stora makt och krigiska betydenhet, så framt han icke till dem äfven har räknat „Gautar", som icke nämnas, och de uppgifter, som vi från Ynglingasaga erhålla om den äldsta kolonisationens långsamma fortskridande och inskränkta område[1]. Då Svearne framträdde i 11te sæklet såsom det mäktigaste folket uti Norden, kunna vi icke biträda den förslagsmeningen, att Götaländerna till någon betydlig del blifvit koloniserade från Norrige, heldst Olof Skötkonungs yttrande „í Noregi

---

1) Keyser, pag. 376—77, 379. Om öfverbefolkning, en orsak till utflyttningar jfr. Dudo de moribus et ac'is Norm. pag. 62. Wilh. Gemmet. Lib. 1. c. 4. Roman du Rou hos Depping, pag. 487. Taciti Germ. cap. 44. Äfven Adamus Brem. framställer Svearne såsom det mäktigaste folket uti Norden; men på hans tid utgjorde Svea- och Götalanden ett rike. — Ynglingasaga, cap. 5, 37. Jfr. Geijer, „Sverige vid slutet af hedniska tiden", afh. uti tidsskriften Svea, 13de häftet, pag. 252, 254, 257. Om grunden till Svearnes foreträdesrättigheter se Geijer, „Den gamla Svenska förbundsförfattningen", uti tidsskriften Iduna, IX, pag. 229—33. Rydberg, Svearnes och Göternas strid om konungavalet pag. 53, 54.

er lítil bygð ok þó sundrlaus" antydde ett förhållande, som troligen öfverensstämde med verkligheten i Snorre Sturlasons tid, och ännu mera med hvad som var fallet i äldre tid [1].

Frågas, huru långt in i Götarike sträckte sig de Tyska Göternes kolonisationer? Möjligen icke längre än till ön Gottland, och till de landskaper, uti hvilka Anglo-Sachsiska runskrifter upptäckas. Då kan det Tyska språkets försvinnande från vår halfö förklaras af det inflytande, som Gauternas större talrikhet och högre cultur utöfvat. Man må icke förgäta, att Östergötland saknar minnesmärken från bronceåldern [2]. Kunna icke Gautarne, äfven om vi icke tänka oss dem såsom ett Nordiskt folk, hafva invandrat från Weichselstranden? Kan icke en förbindelse hafva underhållits mellan dem och de Tyska Göterne, hvilken till och med har sträckt sig till inflyttningar, som företagits till Sverige? Härafdelningar kunna äfven hafva vandrat ut härifrån, för att sluta sig till de Germaniska Göterna, då dessa tågade söderut. Antaga vi detta, så häfvas de svårigheter, hvilka annars uppstå, när man vill förklara det Tyskt-Götiska tungomålets undanträngande från Skandinavien genom inflytelsen af den, i jemförelse med Gautarne, mindre talrika Sveastammen, som var tillräckligt sysselsatt med att uppodla vidsträckta obygder nordanskogs. Svearnes inflytande berodde deraf, att Odinsreligionen hade hos dem sitt hufvudsäte, och att en kungaätt med förment, Gudomlig härkomst herrskade öfver dem. Då dessa traditioner vördades till och med

---

¹) Snorre, saga af Ólafi h. h. cap. 71. Att nybyggare från Norrige intagit ett inskränktare område i Vestergötland och Bohuslän, torde likväl icke kunna bestridas, på grund af den ordning, i hvilken namnen „Innland" ock „Utlandin" tilläggas landskaperna norr och söder om Götaelf. Jfr. Keyser, pag. 386. —
²) Worsaae, Blekingske Mindesmærker, pag. 38.

af Herulerna, så hafva troligen äfven Gautarne böjt sig för dessa inflytelser. Då jernets begagnande till vapen och redskaper fördelaktigt inverkade på vapenyrket och på landets odling, så inses lätt, att Gautarne icke skulle dröja att begagna denna metall, så snart den för dem blef tillgänglig. Bronce- och jernålderns cultur tillhör dessutom vissa historiska perioder, men icke enskilda folkstammar. Jernålderns fornlemninger äro också i de Svenskt-Götiska landskaperna talrikare än bronsålderns; och de sednare förekomma icke ens i Östergötland. Har detta landskap på grund af belägenheten stått i närmare beröring med Gardarike, än de öfriga Götalanden, så förklarar detta förhållande den större lätthet, med hvilken man erhöll redskaper och vapen af jern, innan man lärde att sjelf förfärdiga dem. Svearne begagnade till svärd och verktyg endast denna metall, som sedan från dem har öfvergått till de Skandinaviska Götarne och hos dem undanträngt broncen. Då jernålderns smak röjer en Byzantinsk inflytelse, så är det möjligt, att Svearne redan i sina hemvist vid Svarta hafvet begagnat vapen och verktyg af jern. Hade dessa sednare erhållits öfver Östersjön, på den handelsväg från Weichseln, som sträckte sig till Italien, så inses icke, hvarföre bearbetningen af nämde metall allmännare förekommer i Svea- än i Göta-rike, som utan tvifvel underhöll en lifligare förbindelse med Weichselländerna. Då bronsåldern uti Danmark sträckte sig ända till 8de sæklet, så frågas, antyder icke detta frånvaron af alla inflytelser från Svear och Norrmän? Och likväl talades äfven i Danmark Norrœna språket, eller „Dönsk túnga".

Vi antaga i följd af dessa grunder, att inflyttningar från både Weichselländerna och öfver Ålands haf företagits till Sverige, att Tyska Goter till ett ringare antal varit bosatte på Gottland och i några af Götaländerna,

och att Gautarne, som talade Norrœna túnga, stått i förbindelse med Tyska Goter på båda sidor om Östersjön; men derjemte att ingen inflytelse från Svear eller Norrmän är tillräcklig, för att ensam förklara de Götiska dialekternas öfverensstämmelse med Norrœna-språkets skaplynne. — Då vi syselssätta oss med språkolikheten, må det icke förgätas, att „Gothini", hvilka anses för Goter och som hafva bott i Krakaunejden, talade ett icke Gotiskt tungomål. Kan man då icke tänka sig stamförvandtskap äfven mellan Tyska Goter och Norrœna Götar, fastän språken tillhörde olika underafdelningar af den Germaniska språkklassen. Afvikelserna voro i de äldsta tider mindre betydande, än sedermera; och Gotiskan var det Germaniska tungomål, som mest närmade sig Norrœna-språket[1].

§. 6,

Hvad som i det föregående blifvit yttradt, ådagalägger tillräckligt, att inflyttningar till Götarike företagits icke från vester, utan från sydost, och att, i fall Germaniska spår ännu upptäckas i Värend, så måste de härröra från redan anmärkta inflytelser. Men då vi nu fästat uppmärksamhet på det gemensamma i språk, härkomst och cultus, som sammanknöt stammarna till ett folk, och landskaperna till ett rike, fordrar den fullständiga belysningen, at vi derjemte taga i betraktande den provinciella egendomlighet, som härflyter från mindre folkafdelningars och fylkens och häraders ursprungliga sjelfständighet i en förhistorisk tid. Minnets ljus tränger icke ned till sam-

---

[1]) „Gothinos *Gallica* lingua coarguit non esse Germanos". Tacitus de moribus Germ. cap. 44. Jfr. Bergfalcks afh. uti Tidsskriften Skandia, 4 B. 2 h. pag. 354. — Om språkfrändskapen jfr. Keyser, l. c. pag. 269. — Om jernålderns smak, och denna konststils ursprung från Byzans, se Worsaae, Blekingske Mindesmærker, pag. 76.

hällets natursida. Om också en närmare frändskap bestämde bosättningens gemensamhet, så äro vi fullkomligt obekanta med de enskilda mindre stammarnes första vandringar och kolonisationer, då historien först begynner med en utvecklad samhällsordning, och sedan begreppet af stat framträder uti en offentlig makt, hvilken de mindre samhällsföreningarna hafva underkastat sig. De Svenska och Götiska stammarnas mångfald och utgrening gifva sig tillkänna uti landskapernas och häradernas samhälls-former. Denna mångfald undgick icke en sydlänsk häfdatecknare (Procopius), som räknade 13 folkstammar („ἔθνη") i Thule; och hvardera af dem hade sin egen konung. Jornandes känner äfven många folkslags namn på Scanzia; men stundom träffas bland dem fylkens och häraders namn; t. ex. „Theustes" (möjligen Thiust i Småland) och „Finnaithae", (Finveden i samma landskap). Han skiljer dessa sednare från Göterna, hvilka förekomma under benämningarna Gautigoth, Vagoth och Ostrogothæ. Det första namnet var troligen ett collektift uttryck för Götiska folkstammar. — I slutet af 9de sæklet nämnes Meore, (Möre, Smålands östra kuststräcka, eller Calmarlän). Ulfstens reseberättelse förmäler att, sedan han farit förbi Burgendaland (Bornholm), hade han på babordssidan Blecingæg (Blekinge), Meore (Möre), Eovland (Öland) och Gotland; allt svenska besittningar[1]. Njáls saga omnämner först Småland, men afser troligen endast härmed östra kusten, då invånarne beskrifvas såsom Vikingar. „Smálönd" var ett namn, som finner sin förklaring deruti, att en, dels bergig och stenbunden, dels kärraktig natur, endast medgaf smärre odlingar. De talrika ortbenämningar, uti hvilka „ryd" (rjóðr) ingår, häntyda på en mängd inskränkta och

---

[1]) Procopius de bello Gothico, II, cap. 15. Jornandes, cap. 3. Ulfstens reseberättelse, Rasks edit. pag. 55.

spridda intagor (nyodlingar). Landskapsnamnet är i följd heraf icke folkstammens, och de särskilta delarna af provinsen hafva egna benämningar, äldre än det collektiva namnet „Smálönd"; och dessa namn qvarstå långt in i medeltiden, och antyda delarnes oberoende af hvarandra, och en invandring från olika håll. Derigenom blir det omöjligt, att tänka sig ett landskap med fastare sammanhållning, som varit en utgångspunkt för eröfringar, och den kärna, kring hvilken närgränsande landskaper kunde hafva slutit sig. Då Adam af Bremen yttrar, att Vestergötland gränsar till Skåne, måste han tvifvelsutan hafva räknat Småland till Vestergötland [1]. Straxt nedanföre lemnar han följande uppgift, „Inter Nordmanniam et Sneoniam Wermelani et *Finvedi* degunt, et alii, qui nunc omnes sunt Christiani, respiciuntque ad Scarensem ecclesiam". Vi hafva betänklighet vid att med Geijer antaga, det „Finveden" här skall afses; emedan beskrifningen på ett Svenskt och Norrskt gränsland icke öfverensstämmer med vestra Smålands läge, och äfven derföre att „Finvedi" sägas hafva hört till Skara stift; och hela Småland, med undantag möjligen af Värend, hörde i äldsta tider till Linköpings stift. På samma grund kunna vi icke tänka oss Småland uti Vestergötlands onämda tillegor, då Snorre yttrar: „Svíaveldi liggr í mörgom lutom: einn lutr er Vestra-Gautland oc Vermaland oc Markir, oc þat er þar liggr til". Här afses den ecclesiastika indelningen, och Mohärad inbegripes endast i judicielt hänseende under Vestergötlands lagsaga. Kinds och Ydre härader, Tiust och norra delen af det nuvarande Jönköping län voro bihang till Östergötlands lagsaga, och Linköpings stift omfattade i äldsta tider hela Småland. Sedermera upprättades Wexiö stift, som utgjordes af 5 härader [2],

---

[1]) Njáls saga, cap. 30, Adamus Brem. cap. 231. — [2]) Adamus

(Värend). Det är anmärkningsvärdt, att hvarken Adamus Bremensis, eller Snorre nämner Småland, då de uppräkna Sveriges öfriga landskaper. Denna tystnad är ett intyg för provinsens osjelfständighet, såsom politisk och kyrklig samhällsförening, och derjemte för dess obetydlighet i historiskt hänseende. Uti det bihang till Vestgöta lagen, som talar om Danaholms möte, förekommer „Nænnir af Smalandum" och han anses hafva varit ombud för Finved, Värend och Möre. Namnet „Småland" har likväl endast i XIII århundradet, då denna berättelse affattades, men icke uti XI:te seklet, då mötet hölls, haft en så vidsträckt betydelse. Upplandslagen innefattar under benämningen „allir Smalændingiar" invånarne uti hela det nuvaranda Småland. Beteckningarna för enskilda delar af nämde landskap bibehöllos länge. Knytlingasagans „Fineyde", inbegripande „Austbu, Suderbu och Vesterbu", motsvarar benämningen „Finhide" på en runsten i Vestbo. En gränsbestämning uti Vestgötalagen omnämner „Finvid". Samma område betecknas genom Saxos „Finnia", hvars inbyggare kallas "Finnenses", och med „terra Finlandiæ" uti ett diplom från år 1310 [1].

Olof den helige lät på återfärden från Danska kriget sätta upp sina skepp „austr i Kalmarnes" och „fór fyrst upp um Smálönd, oc kom fram í Vestra-Gautlandi". Sigurd Jorsalafarare drog „till Smálanda", för att kristna fol-

---

Brem. cap. 231. Saga af Olafi h. h. cap. 76. Geijers afh. uti Svea, 13 b. pag. 243. Schlyter om Sveriges äldsta indelning uti landskap, pag. 17, 18. — Att Värend icke utgjort Sveriges äldsta stift, och att det af Romerska kyrkan ännu icke var erkändt för en diöces på Sigfrids tid, inhämtas af Reuterdahl, Svenska kyrkans historia, I B. pag. 399.

[1]) Schlyter, Sveriges äldsta indelning i landskap, pag. 18, 19, 21.

ket, och kom „austr til kaupbæjar, þess er heitir Kalmarnir", Detta tåg kallas „Kalmarna leiðángr"[1].

Stadens namn härledes af „Kalm", stenhög, skär. Belägenheten var gynnsam för uppkomsten af en köpstad, och kustlandet hade flera tillfällen att träda i beröring med den civiliserade verlden, än de inre delarna af ett undangömdt landskap, som genom berg och moras var afskuret från närgränsande bygder. Möre var sydligaste delen af nuvarande Kalmare län. „Calmarna fogati" (advocacia Calmarnensis) omfattade samma län, med undantag af Tiust; och äfven hörde dertill Öland. Detta område lärer hafva utgjort en egen lagsaga. Om befolkningen härstädes också är beslägtad med Värends invånare, så har likväl kolonisationen företagits på skilda vägar, och deraf förklaras afsöndringen med hänseende till samhälls-organisationerna. Calmare läns allmoge vill ännu såsom Calmareboar anses för något annat, än Smålänningar. Bergfalck erinrar också, att Möres invånare ännu i dag skilja sig sjelfva från Smålänningarne[2].

„Verendia prima terrarum in partibus Gothiæ ad meridiem" beskrifves uti „historia S^ti Sigfridi" såsom ett bördigt land, försedt med fisk och villebråd, och omgifvet af stora och tjocka skogar[3]. Saxo lemnar en afskräckande skildring af Värends otillgängliga bergspass, och af den stränga kölden, som tvang Sven Grathes krigare att öfvergifva sitt läger och sina vakter, och söka skydd i husen. Härtåget företogs genom „Finnia" och „Werendia", Knytlingasagans „Fineydi" och „Verandi". „Þessi hèruð liggja næst Danakonúngs ríki"[4]. Beskrifningen öfver Bråvallaslaget

---

— [1]) Saga af Ólafi h. h. cap. 158, 159. Saga af Sigurði Jórsalafara, cap. 27. — [2]) Geijer, „Sverige vid slutet af hedniska tiden"; afh. uti Svea, 13 b. pag. 242. — Schlyter, Sveriges äldsta indelning i landskap, pag. 23. — Skandia, 4 B. 2 h. pag. 395. — [3]) Historia S. Sigfridi uti Script. rer. Suec. T. II, pag. 350. — [4]) Saxo Gramm. pag. 699, 700. Knytlinga saga, cap. 110.

låter Rings ena flygel sträcka sig till Werandia. Vi fästa oss icke här vid detta missförstånd, som möjligen uppkommit derutaf, att Saxo icke kände Värends utsträckning. Erke-Biskop Eskil hade råkat i ett spändt förhållande till konung Valdemar. „Igitur evitandi periculi gratia *longinquas* Werendiæ partes accessit[1]. Knytlinga-Sagans författare var mera, än Saxo, hemmastadd uti den Svenska geographien.

Folket i Värend hette „Virdar", och från dem hade nybyggen utgått till Finveden och Njudung, hvilka sedan en längre tid icke stått uti någon närmare förbindelse med Värend. Detta sednare kan slutas deraf, att invånarne i förstnämde områden erhållit kristendoms-lärare från Östergötland, och deraf att de hörde under Linköpings stift. I äldsta tiderna inbegrepos de icke heller under Värends lagsaga, men lades sedan dit. Från 12te århundradet finnes ett kungabref, ställdt till „legifer et omnes habitantes finethiam, werendhiam, niudhungiam". År 1266 omnämnes „legifer decem provinciarum". Njudung bestod af två, Finved af tre, och Wärend af fem härader. Då St. Sigfrids legend omtalar „duodecim tribus, per quorum magnates, seu nobiles respublica sive leges antiquæ tunc regebantur", så är denna ogrundade uppgift antingen beroende af en förvexling med de tio härader, af hvilka lagsagan uti författarens tid utgjordes, eller „en dikt, grundad på tolftalets urgamla auctoritet". Uttrycket „legifer wærendiæ", begagnadt äfven i en sednare tid, då Niudung och Finved voro sammanslagne med Värend, grundar sig på hvad som var det ursprungliga förhållandet. Det samma gäller om „commune placitum wærendiæ", då denna benämning förekommer uti handlingar från 13de århundradet [2].

---

[1]) Saxo Gramm. pag. 386, 770. — [2]) Schlyter, Sveriges äldsta indelning i landskap, pag. 19, 20, 22.

Huru sent Smålänningarne inträdde uti åtnjutandet af samma politiska rättigheter, som de öfriga landskapernas invånare, inhämtas deraf, att efter Vestgötalagens föreskrifter om förfarandet vid Eriksgatan, äro Östgötarne de som följa den nyvalde konungen genom den med Östergötland förenade delen af Småland ända till Jönköping, der han mottogs af Vestgötarne; men enligt Uplandslagen skulle Smålänningarne, eller som det i Köpenhamnska handskrifter af S. M. L. heter: „Virda", (d. ä. Tiohärads, egentl. Värendsboarnes) „laghmaþer" ok Smalænningar með hanum", möta midt på skogen Holavid. Denna förändring hade således skett i slutet af 13de århundradet, och ännu icke hunnit inflyta i Vestgötalagens yngre codex. Smålänningarne följde sedan till Jönköping, der ederna gåfvos Äfven den aflägsnaste delen af Tiohärad var skyldig „att med „grud" och gisslan möta och följa Konungen under hans Eriksgata"[1].

Öfverblicka vi hvad här ofvan blifvit anfördt, så finna vi, att Värend, Finved, Njudung och Möre, eller Kalmarna fogati, äro de äldsta samhällsföreningarna, att intet närmare samband till en början fanns dem emellan, att flera af dessa områden utgjorde bihang till Vester- och Östergötland, och att Småland först i 13de århundradet framträder som ett slutet eget landskap, vid sidan af de öfriga Götiska och Svenska. Virdafolket synes hafva varit en utgrening af den Götiska stammen (Gautarnes), emedan flera af de Småländska häraderna lades under Vester- och Östergötlands lagsagor. Att någon skiljaktighet derjemte fanns, är icke osannolikt, så att vi här måste tänka oss en med de Götiska landskapsinvånarne samordnad stam, som mera närmade sig til dem, än till Dan-

---

[1]) „Om Eriksgata" uti juridiska afhandlingar af Schlyter, pag. 13—16, 18.

skarne. Skulle en granskning af språket uti den Småländska, eller rättare Tiohärads kyrkobalk, och af folkdialekten lemna några upplysningar i detta hänseende?

Äfven Bleking har fått sina inbyggare genom en kolonisation af Småländska folkstammen[1]. Likväl berättigar

---

[1]) Schlyter, Sveriges äldsta indelning i landskap, pag. 23, 24. Worsaae hyser den åsigt, att likheten mellan Blekingsboar och Smålänningar bör härledas från en Småländsk kolonisation uti Bleking, men at denna ikke tillhör en förhistorisk tid. W. erinrar, att, sedan nästan alla de ursprungliga Blekingsboarne under Erik XIVs förhärjande krig blifvit utrotade, så inkallades dit nybyggare från Småland. (Blekingske Mindesmærker, pag. 43). Till stöd för denna åsigt åberopas Geijers berättelse om den förödelse, som öfvergick Bleking. Handlingar uti Svenska Riksregistraturen åberopas. Jfr. Svenska folkets historia, 2 B. pag. 191-93. Erik XIV var böjd för att flytta till Sverige Blekingsboarne, eller också ville han låta „ihjälslå allt för fot i hela Bleking". Invånarne uti norra och södra Möre uppmanades att sätta sig ned i Bleking, och utvälja hvilka hemman de åstundade. Intetdera gick i verkställighet, emedan Svenskarne måste inom kort utrymma Bleking. Detta inträffade år 1564. Sedermera (år 1567) befalte Danska konung Fredrik II, att Jörgen Bilde skulle *med Blekinges Bönder* tåga in i Sverige, „för att göra fienden all möjlig skada". Den gamla Blekingska befolkningen var sålunda, om också decimerad, likväl icke utrotad. Efter fredsslutet förunnades Blekings allmoge af Danska regeringen flerfaldiga förmåner, till ersättning för krigets lidanden. Jfr. Gynther, Blekings historia och beskrifning, pag. 68-80. — Hvad den åberopade stamförvantskapen mellan Blekingsboar och Smålänningar beträffar, så må antagandet deraf bero på en noggrann pröfning af dessa landskapsinbyggares dialekter och seder. Kustboarne uti Kalmare län och i Bleking hafva möjligen bibehållit flera drag af den gamla Vikinga-andan. Uti bergsbygden, der ännu för några menniskoåldrar sedan gillena nedblodades af tvekamp, då männerna „spände bälte", och frågade hvarandra, „huru långt de tålte kallt jern", påminna de vilda sederna om de barbariska „Pleichani". Och de såkallade „Knifsherrarne" lära ännu vara vanryktade för våldsamheter". Worsaae, l. c. pag. 43, 44. Blekingsbon utmärker sig likväl fördelaktigt i flera

detta icke Wieselgren till att inbegripa Bleking under Virdaland, och att låta det förra landskapet tjena till utgångspunkt för ett såkalladt Danskt „Östrike”. Mera derom i det följande. Här anmärka vi allenast, att intrycken af en gemensam härkomst tidigt utplånades, och att Värendsboarne länge förblefvo främmande för historien. Det var nitet för kristendomens utbredande, som först gjorde oss bekanta med dessa aflägsna bygder. Några bearbetningar af Sigfrids-legenden beskrifva Sigfrids verksamhet för kristendomens predikande i Värend, der han döpte hedningarne vid Östrabo källa, och byggde vid Wexiö en kyrka af träd. Legenden är hållen i den ton, som utmärker denna art af skriftställeri, men meddelar derjemte några icke alldeles ovigtiga uppgifter. Vi träffa här hedningar med ett ordnadt, borgerligt samhälle, men derjemte främmande för den öfriga verlden. De förundrade sig öfver Sigfrids biskopsskrud; en sådan hade de tilförne aldrig sett[1]. Detta torde icke förgätas af dem, som förlägga Birka till Calmar, då det är bekant, att flera biskopar besökte förstnämde stad, och der utöfvade presterlig verksamhet. Värendsboarne förundrade sig äfven

---

hänseenden. Det är en liflig och intelligent folkstam med mod, styrka och sjelfständighetskänsla. Blekingbons öppna karakter contrasterar med den föreställning man vanligen gör sig om den egentlige Smålänningens list och slughet. Kalmarboarne likna mera Blekingsboarne. Om de sednares skaplynne se Sjöborg, Blekings beskrifning, sid. 132-38. Några uttryck från denna provinsdialekt meddelas l. c. sid. 145-46. Lån från både Skånska och Småländska folkspråket upptäckas; och på gränsorterna talar Blekingsbon som grannarne på andra sidan gränsen. — Der finnes onekligen mycken olikhet mellan dessa landskapers invånare, utan att vi derföro kunna jäfva åsigten om Blekingsboars och Smålänningars gemensamma, forntida ursprung.

[1]) Hist. S. Sigfridi uti Script. rer. Suec. T. II. pag. 350, 352, 356.

öfver de kristna lärarnes dyrbara husgeråd, bland hvilka nämnas bägare, fat och skedar, dels af guld, dels förgylda [1]. Ett folk, som under vikingatåg riktat sig med vestra Europas skatter, kunde icke så lätt falla i förundran öfver dyrbarheter, sådana som de ofta sett på sina färder utomlands. Äfven fästa vi uppmärksamhet dervid, att Sigfrids medhjelpare, som voro Anglo-Sachsiska klerker, icke fullkomligt förstodo Värendsboarnes språk, (linguam non perfecte noverant); utan vände sig till de förnämsta och förståndigaste invånare derstädes, för att med deras biträde göra sig begripliga för menigheten. Då Sigfrid förut hade predikat uti Vestergötland, och äfven sedan skall hafva fortfarit med denna sin verksamhet under resor i det öfriga Sverige, och ingenting nämnes om någon svårighet att der göra sig förstådd, så måste Värendsdialekten hafva något afvikit från det i Sverige allmänt gängse språket. Svårigheten var likväl icke större, än att missionärerna med biträde af de förnämste och förståndigaste Värendsboar kunde undervisa menigheten derstädes [2]. Slutligen erinra vi, att omvändelseverket hade begynt i Vestergötland, och fortgick derifrån till Småland, efter hvad Isländska källor och några, troligen Vestgötiska, krönikeanteckningar upplysa oss om; hvilket

---

[1]) Gautbert var Biskop, Ansgarius Erke-Biskop vid den andra resan till Birka. Biskop Unni besökte sednast Birka. Ad. Brem. cap. 18, 21, 26. 50-52. — Värendsboarnes obekantskap med utlandets dyrbarheter och med ett förfinadt lifs nödvändighets, eller-öfverflöds-artiklar omtalas af Sigfridslegenden. „Considerabant quippe ornamenta cum utensilibus, quæ pretiosa varioque decore adornata, scyphos, scutellas, cochlearia aurea et argentea, et super his omnibus admirabantur”. Script. rer. Suec. T. II. pag. 356. — [2]) Script. rer. Suec. T. II. pag. 356. Det var dessa „nobiliores genere et dignitate famosi”, som af roflystnad mördade missionärerna.

äfven förefaller sannolikt på grund af Sigfrids beröring med konung Olof Skötkonung. Då nämde konung utkräfde böter för det på Sigfrids medhjelpare föröfvade mordet, och till Wexiö biskopskyrka anslog de kungliga godsen Hof och Tjurby, så inhämtas deraf, att Värend räknades till Svenska kronans besittningar, ehuru vi först i en långt sednare tid se Småland framträda bredvid öfriga, politiskt berättigade, Svenska landskaper[1].

Om än Sigfrid grundade en kyrklig organisation, så fortfor likväl hedendomen i denna landsort; något som intygas af folksägnernas rikdom på mythiska minnen. Äfven åberopa vi det tåg, som Sigurd Jorsalafarare anträdde till Småland, „at kristna þat fólk, þvíat þeir er þar bygðu, hèldu eigi kristni, þó at sumir hefði við skírn tekit". Att det stod illa till med kristendomen i Sveavälde, det tillskrefs de hedniska konungarne, Blot-Sven och Erik Årsäll. Då Norrmännen hade forstört „Tumaþorp" i Skåne, „hèldu (þeir) síðan austr till kaupbjæar, þess er heitir Kalmarnir, ok herjuðu þar, ok svá á Smálöndum, ok lögðu vistagjöld á Smálönd xv hundrut nauta, ok tóku Smálendíngar við kristni[2].

Äfven här få vi veta, att Småland räknades till Sveavälde och att området vid Kalmar (Calmarna fogati), stod i en slags motsättning till „Smálönd". Vi erinra om hvad som härofvan är yttradt.

Då Sven Grathe år 1153 gjorde infall i Värend, funnos i denna landsort 5 härader, och ett biskopsstift med 56 kyrkor. En oafbruten biskopslängd i Wexiö stift börjar först med Stenar (1160—93). Stiftet var in-

---

[1]) Script. rer. Suec. T. II. 362. Vi hänvisa till Reuterdahls kritiska granskning af källorna för Sigfrids historia, och af deras innehåll. Svenska kyrkans historia, I B. pag. 314—36. — [2]) Snorre, saga af Sigurði Jórsalafara, cap. 27; Fornm.S. 7 p. 151—152.

skränkt till Värend; och möjligen hörde äfven dit Finnveden. Gränsstridigheter med Linköpings stift förekomma [1]. — Här afbryta vi en öfversigt, som inskränker sig till den dunkla fornåldern.

Vi upptaga här några få historiska uppgifter om Småland. Den landsflyktige Harald Gille hade ett möte med Erik Eimun „suðr á Smálandi", och erhöll då styrelsen öfver Halland. Märkligare är berättelsen om Sven Grathes tåg till Finnveden och Värend; då invånarne i förstnämde område underkastade sig den danska konungen, och försedde honom med lifsmedel. Uti Värend härjade han och brände, liksom han till en början gjort i Finnved; men Värendsboarne uppförde en förhuggning vid ett bergpass, och stängde derigenom vägen för den fiendtliga hären. Vid försöket att genombryta förhuggningen stupade Danska höfdingen Nils Dotta. Under den derpå följande natten flydde infödingarne, men underkastade sig sedan, då Danskarne trängt igenom bråtten. Då likväl rytteriet förlorat en del hästar, och många af krigsfolket smögo sig bort, för att söka sina hemorter, anträdde Svend Grathe sitt återtåg till Skåne. En annan afdelning af hären föll offer för Finnvedsboarnes försåt, hvilka först anställde gästabud för krigarne, och sedan stucko i brand en lada, i hvilken Danskarne hade lagt sig att sofva. Dessa sednare vaknade likväl, och bröto upp de reglade dörrarna; men de öfvermannades, och Danska höfdingens kertesvänner nedsänktes uti den isbetäckta Nissaån [2].

§ 7.

Detta tilldrog sig i Finnved, men icke i Värend, hvars folksaga har mycket att berätta om det nederlag,

---

[1]) Knytlinga saga, cap. 110. Reuterdahl, Sv. kyrkans historia, 2 B. pag. 171—73. Wieselgren, Ny-Smålands beskrifning, 1 B. pag. 529—30. — [2]) Saxo Gramm. pag. 699—702.

som Blenda tillfogat en dansk här; och till belöning derföre skulle qvinnorna i Värend hafva bekommit lika arfsrätt med männerna; hvilken rättighet genom flera sednare konungabref blifvit stadfästad. Detta förhållande egde icke rum i öfriga delar af Tio härader. Vissa militäriska utmärkelser tillades, såsom bekant är, äfven Värendsqvinnorna. Troligen ligger ett factum till grund för traditionen, som äfven stödjer sig på vissa ortnamn, såsom *Dansjö*, Dansjöby, Gräbbebacken, Kråkebacken, Kungsröret, Konungsbackarna och Bländinganäs, hvilka alla sluta sig till sägnerna om ett Danskarnes nederlag [1]. Å andra siden är Wieselgrens anmärkning (s. 285) grundad, att dessa orter äro på för långt afstånd från hvarandra, för att kunna alla hänföras till en enda tilldragelse. Äfven erkännes riktigheten af samma författares erinran (s. 288), att folksägnen visar tillbaka till en äldre tid, än Sven Grathes, såvida det verkligen var till Gudinnan Friggs ära, som Blenda lät uppkasta „Moderhögen" (s. 285). En annan sägen, att Blenda med det fiendtliga bytet bygde Bländinge kyrka, bär kristlig pregel, om också anfallet på Danska krigarne tillhör en så aflägsen tid, att de hedniska folksägnerne bättre passa in på den [2].

Flera af de fornminnen, som icke låta hänföra sig till det Danskarnes nederlag, som står i sammanhang med sägnen om Blenda, hafva gifvit anledning till att Dahlberg förlagt Bråvallaslaget i Värend (s. 285). Samma uppgift finnes i Sv. Rimkrönikan. Och detta förklarar, huru Saxo har kunnat låta Sigurd Rings ena flygel sträcka sig till Värend (Werundia) [3]. Traditionen har gestaltat sig olika, utan att man derföre är berättigad att bygga något på en

---

[1]) Schlyter, Sveriges äldsta indelning i landskap, pag. 21. Strinnholm, Svenska folkets historia, 3 B. pag. 87—89. — [2]) Strinnholm, l. c. pag. 289. Script. rer. Suec. T. I. pag. 243, 254; Saxo, pag. 386.

lös uppgift, som är i strid med tillförlitliga historiska källors berättelse, att slaget har stått „á Brávelli í Eystra Gautlandi". Geijer förklarar förvexlingen med Värend af en namnlikhet med Vara, en å i Östergötland. Äfven Wieselgren antager, att Bråvallaslaget har stått i Östergötland (s. 288) [1].

Då vi befinna oss på folksägnens gebit, torde det icke vara olämpligt at erinra, huru traditionen stundom i sitt grannskap lokaliserar forntida äfventyr med mythens eller kämpavisans karakter, hvilka på grund af detta skaplynne icke hafva hemma någonstädes, utom i phantasiens land, eller, om ett historiskt ursprung kan upptäckas, tillhöra aflägsna länder och främmande folkstammar. Det interessanta är sägnernas vandring, och den öfverensstämmelse, eller afvikelse, som dem emellan är synbar. Ehuru Wieselgren erkänner „folkdiktens art, att lokalisera den minnessång, som skal kunna i minnet bibehållas" (s. 187), vill han likväl på grund af ortnamn, såsom „Hunnehällar" och „Hunneberg" infläta Nibelungarnes minnen och sjelfva den historiska Attila uti sydskandinaviska forntidshäfder (s. 188, 89, 212). Det är Volsungarnes sagokrets, som trängt ned till folket, som gjort Atles (Attilas?) och Hunnernas namn kända, och fästat dem vid bestämda orter. Med Hunnernas namn betecknades i Tyskland först Avarer, och sedan Wender. Uttrycket Hynnisburg, under hvilken benämning Julin förekommer hos Sueno Agonis, vittnar för, att man äfven i Danmark i sägnernas Hunner trodde sig urskilja Wenderna. Då de s. k. „Hünengräber" motsvara stenålderns Gånggrifter, så blir

---

[1]) Geijer, Svearikes häfder, pag. 540. Worsaae, Blekingske Mindesmærker, pag. 37. Två broncesvärd äro uppgräfde på slätten mellan Skatelöf och Ströby, der man ser många grafhögar, och dit sägnet förlagt Bråvallaslaget.

uttrycket Hunner äfven liktydigt med Jötnar, ett försvunnet fabelfolk, en fiendtlig stam. Denna dubbla betydelse torde namnet Hunner ega i Sveriges lokalminnen och fornsägner; eller rättare namnets ursprung torde böra förklaras, såsom en genklang af ofvannämda traditioner [1].

Låt vara, att „Verlands smedja" förlägges nära Alletorp i Kinnevalds härad, och att traditioner om Völund smed äro spridda bland Värends allmoge. Äfven uti Skåne, Bohuslän och Bleking äro sägnerna om Veland och Vidrik mycket allmänna. Smedjan lokaliseras också i Willands härad i Skåne; och häradet har i sitt sigill en hammare och tång. Niflungaskatten förlägges till Garphytteklint i Nerike. Interessant vore, att få se dessa Skandinaviska intryck af Völsungarnes saga fullständigt återgifne och samlade, och att veta, om folket i Sverige känner mera om Völund och Vidrik, än Afzelii sagohäfder meddelat [2].

Hervararsaga berör lika litet Bolmsö i Finnveden, eller rättare står ännu mindre i samband med denna lokal, än Völundssagan med Värend. Hervararsagans „Bolm", som äfven skrifves „Holm", är ett obekant ställe. Händelsernas skådeplats tillhör, med undantag af Samsö, okända, eller aflägsna orter, och flyttas till och med till ett fabelland. Sagans historiska utbyte blir allsintet, utan att man derföre underkänner quädenas forn-nordiska och poetiska anda. Några sagans beståndsdelar äro betyd-

---

[1]) Harjes hög, Härjawad, Halleberg och Hunneberg i Vestergötland, och Hunahalsfäste, heden Hunalygn och Hunakälla i Halland äro ortnamn, som stå i beröring med sägner om Hunafolket och Hunahären. Jfr. Svenska folkets sagohäfder af Afzelius, I B. pag. 107. Om namnet Hunner se Thunmann, l. c. pag. 131. Geijer, Svenska folkets historia, I B. pag. 111. — [2]) Afzelius, I B. pag. 60—68. Geijer, Svea rikes häfder, pag. 117—19.

ligt yngre och tillkonstlade. De bidrag, som lemnas till en Svensk kungalängd, öfverensstämma med flera lángfeðgatal [1].

Sedan vi bestridt behörigheten deraf, att grunda en landskapshistoria på kämpasagans bland folket lefvande fornminnen, eller att på grund af likljudande ortnamn öfverflytta en poetisk dikt, hvars historiska innehåll numera icke kan utredas, till en bestämd lokal, så anmärkes, att äfven den Eddiska sången om Helge och Hodbrodd är på detta sätt travesterad, och att bidrag till en Småländsk kungalängd hämtats från den fabelaktiga Egils och Asmunds saga och från „rimur" om Carl och Grym, hufvudsakligen med stöd af namnlikheter uti Johannis Magni krönika, hvilken vid flera tillfällen af Wieselgren begagnas såsom en historisk källa, oaktadt denne författare, som på fri hand diktade fakta och konungalängder, längesedan blifvit af kritiken utmönstrad [2]. Wieselgren har sjelf omtalat „en riktning (hos författare), som innom våra gränser ville samla hela verldens fornhistoria" (s. 203). Vi återfinna här samma benägenhet; men afbryta granskningen af dessa opålitliga lángfeðgatal, för att i stället pröfva de grunder, på hvilka Wieselgren till Virdaland hänför staden Birka och ett danskt Östrike.

§ 8.

Rimbertus och Adamus Bremensis tala om Birka. Gerna medgifves, att den förstnämde författarens uppgifter röja „en stor ofullständighet och obestämdhet", och den sednares „äfventyrlighet och brist på öfverensstämmelse". Den historiska kritiken har likväl tagit för afgjordt, att Birka bör sökas i Svealand, och i Upland. Man har der-

---

[1]) Müllers Saga-Bibl. 2 B. pag. 563—65. — [2]) Johannes Magnus är bedömd af Geijer, Svea rikes häfder, pag. 130—31. Jfr. Bergfalcks afhandling uti Skandia, 4 B. pag. 333.

emot varit af olika tankar, huruvida Birka var samma stad som Sigtuna, eller om det låg i dess grannskap. Man är icke berättigad, på grund af namnlikhet och några obetydliga fornlemningar, att förlägga Birka till Björkön i Mälaren. Rådfråga vi först Rimbertus, så voro både Ansgarius och Gautbert skickade „ad partes Sveonum", då de i Birka predikade kristendomen. Bern, som regerade i Birka, då Ansgarius första gången anlände dit, anses vara den samma som Björn at Haugi, omnämd uti ett Isländskt lángfeðgatal öfver Upsalakonungarne, och äfven i Hervararsagans svenska kungalängd, med det tillägg, att Brage skald uppehöll sig hos konung Björn, och att riket i hans tid kom i brödraskifte. Uti lángfeðgatal hos Langebeck nämnas såsom samregenter Emund och Björn at Haugi. Uti Hervararsagans genealogi äro „Eiríkr Upsali" och Björn bröder, och Konungar på samma tid. Önundr är Eriks son, och en mäktig Upsalakonung, samtida med den Norrske Harald Hårfager. Ett misstag uti ättartalet är här oförnekligt, då den som är son, göres till fader, och tvertom. En annan codex af nämde saga uppräknar först „Eiríkr Upsali" och „Björn at Haugi", och låter sedan Erik, konung Anunds son, bestiga thronen [1]. På honom, såsom en mäktig Upsalakonung, och Harald Hårfagers samtida, passar fullkomligt, hvad som i en annan handskrift yttrades om Önund. Denne sistnämde, langfedgatalets Emund, återfinna vi uti berättelsen om Ansgarii lefverne. Der omtalas en Anoundus, som var fördrifven från sitt rike, och som under sin landsflykt förmådde Danska Vikingar till att bistå honom, då han före-

---

[1]) Hervarar saga (Fornaldar sögur I p. 510; Antiquités Russes et Orientales I p. 209. Script. rer. Dan. T. I pag. 10. Geijer, Svea rikes häfder, pag. 584—86. Bergfalck, l. c. pag. 386. Munch, om Skiringssal uti Langes Tidsskrift, 4 B. pag. 172—73,

speglade dem det byte, som de skulle vinna genom Birkas eröfring. Då Anoundus och Vikingarne anlände till Birka, var den dåvarande konungen frånvarande. Invånarne uti Birka, hvilken ort kallas „*portus regni*" och „*vicus*", och beskrifves såsom en mycket rik köpstad, togo sin tillflykt „ad civitatem, quæ juxta erat", och offrade der till sina Gudar [1]. Denna civitas var otvifvelaktigt Forn-Sigtuna, der de hedniska offren först upprättades, och som uti prosaiska Eddan kallas Odins „borgarstad". Denna benämning återgifves uti ortnamnet Sigtuna, då „tun" betyder stängsel, hägn. Birka härledes från „burch, burga, burug, burig, byrig", hvilka alla benämningar på forn-tyska dialekter ursprungligen betyda *civitas*, *urbs*, *oppidum*, och sednare hafva antagit bemärkelsen af innesluten, befästad ort, borg (arx, castrum). Med „Biarkeyar-rèttr" förstods uti Norrige köpstadsrätt; samma benämning som den Svenska „Biærköæ rættær", och den Danska „Birk", „Birk och Biarkærett". Birka, som aldrig omtalas af Isländarne, oaktadt en Isländsk skald följde Erik Segersäll till Fyriswall, och fyra diktare från Island uppträda i Olof Skötkonungs hof, förekommer endast uti Tyskarnes på latin författade missions-berättelser, och hos Adam af Bremen. Ett nomen appellativum har synbarligen blifvit gjordt till ett nomen proprium. Vi påminna för öfrigt om hvad som är redan anfördt, att Birka kallas „*portus regni*" och „vicus" (köpstaden), och att den närbelägna „civitas" var något befästad, och hade tempel, uti hvilka offer anstäldes. Då ett *forn*-Sigtuna omtalas, har man ansett sannolikt, att äfven ett nyare Sigtuna funnits. Vi skola i det följande beröra denna

---

[1]) Script. rer. Suec. T. II, pag. 207—209. — [2]) Strinnholm, Svenska folkets historia, 4 B. pag. 189—90. Müller, Saga-Bibl. 3 B. pag. 142. Sagan af Gunnlaugi ormstúngu, c. 9. Íslendínga sögur 2 p. 235.

åsigt, och vilja nu endast afsluta berättelsen om Anunds krigsföretag. Nämde konung, som önskade träffa förlikning med sina förra undersåtare, beviljade dem fred mot en brandskatt af 100 marker silfver. De Danska Vikingarne blefvo missnöjda dermed, och yttrade, att hvarje köpman i Birka hade mera penningar, än 100 marker silfver. Anund föreställde dem, att Gudarne, och isynnerhet de Kristnas Gud, som var den mäktigaste, beskyddade en stad, som åt dem hade upprest tempel. Anund ville gifva anvisning på en ännu rikare, Slavonisk stad. Lottkastning bestämde, att man skulle begifva sig dit. Vikingarne drogo bort, men Anund stannade qvar, och förlikte sig med Birkas invånare, och satt der sedan någon tid i ro[1].

Wieselgren, som förlägger Birka till Calmar, anmärker orimligheten deraf, att en konung skulle hafva föreslagit Vikingar att plundra hans egen hufvudstad (s. 21). Man må icke förgäta, att det var en landsflyktig konung, som, när han anträdde tåget, icke hade hopp att återvinna sitt rike. Då Birkas invånare började underhandla, afböjde Anund stadens plundring. — Att den som varit konung före Anunds ankomst icke träffades uti Birka, det torde förefalla mindre sällsamt i en tid, då vikingatågen ryckte äfven konungar med sig. Af hela berättelsens sammanhang följer, att Anund återkom till sin förra hufvudstad. Men Upsala var ju hufvudorten i Svearnes land, och konungasäte? Visserligen. Men händelser kunde inträffa, som förmådde en konung till att slå sig ned i Sigtuna, som utan tvifvel var en betydande stad, alltifrån den första kolonisationens tider, och i XI sæklet blef Biskopssäte. Oluf Skötkonung höll hof derstädes någon tid, så framt man annars får sluta dertill af de mynt, som

---

[1]) Script. rer. Suec. T. I.

han derifrån låtit utgå med sin pregel och sitt namn, och hvilkas omskrift lyder, „Olaf rex Zveno, rex Suevorum, rex Zuenonum", och „Olafer on Zitun"[1]. Är berättelsen grundad, att Sverige i början af 9de sæklet hade kommit i brödraskifte, så kunde den ena konungen hafva haft sitt säte i Upsala, och den andra i Sigtuna, eller i Birka. Håga (at Haugi) var en kungsgård, der Björn möjligen endast vissa tider uppehöll sig. Ulleråkers kungsgård var stundom en vistelseort för Prinsessan Ingegerd, på en tid, då hennes fader hade sitt säte i Upsala. Vid Ulleråker höllo äfven höfdingarne och folket ting, på hvilket det beslöts, att gifva Anund Jacob konunganamn. Att Svearike kom i brödraskifte, behöfver icke endast afse delning af landskaperna, utan äfven af regerings-åligganderna. Och då förstår man lätt, att riket kunde under den del af året, då härnadstågen företogos, vara i saknad af den ena konungen. Vi bestrida likväl icke, att Svearike kan hafva varit deladt uti Upsala- och Sigtuna-distrikterna[2].

Wieselgren anmärker (s. 29), att „Kalm" i södra Sverige betecknar en större grafhög, att man öfversatt „eamus ad tumulos" med: „låtom oss gå till Kalmarna"

---

[1]) Hildebrand (Numismata Anglo-Saxonica musei Acad. Lund. 1829), har vederlagt de grunder, med hvilka Hallenberg sökt bestrida, att Olof Skötkonung låtit slå mynt. — [2]) Uti Hervarar-saga står: „Björn efldi þann stað, er at Haugi heitir". En annan läsart är: „þann bæ" (Ant. Russes et Orientales l. c.). Om Ulleråker se Saga af Ólafi h. h. cap. 78, 96. Om regentbestyrens delning se Ynglinga saga, cap. 24. Rydberg, l. c. pag. 47. Om brödraskiftet se Langes Tidsskrift, 4 B. pag. 173. Den gamble Svenska Crönica (uti Script. rer. Suec. T. 1, pag. 242) säger, att under hedniska tiden hade Sverige 3 hufvudstäder, och att två af dem, Sigtuna och Birka, voro belägne icke långt från Upsala. Tredje hufvudstaden var Skara. Birka förlägges af krönikan till Björkö i Mälaren. Om Skara jfr. Adam. Brem. cap. 94.

(ett äldre böjningssätt för Kalmar); och då „haugr" har samma betydelse som „Kalm", så påstås, att „bæ er at Haugi heitir" skulle vara Kalmar, och derjemte „borgstaden" (civitas) i Birkas grannskap. Och Rimberti Birka tros hafva legat, der man nu träffar ruiner efter Björkenäs, 1 mil från Kalmar. — Stanna vi vid identiteten af namn och deras härledning, så medgifves, att „Kalm" på Gottland kallas en stenrödja; det betyder också skär. Betyder samma ord derjemte i andra dialekter en grafhög, så förstås dermed troligen ett grifttrör; och hvilkendera af dessa betydelser, som än göres gällande, så blir den alltid något annat än *bær at Haugi.* Om Kungsgården också låg på en kulle, så tänkte man sig dervid icke en grafhög. Uppmärksamhet förtjena visserligen ruinerna vid Björkenäs, som utgöras „af lemningar af murar, källrar och grundvalar till hus och eldstäder". I grannskapet af Björkenäs finnas hedniska stensättningar. Hamnen säges vara ypperlig, och skall hafva varit begagnad af Svenska örlogsflottan. Då man ännu icke känner ruinernas ungefärliga ålder, och kyrkogårdens rudera icke äro undersökta, så är det för tidigt att yttra sig öfver dessa minnesmärkens historiska betydelse. Hvad som också blir resultatet, så är man aldeles icke berättigad att till Björkenäs förlägga de Tyska missionärernes Birka, heldst den åberopade konungalängden, som två Isländska urkunder meddelat, tilhör Upland, och två af dessa konungar återfinnas hos Rimbertus. Derjemte är den beskrifning, som lemnas öfver kristna lärans framsteg i Birka, hvilket ytterligare vitsordas af sednare missionärers och sjelfva Biskop Unnis resa dit, icke öfverensstämmande med hvad man har sig bekant om hedendomen i „Kalmarnar" och i Smålöndom uti Sigurd Jorsalafarares tid. Sägnen om en Biskops landstigning vit Lofvers hamn, 2 mil söder om Kalmar, och att han der byggt ett cirkelrundt stenkapell, är af den obestämda

och traditionella karakter, som forbjuder dess begagnande såsom historisk källa. Dessutom syftar traditionen med sin Siffre på Sigfrid (hvilket icke heller betyder mycket), och har för öfrigt intet med Björkenäs att skaffa (s. 29. 30)[1].

Vi yttrade, att de åberopade Isländska langfedgatalen afsågo Upsala konungar. Isländarne omnämna icke Birka; lätt förklarligt deraf, att ett dylikt ortnamn icke fanns; men skalder från den aflägsna ön besökte Norrige, och reste sedan genom Vestergötland till Mälartrakterna[2]. Brage skald hade uppehållit sig hos Björn at Haugi. „Bær at Haugi" har varit det Upländska „Håga", der man uti ättehögar och ruiner ännu upptäcker hågkomster från en hednisk tid[3]. Nämde Konungs minne fortlefde på Island, dit sonen Thord Knapp utvandrade. En annan landnamsman härstammade från Thora, „dóttur Eiríks konúngs af Uppsölum"; troligen densamma, som „Eiríkr Uppsali"[4]. Då de åberopade konungalängderna, med hänseende till sina källor äro af hvarandra oberoende, och då de finna beröringspunkter med Isländska stamtaflor, hvilka voro föremål för sorgfällig omvårdnad, så är man berättigad att tillerkänna dem historisk auctoritet. De omfatta ett tidehvarf i Sveriges fornhäfder, som är ytterst fattigt på innehåll, sedan Krákumál tystnat och innan Norrska konungasagan kastar ljus öfver Upsala thron och allsherjarting. Vi upprepa

---

[1]) Kalm lärer på Gotländska betyda stenhög, skär; deraf Kalmar, Kalmarna. Uti Håbo härad vid Mälaren, och i Ålands skärgård finnes en socken Kalmar och ett Kalmarnäs. Jfr. Geijer, „Sverige vid slutet af hedniska tiden", uti Svea, 13 B. pag. 242. — Om ruinerna vid Björkenäs se „Sydskandinavernas förstfödslorätt" af Wieselgren, pag. 122-23, 252. Magister Sylvander har aftecknat dessa fornlemningar, och till Witterhets, Hist. och Ant. Akademien i Stockholm uppskickat ritning och beskrifning. — [2]) Saga af Ólafi h. h. cap. 68, 69. — [3]) Salvius, beskrifning om Upland, pag. 296. Tunelds Geographi (3dje upplagen), pag. 53. — [4]) Landnámabók, Islendínga-Sögur I, pag. 195—200.

ännu en gång, att Isländarne kände både Lögarens nejder och Kalmar och „Smálönd", fastän de icke hade något interessant att meddela om sistnämde stad och landsbygd. Hågas fornlämningar bestyrka, att Björn varit konung i Folklanden. Huruvida han varit den samme som Rimberti Bern, beror ytterst på Birkas belägenhet. Likhet i namn och tidsöfverensstämmelsen äro intyg i andra rummet. Att en samtidig konung Anund omtalas, gör det sannolikt, att Rimberti Svenska konungar äro de samma som Isländska langfedgatalens. Äfven bör ihågkommas, att Ansgarius och Gautbert gingo „in partes Sueonum". Uti fortsättningen af Rimberti berättelse meddelas ytterligare intyg för, att Birka har legat uti det egentliga Sverige.

Då Ansgarius andra gången kom till Birka, regerade der en konung Olof, som åter lade under Sverige de förlorade skattländerna i öster. Han eröfrade staden Seeburg eller Seleburg vid Düna, och vann genom underhandling Pilten (Apulia). Kurland var ett Svenskt skattland, och omtalas äfven bland Erik Emundssons eröfringar. Svenskarnes anspråk på dessa återförlorade skattländer åberopas af Thorgny, då han uppmanar Olof Skötkonung att heldre återtaga nämde besittningar, än att fortsätta det onyttiga kriget med Norige. Från „Smálönd", dessa obetydliga områden utan sammanhållning, som ännu icke ens höjt sig till ett Svenskt landskaps rättigheter, kunde inga dylika eröfringståg företagas. Det var den vid Lögaren bosatta Norrœnastammen, som underhöll förbindelser med ett beslägtadt folk på andra sidan Östersjön, och under nu mera obekanta förhållanden omsider der grundlade ett stort rike, nära nog paa samma tid, som konung Olof i Birka gjorde Kurland skattskyldigt[1]. — En annan tilldra-

---

[1]) Script. rer. Suec. T. II. pag. 232, 234. Ad. Brem. cap. 51, 223. Saga af Ólafi h. h. cap. 81.

gelse under Ansgarii bemödanden för Kristendomens utbredande, då han andra gången besökte Birka, har äfven utan grund åberopats såsom intyg för, att Birka skulle hafva varit Kalmar. Konung Olof var icke berättigad att tillåta Ansgarius predika, förrän folket på två olika ting gifvit bifall dertill. Det första tinget hölls „in prædicto vico Byrca"; och det sednare „in alia parte regni". Wieselgren återfinner här Kalmare och Tio härads ting. Vi svara derpå, att man icke känner något samband mellan Värends lagsaga och Kalmarna fogati, och hänvisa dessutom till de grunder, med hvilka vi bestridt Birkas och Kalmars identitet. Wieselgren anmärker vidare, att Allsherjartinget hölls icke i Birka, utan i Upsala. Medgifves. Men då ett utomordentligt ting kunde fatta beslut vid Ulleråker, när folket händelsevis strömmat dit, så kunde äfven med lika rätt en folkförsamling sammankallas till Birka. Var den sednare sammankomsten Svearnes allmänna ting, som vanligen hölls i Upsala? Fordrades ett mera enstämmigt bifall till hvad som i en enskild afdelning af Folklanden var medgifvet? Då beslutande rätt i vigtigare frågor tillkom Svearne, kan man svårligen vid det folkmöte, som trädde tillsammans „in alia parte regni" tänka sig Götarnes ting. Chronologia Anschariana yttrar, att konung Olof fattade sitt beslut „unanimo populi tam Gothici, quam Suevici consensu". Detta har sålunda förklarats, att, emedan Birka kallas „oppidum Gothorum", så var det första tinget ett Götiskt[1]. Sannolikare förefaller det, att först blef lagtinget i den del af Folklanden, der Birka var beläget, och sedan Ting allra Svia i Upsala sammankalladt, för att besluta, huruvida Ansgarius skulle tillåtas att predika en ny lära. Hvad som för denna vår under-

---

[1]) Script. rer. Suec. T. II, pag. 228, 230. Script. rer. Dan. T. I, pag. 542.

sökning egentligen är vigtigt, det är, att Birka kallas „oppidum Gothorum". Samma stad benämnes af Adamus på ett annat ställe „Birca Sueonum"[1]. Uti den öfversigt, som Adamus lemnar af de Svenska landskapernas belägenhet, finnas visserligen enskilda oriktigheter; äfvensom han begår misstag, när han bestämmer i hvilket väderstreck det ena landskapet ligger i förhållande till det andra. Han förvexlar vester med sydvest, och förlägger i norr, hvad som ligger i vester och norr. Äfven konung Alfred flyttar norr något i öster och öster i söder. Då en författare icke hade ledning af chartor, äro dylika misstag lätt förklarliga[2]. Man må således af Adamus icke vänta någon sträng tillförlitlighet i fråga om Sveriges configuration; men det ungefärliga förhållandet angifves på ett sätt, som visar, att den Bremiska Domherren haft temligen goda källor, ehuru han saknar den lifliga och fullständiga åskådning, hvilken endast förvärfvas genom resor; och af den äldre geographiens föreställning om Nordens utsträckning i norr och öster har han blifvit missledd. Denna erinran förklarar det skefva uti följande geographiska grundritning. Sverige, eller Svealand, begränsas i vester af Göternas områden (skall vara sydvest), i norr af Wermland och af Skridfinnarne, (bör vara i vester och norr); söder om Svealand sträcker sig en vik af Baltiska hafvet (Mälaren); och der är den stora staden „Sictona" belägen. I öster ligga Riphæiska bergen med öknar, djup snö och vidunder. Uti denna geographiska öfversigt förbigås Nerike och Vestmanland; troligen derföre at Adami „Sueonia" icke in-

---

[1]) Strinnholm, Svenska folkets historia, 2 B. pag. 640. „Birca Sueonum, Ad. Brem. cap. 224. — [2]) Geijers afh. uti Svea, 13de B. pag. 262. Rasks anm. till K. Alfreds öfversigt af Europa, i Skand. Liter. Selsk. Skrifter 1815, pag. 72, 73, 87, 89. — Om Europas geographiska configuration hos de classiska författarne jfr. Munch, Det Norske Folks Historie. pag. 20.

skränktes till de egentliga Folklanden. Vestgötar och Östgötar omtalas, och Vestergötland gränsar till Skåne. Det sednare landskapet omfattar således äfven Halland. Knytlingasaga talar också om „Halland á Skáney". Wermland och Finnveden förläggas mellan Sverige och Norige. Det kan vara ovisst, huruvida Finnveden afser det Småländska området med samma namn. Småland nämnes icke. Östergötland sträcker sig längs Baltiska hafvet till Birka. Författaren framskrider i denna redovisning från söder till norr. Han har nyss förut nämnt, att man från Skåne reser på sju (7) dagar till Skara; och bestämmer sedan Wermlands belägenhet, efter hvad vi nyss anmärkte. Oförklarligt förefaller det, att Adamus utsträcker Östergötland ända till Birka, och att han, i öfverensstämmelse härmed, låter Götar (Gothi) bo ända intill Birka. Då Skåne nämnes såsom Götarnes gräns i söder, så har författaren tänkt sig Birka der, hvarest Götaland slutar i norr. Denna nordliga belägenhet må icke förbises; emedan derigenom kullslås hypothesen om Birkas och Kalmars identitet, för att icke här upprepa de många andra skäl, som tala deremot. Men huru kunna Öster- och Vestergötland sträcka sig ända till Birka? Södermanland, ett Götisk gränsland, och med sin af skilda folkstammar blandade befolkning, räknas af Adamus till Östergötland. Möjligen hade Adam af Bremen icke hört omtalas förstnämde provins. Han visste endast, att Mälaren var Uplands södra gräns, och att Östergötland låg söder om Svearnes hufvudland (Folkland); och i följd deraf låter han dessa områden omedelbart gränsa intill hvarandra. Samma ogrundade föreställning kan hafva missledt honom till att utsträcka det andra Götiska landskapet från Skåne till Birka. Sjelf fann han, att detta område måste hafva haft en betydlig omfattning, hvilket uttryckes sålunda: „tenso limite habitant Gothi". Konung Sven Estridsson, Adami sagesman, har möjligen

icke nämnt Nerike, Vestmanland och Södermanland, utan hufvudsakligen fästat sig ved Svear och Götar. För öfrigt hade Adam underrättelser om andra Svenska landsorter, i följd af Bremiska missionärers vistande derstädes. Sveriges många landskaper och möjligen äfven dessas indelningar i härader afses förmodligen, då Adamus i förbigående omnämner „alii numero carentes Sueonum populi"[1]. Vi hafva emedlertid upptäckt luckor i den utländska kronistens kunskap om den aflägsna Norden; i följd hvaraf han gjort sig skyldig till det misstaget, att kalla Birka „oppidum Gothorum". Uti hvilken motsägelse han derigenom råkar med sig sjelf och med sina källor, vilja vi nu antyda. Birka säges vara belägen midt i Sverige, icke långt från „Upsala", der en vik från det baltiska sundet går i nordlig riktning, och bildar en för Östersjöns många kustboar eftersökt hamn. Segelfarten på denna fjärd är mycket

---

[1]) Adamus Bremensis, cap. 231, 232. Adam åberopar bland dem, som lemnat honom uppgifter om Sverige, Sven Estridsson: „narravit mihi sanctissimus Danorum rex", cap. 229. Narravit mihi rex Danorum sæpe recolendus, cap. 232. Noriges och Sveriges utsträckning kände nämde konung mycket väl; „quia nuper sub Jacobo rege XII annis in illis regionibus militavi", cap. 229. Jfr. cap. 41, 44, 72. — Adamus hade äfven från andra åsynavittnen erhållit sina underrättelser. Hvad som beträffade Upsalas stora offer och tempellunden, „narravit mihi quidam Christianorum, cap. 234. Relatum est nobis a quibusdam Adalvardi episcopi stipatoribus", cap. 236. Alia multa recitari solent, quæ, brevitati studens, omisi, ab his dicenda, qui hæc se vidisse testantur", c. 232. „Quidam Danorum episcopus, vir prudens" åberopas äfven som Adami sagesman (c. 48) i fråga om Slesvigs Mark-Grefskap. Vi inskränka oss till hvad som angår Sverige. En missionsberättelse afses troligen med detta yttrande: „in eadem provincia (Sueonia) *nuper* res contigit memorabilis; pervenit etiam ad aures pontificis", cap. 235. — Uti Adami geographiska öfversigt af Sverige förbigås Södermanland. Jfr. Geijer (Svea, 13de B. pag, 255, 266) och Schlyter (Sveriges äldsta indelning i landskap (c. 38, 39).

farlig, då Birkas invånare, för att trygga sig mot sjöröfvare, hafva på en lång sträcka af fjärden nedsänkt stenmassor. Man träffar här (i Birka) den säkraste hamn, som också i handelsangelägenheter besökes af Danskar, Norrmän, Slaver, Sember (från Samland), och andra Schytiens folk"[1]. Den gotiska staden Birka låg midt i Sverige (in medio Sueoniæ), och kallas på ett annat ställe „Birka Sueonum. Ännu bestämdare uppgifter förvissa oss om denna handelsstads ungefärliga läge. „Sictona" och „Birka" ligga bredvid hvarandra; och från Sictona har man en dagsresa til Upsala. Birka ligger icke långt från Upsala tempel. Vi befinna oss således i Mälartrakterne[2]. Birka är hos Rimbertus och Adamus samma rika köpstad, som den förre äfven kallar „portus regni"; och den straxt bredvid belägna civitas (hos Rimbertus) är Adami „Sictona„, Fjärden, som sträcker sig i norr från „fretum Balticum" kallas på ett annat ställe „longitudo illius Baltici maris"; en träffande skildring af Mälaren, hvars betydliga vattenmassa motsvarar den sednare benämningen, och hvars smala utlopp närmar sig föreställningen om ett sund[3]. De stenmassor, som Birkas invånare skola hafva nedsänkt i vattnet, äro troligen de stenkistor, hvilka Olof den helige, då han hade landat vid Fornsigtuna, lät lägga under sina skeppsbryggor. Ännu på Snorre Sturlesons tid kunde dessa stenkistor upptäckas, efter hvad Svenskarnes berättelse för-

---

[1]) Adamus Brem., cap. 50. — [2]) Ad. Brem. c. 224. „A Sconia Danorum per mare velificans quinto die pervenias Sictonam, vel Birkam; juxta enim sunt", cap. 236. „Sictona civitas distat ab Ubsola itinere diei unius, l. c. —„Nobilissimum illa gens templum habet quod Ubsola dicitur, non longe positum a Sictona civitate, vel Birka", cap. 233. „Birca, oppidum Gothorum, in medio Sueoniæ positum, non longe ab eo templo .... Ubsola dicto", cap. 50. — [3]) Ad. Brem. cap. 50, 232. Saga af Ólafi h. h. cap 6. „Enn um alla Svíþjóð rennr hvert rennanda vatn í löginn; enn einn ós fellr út í haf or leginom, oc svâ mjór, at margar ár ero breiðare".

mälte [1]. — För att kunna framdraga ännu noggrannare bestämningar angående Sigtunas och Birkas belägenhet, så erinra vi, att Signildsberg uti Håtuna socken uti 1687 års jordebok kallas „För-Sigtuna". Schlyter förklarar utan någon betänklighet „För-Sigtuna" för att vara det „Forne-Situne", som utan närmare ortbestämning omtalas i ett Påfvebref från 13de århundradet [2]. Jordeboksanteckningen är visserligen af ett sednare datum, men icke utan all vigt i förbindelse med hvad man har sig bekant, att Sigtuna bör sökas vid Mälaren, och att Skarfven motsvarar den af Adamus skildrade fjärden, der Birka låg. Icke heller bör förgätas, at Håbo härad (Habo Hundari) utgjorde en del

---

[1]) „Svå segja Svíar, at þar se enn grjóthlöð þau er Ólafr lèt gera undir bryggjosporða sína". Saga af Ólafi h. h. cap. 6. Müller om Kilderne til Snorres Heimskringla, pag. 231-35. Den legendariska Sagan nämner i fråga om Olof den heliges härtåg icke Mälaren, utan endast „Skarfr", som genom sundet vid Stäket står i förbindelse med Mälaren, och denna „Oos" var „stikkaðr". Munch och Unger, som i företalet till „Saga Ólafs konúngs ens helga", Christiania, 1853, meddela dessa upplysningar, tillägga, att en dylik spärrad ort kallades „stik", hvilket uttalades, „stek", och har gifvit anledning till „Stäkets" namn. Amanuensen, magister Styffe har genom lokaliakttagelser kommit till det resultat, att den historiska sagan af misstag förvexlat trakten vid Stockholm och vid Stäket, då den berättar, att en landtunga genomgräfdes. Detta lärer hafva blifva verkstäldt vester om Stäket, der man träffar ett smalt och grundt utlopp, benämdt „Rysse grafven". De här ofvan åberopade Norska häfdeforskare äro af den tanken, att en Svensk lokalsägen, som ursprungligen afsett någon Gardarikisk härkonung, har sedan blifvit hänfört till den helige Olof, efter att hans helgonrykte hade utbredt sig äfven till Sverige. Dessa interessanta anmärkningar förflytta oss till Skarfven, och styrka derjemte, att olika berättelser voro i omlopp om de i nämde vik nedsänkta stenmassor. Jfr. Saga Ólafs konúngs ens helga, fortale, sid. XXII, XXIII. — [2]) Bergfalck uti Skandia, 4 B. 2 h. pag. 396. Schlyter, Sveriges äldsta indelning i landskap (s. 28).

af Tiundaland, och att i benämningarne „Habo Hundari" och „Hátunir" (Håtuna, den socken, uti hvilken Signildsberg är beläget) uttryckes den höghet och utmärkelse, som tillades den herrskande stammen, och som sedermera motsvaras af Uppsvíar, Uppsalir, Uppland. Håbo härad var också det första härad i Tiundaland[1]. Geijer anser Birka hafva legat, der det nyare Sigtuna sedermera anlades; således på andra sidan om Skarfven. Han erinrar, att den som reste söderifrån, kom först till Birka, och sedan til Sigtuna[2]. Så mycket är säkert, att vi befinna oss i de bygder, der den uråldriga handelsstaden fordom hälsades af flaggor från alla Nordens kustländer. Birka var i Adami tid jemnad med marken, „ita ut vestigia civitatis vix appareant". Icke heller kunde man der upptäcka biskop Unnis graf. Unni dog år 936. Man känner ingenting närmare om tiden, da Birka förstördes. Adamus hade troligen erhållit dessa uppgifter af biskop Adalvards följeslagare. Nämde biskop besökte Birka, sedan han hade i Sigtuna läst messan och der uppburit 70 marker silfver i offer. Besöket i Birka omtalas, samma gång Adamus tillägger, att ruiner efter staden kunde knappt nu mera upptäckas. Resan till Birka anträddes derföre att det var så lätt, att komma dit från Sigtuna. Sålunda tyder jag dessa ord: „occasione itineris divertit Birkam"[3]. — Härmed afses troligen dessa orters nära belägenhet. — Vi upptaga ännu ytterligare några Adami yttranden om Birkas läge. Den som seglar från Skåne, kan på femte dagen komma

---

[1]) Schlyter, l c. pag. 27. Geijers afhandling uti Svea, 13 B. pag. 264-68. Dessa författare gifva en olika tolkning åt betydelsen af „upp" uti sammansättningarna Upp-Svear, Upland. — [2]) Svea, 13de B. pag. 268 Strinnholms uppgift, (Sv. folkets hist. 4 B. p. 190), att Birka och det *gamla* Sigtuna samtidigt försvinna, bestrides af de underrättelser, som lemnas hos Ad. Brem., cap. 236. — [3]) Ad. Brem. cap. 236, 237.

till „Sictona" eller Birka; „juxta enim sunt". Men reser man till lands från Skåne genom Vestergötland, Skara, Telge och Birka, så behöfver man en hel månad, för att komma til „Sictona"[1]. Birka låg således söder om Sigtuna och norr om Telge. Vi vilja nu granska hvad som yttras om resans längd, och om den tid som erfordrades för en resa till lands, eller til sjöss, då man ämnade sig från Skåne till Birka och Sigtuna. Skåne är beläget mellan 55° 20′ och 56° 29′ latitud; och Sigtuna vid 59° 37′ latitud. 60 geographiska mil belöpa sig på 4 grader; men afståndet mellan förutnämde orter är längre, då man för en sjöresa måste inberäkna den sydöstra kustens böjningar. Den sjöfarande, som gick till segels från skånska kusten under 31° longitud, kunde icke förrän han hunnit 33° longitud, styra rakt i norr mot Kalmaresund. Han hade då tillryggalagt 30 geographiska mil. Adamus har icke heller uppgifvit, hvilken Skånsk hamn han hade tänkt sig såsom utgångspunkt. Äfven må icke förgätas segelfarten genom Mälaren, och uppför Skarfven. Vi hinna således till nära 100 geogr. mil. Landvägen från Ystad till Stockholm är 63 Svenska, eller $94^1/_2$ geogr. mil. 1 Svenk mil utgör $1^{23}/_{52}$ geogr. En Dansk mil är i det närmaste lika med en geographisk, och $1^1/_2$ Dansk svarar mot *vika sjóar*, 1 sjömil efter forn-Nordisk beräkning. 24 Danska mil, eller 16 vikur sjóar utgöra en „dags segling. Denna beräknas stundom till 27 Danska mil. Antages förstnämde beräkning, så svarar resans längd mot „*4 dægra sigling*". En dag till behöfdes möjligen, då seglingen i skärgården gick långsammare, än på öppna hafvet. Dessutom berodde färdens skyndsamhet af medvind; men under gynnande omständigheter var det möjligt, att på femte dagen fullborda nämde seglation[2]. — Resan

[1]) Ad. Brem. cap. 236. — [2]) Petersens gammel-nordiske Geographi, pag. 135-36; Rafns Antiquitates Americanæ, pag. 420.

till lands gick mycket långsammere, då man icke alltid kunde färdas rakt fram, utan ödemarker, moras, eller otillgängliga bergspass tvungo den resande att taga en ansenlig omväg. Det förefaller besynnerligt, att man kunde från Skåne komma till Skara på 7 dagar, men att en hel månad åtgick för en resa mellan Skåne och Sigtuna. Man må erinra sig, att Vestergötland var ett af de Svenska landskaper, som tidigast hemföll åt odlingen: och detta underlättade färden till Skara. Inbegreps Halland under benämningen Skåne, så var äfven vägen kortare, än man nu tänker sig den. Under fortsättningen af resan mötte Tiveden, som ännu sammanhängde med Kolmorden. Nerikes sidländta ängar förlorade sig i moras, och Södermanlands vattendrag sträckte skärgården inåt numera odlade nejder. Derföre förneka vi icke dessa landskapers tidiga odling, men denna var afbruten af obygder, och resans besvärligheter förklara, att så lång tid erfordrades, åtminstone för en främling. *I dagsför* eller *leið* beräknades till 5 á 6 Danska, eller 4 Svenska mil. Men då vägen var alltför mödosam, kunde *2 dags leiðir* erfordras för 6 Danska mil. Mellan Skara och Stockholm är 36 S. mil. Således 17 dagsresor. Då dertill läggas de 7 dagar, som blifvit använda för färden till Skara, och då man om Söndagarna hvilade, så blir det begripligt, att en hel månad behöfdes för resan[1]. Man häpnar öfver huru det inre af Sverige måste hafva sett ut, då skog och ödemark endast medgifvit en obetydlig inkräktning, och då vattendragen skänkte näring åt vidsträckta moras. Adamus Bremensis var icke illa underrättad, och att så lång tid åtgick för resan till Birka och Sigtuna, det blir lätt begripligt. Hvad vi hittills anfört; bekräftar snarare, än det bestrider det påståendet, att Birka har legat vid Mälaren, mellan Telge och Sigtuna.

---

[1]) Petersens gammel-nordiske Geographi, pag. 133-34.

— Det påstås, att den som från Vestergötland ämnade sig till Upland, har låtit sätta sig öfver Vettern, sedan seglat på Motala ström till Bråviken, derefter gått i land vid Kolmården, och vidare färdats genom nämde skog och genom Södermanland till Telge. Denna vägbestämning beror dels af de svårigheter, som voro förenade med en färd öfver den nära nog otillgängliga Tiveden, och genom dess öde bygder, och dels af den i Ansgarii lefverne meddelade uppgift, att nämde Christendomslärare under den långa resan genom Sverige stundom på båt färdades öfver stora vatten (interjacentia maria), innan han anlände till Birka. Berättelsen är likväl alltför obestämd, då man icke får veta, på hvilken punkt af Svenska kusten Ansgarius först landsteg. Troligen har han icke trängt så långt in i det inre af Sverige, som till Vestergötland, då han ämnade sig till Birka, utan hållit sig närmare kusten. De stora vatten, som förhindrade resan till lands, kunde hafva varit Slätbaken och Bråviken, möjligen Östergötlands, och mera sannolikt Södermanlands insjöar. Man finner här ingenting upplysande för den väg, som togs från Vestergötland till Upland. Att Emund lagman från förstnämde landskap begaf sig till Östergötland, under en resa till Svithjod, föranleddes möjligen af hans önskan att först rådgöra med sina många vänner och fränder i „Eystra-Gautland", innan han uppträdde mot konung Olof. Att dessa rådplägningar egde rum i Östergötland, berättas uttryckligen[1]. Det omtalas icke, at den väg, som Emund lagman tog, var allmänna farvägen från Vestergötland till Svithjod. — Då det var lika besvärligt, att tränga genom Kolmården, som genom Tiveden, före-

---

[1]) Geijer, uti Svea, 13 B. pag. 252-53. Denna afhandling är, med utelämnande af en del enskilda uppgifter, aftryckt uti Svenska folkets historia, 1 B. pag. 57-111. Snorre Sturleson, Saga af Ólafi h.h. cap. 96. Script. rer. Suec. T. II, pag. 192.

faller det osannolikt, att resande från Skara gjort en så betydlig omväg. Vestergötlands uråldriga fästen, herresäten och kyrkor, och de sistnämdas stora antal, (om också Snorres uppgift är något öfverdrifven), redan i kristendomens första tidehvarf, göra det högst sannolikt, att Vestergötland har varit ett af Sveriges mest befolkade, och tidigast uppodlade landskaper. Derföre kunna gränserna intill Viken och Nerike hafva bildats af vidsträckta öcknar. Men liksom ödemarken icke stängde handelsvägen på förstnämda håll, så gick vägen i nordvest troligen äfven genom Tivedens tolfmila skog. Från Skara har man förmodligen begifvit sig genom den urgamla bygd, som betecknas af de historiska namnen Axevalla och Foxerna, hvarefter vi träffa Odinsåker, och vidare for man troligen förbi Imsen till Hofva. Genom sistnämde ort gick i medeltiden den enda väg, som ansågs farbar, öfver nordöstra Vestergötland till Svearike. Ramundeboda är kändt från Folkungarnes tidehvarf, och af hedniska fornsägner. Den stora farvägen tyckes hafva varit densamma i alla tider. Tiveden gjorde sedan resan besvärlig, men icke omöjlig. Den Svenska konung Valdemars trupper flydde från Hofva genom moras och kärr till Nerike[1]. När man hann fram till Hjelmaren, så följdes troligen södra stranden. Från Eyrarsunds bro (Örebro) gick en väg, på hvilken Sigurd Ring fordom hade färdats till Kolmården. Då nämde väg har sträckt sig i sydost, så är uppgiften derom endast upplysande för vårt ämne, så vida det blir troligt, att när man i en riktning färdats åt obygder, så har en annan riktning af vägen gått till de bygder i Södermanland, der namnen Eskilstuna och Strengianes förflytta oss till hedendomens tider. Från Strengianes hade man icke långt till Telge. — Vi hafva dristat företaga denna grundritning,

[1]) Stora Rim-Chrönikan, pag. 13, uti Script. rer. Suec. T. I.

med stöd af historiska ortnamn, och af den icke ovigtig omständigheten, att redan i medeltiden gick vägen öfver Hofva och Ramundeboda till Svearike. Från Ramundeboda förlorar man spåren efter dem, som färdats åt Lögarens stränder. Men om vägens allmänna riktning kan man icke misstaga sig. Då Adamus uttryckligen talar om en resa till lands, hafva vi icke ansett det öfverensstämmande härmed, att låta färden företagas öfver Wettern, Motala och Bråviken.

Det återstår att meddela ett Adami yttrande, som röjer den största förvirring, och som endast i någon mon begripes genom sitt sammanhang med det föregående. Först heter det, att „sinus Balticus" möjligen hos Romerska författare förekommer under namn af „paludes Scythicæ, vel Meoticæ", „deserta Getarum", och „littus Scythicum", der „*Getæ*, Daci, Sarmatæ, Neuri, Alani, Geloni, Anthropophagi och Trogloditæ" hafva sina hemvist. „Quorum errori condolens noster Metropolitanus, statuit Birkam illis gentibus metropolim, *quæ in medio Sueoniæ posita* contra civitatem Slavorum opposita respicit Juminem, paribusque spaciis illius ponti amplectitur oras." Vill Adamus med detta konstlade och meningslösa ordsvall säga, att Birka ligger midtemot det Vendiska Jumne, på andra sidan af Östersjön, och att dessa städer äro belägne vid de yttersta ändarna af detta haf, såvida detta haf af sjöfarande besöktes? Här är icke fråga om hvad som var verkliga förhållandet, utan hvad den Bremiska kanniken tänkte, då han nedskref dessa fraser. Kronisterna råka alltid illa ut, då de anbringa sin klassiska lärdom. Under denna förvirring förgäter likväl icke Adamus, att Birka ligger „in medio Sueoniæ" [1]. Och detta läge torde icke heller kunna rubbas.

[1]) Adamus Brem. cap. 228. Här sammanblandas den Pontiska och Baltiska Norden, och folknamn hämtas från Herodoti Skythien.

§ 9.

Med hypothesen om Birkas sydliga läge förfaller påståendet, att man i Virdaland bör söka det Danska

---

Vi afsluta denna undersökning om Birkas belägenhet med ännu en uppgift af Ad. Brem. öfver detta ämne. Sedan Adamus uppräknat Danska öarne, tillägges: „Sed et aliæ *interius* sunt, quæ subjacent Sueonum imperio". Först beskrifves Kurland, och sedan Estland. „Et hæc quidem insula (Estland) terræ fæminarum proxima narratur, cum illa superior, (Kurland), *non longe sit a Birka Sueonum*", (cap 223, 224). „Terra fæminarum" är Quenland, som här betecknar Bottenlandet på både sidor om Bottniska Viken. Egilssaga (c. 14) förlägger Quenland öster om Jamtaland, och nämner särskildt Finland. Adamus Brem. har tänkt sig Quenland både öster och vester om Bottniska viken. Cap. 228 omtalar visserligen på ett mycket oredigt sätt, att „terra fæminarum" låg „circum hæc littora Baltici maris". Då har förf. nyss afslutat teckningen af Samland. Möjligen har „terra fæminarum" här influtit genom missförstånd af K. Alfreds „Mægdaland", som också förlägges norr om Horithi (Poritsi?), och anses för det samma som Gardarike. Af ett annat ställe hos Adamus inhämtas, att han tänkt sig „terra fæminarum" vester om Östersjön: „longis terrarum spatiis regnant Sueones usque ad terram fæminarum", (cap. 222). Detta öfverensstämmer med K. Alfreds noggrannare beskrifning, och med Egilssaga. Jfr. „Skand. Litt. Selsk." skrifter (för år 1815), pag. 20, 24, 83—85, 89—93. — Estland, som af Adamus Bremensis anses för en ö i det inre af Östersjön, synes, *efter hans uppfattning*, hafva legat under samma latitud, som Quenland; och då har Kurland, som äfven kallas en ö, blifvit förlagdt midt mot Mälarnejderna. Stor oreda visar sig vid bestämmandet af ländernas läge och utsträckning; och Adamus har icke kunnat bringa de uppgifter uti öfverensstämmelse med hvarandra, som han från flera olika källor bekommit, genom samtidens berättelser, och genom läsning af klassiska författare. Äfven skepparesägner hafva kommit honom till handa, då han omtalar vidunder i den aflägsna Östersjön. „Ibi sunt alia monstra plurima, quæ recitantur a navigantibus sæpe inspecta, quamvis hoc nostris vix credibile videatur", (cap. 228). Om Adami uppfattning af Quenlands läge jfr. Bergfalck uti Skandia, 4 B. 2 h. pag 246. Vid synkretsens gräns

Österrike, öfver hvilket Ragnar Lodbrok och hans efterkommande sägas hafva herrskat (s. 17, 18, 243 o. f.) Vi biträda utan betänklighet Dahlmanns åsigt, att flera Danska riken måste hafva funnits i 8de och 9de sæklerna, att de konungar, med hvilka vi hos Frankernas kronister göra bekantskap, hafva regerat öfver Jutland, på samma tid som Anglo - Sachsarnes tidböcker omtala andra genom Vikingatågen ryktbara, Danska konungar, och att Ragnar Lodbroks ätt måste flyttas till Östriket [1]. Derföre behöfva vi icke inskränka oss till denna sidan om Öresund. Stora Bält bildade gränsen mellan „Nord-Dene" och „Sud-Dene". De förra bodde i Skåne och Halland, och på Seland, Mön, Falster och Lolland [2]. Om denna gränsbestämning berodde af någon folkstammarnas skiljaktighet, eller den endast antydde tillvaron af två sjelfständiga riken, kan, i saknad af uppgifter angående detta ämne, icke afgöras. Det sednare förhållandet stadfästes genom berättelsen om huru Ragnar Lodbroks välde skiftades mellan sönerna. Sigurd Orm i Öga erhöll „Sælund", Skåne och Halland, och dessutom besittningar i Norige, nemligen Raumarike, Vestfolden och Vingulmark. Hvitserk fick Reitgotaland och Vindland, Ivar Nordhumberland, och Björn Jernsida Svea- och Götavälde [3]. Efter Isländska ättartalen ledde både Harald Hårfager och Gorm den gamle sin härkomst från Ragnar Lodbrok och Sigurd Orm i Öga. Denne sednares son

---

löper allt tillsammans; men så länge Adamus håller sig till Svea- och Götalanden, visar han sig vara väl underrättad. Detta erkännes äfven af Keyser, pag. 350.

[1]) Dahlmann, Geschichte von Dänemark. — [2]) Rasks anm. till Kg. Alfreds öfversigt af Europa, pag. 23, 88. — [3]) Olaf Tryggv. saga, c. 63, Fornmanna Sögur I pag. 115. Þáttr af Ragnars sonum c. 3, Rafns utg. i Fornaldar Sögur Norðrlanda I, p. 355. Munch det Norske Folks historie, p. 373.

Harde-knut var Konung „á Sælundi ok Skáni". Gorm, Hardeknuts son, drog med en här öfver Jutland, och förödde alla Näskonungar „allt suðr til Sles". Från Leire och Skåne, men icke från Småland, hade den kungaätten utgått, som förenade de Danska landen till ett rike [1], Jutland hada före Gorm den gamle flera konungaslägter, hvilkas medlemmar samtidigt beherrskade olika delar af halfön. Utom Godefrids och Haralds ättlingar omtalas några Ragnar Lodbroks Jutska skattkungar, Andulph, Gorm, Hardeknut och en yngre Gorm. Adamus Bremensis uppräknar bland Danska konungar en Svensk Olaph från Birka, och hans söner Ehnob och *Gurd*, en Sigerich och Norrmannen Hardegon, och tillägger, att man icke vet, om nämde konungar regerat på en tid, eller efter hvarandra. Deras välde räckte icke länge [2]. Wieselgren utmönstrar med rätta Olaph ur Danska konungalängden; men på hvad grund han hänför de öfriga till Virdaland, då detta område är helt och hållet främmande för Danmark, förefaller obegripligt, (s. 278—79). Ehnob, eller Gnupa, Chnuba, Nuba, är misskrifning, i stället för Knut, (Hördaknut). Gyrd och Sigerich äro två namn, som kunna hafva uppstått genom förvexling med Sigurd, eller Sigfrid. Under båda dessa former förekommer ett Jutländskt kunganamn på 870 talet [3].

Wieselgren flyttar äfven till Virdaland Björn Jernsida, som anses för den samme som „Björn at Haugi", och som Rimberti „Bern". Detta beror på den förutsättning, att Birka varit Virdarnes hufvudstad, och vi hänvisa till hvad som i det hänseendet är anmärkt. Man

---

[1]) Olaf Tryggv. saga, l. c. Script. rer. Dan. T. II, pag. 281. Munchs afh. uti Langes Tidsskrift, 4. B. pag. 176—77. — [2]) Olaf Tryggv. saga, cap. 62, 63. Ad. Brem. cap. 41, 44. Munch „om Skiringssal og de Vestfoldske Konger" uti Langes Tidsskrift, 4. Bd. pag. 150 o. f. — [3]) Adamus Brem. cap. 30, 40.

inser lätt den motsägelse, som uppstår, då en Björn framställes såsom regerande i Virdaland på samma tid som Gorm, och då tvenne grenar af Ragnars ätt hänföras till ett och samma landskap, som utgjorde en aflägsen och obetydlig del af Sveavälde. Vi tillägga en anmärkning mot den kronologi, hvilken förvirrar den Svenska kungaserien. Det påstås, att Ragnar Lodbrok dog år 865, och att Björn Jernsida lefde till omkring 880, (sid. 250—260). Den sednare bestämningen beror af förvexlingen med „Björn at Haugi", som likväl icke har lefvat så länge och af en otilförlitlig uppgift i þáttr af Hauk hábrók. Frankiska kronister låta visserligen Björn Jernsida på 840 och 850 talet förhärja Vesterländerna, och hänföra hans dödsår till omkring år 857[1]. Utmärkta häfdatecknare hafva utredt och förklarat motsägelsen mellan Vesterländska och Nordiska författares tidsbestämningar i fråga om Ragnar Lodbrok och hans söner[2]. De Vikingar, som under namn af Lodbroks söner förvärfvade sig en blodig ryktbarhet i Englands och Franklands häfder, tillhöra medlet, eller sednare hälften af 9de århundradet. Ragnar sjelf omkom i slutet af 8de seklet. Den Isländska Lodbrokssagan är ett romantiskt epos, icke utan stöd i gamla sänger; men främmande beståndsdelar hafva influtit i uppgifterna om Lodbroks söner. Sagoförfattarne kände utländska krönikor, och upptogo dessas berättelser, heldst man i Norden icke kände om sönerna mera, än namnen stort. Till vestra Europa hade Ragnars rykte trängt; men sagoljuden hade

---

[1]) Müllers Saga Bibl. 3 B. pag. 153, 156. Depping, histoire des expéditions maritimes des Normands, pag. 99, 135, 150—51. Man har hört omtalas Björn Jernsidas grafhög på Munsö i Mälaren. — [2]) Müller om Kilderne till Saxos ni förste Böger, pag. 160—66. Saga Bibl. 2 B. pag. 474—76. Geijer, Svea rikes häfder, pag. 571—605.

förklingat, och uti 14de århundradet travesterades der ett stort hjelteminne. Efter en äldre föreställning var Ragnars namn troligen betydande i Vesterlanden; men det var också endast namnet. Och i följd af detta minne gjorde man de sednare fruktansvärda härkonungarne till Ragnars söner. Ragnars lefnadsålder bestämmes säkrast efter Isländska langfedgatalen, hvilka måste anses för tillförlitliga, när de icke gå längre, än 6 à 7 slägtleder tillbaka, och då de stå i förbindelse med Olof Tryggvesons och Olof den heliges ättledning. Dertill kommer, att flera ättartal omfatta en och samma gren af nämde stam, och för flera leder uppgifva samma namn på gemensamma förfäder. Man har velat finna spår till otillförlitlighet, derföre att några genealogier icke för lika lång tid upptaga lika många leder; och derföre att en ättling, som lefde sednare, räknar färre slägtleder, än en annan, hvars lefnads-ålder infaller tidigare. Några stamtaflor kunna vara ofullständiga. Man må likväl icke förgäta menniskors olika ålder, och att några af ättlingarne kunna vara yngre barn. Kortligen flera af dessa omständigheter förklara, hvarföre några ättartaflor med färre leder omfatta en lika lång, eller längre tid, än andra langfedgatal med samma utgångspunkt. Till stöd för slägtregistrens tillförlitlighet talar, att emellan Ragnar och Olof Tryggveson, och likaledes mellan Ragnar och Olof den helige uppräknas 7 leder, hvilka omfatta en tid af ungefär två århundraden. Mellan Ragnar och Harald Hårfager uppräknas 4 leder; och den sednare föddes år 850. Denna ättledning har blifvit betviflad; emedan en annan saga låter Harald härstamma från Dag den frode [1]. Härmed må förhålla sig, huru som heldst. Man tänkte sig äfven vid denna genealogien Ragnar såsom lefvande i 8de sæklet. Isleif Biskop

[1]) Munch, det Norske Folks historie, pag. 407.

var den 8de och hans hustru den sjette från Ragnar, som skall hafva varit bådas stamfader. Isleif lefde i 11te sæklet. Någon afvikelse uti antalet af slägtleder är lätt förklarlig, och till och med öfverensstämmande med det vanliga förhållandet. Jemföra vi Olof Tryggvesons, Olof den heliges, Biskop Isleifs och hustrun Dottas langfedgatal, så möta oss 7, 8, och 6 slägtleder, omfattande tidrymden från Ragnar till början och medlet af 11te århundradet. Man tänkte sig 3 slägtleder på ett sækel. Uti Dottas ättartal kunde möjligen något slägtled vara förbigånget, så framt icke den nyss angifna förklaringen befinnes tillfredsställande. Viga Glum, som lefde i slutet af 10de århundradet, härstammade i 7de led från Ragnar, och Vilborg, Hjalte Skeggesons hustru, samtidig med Viga Glum, var i 8de led en ättling af Lodbrok, och Olof Skötkonung var det uti 7de led[1]. Denna öfverensstämmelse styrker märkbart den kronologi, enligt hvilken Ragnar har lefvat i medlet och slutet af 8de sæklet. Då fadren, Sigurd Ring, deltog i Bråvallaslaget, och detta med sannolikhet hänföres till omkring år 730, så vinnes en ytterligare stödjepunkt för tidsbestämningen[2]. Då man har sig bekant, hvilken omsorg Isländarne egnade åt sina langfedgatal och att dessa inflätades i den saga, för hvilken de yttrade så lifligt deltagande, så kan nämde kronologiska källa svårligen anses grumlad, särdeles när icke slägtlederna äro för många. Ansedda slägter voro angelägna om att bevara minnet af sin härkomst, och sagoberättelsen, som belyste både utmärkta Isländares och de Norska konungarnes öden, sökte stödjepunkter i langfedgatalen. Isländska kolonisationens historia stod dessutom i förbindelse med

---

[1]) Landnámabók, Íslendínga Sögur I p. 171, 313, 325. Hallenbergs anmärkningar till Lagerbrings historia, I. pag. 229—32. — [2]) Müller om Kilderne til Saxos ni förste Böger, pag. 119, Saga-Bibl. 2 B. pag. 492.

nybyggarnes slägtregister, hvilka också inflöto i Landnama-Sagan.

Taga vi Saxo i betraktande, så är kronologien hans minst starka sida. Han har återgifvit poetiska drag och skildringar ur Lodbrokssagan; men han sammanblandar sagohjelten Ragnar Lodbrok med Regenfred, konung på Jutland, som regerade efter Godefrid[1]. Med en så apokryphisk författare, som Johannes Magnus, vilja vi icke besvära oss. Obegripligt, att W. rådfrågar och bjuder till att försvara en så otillförlitlig kronist, och harmas öfver det förtroende, som kritiken skänker Isländare, hvilkas skrifter spridt så mycket ljus öfver Nordens historia.

Det blir svårt att besvara den frågan, i hvilket af Nordens riken Ragnar Lodbrok har regerat och vistats, då sagan, Krákumál och Saxo hufvudsakligen förherrliga hans härfärder, hvilka företogos till Flæmingialand, England, Skotland, Irland och Söderöarne; och tåg till Hellesponten omtalar Saxo. Sistnämde namn synes böra sökas vid Östersjön (provincia Hellesponticorum). Möjligen är det en utsmyckning af Kyrialabotnar. På ett annat ställe blir Hellesponten liktydigt med Ellipalta[2]. Härfärder till aflägsna länder och romantiska äfventyr voro sagans mest frejdade ämnen, och Ragnars bedrifter fortlefva också i folkminnet till och med på Färöarna, och Norrska lokalnamn uppfriska folkvisans berättelse om Aslögs öden och upphöjelse[3].

Låta några ortnamn uti Kalmare län och på Öland (S. 24) också hänföra sig till denna sagokrets med en skiftande, halftmythisk och romantisk karakter, så bevisar detta endast sägnernas spridning. Källorna för Ragnars

---

[1]) Müller om Kilderne till Saxos ni förste Böger, pag. 151, 159. — [2]) Petersens gammel-nordiske Geografi, pag. 313—14. — [3]) Müllers Saga-Bibl. 2 B. pag. 180—81.

historia äro ingen riks historia, lika litet som forntids kämpen fann sin lust i tunga konungspligter. Så stora monarchier, som de, hvilka tilläggas Ivar Vidfadme, Harald Hildetand, Sigurd Ring och Ragnar Lodbrok, passa icke in på dessa tiders samhällsskick, heldst det var först uti det följande sæklet som Fylkeskonungarnes välde bröts, och Nordens trenne riken bildades. Då man likväl ej helt och hållet vågar förneka sagominnets vitsord, återstår endast, att i Ragnar och hans närmaste företrädare se härkonungar, hvilkas segrar förvärvat dem ett vidsträckt, men ovaraktigt välde [1]. Skattkonungar och underkonungar göra ständigt uppror och besegras. Dessa strider, som Ragnar kämpade, fästade sig vid ortnamn i Upland och i Skåne [2]. Ragnarssagan har i Danmark, (vi åberopa här Saxo), blomstrat upp med en yppig rikdom, medan Sveriga blott eger det heroiska namnet uti en enda kungalängd; men då länderna skiftas, framträda Upsala konungar såsom Öfverkonungar för en kort tid; möjligen derföre att Danmark och Norige ännu voro skiftade i smärre stater, då Sveriges landskaper deremot voro samlade till ett större rike. Svea och Götarike tyckas redan hafva varit delar af ett rike, till hvilket hörde äfven Möre och Bleking. Virdaland var hvarken något rike, eller ett landskap med samma rättigheter, som de öfriga.

Wieselgren anser Austmaðr liktydigt med Smålänning, (s. 255, 256); derföre att uttrycken „austr" och „austan"

---

[1]) Munch, det Norske Folks historie, pag. 359—60, 372. — [2]) Skåningarne besegras vid Whiteby. Hvitaby ligger uti Albo härad och Christianstads län. Många ättehögar träffas der i orten. — Vid „campus laneus" skall Ragnar äfven hafva hållit ett slag med Skåningar. Ett Ullstorp finnes i Skåne; men sannolikt är det, att Saxo har sammanblandat sagominnena. Hans „campus laneus" motsvarar Ulleråker i Upland, der Eysten Beli besegrades. Saxo, p. 443, 445. Krákumál, str. 7, Rafns utg. pag. 6, 107-108.

användas i fråga om resor till och från Småland; och emedan benämningen „Austmaðr" begagnas om Eyvindr, som kom till Island „austan af Svíaríke". Likväl bestämmes sedan hans härkomst närmare, då han säges vara född i Gautland. Andra Islands nybyggare omtalas, hvilka hafva kommit från Svithjod[1], och icke kallats „austmenn". Af hvad här blifvit anfördt, följer allenast, att Gautland var en del af Sviarike. Då en „Gautakonúngr" i sammanhang härmed omnämnes, måste vi först tänka oss en underkonung, eller jarl; och sedan blir det af detta värdighetsnamn klart, att Öster- eller Vestergötland här är i fråga. Troligen det sednare; då det var så lätt att derifrån komma till *Agder* i Norige. Wieselgren erkänner sjelf, att Austmaðr var en benämning, som på *Irland*, men icke på *Island* blifvit tillagd Eyvindr. W. känner mycket väl ett yttrande af Giraldus Cambrensis, som förmäler, at med „Ostmanni" förstås „Orientales homines", och att benämningen är hämtad från Vikingarnes språk, „corrupta quædam Saxonica (lingua)"; (sid. 44). Detta åberopas, för att styrka Virdaspråkets (Värendsdialektens) föregifna Tyska karakter; ehuru yttrandet endast afser, att Norrœnaspråket både liknade, och var något afvikande från Anglo-Sachsiskan[2]. Skiljaktigheten framställes här såsom en dialektförsämring. Hvilket icke var förhållandet. De Nordboar, hvilka som eröfrare kommo till Irland, kallades der också „Lochlanach", hvilket påminner om Lochlin, (Lochlan), en benämning på Skandinavien. Främlingarne förekomma under namn af Gall; bland hvilka tre stammar ur-

---

[1]) Landnámabók, l. c. pag. 205. „Eyvindr var því kallaðr Austmaðr, at hann kvam austan af Svíaríki vestr um haf." — [2]) Geraldus Cambrensis, lib. III, cap. 43. Nordiska diktare uppläste för Anglo-Sachsiska konungar drapor, som de till dessa Drottars ära författat på Norrœnaspråket. Egilssaga, cap. 55. Saga af Gunnlaugi ormstúngu, c. 7.

skiljas Finn Gal, (de hvita), Dubh-Gal, (de svarta), och Innis-Gal (från öarne; the insular foreigners[1]). Möjligen hade Vikingar från Nordens trenne riken gemensamt företagit dessa härfärder. Efter en annan tolkning förstås med Dubh-Gal och Finn-Gal Danskar och Norrmän[2]. En Thorgisl (Turgesius) lefver ännu i Irernas sägner. Såsom ett barbariskt förtryck, skildras hans bemödanden att i Irland upprätta en samhälls- och krigsförfattning, och att införa en såkallad nässkatt (nefgildi[3]). Efter Snorre hade två Harald Hårfagers söner Frode och Thorgils eröfrat Dublin. De sägas hafva varit de första Nordmän, som gjorde eröfringar på Irland. En Nordisk flotta af 240 skepp anlände dit år 849. Amlabh (Olof), son af Lochlands konung, anlände år 852, och uprättade ett rike i Dublin. Hans bröder Sigtrygg och Ivar blefvo konunger i Waterford och Limerich[4].

Dessa utrustningar voro alltför betydande, för att de kunna förskrifva sig från ett enda svenskt landskap. Höfdingar af kunglig ätt anlände med stora flottor, och spridde en odling, vida rikare, än Irernas. De drifva handel, pregla mynt, förstå sig på runor (Gall-ogham), och deras öfverlägsenhet i krigets konst understödjes af en bättre beväpning, än Irernas. Bland jordfynd har man träffat jernsvärd, 24—32 tumm långa, med parerstång och knapp, och med guldbelagdt fäste. Äfven uppgräfvas danska stridsyxor och lansar och jernknappar till sköldarna. Dessa eröfrare buro brynjor och jernbeslagna sköldar. Uti Iriska folksagan spela Danskarne ännu en stor rôle; och

[1]) Geijer, Svea rikes häfder, pag. 563. — [2]) Worsaae, Minder om de Danske og Nordmændene i England, Skotland og Irland, pag. 390. Munch, det Norske Folks historie, pag. 437. — [3]) Munch, l. c. pag. 438—40, efter irska källor. — [4]) Saga af Haraldi hárf. cap. 35. Munch, l. c. cap. 441—42.

dem tilläggas alla minnesmärken från forntiden[1]. — Om Svenskarne också tagit del uti dessa färder till Irland, att luta af benämningarne Lochlan och Lochlanach, och äfven deraf, att enskilda Svenskar omtalas såsom landvärnsmän på Irland, så hade likväl troligen det största antalet af dessa vikingar utgått från Norige och Danmark. — Med „Austmaðr" kan visserligen förstås en Svenskman. Benämningen betecknar äfven en Skandinavisk nordbo. Vi träffa här en benämning, vidsträcktare, men icke inskränktare, än Svenska namnet.

Wieselgren fäster uppmärksamhet dervid, at Njáls saga talar om en resa till Danmark „ok þaðan austr í Smálönd". Öster står här i stället för nordost. Äfven erinras, att Smálönd, Veitur, (Vettern) och Visnisey, Wisingsö) förläggas öster om Tiveden. Det blir sydost för öster. Ett parallel ställe härtill är konung Alfreds yttrande, att „Osti" (uti Vor-Pommern), bo öster om „*Nord-Dene*"[2]. Öster står för sydost och nordost, antingen i följd af en bristfällig, geographisk insigt, hvilken flyttade norr mera i öster, och öster mera i söder, eller också emedan man, då en tvåfaldig riktning af väderstrecket måste angifvas, för att bestämma ett landskaps läge, i förhållande till ett annat, blott uppgaf hvad som för begreppet och berättelsen var det väsentligaste. „Austr í Smálönd" betecknar endast läget, och resans riktning, liksom uttrycken „austan or Svíþjóð", „fara or Þrándheimi austr á Jamtaland", „austr á Gautland", „austr til Svíþjóðar", „austr um Kjöl", „austan fyrir Skáni" — „Austrferð Sighvatar skálds" kallas resan från Norige till Vestergötland[3]. „*Austrvegr*" benämnes

---

1) Worsaae, l. c. pag. 401, 404—411, 416—22. — 2) Rasks anm. uti Skand. Litt. Selsk. Skrifter, pag. 23, 89. — 3) Snorre, Saga Hákonar góða, c. 14. Saga af Ólafi Tryggv. cap. 3. Saga

deremot länderna öster och söder om Östersjön; såsom allmänt bekant är. „Fara austr í Garðaríki" är det samma som „fara í austrveg til Hólmgarðs. „*Austrveg*" fanns icke vester om Östersjön[1]. Och då uttrycken „austr" och „austmaðr" hänföras till Svenska orters läge och till Svensk män, så är benämningen beroende af väderstrecket. Den vidsträckta betydelsen af benämningen „Austmaðr", „Austmenn", „Ostmanni", som af Irerne tillägges Nordboarne, är redan framställd.

Virdafolket eger en torftig forntidshistoria; hvilket förklaras af odlingens långsamma inträngande uti ett vildt gränsland. Äfven må man icke förgäta aflägsenheten från Svearnes hufvudland, och splittringen uti flera områden, i följd hvaraf „Smálönd" länge icke betraktades såsom ett eget landskap. Vi hafva icke kunnat uppdaga spår hvarken efter någon Phoënicisk-Karthagisk kolonisation, eller efter en egendomlig, från Svearnes skild cultus. Anslutningspunkterna till Nordens historia äro under detta tidehvarf få. Ostridigt återstår likväl mycket att göra för archæologien. Grafvar och jordfynd lemna de bästa och tillförlitligaste intyg öfver odlingens gång och folkstammens härkomst; och mera omfattande forskningar i denna riktning äro troligen ännu icke utförde. Folkspråket förtjenar uppmärksamhet. Ett vocabularium Værendicum är utgifvet af Hyltén Cavallius. Folksägner och gamla vidskepliga föreställningar och sedvänjor skulle otvifvelaktigt lemna icke alldeles ovigtiga bidrag till en provincial cultur-historia. På dessa områden bör något kunna uträttas. Kritiken jäfvar deremot bemödandet att till Värend öfverflytta Upp-

---

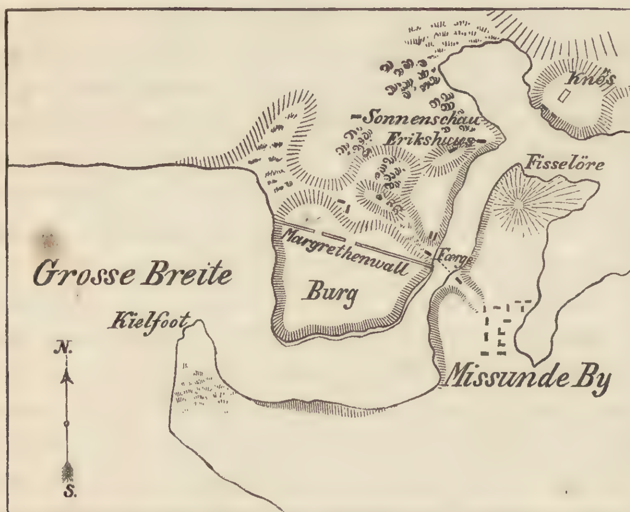
af Ólafi h. h. cap. 57, 61, 92, 141, 159. De här ofvan anförda uttryck beteckna endast, i hvilket väderstreck resan företoges.

[1]) Saga af Ólafi h. h. cap. 64. Petersens gammel-nordiske Geografi, pag. 69, 70.

Svearnes fornminnen; och emedan de combinationer, som i detta hänseende företagits, beröra ett gebit, som mera tillhör Sveriges, än Smålands historia, har författaren, äfven utan att hafva studerat den sednare, ansett sig berättigad att företaga denna granskning af källorna till Svenska forntidens häfder.

MARGRETHENWALL OG KNÖS I BRODERSBY SOGN I ANGELN, ved Chr. Ewaldsen.

Den sydligste Deel af Brodersby Sogn i Angeln danner en Halvö, der paa tre Sider er omgivet af Slien, nemlig mod Öst af Brodersby Noer, mod Syd af Farvandet ved Missunde og mod Vest af den saakaldte Grosse-Breite, og den sydvestlige Deel af denne Halvö bestaaer af et Plateau, der udgjör en irregulair Fiirkant, og ved sin naturlige Beskaffenhed er i en paafaldende Grad forskjellig fra hele den tilstödende Deel af Angeln. Dette Plateau har i vore Dage vundet et Navn i Historien, da det var Skuepladsen for vort Artilleries berömmelige Kamp den 12 Septbr. 1850; men om end Kröniken ikke har bevaret Erindringen om de Kampe, der i tidligere Dage have været förte om og paa dette Sted, saa er det dog udenfor al Tvivl, at dette Punct allerede i Oldtiden har været af Vigtighed og har indtaget en Plads i den Række af Befæstninger, hvis Levninger endnu strække sig gjennem Egnen ved Sliens vestlige Deel. Herpaa tyder deels dette Plateaus Navn „die Burg" eller som det i Folkets Mund hedder „Baar" d. e. Borgen, deels en gammel Vold, der med sin endnu kjendelige Grav skarpt begrændser Plateauet imod Nord og af Beboerne kjendes under Navnet

Margrethenwall[1]. Det er idetmindste ikke mig bekjendt, at denne Vold tidligere er bleven nöiere beskreven, og jeg har derfor önsket ved disse Linier at henlede Opmærksomheden paa den, saameget mere som det er paa höie Tid, at der gjöres Noget for at conservere de forhaandenværende Levninger, der ellers om en halv Snees Aar rimeligviis ville være sporlös forsvundne.

Volden begynder i Vest umiddelbart ved Sliens Bred paa det Punct, hvor Kysten fra en lav Mosebund pludseligt hæver sig op til en steil, næsten lodret Klint af omtrent 30′ Höide, og löber derfra med en Længde af circa 2400′ og omtrent östlig Retning i en næsten lige Linie hen til Missunde Færgegaard, hvor Kysten ligesaa brat sænker sig ned til en Eng. Om end Noget af Volden er

[1]) Jfr. H. N. A. Jensens Afrids af Slien med de befæstede Stæder i Begyndelsen af det 15de Aarhundrede. Antiqvarisk Tidskrift 1846—1848, tab. IV, S. 270—274, og Kort over Levningerne af Östrevolden ved C. Manicus, i Annaler for Nordisk Oldkyndighed 1838—1839, tab. IV, 377—386.

bleven bortgravet, saa staaer der dog endnu en fuldstændig Kam henad hele Linien, med Undtagelse af to Steder, hvor denne for at lette Passagen er aldeles slöifet, og de forhaandenværende Levninger, der ere opkastede af Jord og intetsteds vise Spor af Muurværk, have forneden en Brede af 20 à 22′ og en Höide af indtil 8′. Foran hele Linien har der löbet en Grav, der endnu ganske tydeligt kan spores i Terrainet, om den end er bleven udfyldt af de respective Lodseiere med Undtagelse af en Strækning i Midten af c. 300′ Længde. Indtil 1830 existerede nemlig baade Vold og Grav næsten aldeles urörte af Menneskehaand, men da i dette Aar de tilstödende Jorder bleve udskiftede, skyndte Eierne sig naturligviis med at indvinde saameget Terrain som muligt ved at fylde Graven med Volden. Kun een gammel Bonde harmedes over det slette Materiale, som Volden gav ham til Opfyldning, og satte derfor sit Hegn nordenfor Graven, idet han gav Afkald paa dette unyttige Stykke Jord; det er da denne practiske Mand, vi have at takke for, at dog eet Stykke af Graven er bleven conserveret. Heldigviis synes det at være det interessanteste Stykke, der har undgaaet Ödelæggelsen, idet der her paa Voldsiden af Graven findes 3 halvrunde Udbygninger, der maaskee kunne være Levninger af Værker, der have flankeret Hovedtilgangen; thi at denne netop har været paa dette Sted, skal jeg senere omtale. — Det Sted, hvor Graven er bedst conserveret, er c. 8′ dybt og c. 22′ bredt i Overkanten, og disse Störrelsers temmelig nöiagtige Overeensstemmelse med de ovenanförte Angivelser af Voldens Dimensioner synes at antyde, at vi her endnu tilnærmelsesviis kunne tydeliggjöre os de oprindelige Forhold.

Ved Betragtningen af denne gamle Befæstning henledes Opmærksomheden strax paa den Omstændighed, at den har været rettet mod Nord, medens de andre For-

svarsværker i denne Egn, som Danevirke og Östervolden ere vendte mod Syd, og Spörgsmaalet bliver da, hvad Hensigten kan have været med dette Anlæg. Muligt er det jo, at denne Vold kan være bleven anlagt af en fra Syd fremtrængende Fjende, der saaledes har villet sikkre sin Retraitelinie; imidlertid synes Arbeidet at have været altfor vidtlöftigt, til at en mindre Afdeling paa et Streiftog kunde give sig Tid dertil, og at större Masser siden Östervoldens Anlæggelse have trængt sig ind over Passet ved Missunde, findes, idetmindste saavidt jeg veed, intetsteds omtalt. Rimeligere synes det mig at antage, at denne Vold er anlagt fra dansk Side for at frembringe et fast Punct, der kunde beherske Farten paa Slien, og jeg stötter denne Mening derpaa, at jeg maa antage det for afgjort, at en Arm af Slien i ældre Dage har havt sit Löb norden for denne Vold, saa at altsaa Plateauet Burg har været en Ö. Til denne Mening blev jeg henledet ved Betragtning af Terrainforholdene, idet Kysterne af dette Plateau ved deres Höide og Steilhed danne en paafaldende Modsætning til den omliggende Deel af Sliens Kyst, ligesom de i Öst og Vest aldeles uden Overgang synke ned til Mose- og Engströg, der bugte sig ind i Landet: hertil kommer endvidere, at den flade, trælöse, sandede Overflade af dette Plateau danner en skarp Contrast til den bölgeformede, skovrige, frugtbare Omegn af Angeln, men derimod i alle Henseender ligner de umiddelbart Syd for Slien liggende Marker, der höre til Landsbyerne Weseby og Missunde, hvor endnu i Slutningen af det 15de Aarhundrede Landsbyen Kiel laae. Jeg forfulgte nu det fra Öst indgaaende Engströg, der begynder ved Missunde Færgegaard og derfra i nordvestlig, nordostlig og vestlig Retning strækker sig henimod det fra Grosse-Breite mod Nordost indgaaende Moseströg, hvorfra det kun adskilles ved een Mark, hvis Höide gjör det mindre rimeligt at an-

tage, at den tidligere har staaet under Vand, og jeg kom da til Vished om, at dette Plateau i gamle Dage idetmindste havde dannet en Halvö, der kun ved en smal Landtunge havde staaet i Forbindelse med Angeln. At Slien fordum har havt en höiere Vandstand end nu, beviser Byen Slesvigs gamle prægtige Havn, der engang rummede Hundreder af Skibe, nu derimod er en næsten sammenhængende Engstrækning. Lidt vest for den Landtunge, hvorpaa Erikshuus ligger (vide Kaartet), gaaer en smal dyb Klöft med Mosebund endvidere ind i Landet, löber nogle hundrede Alen i sydvestlig Retning og forener sig da med det ovenfor omtalte Engströg, der, hvor dette naaer sin störste Bredde, idet det böier mod Vest; vi finde da her et andet, om end kun smalt, saa dog kortere og renere Indlöb til denne nordre Arm af Slien.

Men ganske nylig har jeg faaet en höist uventet Bekræftelse paa Rigtigheden af min Gisning om denne ældre Arm af Slien, idet en gammel Bonde, der i en Række af Aar har boet der paa Stedet, og hos hvem jeg sögte Oplysninger om Voldens tidligere Beskaffenhed, uopfordret fortalte mig, at han for mange Aar siden havde havt en gammel Bog tillaans (af Format som en Huuspostil), hvori der stod fortalt, at Burg i gamle Dage havde været en Ö, der kun ved en Dæmning havde været sat i Forbindelse med Angeln. Angivelserne om Retningen af Löbet havde været meget nöiagtige, og da Sagen specielt interesserede ham, havde han nöie mærket sig Retningen, og han paaviste mig nu nöiagtigt den samme Linie, jeg selv tidligere, ledet af Terrainforholdene, havde udfundet. Retningen af Dæmningen er ogsaa tydelig nok, og om der end op ad den jevne Skraaning mod Volden ikke længere kan paavises noget Spor af den, saa viser dog Retningen af den Rygning, der skiller Engen fra Mosen, at Indgangen fra

Dæmningen gjennem Volden maa have været paa det Sted, hvor, som jeg ovenfor omtalte, Graven endnu er conserveret.

Har altsaa Burg været en Ö, saa er det tydeligt, at Volden maatte være rettet mod Nord, thi mod Öst, Syd og Vest vare Kysterne saa steile og Strömmen saa haard, at et Angreb fra Skibe med Lethed kunde afvises; mod Nord, hvor Farvandet var bredere, Strömmen svagere og Kystens Skraaning meget jevn, var altsaa den svage Side; men naar denne blev befæstet ved Kunst, fremkom da en Plads, hvor der i Krigstid kunde henlægges en saa stærk Besætning, at den kunde forsvare og beherske Passagen paa Slien. En saadan befæstet Leir kunde da nok baade faae Navn af og gjöre Gavn for en Borg, og herved vilde altsaa Stedets gamle Navn „die Burg" finde sin Forklaring; thi at her nogensinde har staaet en virkelig Borg, er neppe troligt, da man ikke kan paavise noget Punct, der fortrinsviis var skikket til et saadant Anlæg, da man aldrig har fundet Muurbrokker eller lignende Levninger, og da endelig Sagnet aldeles Intet vil vide om en Borg paa dette Sted.

Forsaavidt nu denne Vold skulde være anlagt for at beherske Seiladsen paa Slien, saa turde det vel være rimeligst at henföre den til det 12te Aarhundrede. At man dengang har havt Öie for Vigtigheden af dette Pas, viser Beretningen om de Skandser, som Knud Lavard anlagde her ved Kiel og Færgesund; imidlertid troer jeg ikke, at denne Margrethenwall har hört med til disse Skandser, men at et saa betydeligt Arbeide med större Rimelighed kan henföres til en lidt senere Tid, da jo f. Ex. Slesvigs Udplyndring 1155 under Svend Grathe nok kunde være et tilstrækkeligt Vink for en Konge som Valdemar den 1ste om at gjöre et alvorligt Skridt til at forhindre Gjentagelsen af slige Scener, og hertil fremböd denne Ö i Slien den bedste Leilighed.

Jeg har bestræbt mig for at samle Alt, hvad der af

Sagn om denne Vold endnu lever i Folkemunde, men Udbyttet har kun været ringe. Den kaldes altid Margrethenwall og henföres til „den sorte Grethe, som reed med bagvendte Hestesko"; men da denne Dronning jo her i Slesvig spiller en meget fremtrædende Rolle næsten paa alle större Oldtidsminder, er hermed Intet vundet for Spörgsmaalet om Voldens Ælde. Noget mere Udbytte giver Fortællingen om, at denne Dronning har istandsat Volden under en Krig, hun förte med en Greve, der skal have heddet Steinbok: thi om man end i denne Fortælling seer et slaaende Exempel paa Sagnets naive Ligegyldighed for Navne og Aarstal, saa vidner den dog tillige om, at Volden maa være meget gammel, og i den ovenfor omtalte gamle Bog fortalte Bonden mig, at der havde staaet, at Dronning Margrethe havde „den alten starken Wall hergestellt".

Hvad de af Knud Lavard anlagte Skandser angaaer, da mener jeg, at disse maae have ligget Öst for Missunde. Naar man kommer seilende österfra, gjör Slien nemlig pludseligt en Böining mod Nordvest og afsætter her Missunde Noer mod Sydvest og Brodersby Noer mod Nord, medens den derefter selv löber i vestlig Retning forbi Færgestedet. Paa Delingspunctet indsnævres Löbet af to fra Öst og Vest udskydende Odder, Knös og Fisselöre, og paa disse to Puncter antager jeg det for rimeligst, at disse Skandser have været anlagte, da alle Skibe maatte passere dette ene snevre Pas, medens længere mod Vest de to Arme, hvori Farvandet deelte sig, tillode en fremtrængende Fjende ligeledes at dele sig, hvorved Forsvarets Kraft altsaa blev svækket. Odden paa Sydsiden har saalænge været under Cultur, at det ikke er let at afgjöre, om den har været befæstet, imidlertid synes dens Profil at tale derfor; at derimod Odden paa Nordsiden har været afbenyttet til Befæstning, synes mig rimeligt.

Der findes endnu paa Ryggen af denne Odde, der tidligere har dannet en Halvö og endnu for c. 40 Aar siden var bevoxet med Skov, tre Forhöininger, der alle have antiqvarisk Interesse. Den nordligste og störste af disse strækker sig i Retningen NNO — SSV., har en Længde af c. 70 Alen og c. 20 Alens Bredde, og har i mange Aar afgivet et uudtömmeligt Steenmagasin for vedkommende Eiere, ligesom man ogsaa her har fundet en stor Mængde Steensager; at Levninger fra Oldtiden endnu kunne findes der, har jeg selv erfaret, idet i afvigte Sommer en Ven, med hvem jeg besögte Stedet, med Foden stödte til Noget, der ved nöiere Eftersyn viste sig at være en i Jordskorpen fastsiddende Skjoldplade af Bronze, hvorpaa Spidsen var afbrudt. I alle fire Sider af denne Höi har der været anbragt Gravkamre, omtrent 40 i Tallet, der laae tæt op til hinanden, og alle vare opsatte af Kampesteen af c. 6 Fods Höide, saaledes at hvert Kammer blev dannet af 6 brede Steen og 2 smallere, der udgjorde Forsiden og lode Plads mellem sig for en Indgang. Dæksteen manglede paa alle Kamrene; de vare fyldte med Jord, og paa Bunden af dem fandtes Kul og en stor Mængde Öxer, Hamre og lignende Redskaber af Steen. Nu ere alle disse Gravkamre forsvundne, og kun Fordybningerne i Jordsmonnet vise deres Beliggenhed: Midten af Höien har endnu ikke været udgravet, men om man der tör vente at finde Noget, derom kan jeg af Mangel paa antiqvariske Kundskaber ikke have nogen Mening.

Den vestligste af de paa Skrænten mod Slien liggende Forhöininger danner omtrent en Fiirkant med en Side paa c. 20 Alen, og har formodentlig været en Gravhöi; den er udgravet og indeholdt nogle meget store Steen, men nogen nöiagtigere Oplysning om Udgravningen har jeg ikke kunnet opdrive. Den tredie Forhöining er omtrent 30 Alen lang og 20 Alen bred, strækker sig i Retningen

NNV.—SSO, og vender med Længdesiden ud imod Indlöbet til Missunde; den har rundtom været opsat med middelstore Kampesteen, og har indeni ved mindre aldeles raae Steen af 1—2 Fods Diameter været afdeelt i flere retvinklede Rum, saa at den saae ud som Grunden af et Huus; Oldsager har man slet ikke fundet der. Paa dette Sted, hvis dominerende Beliggenhed er saa iöinefaldende, synes det mig ikke usandsynligt, at der har været anlagt en Skandse eller et Castel, der kunde, om ikke forhindre, saa dog i höi Grad besværliggjöre en fjendtlig Flaades Indseiling.

Denne Odde kaldes af Beboerne Knös, og hele den tilgrændsende Deel af Brodersby Mark har Navn efter Odden, men Ingen har her kunnet give mig Oplysning om Betydningen af dette Navn. Jeg har sögt Underretning om, hvorvidt der i det Islandske skulde kunne findes nogen Derivation til dette Ord, og der blev mig opgivet 3 eller 4 Ord, der havde en nærmere eller fjernere Lydlighed dermed, medens dog deres Betydning ikke tillod, at man anvendte dem her. En Conjectur, jeg nylig hörte, at dette Navn skulde være en Contraction af Knuds Aas eller Knuds Næs, synes jo unegteligt rimeligere, da Knud Lavards Navn er knyttet til denne Egn. Den blev fremsat af en dansk Mand, der var fremmed her paa Stedet, og jeg omtaler den kun, fordi den stemmer mærkeligt overeens med det Svar, en Bonde her gav mig paa mit Spörgsmaal om Betydningen af dette Navn, at han antog det maatte staae i Forbindelse med Navnet paa en Hertug Knud, der skulde have fört mange Krige her.

Folkesagnet veed Intet at melde om Knös og taler kun i ubestemte Udtryk om Margrethenwall, men desto bestemtere knytter det sig til et tredie Sted i denne Egn, nemlig til den ligefor Knös liggende Odde, der adskiller

Brodersby Noer fra Löbet forbi Missunde. Paa denne Odde ligger et eenligt Huus, der hedder Erikshuus, og herom melder Sagnet, at det har faaet Navn efter den myrdede Kong Erik Valdemarssön, der i sin Dödsstund skriftede for den ved Brodersby Capel fungerende Præst, og hvis Liig senere drev op ved dette Huus, hvori det forelöbig blev indlagt. Hvorvidt Sagnet har Ret, lader jeg staae hen, skjöndt Localiteterne gjöre det rimeligt, at Liget maatte drive netop paa denne Odde, hvor den udgaaende Ström skjærer meget haardt op. Saameget er idetmindste vist, at Huset har beholdt sit gode danske Navn uforandret indtil denne Dag. Det er overhovedet ret interessant at see, hvorledes netop her i den allersydligste Deel af Angeln de gamle danske Navne have holdt sig uforandrede; herom vidne f. Ex. Brodersby, Goltoft, Piilberg, Damberg, Egeberg, Broholm, Rojum (cfr. det nordslesvigske Roi, f. Ex. Veistrup Roi). Kun meget faa Navne ere her blevne fortydskede, og det interessanteste af disse er unegtelig *Sonnenschau*, hvorunder forstaaes den henimod Burg liggende sydligste Deel af Brodersby Mark og Skov. Naar man læser dette Navn, falder man ikke let paa, at det er et dansk Ord, og man maa först höre Beboerne udtale det Sönschau, förend man faaer en Ahnelse om, at det hverken er meer eller mindre end Sönderskov. For at man imidlertid ikke skal troe, at min Interesse for at finde danske Navne i denne Egn her har ledet mig paa Vildspor og bragt mig til selv at lave denne Forklaring, skal jeg ikke undlade at bemærke, deels at dette oprindelige Navn, uden nogen Anledning fra min Side, er mig meddeelt af en Mand i Sognet, der kun forstaaer meget lidet Dansk, deels, hvad der jo er det bedste Beviis, at netop den modsatte Ende af Brodersby Jorder endnu den Dag idag hedder Nordskovkobblerne.

ET RUNEALFABET FRA 1547,

MEDDELT AF P. SEJDELIN.

Som bekjendt udkom det förste af Ole Worms runologiske Forsög i Aaret 1628, og han vedblev lige til sin Död med utrættelig Iver at virke for den nordiske Arkæologies Studium. Hans Arbejder vare for den Tid af störste Betydning, især naar man ser hen til, at han ved disse bröd en ny Bane her i vort Fædreland, og hans berömmelige Fortjenester i denne Retning ere tilfulde anerkjendte af E. C. Werlauff[1], der ogsaa har givet Bidrag til at kjende de ubetydelige Spor af arkæologiske Kundskaber, som man stöder paa i den nærmeste Tid för Ole Worm[2]. Disse svage Kilder forsmaaede Ole Worm ikke at öse af, og det Udbytte, han herved vandt, tjente ham til Grundvold for hans omhyggeligere Undersögelser.

Af Ole Worms egne Ytringer vide vi, at hans arkæologiske Skrifter ikke blot vandt Anerkjendelse blandt hans Tids Lærde, men at ogsaa mange danske Adelsmænd levende interesserede sig for dem; det kan derfor ikke forundre os, at vi i hine Kildeskrifter stöde paa danske Adelsmænds Navne, og at det fornemmelig ere Adelige, som have meddelt de Runealfabeter, som vi her forefinde. Saaledes var det fra den lærde Henrik Ranzau at det Alfabet skriver sig, som er leveret os af P. Lindeberg[3], og

[1]) Ole Worms Fortjenester af det nordiske Oldstudium, en Undersögelse af E. C. Werlauff, i Nordisk Tidsskrift for Oldkyndighed 1ste Bd. 1832. S. 283 fg. — [2]) Udkast til den nordiske Archæologies Historie i vort Fædreland indtil Ole Worms Tid, ved E. C. Werlauff; i det Skandinaviske Litteraturselskabs Skrifter, 1807, 1ste Bd. S. 1 fg. — [3]) Paa en kobberstukken Tavle, der findes saavel i denne Forfatters Commentarii rerum memorabilium in Europa ab an. 1586 ad an. 1591 gestarum;

et Par af de Alfabeter, som Bon. Vulcanius meddeler[1], havde den engelske Gesandt Daniel Rogers erholdt af en af de danske Kantslere Johan Friis til Hesselager eller Anthonius Bryske[2], og af Lensmanden paa Gulland Jens Bilde[3]. Det vil derfor ogsaa være mindre paafaldende, naar vi til disse fire föje en femte Adelsmand, der levede over et halvt hundrede Aar för Ole Worm, og var i Besiddelse af Kundskab til Runealfabetet.

Denne Mand var Bent Bilde til Bregentved, Sön af Anders Bilde til Söholm. Han uddannede sig for den

---

Hamb. 1591. 4to. S. 75; som og i hans Hypotyposis arcium, palatiorum, librorum etc. ab Henrico Rantzovio conditorum; Francof. 1592. 4to. S. 122.

[1]) Bon. Vulcanius de literis et lingua Getarum s. Gothorum; Lugd. Bat. 1597, S. 43 fg. — [2]) Bon. Vulcanius anf. St. nævner ikke Kantsleren ved Navn, men siger blot at Daniel Rogers havde modtaget dette Alfabet „ante 36 annos a cancellario Danico". Dette svarer til Aaret 1561, da Johan Friis var Kongens Kantsler og Anthonius Bryske Rigskantsler. Det er rimeligt, at denne sidste menes, da vi vide, at han har været i Besiddelse af det bekjendte Runehaandskrift af Skaanske Lov, se P. G. Thorsen, Skånske Lov; Kbh. 1853, Fortale S. 4. Ole Worm, Dan. lit. antiq. 1651. S. 44, tror, at det er Arild Hvitfeldt, og det gjentages af E. C. Werlauff, Sk. Lit. S. Skr. 1807. 1. Bd. S. 45. Denne var vel Kantsler 1597, da det nævnte Skrift af B. Vulcanius udkom; men da han 1561 kun var 12 Aar gammel, kan man ikke let antage, at han allerede den Gang skulde have kunnet meddele Dan. Rogers dette Alfabet. — [3]) Bon. Vulcanius anf. St. siger, at Daniel Rogers havde erholdt Alfabetet i Aaret 1556 af „Johanne Bilde, tum temporis Gothlandiae praefecto regio"; men dette Aarstal maa være urigtigt, da paa den Tid Otte Rud var Lensmand paa Gulland (H. N. Strelow, Guthlandiske Cronica; Kbhvn. 1633. S. 266). Den nævnte Johannes Bilde kan ikkun være Jens Bilde til Liungsgaard, der var Lensmand paa Gulland fra 1560 til 1571 (H. N. Strelow, anf. St. S. 273—79), og der skal maaske hos Bon. Vulcanius istedetfor MDLVI læses MDLXI, hvorved vi erholde samme Aarstal, som for Meddelelsen af det næstforannævnte Alfabet.

gejstlige Stand[1], studerede i Paris[2] og besad allerede under Grevens Fejde et Kanonikat ved Roskilde Domkirke[3]; under Fejdetiden fulgte han först Grev Christoffers Parti[4]; men siden slog han sig fra ham, og da han vilde gjöre en Rejse til Udlandet for at fortsætte sine Studier, blev han anholdt af Fjenden, der omtrent et Aar holdt ham fangen i Meklenborg[5]. Senere havde han ogsaa Præbender ved Lund og ved Aarhus Domkirker[6]. I Aaret 1545 tiltraadte han Bregentved[7], og nogle Aar efter blev han forlenet med Tönsberg Len i Norge[8]. 1559 omtales han som Ejer af en Gaard i Kjöbenhavn[9]. Hvorlænge han derefter har levet, er mig ubekjendt.

Blandt endel Dokumenter denne Adelsmand vedkommende, som bevares paa det kongelige Bibliothek[10], er et,

---

[1]) Allerede 9de Juli 1532 gav Biskop Jörgen Friis i Viborg Anders Bilde Löfte om det förste ledige Prælatedom i Viborg Domkirke for hans Sön Bent Bilde, i Haab om at denne skulde blive ved den hellige Kirke. Dok. i det kgl. Bibl., dat. Köpenhaffn octaua visitacionis Marie anno etc. mdxxxii. — [2]) Brev sst. fra Bent Bilde til hans Moder Fru Pernille Hr. Anders Bildes, dat. Parris iuelff daff anno dnj 1532 o: 25 Decbr.. — [3]) En Domsakt af Roskilde Kapittel, dat. Aar mdxxxvij sancti Marci euangelistæ dag, d. e. 25 Apr. 1537, i det kgl. Bibl. — [4]) Denne forlenede ham 1534 med et Degnedom i Kjöbenhavn. Ny danske Mag. 5 B. S. 133. — [5]) Se ovenanförte Domsakt af 25 April 1537, og flere Dok. hos Paludan-Müller, Aktst. til Grevefejden, f. E. 1 Saml. S. 576. 2 Saml. S. 205. 293. — [6]) Tvende Dokumenter i det kgl. Bibl. dat. Skoffcloster wor herre himmelfardhs afftenn aar mdxlvij, d. e. 18 Maj 1547, og Söholm tisdagh forre ste Hansz baptisde dagh mijdsomer 1547, d. e. 21 Juni, foruden det her aftrykte Dokument af 30 Jan. s. A. — [7]) Dok. sst. dat. anno dnj mdxlv palme söndag, d. e. 29 Marts 1545. — [8]) Forskjellige Dokumenter sst. fra 1548 og fgg. Aar. Han synes först at være kommen til Norge i Aaret 1552. — [9]) Brev sst. fra Bent Bilde til Gregers Bryske, dat. Nestuidt thredie dag pynsze aar mdlix, d. e. 16 Maj 1559. — [10]) I Samlingen til den danske Adels Historie Fasc. 4; i denne Samling Fasc. 4 og 5 findes ogsaa de ovenfor anförte, fra det kgl. Bibl. benyttede Dokumenter.

som Bent Bilde selv har forsynet med en Runepaaskrift. Da denne Paaskrift, som alene faar Betydning ved Bogstavtrækkene, refererer sig til Dokumentet, vil jeg ordret meddele dette, og dertil i Faksimile föje Paaskriften.

„Jeg Beinth Bilde kendes met thette mitt offne breff, att ieg ær offuer ens worden met hederlig mand mesther Thommes Riber vdj szaa mode, ad hand scall anamme mith cannickdom her vdj Arhus Holstrupp, och werre min procurator til for^{ne} cannickdom met huis tienere oc rette, szom nu til ligger till szamme prebende, adj skulle ey suare nogen anden [wden mester Tommes giffue] [1] derris skyld oc langilde end for^{ne} m. Thommes y noger mode. Till ydermere windisbyrdt trycker ieg myt signet neden forre thette mytt offne breff, som giffuedt ær wdj Arhus söndagen forre purificationis Marie m d xlvij [d. e. 30 Januar 1547]".

Den udvendige Paaskrift er fölgende:

[1]) Kun ved at udelade disse Ord, der varieres i de nærmest foregaaende og efterfölgende, erholder Sætningen Sammenhæng.

d. e. „Mesther Thommessens handthskrifth oc then handskrifth som ieg hannum gifuith hafuer ther udi moed 1547".

Dokumentet, som er uden undertrykket Segl, er en, som det synes, egenhændig Afskrift af, eller maaske snarere et Udkast til den originale Fuldmagt. Derimod er der Spor til Segl udenpaa Brevet, der formodentlig har været benyttet til Omslag om det i Runepaaskriften först nævnte Dokument, som Mester Thomas har udstædt, og som rimeligvis har indeholdt dennes Forpligtelse mod Bent Bilde som hans Prokurator. At i det mindste Paaskriften er egenhændig af Bent Bilde, synes utvivlsomt at fremgaa af Ordene: „som ieg hannum gifueth hafuer".

Betragter man nu denne Runepaaskrift noget nærmere, vil man finde, at vi her have et temmelig fuldstændigt Alfabet; vi savne blot Tegnene for *b*, *l*, *p* og maaske *t*. Af de saakaldte stungne Runer benyttes tre til dermed at betegne Bogstaverne *d*, *e* og *k*, hvorved er at bemærke, at Punktet i disse Bogstaver udtrykkes ved en skraa Streg over Hovedstaven, saaledes som man ofte finder det i Indskrifter og i enkelte af de af Ole Worm og hans Forgjængere[1] meddelte Runealfabeter, i det mindste hvad Bogstaverne *d* og *e* angaar; med Hensyn til *k*, da har Bent Bilde dels forvexlet dette Bogstav med *g*, dels givet dem begge en noget usædvanlig Form, hvortil han uden Tvivl er bleven forledet af Formen af det latinske Bogstav *g*. Runen ᚴ er saaledes bleven til ᛩ og bruges som *g*, hvorimod det stungne ᚵ i Analogi med ᛆ har faaet Formen ᛤ og bruges som *k*. Bogstavet *c*, der ikke hörer med til det gamle nordiske Runealfabet, er givet med Formen ᛍ; i de af Ole Worm og hans Forgjængere meddelte Alfabeter har det almindelig Formen ↓, og i Jens Bildes Alfabet hos Vulcanius ⊥, hvilken Form

[1]) Olai Wormii Danica literatura antiquissima. 1651. p. 49 og 53. P. Lindeberg og Bon. Vulcanius anf. St.

synes at staa Bent Bildes nærmest, hvis han ellers ikke har tænkt paa Runen ᛍ, hvormed efter Ole Worm *c* udtrykkes i den af ham benyttede Kalender fra 1328. Man vil lægge Mærke til at Runen ᛋ her bestandig har den omvendte Form ᛋ, som iövrigt ikke er usædvanlig i gamle Runeindskrifter, men at Trækkene ere förte saaledes, at Bogstavet erholder ikke ubetydelig Lighed med det lange gotiske ſ. Med Hensyn til Brugen af Runen ᚦ, da vil man bemærke, at den synes at være bleven brugt til at udtrykke saavel *th* som *t*; dette er især iöjnefaldende i det andet Ord i tredie Linie, hvor *then* er skrevet ᚦᛘᛆ; Runen ᛏ eller ᛐ findes ikke, hvorimod som bemærket den stungne Form ᛑ for *d*. De övrige her anvendte enkelte Runer give med Hensyn til Form og Brug ikke Anledning til videre Bemærkning. Foruden de enkelte Runer vil man se, at Bent Bilde ogsaa har anvendt sammensatte Runer, nemlig ᛆ *an*, ᛂ *en*, og ᚱ *er*; desuden forekommer der i det andet Ord Formen ᛘ, hvorved han synes at have villet udtrykke en Fordobling af *m*, hvorved Ortografien af Navnet Thomas kommer til at stemme overens med Hoveddokumentets Thommes.

Til nærmere Overblik vil jeg endnu sammenstille det Alfabet, som Bent Bilde ved denne Lejlighed har benyttet:

A	B	C	D	E	F	G	H	I	K	L	M	N	O
ᛆ		ᛍ	ᛑ	ᛂ	ᚠ	ᚴ	ᚼ	ᛁ	ᚴ		ᛘ	ᚿ	ᚮ

P	R	S	Th (T)	U.
	ᚱ	ᛋ	ᚦ	ᚢ.

Naar man sammenligner dette Alfabet med de af Ole Worm og hans Forgjængere meddelte, vil man finde, at det ikke i enhver Henseende stemmer overens med noget af disse; men man vil tillige bemærke, at disse Runer dog i det Hele komme den gamle Form, som forefindes paa Runestenene, overmaade nær.

DET DANSKE SPROG I ANGEL, AF E. HAGERUP, ANMELDT AF K. J. LYNGBY.

Alle de sprog, som tilsammen danne den sprogklasse, der af Rask har fået navn af den gotiske, af Munch kaldes den germaniske, stå hverandre indbyrdes langt nærmere, end det latinske sprog står det græske. Det overvejende antal af de væsentlige, nødvendige ord er fælles for dem alle, og ordböjningen har i det væsentlige det samme grundtræk. Jo længere vi gå tilbage, des större viser enheden sig. Nu anse vi øl for det nordiske, bier (nedersaksisk bér) for det tyske navn på samme genstand; men oldsproget kender bjórr; det forekommer i Alvíssmál str. 35; og vilde man göre indsigelser imod det på grund af den særegne måde, hvorpå det dèr forekommer, nemlig som gudernes benævnelse, står det ligefrem i Atlakviða str. 1. Nu anse vi ild (eld-r) for det nordiske, feuer (nedersaksisk für) for det tyske udtryk, men eld forekommer i det oldsaksiske digt Héljand ved siden af fiur. Böjningsordningen viser sig, når man tager oldsprogene til hjælp, som ensartet i alle disse sprog; udsagnsordene have i den fremsættende måde to usammensatte tidsformer, en nutid og en fortid, og deles i alle disse sprog omtrent i de samme klasser. De latinske udsagnsords former og böjning afvige i langt betydeligere grad fra det græske sprog.

Denne sprogklasse deler sig i fire sproggrene: den nordiske, den nedergermaniske, den gotiske og den overgermaniske. Af disse er den gotiske uddød. Af de tre, der ere tilbage, er den nedergermaniske sproggren overgangsleddet mellem den nordiske og overgermaniske. De stumme medlyd ere overhovedet i de nedergermaniske sprog ligesom i det gotiske de samme som i det oldnor-

diske, altså forskellige fra de tilsvarende i de overgermaniske sprog, t. ex.

nedersaks. dép = oldn. djúpr = höjtysk tief,

nedersaks. tíd = oldn. tíð = höjtysk zeit;

men ellers står den nedergermaniske sproggren den overgermaniske langt nærmere, end den står de nordiske sprog. Egenheder i sprogbygningen og ordforrådet berettige os til at sammenfatte den overgermaniske, nedergermaniske og gotiske sproggren som den germaniske (efter Munch sydgermaniske) sprogstamme, og til at opstille den nordiske som en derfra forkellig sprogstamme; got. slépan, angelsaks. slápan, (svefan bruges dog også), oldsaks. slápan stemme med oldhöjt. sláfan, men ere modsatte oldn. sofa, dansk sove.

Af de nedergermaniske sprogarter støder den nedersaksiske i Slesvig sammen med det danske sprog. Om det danske folkesprogs beskaffenhed i Angel have vi for nylig fået en ypperlig oplysning i det fortjenstlige verk af pastor Hagerup, hvormed vi her skulle beskæftige os[1]. Skönt forfatteren erklærer, at de slesvigske sprogarter kun afvige lidet fra hverandre indbyrdes, har han her indskrænket sig til en beskrivelse af folkesproget i *Storesolt* og *Lillesolt* sogne. Denne indskrænkning har store fordele med hensyn til lydforholdene, da man herved er sikret imod sammenblanding af forskellige egnes lydforhold. Den her beskrevne sprogart er *intet overgangsled* mellem dansk og nedertysk, mellem jysk og nedersaksisk, den har alle grundtræk tilfælles med de nordiske sprog; forsåvidt tyske bestanddele forekomme, bero de på *sprogblanding*. Angel-

---

[1]) Senere, end denne anmeldelse er skreven, er af samme forfatter udgivet Bemerkninger om sprogforholdene i Angel samt nogle sprogprøver, dels i Nyt historisk tidsskrift, 6te bind, dels i et særskilt aftryk, Kbhvn. 1855.

boens udtale af dansk og af tysk er ganske forskellig. Det lange *a* udtales rent i de danske ord, men antager den indtrykte (dunkle) udtale i de tydske (får, men dunkelt a i det tilsvarende tyske ord, § 1); i begyndelsen af danske ord udtales *g* som sædvanlig, i begyndelsen af de tyske antager det den åndende lyd (§ 20). Når Angelboen udtaler gud på dansk, og når han udtaler det samme ord i „de plattyske talemåder, som dumpe midt ind i den danske tale" erholder hver af de tre bogstavlyd en forskellig udtale (guj, ġhott, side 22 og 76). I vort skriftsprog ere det nordiske reisa (indvirkende) og det tyske reisen (genstandsløst) faldne sammen, Angelboen adskiller rīes, bringe til at stå, der er af nordisk oprindelse, og ræj's, en rejse, der har tysk oprindelse (side 50).

De sprogarter, der tales af almuen, må med hensyn til oprindelsen sideordnes skriftsproget og ej underordnes det, ej betragtes som forvanskninger af dette. Både almuesprogene og skriftsproget ere udgåede fra det ældre sprog, de ere gåede omtrent samme vej, dog er det nødvendigt, at det ej er det samme, der er bevaret, eller det samme, som er blevet forandret. Almuesprogene have altså bevaret mange lævninger af det ældre sprog, som ere udslettede i skriftsproget, men dette berettiger ej straks til at påstå, at de ligge nærmere ved oldsproget, end skriftsproget gör. Som exempler på former, der have fælles oprindelse, men ej kunne forklares af hinanden, kunne anføres skriftsprogets öje og det nörrejyske yw', de finde deres fælles forklaring i det ældre danske øga, lyden g er på begge steder bleven blødere, men på det ene sted er den bleven til j, på det andet til w. Når man i Angel finder löggel, svarer det netop til oldsprogets lykil-l af lúka (luk-um), at lukke, medens skriftsproget har forandret l til n. Når man i Nörrejylland finder epo for på (f. ex. i St. St. Blichers „Digtninger i den

østerjyske mundart", Samlede digte, 2den del, Kbh. 1836, side 295), svarer denne form til oldnordisk upp á; den første selvlyd er i den tonløse forstavelse bleven til e, hvortil skriftsproget plejer at forandre tonløse selvlyd i ordenes slutning. Ligeledes bruges i Nörrejylland å med slæbende (skridende) tonehold, svarende til oldsprogets of i betydningen for meget eller alt for, f. ex. hos Blicher s. 294 å stint, alt for stivt, alt for strengt, ligesom man i Norge siger ohar = oldn. ofharð-r, alt for hård. Stundum anvende skriftsproget og almuesproget to beslægtede, men dog forskellige ord. Det er således en rigtig formodning, der af Hagerup er fremsat i tillægget, at san' med rullende tonehold (de va san'), der bruges både i Sønder- og Nörrejylland, er det oldnordiske sannindi, sandhed, altså oprindelig et navneord, intet tillægsord (det var sandt); det rullende tonehold giver os tilstrækkelig sikkerhed for denne forklarings rigtighed. Ligeledes er det sønder- og nörrejyske ask et andet ord end skriftsprogets æske. Begge ord findes i Norge, ask og öskja. Skulde de kunne påvises i danske sprogarter, der adskille hankön og hunkön, må det første være et hankönsord, det andet, deraf afledede, være et hunkönsord.

Det er en særegenhed for Norden at forandre et oprindeligt a til ö formedelst indflydelse af et følgende u eller v, der dog kan være bortfaldet; men denne regel er måske kun på Island bleven fuldstændig gennemført. Enkelte spor findes også på dansk. Når vi sige øl og kød, hedde disse ord i oldsproget öl og kjöt, hvor hensynsformerne, ölvi og kjötvi, vise grunden til brugen af ö. I Angel findes øl og kjø. I navneordenes böjning forekommer denne omlyd på Dansk kun i ét ord, nemlig barn, börn; og dette findes ligeledes i Angel, bån, bŷn, medens omlyden i egnen nord for Skærnå i Nörrejylland tilsyneladende er vegen. Der siger man næmlig bån i flertallet,

ifølge „Nogle grammaticalske bemerkninger om den vesterjyske dialect af en jysk filolog, udgivne af I. V. Bloch, Horsens 1837", side 16. Vi finde i det oldsaksiske digt Héljand et tillægsord garu, der har betydningen færdig, beredt. Vi finde på oldnordisk tillægsordet gör-r, genstf. görvan, der tydelig er det samme ord; a er forandret til ö på grund af det følgende u eller v, selv hvor dette er udeladt. Ordet bruges i betydningen gjort, og man afleder atter af det udsagnsordet göra eller gera, fortid görða eller gerða. På dansk have vi i nutiden gör, göre, men i fortiden have vi gjorde, formodentlig ved efterligning af den böjning, der findes i spørger, spurgte (spyrja, spurða), uagtet omlyden i spørge har en ganske anden grund, den er foranlediget ved det følgende j (på dansk g). Med större troskab mod det oprindelige selvlydsforhold hedder det i Angelsproget både gȳr i navneformen og i fortiden (göre, gjorde). Med det oldsaksiske garu står det tyske biord gar i forbindelse. Begge ord, det nordiske göra og det tyske gar, udgå fra samme rod; men når de i Angel møde hinanden (gyr, ghaar s. 21), ere de fremmede for hinanden, bære de kendemerker, som vise, at de komme fra forskellige sider. Den her omtalte virkning af u på a viser sig på dansk også deri, at selvlyden ø træder i stedet for den oldnordiske tvelyd au, f. ex. krøb = kraup. Vi finde i disse ord ø eller y (krøf), men derimod på nedersaksisk i Ditmarsken króp (S. Dethleffs, Gedichte, Heide 1850, s. 126). I enkelte ord er på oldnordisk og dansk i blevet til y på grund af et følgende v, således synge, synke, oldn. syngva, sökkva, (gotisk singvan, sinkvan), de to anførte ord findes her i Angel (syng', syn'k).

Den indflydelse, en følgende selvlyd eller halvselvlyd udøver på en foregående selvlyd i det gamle sprog, har i Norge fundet en senere fortsættelse i ligedannelsen (Aasen, Det norske folkesprogs grammatik § 64—66), der f. ex. i

Namdalen forandrer vita (at vide) til vata. Men også på den jyske halvø findes en fortsættelse af denne indflydelse. Det er en *fortsættelse af u-omlyden.* I Angel viser den sig deri, at foran w forandres í til y, é og æ til ö (Hagerup § 12. 13). Exempler på dette lydskifte kunne være

knyw — knív,
dröw — drév,
vöw' — væve.

Denne forandring er forbunden med forkortelse af selvlyden, så at det standsende tonehold bliver stødende eller løbende, det slæbende rullende. Den selv samme overgang findes i den hos Bloch beskrevne sprogart, men på østerjysk går æw enten slet ikke eller dog ej overalt over til öw (Bloch, side 12).

Den anden art af omlyd er i-omlyden, oprindelig fremkaldt ved et følgende i eller j. I flere ord, hvor skriftsproget har tabt den, findes den bevaret,

læs, oldn. læsa, d. låse,
ær'e, erfa, arve.

Det hedder rigtignok også på höjtysk erben, men i bremisch niedersächsisches wörterbuch angives arven og hos Dethleffs står s. 124 bearven. Mus har i flertallet møs med løbende tonehold; tysk har også omlyden i flertallet, men at selvlyden forkortes, giver os tilstrækkelig sikkerhed for, at formen er nordisk, nemlig = oldn. mýss; på dansk forkortes ligeledes gås i flertallet, gæs (oldn. gæss). Vigtigere er det, at i böjningen af udsagnsordene omlyden i fremsættende nutid af a eller å til æ findes bevaret, f. ex. fæ̂r, slæ̂r, hær, svarende til fær, slær, hefir; derimod svar = svarar. Dette er så meget merkeligere, som omlyden i dette tilfælde er bortfalden i ældste dansk (Petersens sproghistorie 1 del, § 57); af denne sprogart lære vi, at den ikke ene og alene tilhører Norge.

Lydforbindelsen ja i oldsproget er i vort skriftsprog enten bleven til jæ eller til jå, jo, men her findes desuden ja, som i jät = hjarta, jawn = jafn (men nedersaks. even med åbent e). I disse former synes ja bevaret, dog bliver det vanskeligt at afgöre, om f. ex. det nörrejyske stjän har bevaret ja, eller æ er gået over til a, da denne overgang forekommer i Nörrejylland, se næste side. Ved forskellig overgang fra det oprindelige ja er i skriftsproget sjaldan blevet til sjælden, men i Angel til sjållen, hos Bloch sjålen. Vi nævne her endvidere formerne mjöl og mjölk, hvis selvlyd vel „er vanskelig at bestemme" (Hag. § 25), men som dog stå nærmere ved mjöl og mjólk, end mel ok melk.

I Nörrejylland finde vi både hos Bloch og hos Blicher og på andre steder en *indtrykning* af de hårde selvlyd a, å og o i lange stavelser, hvorved de i mange ord gå over til den nærmeste mere indtrykte eller lukte selvlyd, altså

a til *å*, fader — får, i Angel får,
å — *o*, får — fôr,
o — *ue*, god — gûe, i Angel gôj.

Stundom foregår en sterkere indtrykning, hvorved selvlyden forandres, ej til den nærmeste, men til den derpå følgende selvlyd,

a — o, skar — skôr, i Angel skar,
(Bloch s. 43, St. Blicher s. 282),

eller således, at skriftsprogets form ligger imellem oldsprogets og sprogartens, f. ex.

a-å-o, oldn. garð-r, d. gård, nörrej. gôr, Bli. s. 279.
å-o-ue, orð, ord, ûer, Blo. s. 14, Bli. s. 292.
(med åbent o) (med lukt o).

I denne sprogart forekommer en overgang af langt å til o, f. ex. manner ôr, mange år, § 28; „i år høres en mellem-

lyd, i åg renere o"*, (ár, ok); a bliver på grund af den følgende medlyds beskaffenhed i en del korte stavelser til å; det hedder fål' (at falde), som hos Bloch; hos Blicher hedder det fal'n (falden), s. 279; ligeledes forekomme i Angel formerne ho, so (løbetonet) = hafði, sagði; herhen hører tój (formodentlig slæbetonet) = þagði, tav, der er gået en ganske anden vej end skriftsprogets form[1]. Af de bløde selvlyd bliver langt é til ie, som bén (oldn. bein) = bîen, ligesom i Nörrejylland, og ø ofte til y, som hȳr, en overgang, der efter Hagerup også findes i sællandske sprogarter.

Ved siden af selvlydsindtrykningen i Nörrejysk findes sammesteds desuden en modsat selvlydsbevægelse i enkelte ord, i lange stavelser

ö — a, tör (oldn. þurr) — târ, i Angel tör (kort),
dör (oldn. dyrr) — dâr, i Angel dör (kort),
æ — a, værre — wār, i Angel vǣr,
verden — wāren, i Angel vǣrn.

I den tomme plads i bogstavrækken, som var opstået ved overgangen fra a, indvandrede måske de nærmest liggende lyd. Herefter må det tidligere anførte bån i flertallet nord for Skærnå forklares, hvis entallet der hedder bån. I korte stavelser forandres i Nörrejylland

æ — a, vel, nörrej. wal, i Angel væl,
å — a, kålgård — kalgor.

I Angel finde vi i korte stavelser en overgang fra æ til a i nal', nelde (netla) og fra å til a: kalgor, lawt, tawt, samt sawn (§ 2, kålgård, loft, toft, sogn); hertil synes law'e, löjet, ordn. logit, at høre; i en lang stavelse går å

---

*) Med dette mærke betegnes her, for at man ej skal lede forgæves i det anmeldte skrift, en del ordformer og bemerkninger, som velvillig ere anmelderen meddelte af pastor Hagerup.

1) I bemerkningerne står flere gange stûr, der er skrevet både uer og or(d); i Nörrejylland får det u, der er kommet af o, et efterslag af en halvlyd.

i råde (ráða) over til a, rāj*, i betydningen at give råd, men ikke i betydningen at råde over, råj*. I Nörrejylland findes i ordenes slutning en overgang

ý — øj, by — bøj, ny — nøj, oldn. dý — døj (dynd).

Ville vi opstille de jyske selvlyd, som svare til dem, der findes opstillede i Grimms Deutsche grammatik, 3 ausg. 1 theil (1840) s. 535, ville vi få følgende række:

oldn.	á	ó	ei	au	í	jó
dansk	å	ó	é	ø	í	y
nörrej.	ó	ue	ie			
angelsk	á ell. ó, ó[1]		ie	(y)		

Hertil kan föjes

nedersaks.	á	ó	é	ó	í	é

Tilfælles med nörrejysk har denne sprogart bortkastelsen af endelsens selvlyd. Ænki findes hos Blicher (E Bindstouw, Randers 1842, s. 5), på grund af ganelyden, men æn'k hos Hagerup s. 123, ligesom i sprogprøven fra egnen mellem Åbenrå og Flensborg hos Mørk Hansen om det danske folkesprog i Sønderjylland, s. 21.

Hvor v står i begyndelsen af ordet, har det i Angel den sterke, ej den svage eller bløde udtale. Men i sprogarterne hos Bloch og Blicher viser det sig som regel, at det svage w står foran de hårde selvlyd a, å, o, men det sterke v foran de bløde æ, e, i; kun altid hw (hwæm). Når det hos Blicher hedder vær, men war, veksler det sterke og svage v i samme ord, ligesom det bløde og hårde g veksler i giver, gav. Længere mod nord, f. ex. i Himmersyssel, dog ej i det hele syssel, står i ordets begyndelse altid w, men vr bliver til br: brī (vride). I denne henseende viser sig altså sprogarternes gradvise overgang. Da w i forlyden ej forekommer i Angel, men v, er h faldet bort foran dette bogstav, og ligeledes foran j.

---

[1]) ú?

Vi finde i nogle ord, at de jydske sprogarter indskyde v (w) foran å og o (§ 31). Da nu, som bekendt, den germaniske sprogstamme har v foran o og u, hvor denne medlyd er bortkastet i de nordiske sprog, kunde man måske tro heri at se en hælden imod den tyske side. Outzen i sit prisskrift om det danske sprog i Slesvig anser denne egenskab for at være en lævning af det angelsaksiske (s. 94). Men man vilde med urette i denne lydforbindelse se en lævning fra en meget gammel tid. Det er næmlig muligt, at et sprog kan bevare en vis regel i dannelser fra en ældre tid, men kan følge en anden i yngre dannelser. Vi finde således, at man i oldsproget i de ældre dannelser har forandret tt til zt, f. ex. sazt af sat; men hvor tt senere er opstået ved en mellemliggende selvlyds udstødelse, er det blevet uforandret, som i setta, oprindelig satida. Uagtet det oldnordiske sprog i den ældre tid har bortkastet v foran o og u, kunne de nordiske sprog gærne i en senere periode have tålt disse lydforbindelser; vi kunne i dette tilfælde tage det islandske selv til exempel, hvor ván er blevet til von. Vi finde nu, at v i Angel mangler i mange ord, hvor den germaniske sprogstamme kræver det, f. ex. i ord. Vi ville tilföje et andet exempel, der ej ligger lige for hånden; vi finde i det gotiske sprog hos Vulfila vópjan, at råbe; det blev på oldnordisk med bortkastet v til œpa, at råbe; det findes i Lucidarius, øpæ (råbe); det findes i Angel med oldsprogets p som efterlyd forandret til f efter § 17, altså øf, der bruges om hanen, gale; at œpa findes hos os, er så meget merkeligere, som œpa af Aasen i ordbogen s. 639 opføres blandt ord, der ej ere genfundne i norske sprogarter. — På angelsaksisk blev dette ord vópjan til vépan, at græde, i det engelske skriftsprog weep, der, som man ser, ligger temmelig langt borte fra det sønderjyske øf, som på nordisk vís har bortkastet v. På den anden side findes v netop ikke i de germaniske sprog i vòs, kvón, tvón, (h)vón

(os, korn, torn, horn); man bör altså ikke med Outzen anse v i vorm (wårm) i Sønder- og Nörrejylland for en gammel lævning eller for en oprindelig overensstemmelse med de germaniske sprog, men kun for et senere, tilfældigt sammentræf. Det samme gælder om v i Von'sdaw (Onsdag)[1]. — Ligeledes mangler j i forlyden, hvor det findes i de germaniske sprog, men er bortkastet i de nordiske, ôr, d. år, t. jahr. Derimod kan j indskydes i forlyden efter § 25, f. ex. i (h)jē, hedde (heita).

Hvor de stumme medlyd forekomme som efterlyd (indlyd og udlyd), have de i det hele taget underkastet sig samme lydbevægelse som i skriftsproget, ved næmlig at blive blødere, men i det enkelte er afstanden mellem de oprindelig hårde og bløde medlyd bleven bedre vedligeholdt i denne sprogart. Overgangsloven er

k — *g*,	*g* — *w*, *j*.	oldn. sök	— sag,	dag-r	— daw,
t — -*(r)* *ð*	— *j*.	gata	— gā,	hlaða	— lāj,
p — *f*,	*v*(*f*) — w.	kaupa	— køf,	líf	— lyw.

Sprogarten stemmer ej med nörrejysk i at forandre lydforbindelsen og (aug, eyg, œg), der her sædvanlig bliver til y, men i Nörrejylland hyw'er (Bloch) eller høw'er (Blicher); i skriftsproget höjre. For tandlydenes vedkommende skal her opføres flere exempler:

hlaða	— lāj	gata	— gā
stað-r	— staj,	mat-r	— ma
við-r	— vèj,		
boð	— bòj,	skot	— skò
guð	— guj,		
ráð	— råj,	át	— ô
blóð	— blôj*,	fót-r	— fô*
búð	— bôj,	út	— û
leið	— glej (gled),	sleit	— slîe
bauð	— bòj,	skaut	— skø.

[1]) Med hensyn til indskydelsen af v sammenligne man italiænsk uo = ŏ; buono = bonus.

Dog findes undtagelser, som brø § 14 og andre. Bogstavet ð findes aldeles ikke, men er bortfaldet, som på de fleste steder i Norge. I nader (nadver) er d ej åndende*. Det forekommer også, at tandlydene gå over til r, f. ex. de ver æ et, § 28, hvor det oprindelige t er blevet til r foran en selvlyd, ellers vilde det hedde ve. Når snedker bliver til snerker, er det samme overgang, som når i vort skriftsprog ørken kommer af øde. I skriftsproget synes også bydemådens flertalsform på er, f. ex. tager, at bero på en sådan overgang (takið). At oldsprogets p bliver til f som efterlyd beror ej på slægtskab med tysk; thi på nedersaksisk findes p (b), f. ex. i

neders. dép, höjt. tief, oldn. djúp-r, angelsk dyf*.

At sønderjysk her stemmer med höjtysk, må anses for et tilfældigt sammentræf.

I toneholdslæren synes det regel, at toneholdet bliver slæbende foran oprindeligt nd, men ej der, hvor der oprindelig står nn (tn), f. ex,

hönd (hand)	— hān,	maðr, g.mann	— maǹ
land	— lān,	vatn	— vaǹ
blind-r	— blēn,	skinn	— skiǹ
stund	— stōn,	munn-r	— muǹ.

(I alle disse ord har n en særegen lyd, § 27.)

kendi — kǣn, kenna — kæn'.

Herhen hører det, at Sundeved kaldes Sōn* eller Sōnelān*, d. e. Sund eller Sundeland.

Uagtet æ bruges som bestemt kendeord, kan dette ikke begrunde noget oprindeligt slægtskab med den germaniske sprogstamme, da der dels viser sig en modsætning til denne i det dobbelte kendeord, æ og den, de, di; dels enkelte former have bevaret det vedföjede kendeord, som löwsenstî s. 40 (livsens tid), hvor löwsens svarer til lífsins; bysens stok*, navnet på den s. 63 omtalte stok; man finder også det forstenede kendeord i verd.

en (veröld-in, værn. Deraf synes at fremgå, at man tidligere har haft det vedföjede kendeord, thi i denne egn kan man næppe tænke på, at disse former skulle være trængte ind fra det danske skriftsprog. Om kendeordet e eller æ ytres hos Bloch s. 38, at det „kun er brugeligt i det sydlige og vestlige Jylland, der står i nærmest handelsforbindelse med Hamborg og de dansk-tyske provinser. I de samme egne af Jylland (især på vestkanten) bruges endnu de små slesvig-holstenske (og danske) sølvpenge næsten udelukkende som handelsmønt".

Navneordenes böjning har samme grundtræk som i skriftsproget; de åbne eller svage navneord danne flertal på -r, og stå derved i modsætning til tysk[1]. Når ven (med lukket e) i flertallet har vēn, stemmer denne form med oldsprogets genstandsform vini, medens skriftsprogets flertal stemmer med nævneformen vinir. At bi har flertal lig ental, har sin grund deri, at det oprindelig er af intetkönnet; af samme grund har i skriftsproget ting i flertallet ting. — Tillægsordene have i alle tre nedergermaniske oldsprog (oldsaksisk, angelsaksisk og frisisk) bortkastet det t, som på oldnordisk tilföjes som böjningsmerke for nf. og gf. intetkön ental; men i Angel findes dette t på flere steder end i vort skriftsprog, f. ex. trot, oldn. trútt, intetkön af tro.

Hvor forskjellige både stedordene og böjningen af udsagnsordene ere her i Angel og i den nedersaksiske sprogart, kan ses af følgende exempel, hvor de nedersaksiske former ere uddragne af Klaus Groth, Quickborn (Hamburg 1853[2]) og Sophie Dethleffs, Gedichte (Heide

[1]) At dette r ifølge Bemerkninger, side 13 tildels slöjfes i udtalen, gör intet til sagen; ordet kunde ej komme til at ende på en selvlyd i disse former, uden at en medlyd var bortkastet, og da det er r, som fremkommer ved selvlydssammenstød, kan der kun tænkes på dette bogstav. — [2]) 1ste oplag. Senere er 3dje oplag udkommet; det indeholder tillige grundtrækkene af en lydlære af K. Müllenhoff.

1850). Disse forfatteres plattyske digte ere skrevne i sprogarten i Ditmarsken. At jeg benytter den sidstnævnte bog, som håner alt dansk, håber jeg, på grund af öjemedet, ikke vil tages fortrydelig op.

	Angel.		Ditmarsken.	
navneform		ha (have)	hebn (hem) Dethl.	112.
nutid	æ		ikk heff	138.
	do		du hes(t)	133.
	han		he hett	137.
	vi	hæ(r)	wi	
	i		jüm heb(t)	138.
	di		se	110.
fortid	han	ho	he har	87.
	di		se harren	91.

Den böjningsklasse, som i oldtiden har -aði i 3 ent. fortid, har her, da slutningsselvlyden bortfalder og ð mangler, kun beholdt e tilbage; på norsk er ligeledes kun a blevet tilbage; sånke i Angel = sanka i Norge, sankede. Fortidsformer som hét af hēt (hitte) stemme med oldsproget (hitti); en endelse -de er altså ikke bortkastet her, men skriftsproget har overført ordet til en anden böjningsklasse (hittede). Former, som vǣl, kǣn, spūr have udviklet sig af oldsproget (valdi, kendi, spurði) på en anden måde end skriftsprogets valgte, kendte, spurgte; hist ere d og ð udslettede, i skriftsproget ere de ombyttede med t; hos Blicher står kin't, djel', nogen bestemt regel har jeg ej kunnet uddrage hos ham. Også i Ditmarsken bortkastes endelsen i fortiden, men det sker altid i entallet, hvilken beskaffenhed den foregående medlyd end har; af denken hedder fortiden dach (D. 117), i Angel hedder den tilsvarende fortid tin't* (tænkte), som hos Blicher, Saml. d. 2, 279; den betydelige forskel er indlysende. — I fremsættende nutid bruges enstavelsesformer med løbende tonehold på l, n, r og s, som væl, kæn, bær, frys; de to sidste former svare til berr, frýss. Det samme synes at være tilfældet hos Bloch, men hos Blicher står

bærer (S. d. 285); hos Blicher forekommer derimod en anden egenhed, udstødelsen af r i endelsen foran en medlyd, så at kun e bliver tilbage, som A tinke ves (s. 281)[1].

Til andre betragtninger kunde udsagnsordenes former endnu give anledning, men her skulle endnu kun enkelte puncter berøres. Fortiden af komme hedder både hos Hagerup, Bloch, Blicher og i Vendsyssel kam, som altså er en almindelig jysk form (oldn. kvam), der kun tilfældig har samme udseende som højtysk kam, i Ditmarsken kém, D. 116. Ordet lā har i fortiden la (løbetonet), der svarer til oldnordisk lèt, men selvlydsskiftet er bortfaldet, ligesom i holder, holdt = hèlt; det er et af de ord, hvis fortidsform på gotisk har en fordoblingsstavelse, létan, lailót; i skriftsproget hedder det derimod lade, lod, ligesom fare, for. (Sml. N. M. Petersen, De danske gerningsords theori, 1ste afdel. Kbh. 1854, § 13). Ved de udsagnsord, hvis nutider i oldsproget böjes som de sterke (lukte) fortider, er t i anden person endnu bevaret: kat = kant, skat = skalt; ligeledes vét = vilt (men i Ditmarsken du wult, D. 126). Ved du, hedder vésto = veiztu (s. 76).

Kun én sproglig egenhed for det danske sprog, finde vi, er vegen, og det endda en egenhed, som kun er dansk og ikke fælles nordisk, det er talordenes bestemmelse efter snese. Tierne fra 40 til 90 nævnes på nedersaksisk; formerne ere kendelig forskellige fra de andre talformer, de danske former må tidligere have været der, men ere blevne fortrængte. Til gengæld findes i det sydlige Norge former som tress og haltress for seksti og femti. Dog siges med navneordet snes: Æ æ sæjs or te di fī snies (s. 60). Ordenstal på ens (fjuttens, fjortende) findes ej alene her, men også i Holbek amt, ifølge Dyrlunds anmeldelse af Hagerups skrift i Holbeks amtsavis.

---

[1]) Udstødelsen af r findes også i Angel ifølge Bemerkninger s. 13.

Grundlaget for ordforrådet er dansk, de tyske bestanddele ligge paa overfladen. F. ex. stor, gammel, göre (gȳr), hente (hin't), neders. grót, óld, dón, hálen (holen). Om forholdsordet te kunde man være i uvished, om det svarede til det nordiske forholdsord til, eller til det forholdsord i de germaniske sprog, der på höjtysk hedder zu, på oldsaksisk te, nedersaksisk to. At det første er det rigtige, ses deraf, at det undertiden foran en selvlyd hedder til, og at det forekommer med ejeformen, f. ex. til bys (s. 127). Forskelligt fra dette *te* er det *te*, der forekommer foran sætninger, og ej kan have noget at göre med det norske te foran navneformer. Derimod synes dette angelske (jyske) te mig at svare til det norske dæ (det), se Aasen, grammatik § 316. Man sammenligne Hagerups exempel: Æ æ ræ te de gær et, med Aasens: Han lovde *dæ* at han skulde koma, og følgende exempel hos Hagerup: Te han kömmer æjawten, de tror æ et, med dette hos Aasen: Dæ (at) han vil koma, kann vera sant, men dæ (at) han æ komen, trur eg inkje. (Hag. s. 126).

Hagerups skrift indeholder en indledning, der undersøger den beskrevne sprogarts forhold til andre sprogarter og sprog; forfatteren betragter den som en jysk sprogart, „der danner overgangen imellem sproget på halvøen og det på de sydlige danske øer". Dernæst følger en ordbog, der indeholder de ord, som afvige fra skriftsproget; der gives her tillige mange interessante oplysninger om forhold i Angel; endelig følge bidrag til lyd-, böjnings- og orddannelseslæren, hvor forfatteren på en let overskuelig måde fremstiller sproglærens grundtræk. Der er vel enkelte urigtigheder, som f. ex. når forfatteren antager, at islandsk kelda og kélda betegner en forskellig udtale, eller enkelte ting, som anmelderen kunde ønske anderledes, som anordningen af de lukte eller sterke udsagnsord, der ej burde inddeles i to böjningsmåder efter

biformens endelse på t og på en, men inddeles efter aflydsklasser. Sterke udsagnsords biform på t findes regelret, hvor oldsproget har t som kendebogstav (slíta, skjóta). Men det vilde være ubilligt at gå i rette med forfatteren derom, da han på et sted, hvor man var blottet for hjælpemidler, har givet os, hvad ingen anden kunde give. Han har den dobbelte fortjæneste, at have beskrevet en dansk sprogart, og at have afgivet et vidnesbyrd om sproget i Angel, der betyder mere end alle ukyndiges råb.

Af kommende forskere over sprogarter vil jeg ønske, at de i betegnelsen af lyden kun holde sig til udtalen, nærmere ved den, end jeg her, hvor jeg støttede mig til andre, overalt har fundet det rigtigt og passende; ordene må gærne få et andet udseende, end de have i skriftsproget; i betegnelsen af e og æ, o og å bör man kun have lyden, ej skriftsprogets tilfældigheder for öje; betegnes toneholdene nöjagtig, kan medlydsfordoblingen udelades; stumme lyd bör ej medtages, således udelader Aasen med rette d (ð) i or, da det er bortfaldet i udtalen; på den anden side har Aasen også ret i at advare mod en altfor stor ængstelighed i udtalens betegnelse, der bliver besværlig for læseren uden dog at forslå. Med Hagerup vil anmelderen ønske, „at flere ville følge exemplet, give sig til efter ævne at granske og at behandle vort sprog, som det lyder på menigmands læber; modersmålet vilde i sandhed hverken have skam eller skade af sådanne bestræbelser”.

DE STARKA VERBERNA I DALSKAN OCH GOTLÄNDSKAN, af C. Säve,

anmeldt af K. J. Lyngby.

Til grundlag for fremstillingen af det danske sprog i Angel har Hagerup anvendt målet i Storesolt og Lillesolt sogne; til grundlag for fremstillingen af sprogforhold i dalsk

og gutlandsk har Säve valgt Elvdalen, Østerdalarnes nordligste egn, og Fårø, det nordligste sogn, som hører til øen Gutland. Denne afhandling, der på få sider (27) indeholder et rigt stof, indledes med exempler på, „hvilken ordalstrande kraft de starka verberna kunna ega", eller måske rettere, hvilken betydning efterforskningen af sprogets rødder og disses udvikling gennem aflyd har for orddannelseslæren; thi det synes vel dristigt stedse at ville udlede nævneord af udsagnsord; hellere udlede man af roden; den er en ideal genstand, og man forgriber sig derved ikke på virkeligheden. Dernæst vises, hvorledes ordenes slægtskab fordunkles i det yngre, afledte sprog; at *skott* er beslægtet med *skjuta*, *sköt*, *sköto*, *skjuten* indses ej nu, da udtalen er shuta, shøt, shuten, med så stor lethed, som det føltes under den gamle udtale og de gamle former. Skönt dette enkelte exempel ej finder anvendelse på det danske sprog (*skud*, navneord, *skudt*, tillægsform, *skyde)*, gælder denne bemerkning i sin almindelighed også om dansk. Den omstændighed, at medlydene, hvor de stå i efterlyden, ere tilböjelige til at blive blødere, kan hos os adsplitte beslægtede ord. Af roden luk var i oldtiden uddannet et sterkt udsagnsord *lúka*, *lauk*, *lukum*, *lokit*, at lukke, også at høre op med. Heraf kommer at *lukke*, der mangler den overførte betydning, da vi i denne anvende det nedertyske *slutte*; lukke har svag böjning. Herhen hører formodentlig *løkke*, en slöjfe (det lukkende), i Angel en indhegnet mark (det indelukkede), altså lig det norske lykkja og det svenske lycka (Rydqvist, Svenska språkets lagar I, s. 233). Til denne rod hører med blød medlyd en *luge* [lúka], et *låg* (lok), en *låge* [loka] og en *nögle* (lykil-l). Dette sidste ords slægtskab er, især når g udtales som j, blevet aldeles ukendeligt. Ordene i vort sprog kunne på grund af lydenes forandring få lige udseende med andre, der ej vedkomme dem; derved bliver

forvirringen endnu större, og det bliver umuligt at finde ud af den uden kendskab til oldsproget eller i det mindste til de beslægtede sprog. For at vise dels den samme rods adsplittelse i formen og tilfældige sammenstød med aldeles fremmede ord, dels en rods forgrening, ville vi anvende roden LAG. Efterlyden *g* er udsat for en firedobbelt skæbne; den kan beholdes, den kan svækkes til v eller j, den kan tabe sig i den foregående selvlyd. Medlyden *g* bliver beholdt i at *ligge*, et *lag*, at *lægge*, *lagde*, et *læg* (i Norge legg), et *indlæg*, *udlæg*, et *lægd* (i Norge legd, hunkön); her indtræder et tilfældigt sammenstød med et lagen (i Norge og på svensk lakan), at læge (i Norge lækja), en læge. Efterlyden g bliver til *v* i et *låv* (laug), *i lave*, *af lave*, at *lave* (laga), *lav* (lágr, tillægsord), en *lov* (lög); i en lov kan man give én lov til noget; men det første ord har dog intet slægtskab med det sidste; i lov (tilladelse, ros) og love er v oprindeligt (lof, lofa). Fremdeles kan g blive til *j*; det sker i et *leje* (der udgår fra en form lægi), som får lige udseende med en leje (leiga). Endvidere er g sammensmeltet med den foregående selvlyd i *lå*, fortid af ligge, her rigtignok allerede i oldtiden (lá); ordet læ (hlè) hører ikke hertil. — Oldn. *sáttir*, forligte, er her (s. 9) henført til roden SAT (sitja); men i det dobbelte t ligger en ganelyd skjult, ligesom i *nátt*, *nótt* = tysk nacht, latinsk nox, noct-em; Chron. Saxon. 1077, *vurdon sähte*, bleve forligte.

Efter nogle bemerkninger om udtale og lydbetegnelse følger dernæst det egentlige hovedindhold, en opstilling af de sterke udsagnsord i deres vigtigste former; dalsk og gutlandsk ere stillede ved siden af hinanden; udsagnsordene ere delte i 6 klasser, der følge på hverandre i den orden, hvori de stå i Rasks senere skrifter (fra hans frisiske sproglære af); de enkelte udsagnsord stå i hver klasse for det meste ordnede efter begyndelsesbogstavet,

men ordningen efter efterlyden må foretrækkes; der er stræbt efter fuldstændighed, tallet udgör 214 sterke udso., hvoraf imidlertid 12 ere optagne fra andre landskaber. Indsamlingen af sterke udso. kan anbefales dem, som ville beskæftige sig med bidrag til skildring af sprogarterne; man vilde derved fra de forskellige egne få et stof, som var meget vel skikket til sammenligning, fordi det var temmelig ensartet, da massen af ord vilde være den samme; og man vilde i det enkelte opdage et og andet ord med stærk böjning, som i skriftsproget havde antaget den svage; jeg erindrer i Jylland at have hørt *bran* (stødtonet) = brann i oldsproget, hvor skriftsproget har brændte; ligeledes findes i Jylland fortidsformen *bæj* = oldn. beið, biede; denne form vedligeholder ret godt afstanden fra *bieð* = oldn. beit; vort skriftsprog har givet bie den svage böjning, ligesom det svenske skriftsprog (bida). — Vi ville anvende et par genstande, som findes hos Säve, på vort sprog og vore sprogarter. På Gutland hedder det *rada* (ráða, råde), fortid *rod;* dette ords overgang til en anden klasse oplyser vort *lade, lod* (sml. ovenfor s. 226); skönt overgangen lettere kunde finde sted på Gutland, hvor á stedse bliver til a (se Säves afhandling i Historisk tidsskrift IV, s. 247). Forholdet bliver altså dette:

gotisk	létan,	lailót;		[rédan,	rairóþ],
oldn.	láta,	lèt;		ráða,	rèð,
dansk	lade,	lod;	gutlandsk	rada,	rod,
ligesom	fare,	for;		fara,	for.

I den østerdalske sprogart har *v* den svage lyd *(w)* i ordets begyndelse foran alle selvlyd *(war, wærið)*, dette stemmer med udtalen i en del af Nörrejylland (se ovenfor s. 220); Säve anser denne lyd for „ett uråldrigt arf från den äldsta Nordiska forntiden"; når *h* alligevel bortfalder foran *v (w)*, har det her en anden grund end den almindelige, at h ej gærne forenes med det sterke v; *h* fore-

kommer næmlig aldeles ikke; f. ex. *waina* = hvína (ai = í), hvine; *ålda* halda, holde; sml. Aasens gramm. § 80; på vesterdalsk har man dog *gv* for *hv*, som *gvælva*. Forlyden *vr* bliver i den dalske sprogart omsat i *rwaiða*, vride, der i Orsa udtales *waiða*, som er den fuldstændigste modsætning til den norsk-islandske udtale *ríða*; på Gutland hedder det *bræida* (æi = í), altså *br* for *vr* som i den nylig omtalte del af Jylland *(bri)*. Men i det svenske vräka bortfalder v i begge sprogarter, dalsk *ræká*, gutlandsk *ræka*.

Til jævnførelse af lighed og ulighed hidsættes følgende.

	Gutland. (Fårø)			Angel. (Solt)		
Rod.	Nutid.	fortid.	biform.	Nutid.	fortid.	biform.
	Grundlyd a.					
1. BAND	bindur,	bant,	bundi.	binner,	bant,	bunnen.
SANKV	sinkur[1],	sank,	sunki.	synker,	sank,	sunken.
STAL	stiæl,	stal,	stuli.	stæll,	stal,	stålen.
2. GAV	gir,	gav,	givi.	gir,	ga,	gi.
3. AK	akur,	ok,	aki.	ægger,	og,	oggen.
	Grundlyd i.					
4. VIK	væikur,	vaik,	viki.	vigger,	veg,	veggen.
DRIV	dræivur,	draiv,	drivi.	drywer,	dröw,	dröwen.
	Grundlyd u.					
5. FRUS	fr(i)aus,	fraus,	frusi.	fryss,	frøs,	fråsen.

---

[1]) Formen siaunka, som Schlyter anfører i glossariet til Gutalag, er dannet efter en falsk analogi; da det svenske *bjuda* i Gutalag hedder *biauþa*, har han troet, at *sjunka* måtte hedde siaunka. (Säve advarer side 5, anm. 1 imod at henføre ord som *sjunga* og *sjunka* på svensk til samme aflydsklasse, som *bjuda* hører til). Men formen *sinka* hos Säve er i sin orden, da gutlandsk har mangel på u-omlyd, Grimm, Deutsche gr. 3 ausg. 1 theil, s. 490.

FÆRØISK SPROGLÆRE AF V. U. HAMMERSHAIMB.

FORORD.

Det sprog, hvis udseende jeg her har søgt at skildre, tales kun af 8—9000 mennesker og kaldes af dem, der tale det, føroyskt; benævnelserne: islandsk, norrønt eller norsk, bruges ikke om det færøiske, hvilket jo ellers kunde være rimeligt nok, da det færøiske ikke er andet end det gamle norrøne eller oldnorske sprog, som igennem tiderne er forvandlet noget fra sin oprindelige skikkelse. Imidlertid synes dog benævnelsen *norsk* (jfr. P. A. Munchs ytringer i fortalen til Fornnorskan och Fornsvenskan s. XLI) ikke ret at passe i nutiden, hvor benævnelsen færøisk just bruges i modsætning til dansk og det sprog, Nordmændene nu tale.

De gamle færøiske breve og dokumenter, man har fra begyndelsen af det 15de århundrede og følgende tid, ere fuldkommen islandske både med hensyn til sproget selv og retskrivningen (enkelte egenheder, hvilke skulle findes i de færøiske håndskrifter, som *liðus, heraðus* f. *liðs, heraðs; nea* f. *nè*[1], ere uden videre betydning i så henseende). De former, hvori færøisken nu adskiller sig fra islandsken, findes ikke udtrykte der; hvad enten det gamle dokument er skrevet på „Viðareiði" eller "Sandey", af præst eller sysselmand, er sproget det samme, lige rent islandsk.

Da biskoppen Jens Riber i året 1552 forlod Færøerne, mistede Færingerne deres egen bispestol i Kirkjubø, og kom siden til at høre under Sjællands biskop. Herved ophævedes tillige skolen i Kirkjubø, hvorfra deres præster för udgik. En skole skal vel allerede dengang være bleven oprettet i Thorshavn, men det var først under Christian den 4de, at den blev til en rigtig latinskole af nogen betydning. Altså fra midten af det 16de århundrede har det danske sprog været det herskende i skrift og tale; i

[1]) P. A. Munch og C. Unger: Norrønasprogets Grammatik; Christ. 1847, s. 4 og 11.

300 år har det lydt til folket i kirkerne, og Færingerne have været nødte til ikke blot at forstå, men også at kunne tale dansk for at blive konfirmerede. Det er derfor ej at undres over, at Færingerne efterhånden glemte at skrive deres eget modersmål, skönt de altid brugte det indbyrdes i daglig tale; — der var ingen forbindelse længer med Island; om man har på Færøerne haft enkelte håndskrifter af islandske sagaer, så ere de visst i en meget tidlig tid forsvundne der fra øerne; og i denne lange tid lige til nu er der slet ikke gjort noget for sprogets bevarelse. Tvertimod ere der ikke få omstændigheder, som have samvirket til at ødelægge sproget. Hertil har ikke alene isoleringen, afsondringen fra Island, oldsprogets trofaste bevarer, bidraget, men også det ringe samkvem mellem Færingerne indbyrdes, da de på deres småøer ere adskilte fra hverandre ved rivende, farefulde strömme; kun Olafsmessething i Thorshavn (29de Juli) og den varme kilde på Østerø (Jóansökunátt ɔ: Sct. Hansnat efter den gamle tidsregning, altå mellem 3 og 4 juli) have bragt folk fra de forkellige øer sammen til fælles møde en gang om året. Fremdeles må mærkes som en af grundene til sprogets forfald den omstændighed, at det blot er et almuesprog, der kun tales af bønder og fiskere. Færøisk blev ikke brugt i den gamle latinskole (hvor lærerne desuden ofte vare danske), og der har ikke været nogen af den mere dannede klasse, der har virket for at udvikle det; de enkelte familier udenfor bondestanden, der have levet på Færøerne, have været altfor få til at de kunne have udøvet nogen indflydelse på sproget til dets forædling; selv disse have talt det som et bondesprog og brugt dansk i skrift. Lad os her tænke os, hvorledes det islandske sprog nu til dags vilde have været beskaffent, dersom det ikke var blevet dyrket i den derværende lærde skole som modersmål, dersom embedsmændene ikke havde brugt det i skrift og tale, dersom folket havde været nødt

til at synge og tale dansk i kirkerne og kun høre dansk fra prædikestolene. Når vore islandske frænder betænke dette, ville de visselig være overbærende mod Færingerne, om de under slige forhold se det herlige gamle sprog i noget forvansket skikkelse hos os, da jeg tvertimod mener, at man må forundre sig over, at det færøiske sprog efter alt hvad det har haft at kæmpe imod, ikke skal være mere forandret fra oldsproget, end det endnu viser sig at være. Hvad der især har holdt liv i det, er kvæderne, som have været udbredte overalt; der digtes stadig på færøisk af bønderne endnu den dag i dag, og ikke sjælden i et temmelig rent sprog og ret net. Mange former ere nu for tiden i en opløsningstilstand (f. ex. den best. ejef. af hunkönsordene, ejef. af tillægsordene), og ungdommen begynder nu mange steder at undse sig ved at bruge de gamle former (f. ex. *vær hövum* for *vit hava*, hvilket sidste mere ligner det danske: vi have), især når de komme til Thorshavn, hvor man i mange år har haft en dansk skole, hvor sproget er noget jammerligt miskmask og hvor man derfor gör nar ad det rette gamle færøiske. Når derfor bonden i landsbygden vil lade Thorshavns indbyggere give tonen an, hvorledes han skal tale — og der ere ikke få exempler, endogså fra de nordligste afsides liggende øer, derpå — da vil sproget snart være fuldkommen opløst og ikke have anden interesse end betragtningen af, hvorledes det lidt efter lidt ved afslibning af böjningsformerne går over til dansk, dog med enkelte ejendommeligheder i lydlæren; derimod vil det ikke så let miste ordforrådet, som grammatikken, hvilket de norske dialekter vise os.

Skönt Færøerne kun ere af ringe udstrækning, finde vi dog her flere sprogejendommeligheder på de enkelte øer; jeg henfører disse til tre hoveddialekter:

1. *Søndenfjordsdialekten*, som strækker sig over Syderø, Dimun, Skuvø og Sandø. Hovedkendemærkerne

ved denne er bevarelsen af *ang*, *ank*, som nordenfjords ere gåede over til *eng*, *enk;* fremdeles temmelig hyppig endelsen *um* for nordenfjords *un*, og i det hele en renere udtale af selv- og tvelydene.

2. *Strömødialekten*, hvortil Vågø samt en del af Østerø må henregnes, skönt med nogle afvigelser i lydforholdene, idet tvelyden *ei*, som på Sydströmø og Vågø lyder som *aj*, på Nordströmø og Østerø udtales som *oj;* i det hele findes her en plattere, stærkere bondeagtig udtale af selvlydene og en större indflydelse af dansk, udgående fra Thorshavn, som er midtpunktet for dette distrikt.

3. *Norderødialekten*, indbefattende den nordlige og østlige del af Østerø, samt alle Norderøerne. Denne slutter sig i lydlæren nærmest til Nordströmøboernes udtale: *ei* lyder således også her som *oj;* dog er der her nogen forskellighed, f. ex. ved udtalen af *á*, ligesom tonefaldet i det hele er meget slæbende.

Det, hvori disse dialekter afvige fra hverandre, angår især lydlæren; i formlæren, den egenlige sprogbygning, er der enhed imellem dem; kun brugen af 1 og 2 persons stedord i total og flert. er i så henseende kendemærke på dem, medens det blot er i Norderødialekten, der gives både total og flert. af disse ord *(vit, vær* og *tit, tær);* i de andre har man kun det ene af dem (mest *vit, tit)* at hjælpe sig med; ja, på Syderø har man endogså taget genstandsformen af totallet til at udtrykke „vi" og „I". Enkelte ord og udtryksmåder kunne undertiden være særegne for en enkelt ø eller bygd, men ikke i höjere grad, end det findes i enhver provins i andre lande.

Skrivemåden af det færøiske er her lempet efter oldsprogets — den, som Færingerne selv för brugte — når den nuværende udtale ikke lægger hindringer ivejen for at bruge den; de sande ejendommeligheder i det færøiske ere omhyggelig bevarede.

LYDLÆRE.

A. Bogstavernes udtale.

1. *Selvlydene* ere: *a*, *ö*, *á*, *æ*, *e*, *i*, *í*, *o*, *ó*, *ø*, *u*, *y*, *ú*, *ý*; tvelydene: *ei*, *ey*, *oy*. Selvlydene have for det meste en dobbelt udtale: en åben i korte stavelser, og en lukt i lange stavelser. Den korte selvlyds oprindelige udtale må derfor søges i en kort stavelse, d. e., hvor selvlyden bliver efterfulgt af to eller flere medlyd, når disse ikke ere *ðr*, *rð*, *ðj* og *ðl* (hvor *ð* ikke høres), samt *kl*, *kr*, *pr*, *tr*, *kj*, *tj*, *sj*; den lange selvlyds oprindelige udtale findes i en lang stavelse, d. e., hvor en betonet selvlyd ender en stavelse, eller kun en enkelt medlyd følger efter, samt foran de ovennævnte *ðr*, *rð* o. s. v.

a udtales som rent *a* i enhver kort betonet stavelse samt i alle ubetonede endestavelser, f. ex. *andi*, ånd; *marka*, mærke. I en lang stavelse udtales det på Norderøerne næsten som dansk *æ*, og på de øvrige øer snart nærmere *a*, snart nærmere *æ*, oftest med en sammensmeltet lyd af *æ* og *a*, dog således at *a*-lyden er den fremherskende, foran hvilken der da høres et lidet forslag af *e* eller *a*, f. ex. *hagi*, udyrket mark; *flag*, græstörv; *fjaðrar*, fjedre; *skarð*, bjærgkløft; *akrar*, agre; *hin dapri*, den mörke.

ö er åbent i en kort stavelse, f. ex. *snöggur*, glathåret; *böllur*, en kugle; lukket, eller i alt fald mindre åbent med en bilyd af *e* bagefter, i en lang stavelse, f. ex. *öl*, øll; *flötur*, sletter; *í görðum*, i gårdene; *nötra*, skælve; *öklar*, ankler. På Skuvø lyder det almindelig som *e*: *fjeður*, fjeder; *kjet*, kød; *vellur*, mark.

á: når det står i en lang stavelse, udtales det på Norderøerne som et meget langtrukket *a*. omtrent som tysk *aa*, f. ex. *bátur*, en båd; *ár*, et år; *hjá*, hos. På de andre øer lyder det som *å* med en bilyd af *a* efter sig, dog således, at begge lydene smelte sammen i en

stavelse, noget bredere end f. ex. i engl. *war;* på Vågø udtales denne lyd bredest med en hel fordrejning af munden. I en kort stavelse udtales det i Norderødialekten som *a* med en svag bilyd af *o* eller *u* efter sig, som *gálgi*, en galge; *átti*, ejede; men på de andre øer som rent *å*, f. ex. *bátsskipan*, en båds besætning.

æ udtales ganske som *a* (se ovenfor), og sammenblandes derfor idelig med dette overalt undtagen på Syderøen, hvor det lyder som *e* eller dansk *æ*, som; *ræður*, råder; *klæði*, klæder; *færri* (af *fáur*, få); *ætt*, slægt, hvilket udtales på de andre øer *ræ'aður*, *farri*, *att*. *æ* bruges også som oftest hvor oldsproget har *è*, f. ex. *læt* *(lèt)*, lod; *rættur*, rigtig, hvilket udtales på Syderø *let*, *rettur*, men ellers *læ'at*, *rattur*.

e er åbent i en kort stavelse, som *erpin*, stolt; *brestur*, knald; lukket i en lang, f. ex. *hevur*, har; *ferð*, en rejse; *flesjar*, skær.

i lyder som det danske *i:* enten det korte som i *spinde*, f. ex. *sigla*, sejle; *stinga*, stikke; eller det lange, som i *smil*, f. ex. *til*, til; *skin*, skin; *hin bitri*, den skarpe; *í firði*, i fjorden; *miklir*, store; som udlyd i ubetonede endestavelser er det mere åbent, nærmende sig noget til *e*, f. ex. *koddi*, en pude; *kravdi*, krævede. Når *á*, *æ* eller *ø* står umiddelbart foran *i*, indskydes i udtalen et *j* foran dette *i* (jævnfør hermed udtalen af *ð* og *g* nedenfor § 3); f. ex. *á*, en å; med tilföjelse af det best. kendeord: *áin* (læs: *ájin*); *smáir* (læs: *smájir*) små; *træið* (l. *træjið*) træet; *bøin* (l. *bøjin*) marken; således og i gutlandsk, som *e*, et hunfår, *eji*. På Syderøen høres dette indskudte *j* sjælden.

í lyder i en lang stavelse som *yj* eller ofte i Strömødialekten endogså som *uj*[1], f. ex. *hví*, hvorfor; *líva*, be-

---

[1]) J. Grimm udtaler i Gesch. d. deutsch. spr. s. 845 den anskuelse, at denne færøiske udtale af *i* (= *ui*) netop er den oprindelige. Han kommer til dette resultat ved en theoretisk opstilling af de

skærme. I en kort stavelse har det en mindre bred lyd, men dog en tydelig tvelyd af *y* og *i*, *tríggjar*, tre; *skírdi*, døbte. I de dalske, den gutlandske og nogle norske dialekter udtrykkes dette *í* ved *aj*, *æj* og *ej*.

o er åbent i en kort stavelse, som *tosti*, törst; *smokka*, glide ned; lukket, eller i alt fald mindre åbent med en bilyd af *e* bagefter, er det i en lang stavelse, f. ex. *brot*, et stykke; *troka*, trænge på; *borð*, bord; *okra*, ågre.

ó lyder i en lang stavelse som *ou* eller *ov*, men i Norderødialekten som *öu* (jfr. Nordmændenes udtale af *ou* *(au)*, samt gutlandsk, hvor man nu siger *stæurar*, stor; *djæur*, et dyr), f. ex. *ósi*, en flodmunding, *stórur*, *bjóða*. I en kort stavelse lyder det i Søndenfjordsdialekten mindre bredt, nærmere et rent *o*, med en svag *u*-lyd bagefter, f. ex. *stórt*, stort; *tólv*, tolv; *dóttir*, datter; læs: *stourt*, *toulv*, *douttir*; men derimod nordenfjords som *ö*, altså *stört*,

---

brede selvlyd, hvorefter de alle skulle have været oprindelige tvelyd. Men der anføres intet af de sideordnede sprogklasser af den japetiske æt til bestyrkelse for denne theori, og med disse måtte dog den gotiske sprogklasse bringes i samklang. Efter Bopp (Vokalismus anm. 12 b og 13, samt i hans Vergleich. grammatik, står derimod i aflyden *i* (= *ii*) for *ai* på samme måde, som *iu* for *au* og *i* for *a*, f. ex. gotisk *greipan (gripan)*: *graip* = *giutan*: *gaut* = *stilan*: *stal*. Hvor en tvelyd står ligeoverfor en enkelt lyd, er det ikke nødvendigt, at tvelyden skal være den oprindelige, Således bliver selve *i* i Dalarne ligeledes til en tvelyd, nemlig *ai* (*grípa* til *graipa*), medens den oprindelige tvelyd *ei* (got. *ai*) dèr er bleven til *e* (*greip* til *grep*). At *i* på Færøerne udtales som en tvelyd (*gripa*=*gruipa*), står i forbindelse med, at det lange *i* her udtales skârpt med samme lyd som det islandske *í* (f. ex. *gripu*, hvor *i* lyder som i isl. *grípa*). På samme måde står den omstændighed, at færøisk *ú* udtales tvelydagtig, i forbindelse med, at det lange *u* udtales skarpt, med lyden af islandsk *ú*, f. ex. *súpa*, at søbe; i fær. *supu* har rodstavelsens *u* samme lukte lyd som i isl. *súpa*. Desuden må det tages i betragtning her, at *i* og *ý* i færøisk ere faldne sammen i én lyd, hvorpå Grimm selv har henledt opmærksomheden i Deutsche gram. 1 th., 3 ausg., s. 188.

tölv, döttir[1]. Som udlyd antager det *gv* efter sig f. ex. *klógv* for *kló*, en klo; *sjógvur*, søen; ligeledes, når ordet endes på *óv* eller *óg*, som *hógv* for *hóv*, mådehold; *nógv* f. *nóg*, meget; nordenfjords lyder dette *ógv* som *egv* (*klegv*, *negv*).

ø, omlyd af *ó*, udtales nu på samme måde som *ö*, omlyd af *a*; i *bøtur* lyder det som det tilsvarende danske ord: *bøder*; i *störri* som i dansk *större*.

u lyder som det danske *u*: enten det korte, som i *hun*, f. ex. *upp*, op; *stuldur*, tyveri; eller det lange som i *hus*, f. ex. *duga*, at due; *flus*, skal eller skæl; *hurð*, en dör. I ubetonede endestavelser høres det som en mellemlyd mellem *u*, *o* og *ö*, f. ex. *flutu*, de flød, *gjóstur*, törrende blæst; *tungu*, en tunge; *frálíkur*, ulig. Når *á*, *æ*, *ö* eller *ø* står umiddelbart foran *u*, indskydes i udtalen foran *u* et *v* (jfr. nedenfor udtalen af *ð* og *g*); f. ex. *áum* hf. flt. af *á* (læs: *ávum*); *smáur*, liden; *gráur*, grå; *bøur*, en mark; læs: *smávur*, *grávur*, *bøvur*; dog høres dette indskudte *v* aldrig på Syderø.

y udtales nu på Færøerne, såvelsom i Island, ganske som *i*, og bruges kun for at vise, at *i*-lyden er fremkommen ved omlyd af *u* eller *o*, altså enten kort, som *tyggja* (*tugdi*), tygge; *frysta* (*frost*), fryse, eller langt: *syðri*, sydligere; *synir*, sönner.

ú i en lang stavelse lyder omtrent som det svenske lukkede *u*, dog noget bredere med et forslag ligesom af *y*, som *nú*, nu; *hús*, et hus (i gutlandsk og nogle vestnorske dialekter lyder det endnu bredere, da det hedder

---

[1]) Når en tvelyd står i en kort stavelse, høres nemlig ofte nordenfjords kun den første del af den; derfor lyder *ó* her som *ö*, *ú* som *y*, og *ey* som *e*; her må vi også søge årsagen til at *ei* lyder i visse tilfælde som *o* foran *ng* og *nk*, selv hvor *ei* ellers ikke udtales som *oj*. Også i gutlandsk tabes ofte den ene bestanddel af tvelydene og de brede lyd (C. Säve, hist. Tidsskr. 4 b. s. 227).

her *hæus*, *heus)*. Når *ú* står i en kort stavelse, lyder det almindelig — dog ikke på Syderø — som dansk *y*, f. ex. *tjúkkur*, tyk; *úlvur*, en ulv. Som udlyd antager det ofte, ligesom *ó*, et *gv* efter sig, og får da nordenfjords en åben *i*-lyd, *bú* eller *búgv*, gods; *trúgvur*, trofast; dette *gv* forårsager altså en anden udtale af *ú* end to andre medlyd, som følge efter det; men at dette ikke er nogen virkelig lydovergang, skönnes dels af Syderødialekten, hvor det ikke lyder som *i*, og dels af, at man f. ex. istedetfor formen *kú* eller *kúgv*, en ko, hverken kan sætte *kygv* eller *kigv* (thi da vilde Færingerne her som i alle øvrige tilfælde, hvor *u* går ved omlyd over til *y*, lade *k* høres hvislende og altså siger: *tsjigv*), ikke heller *kýgv*, i hvilket tilfælde de vilde sige *kyjgv*. Sammenlign hermed udtalen af *ógv* på de nordligere øer.

ý har samme udtale som *í*; det bruges kun, når denne lyd er fremkommen ved omlyd af *ó*, *ú*, *jó* eller *jú*, f. ex. *krýndur*, kronet; *mýs*, mus; *grýtti*, stenede; *skrýddur:* pyntet; *lýgur*, lyver.

2. *Tvelydene* ere: *ei*, *ey* og *oy*.

ei lyder som *aj* i Sydströmø, Vågø og de sydligere øer, på Syderø dog ikke fuldt så åbent, men noget nærmere ved *ei*; i Nordströmø, Østerø og Norderøerne udtales det som *oj*, hvorpå der ifølge Strömborg[1] også findes exempler i Götarike, idet *bein*, et bén, her udtales ligesom i Norderødialekten *bojn*, hvorimod man på Gutland og i nogle norske dialekter finder det udtalt ligesom på den sydlige halvdel af Færøerne *aj*, altså *bajn;* ligel. *tveir*, to; *leita*, lede (læs: *tvajr*, *lajta*).

ey udtales overalt på øerne som *ej (æj)* i en lang stavelse, f. ex. *fleytir*, flødeskum; *geyl*, brøl; *heysur*, et hoved. I en kort stavelse udstødes ofte i Strömødialekten

---

[1]) Svensk språklära, Stockholm 1852, s. 8.

y-lyden i skødesløs udtale, f. ex. *leyst*, løst (af *leysur*); *neyst*, et bådehus; *steyrvongur*, en vingebrudt fugl, hvilket på Strömø læses: *lest*, *nest*, *stervongur*. Denne tvelyd svarer til isl. *au*, der udtales *öj*.

oy udtales overalt som *oj*, ligesom i gutlandsk, og bliver derfor på de nordlige øer sammenblandet med *ei*; det svarer til det isl. *ey* og må betragtes som omlyd af det færøiske *ey*, f. ex. *loysa* (af *leysur*), at løse; *droyri*, blod; *toyur*, tøvejr. Når det hedder *oysa*, at øse, og ikke *eysa*, svarende til isl. *ausa*, da kommer dette af, at dette i fær. ikke længer hører til de stærke gerningsord, men böjes svagt; at et kloster hedder *kloystur*, og ikke *kleystur* (isl. *klaustr*), er vel ifølge dansk indflydelse. I en kort stavelse høres stundum kun *o*, f. ex. *bláogdur* for *bláoygdur*, blåöjet, *bogsl* for *boygsl*, en tömme; dog kun foran *g* og *k* forbundet med en anden medlyd; således høres *oy* overalt fuldstændigt i *goymsla*, varetægt; *royndur*, prøvet.

Oversigt. Af omlydene ere *y* og *ý*, som i islandsk, sammenblandede med *i* og *í*; i isl. er *æ* forblandet med *œ* (*ø*), i færøisk ere derimod *æ* og *ø* holdte ud fra hinanden, hvorimod *æ* her er forblandet med *a*, og *ö* med *ø*; i isl. er *ei* sammenblandet med *ey*, i fær. ere derimod *oy* og *ei* holdte ud fra hinanden.

3. *Medlydene* ere følgende: *b*, *d*, *ð*, *f*, *g*, *h*, *j*, *k*, *l*, *m*, *n*, *p*, *r*, *s*, *t*, *v* og *x*, hvoraf blot nedenstående have noget særegent ved udtalen.

d udtales meget hårdt i enden af en stavelse, f. ex. *skuld*, skyld; *rinda*, betale. I begyndelsen af en stavelse lyder det som i dansk; dog antager *dj* i Strömødialekten den samme hvislende udtale som *gj*, f. ex. *djarvur*, djærv; *djúpur*, dyb; på Syderø derimod, såvelsom i Norderødialekten har det beholdt sin rette lyd.

ð udtales nordenfjords som *v* foran *u* (når ingen *i*-lyd står tæt foran det), samt efter *o*, *u* og *ú*, f. ex. *veð*-

ur, vejr; *góðir*, gode; *luður*, en båderulle; *búðir*, boder. Som *j* udtales det foran *i* (med mindre en *u*-lyd, hvortil også *ó* hører, går foran det), samt, efter *i*, *í*, *y* og *ý*, f. ex. *loðin*, lodden; *liður*, et led; *yður*, det vrimler; *líður*, det lider; *býður*, byder. Mellem to selvlyd, af hvilke ingen hører til *i*- eller *u*-lyden, udtales det ikke, hvilket også er tilfælde, når det står ved en anden medlyd, f. ex. *vaða*, vade; *harður*, hård; *í suðri*, i syd. På Syderøen høres det aldrig i udtalen (i alt fald kun som et svagt stød eller beånding); her går det altså heller ikke ved *i* og *u* over til *j* og *v*. Når det enkelte steder på Norderøerne endnu udtales, har det mistet sin bløde lyd; der siger man således: *doydi* for *doyði*, døde; *ródu*, roede; *bord* for *borð*, bord. I datiderne *hevði*, havde; *legði*, lagde, og *segði*, sagde, udtales det overalt: *heyji*, *leyji*, *seyji*.

g lyder hårdt foran *a*, *ö*, *á*, *æ*, *í*, *o*, *ó*, *ø*, *u*, *ú*, *ei* og *oy*, f. ex. *göltur*, en galt; *gætur*, opmærksomhed; *gøðska*, godhed; *geiri*, en klud; *goysa*, styrte frem; som det engelske *g* eller *j* i *George*, *joy*, udtales det foran *e*, *i*, *y* og *ey*, f. ex. *genta*, en pige; *gima*, have afsmag (om kød af væderlammene i brunsttiden); *gyrða*, omgjorde; *Geyti*, Gauti; ligeledes i: *borgin*, borgen; *hyggin*, forsigtig; *undir fargi*, i presse o. s. v. (*g* bliver altså her, ligesom i islandsk, dalsk og norsk, påvirket af det efterfølgende *i*, skönt dette *g* egenlig hører til den foregående stavelse: *borg-in*). Den samme hvislelyd fremkommer også, når *gj* står foran en af de hårde selvlyd, f. ex. *gjúlv*, oprørt sø; *gjördur*, gjort; *gjóta*, bjærghule; *eggja*, opægge. Dog udtales det ikke så hvislende på Syderøen, hvor *g* tydelig høres med en blød udtale henimod *j*, som *gjenta* o. s. v. Når et enkelt *g* kommer mellem to selvlyd, udtales det ganske som *ð*, eller, måske rettere, høres det ligeså lidt i udtalen som dette, men der indskydes da et *j* eller *v* ved en *i* eller *u*-lyd, hvilket er

påvist, under ð. Står et enkelt *g* i enden af et ord, høres det ikke (som *trog*, et trug), hvorimod det lyder meget hårdt, når det står foran en anden medlyd, f. ex. *dags*, dags (ejef. af *dagur* læs: *daghur*, *da'ur* eller *davur*), hvilket lyder som *daggs*, *logn*, vindstille; dette lyder på de fleste steder som *loggn*, men enkelte steder ligesom i svensk, altså *longn*; ligeledes *rogn*, ravn; *regn*, regn, (der på de samme steder læses *rongn*, *rengn*). På Vågø udtales *g* mellem to selvlyd, som *j*, f. ex. *draga*, drage, *dagar*, dage (læs: *dreya*, *deyar*). På Syderø derimod har enkelt *g* i nogle bygder beholdt sin gamle lyd *gh*, her siger man *daghar*, *dragha*; i andre bygder på denne ø bliver det ikke udtalt mellem to selvlyd og heller ikke erstattet med *j* eller *v* ved *i* eller *u*, altså *da'ur*.

h har kun noget mærkeligt i udtalen, når det står foran *j* eller *v*, da det så kommer til at lyde som *kj* og *kv*, f. ex. *hjá*, hos; *hjó*, huggede (dog har det i ordene: *hjarta*, hjerte, *hjörtur*, en hjort og *hjálpa*, hjælpe, almindelig nordenfjords antaget den danske udtale, hvorved *h* er stumt); *hvalur*, en hval; *hvörva*, gå bort (samme udtale har *hv* også i Norge og nogle steder i Island).

j bliver i enkelte tilfælde mellem to selvlyd udtalt som *ggj*, f. ex, *troyja*, en tröje: *oyjar*, øer: *lýjur*, lun, *nýjur*, ny, hvorfor det også i disse tilfælde er blevet skrevet *troyggja*, *lýggjur* (det lyder her som *j* i engl. *joy*).

k udtales hårdt undtagen foran *e*, *i*, *y* og *ey*, hvor det lyder som *ch* i engl. *chance*, f. ex. *kelda*, kilde; *kistil*, en liden kasse; *kyssa*, kysse; *keypa*, købe; i samme tilfælde udtales *sk* som *sh*, f. ex. *skefta*, sætte skaft på; *skeyti*, en klud. Den samme hvislende lyd har *kj* og *skj* foran de hårde selvlyd, som *kjaftur*, kæft: *skjóta*, skyde. På Syderøen høres *k*-lyden tydelig i alle disse tilfælde; derimod udtales her *kl* og *kr* efter en selvlyd almindelig som *ggl* og *ggr*, f. ex. *öklaknútur*, an-

kelen; *akrarnir*, agrene (på de andre øer derimod har *k* den skarpe udtale, og den foregående selvlyd får den brede lyd ved disse forbindelser af *kl kr* o. s. v., som ovenfor er bemærket),

ll lyder som i Island og nogle steder i Norge, f. ex. *fjall*, fjæld; *kallur* (egnl. *karlur*), en mand; læs *fjaddl*, *kaddlur*.

nn udtales som *ddn* foran en tvelyd: *seinni* (på Syderø *seinri*), senere, i gf. og hf. af ordet *oy*, en ø, i den bestemte form: *oynni*, *oynna* (på Syderø i samme tilfælde også af *á*, en å, og *tá*, en tå); ellers forekommer *nn* vel neppe efter nogen tvelyd eller lang selvlyd i færøisk, og lyder derfor bestandig som *nn*.

r udtales med tungespidsen; foran *n* lyder det sædvanlig som i Island *ddn*, f. ex. *Árni; Bjarni; björn*, en björn; *horn*, et horn; *orna*, blive varm; men i kvæderne fordrer rimet ofte, at det må udtales *rn* (således rimer *barn* sig, f. ex. på *harm*, sorg, og udtales derfor i slige tilfælde *barn*, skönt man ellers i daglig tale siger *baddn)*. I enkelte ord udtales det derimod som *rn*: i *örn*, en örn; *torn*, et tårn; *ornur*, en arne; *hyrni*, et hjörne; ligeledes overalt, hvor *rn* er kommet sammen ved udstødelse af en selvlyd, som har stået imellem dem, f. ex. *farnir*, farne, flt. af *farin*. I flert. af navneordene med det bestemte kendeord lyder det almindelig som *nn*, f. ex. *akrarnir*, agrene; *bekkirnir*, bænkene, *göturnar*, stierne; læs: *akrannir*, o. s. v. Dog lyder det overalt på øerne som *rn* i flertalsendelsen på *ur* af den stærke böjning, når det bestemte kendeord sættes til, således i *bøkurnar*, bøgerne; *brøðurnir*, brødrene; efter de lange selvlyd udtales det her atter som *ddn*, f. ex. *kýrnar*, køerne; *tærnar*, tæerne; *klørnar*, kløerne.

tj og *stj* udtales i Strömødialekten ligesom *kj* og *skj*, f. ex, *tjörn*, et kær; *tjóvur*, en tyv; *stjörna*, en stjerne.

På Syderøen og de nordlige øer udtales dette *tj* ikke så stærkt hvislende, så man her tydelig hører forskel mellem *kj* og *tj*, *skj* og *stj*, og da især på Syderø.

vn foran en anden medlyd utales *mn*, f. ex. *javnt*, jævnt; *nevndur*, nævnet; ofte høres kun *m* i skødesløs udtale, altså *jamt*, *nemdur*.

Når ellers flere medlyd stode sammen i enden af en stavelse, udtales i almindelighed kun to af dem, f. ex. *jarpt*, brunt; *høviskt*, høvisk; *eingilskt*, engelsk; *sterkt*, stærkt; *margt*, meget; *fylgdi*, fulgte; her høres kun den første og sidste selvlyd, altså: *jart*, *eingilst*, *mart*, *fyldi*; undertiden høres kun den anden og tredje, f. ex. *Vatnsbrekka*, brinken ved indsøen, læs: *Vansbrekka*; *sigldi*, sejlede, læs: *sildi*; *fygldi*, fangede fugl (*fyldi* = *fylgdi*, fulgte); stundum høres tre og fire medlyd ved siden af hverandre, og når *skt* står i en betonet stavelse, foretager man en omsætning deraf til *kst*, for at kunne udtale alle medlydene, f. ex. *danskt*, *beiskt*, bedsk; *fri̇́skt*, frisk; *treskti*, tærskede; *tresktur*, tærsket; *ynskti*, ønskede; bliver omsat: *dankst*, *fríkst*, *treksti*. Denne omsætning af *sk* findes også i det norske folkesprog (se Aasens Grammatik, s. 71).

LYDOVERGANGE.

a. Selvlydsforandringer.

4. *Omlyd* bevirkes enten ved *i* eller *u*. Ved *i*-omlyden, som består i, at et *i*, *j* eller *ur* f. *ir* (i flertalsendelsen af navneordene og 3 pers. ent. nut. af de stærke gerningsord) indvirker på den foregående selvlyd, bliver:

a til *e*, f. ex. *mann* til *menni*, et menneske; *bardi* til *berja*, banke; *draga* til *dregur*, drager.

á til *æ*: *brúður* — *bræði*, hastighed; *lágur* — *lægri*, lavere; *ráða* — *ræður*, råder.

u til y: *dun* — *dynja*, larme; *stuttur* — *styttri*, kortre; *sund* = *innan syndis*, imellem øerne.

o til y: *sonur—synir*, sönner; *sorg—syrgja*, sörge.

o til *e*: *koma — kemur*, kommer; *troða — treður*, træder (sjælden).

ó til *ø*: *bók—bøkur*, bøger: *stórur—størri*, större; *róa (rógva) — rør*, ror.

ó til *y*: *ból—býli* (i sammensætningerne *einbýli*, en ensomt liggende gård, og *margbýli*, en vel befolket bygd); *mór (mógvur) — mýri*, mose.

ú til *ý*: *mús—mýs*, mus; *hús—hýsi*, jeg huser; *súpa —sýpur*, søber.

jó til *ý*: *ljós—lýsi*, lys, tran; *sjón—sýni*, fremviser; *bjóða—býður*, byder.

jú til *ý*: *djúpur—dýpi*, et dyb; *ljúga—lýgur*, lyver.

ey til *oy*: *feyk — foykja*, lade fyge (rense korn); *leypa — loypur*, løber; *leysur — loysi* (som *eldloysi*, mangel på ild).

U-omlyden har kun indvirkning på et foregående *a*, som bliver forandret til *ö*, når et *u* eller *v* følger efter eller för har fulgt efter, f. ex. *garður — görðum*, gærder; *hjarta —hjörtum*, hjærter; *navn — növn*, navne; *spakur — spök*, spag. Undtagelse: foran *n* og *m* bliver dette omlydte *a* ikke *ö*, men *o*, f. ex, *tonn*, en tand; *annar — onnur*, anden; *vomb*, en vom; *lomb*, lam; dog hører man på Syderø stundum: *tönn, önnur*.

5. En anden forandring ved selvlydene er *aflyd*, som findes i de forkellige tider af de stærke gerningsord, hvor den selvlyd, der er i roden, går over til en anden selvlyd, f. ex. *finna, fann, funnið*, at finde, hvor vi i hovedtiderne træffe på grundlydene *a*, *i* og *u* (af hvilke de øvrige selvlyd ere fremkomne); efter en sådan vexel af selvlydene deles gerningsordene i sex klasser.

6. *Brydning* finder sted som i det islandske, idet *i* bliver brudt til *ja*, der atter ved omlyd bliver til *jö*, når en *u*-lyd følger efter, f. ex. *bjartur, björt*, skinnende; men

birta, at oplyse eller få til at lue; *fjörður*, *fjarðar*, en fjord, men i hf. ent. og nf. flt. *firði* og *firðir*, så den oprindelige selvlyd i disse tilfælde er *i*.

7. *Udvidelse* af *e* til *ei* bruges foran *ng* og *nk*, som i det nyere islandsk, hvorimod de øvrige udvidelser af *ang* til *áng*, *ing* til *íng*, *ung* til *úng*, *yng* til *ýng*[1], o. fl. ikke forekomme i færøisk; f. ex. *leingi*, længe; *dreingir*, drenge; *teinkja*, tænke. Dette *ei* forandres til *o*, når der ikke følger et *i* eller *j* umiddelbart efter *ng*, f. ex. *longur*, længer (höjere grad af *leingi*); *drongur*, dreng; *tonkti*, tænkte; dog sker dette ikke i 3dje kl. af de stærke hunkönsord flt. på *ur*, som *rengur*, *stengur*, *tengur*; heller ikke i nordenfjordsdialekterne, hvor *eng* står istedenfor *ang*, som *lengur* for *langur*, *stenga* for *stanga*. Denne overgang fra *ei* til *o* spores også i enkelte ord uden at *ng* følger efter, nemlig i *rokna* f. *reikna*, regne; *gorfuglur* f. *geirfuglur*. Herved kommer det let til at sammenblandes med det omlydte *a*, der også foran *ng* bliver til *o* istf. til *ö;* således *stong*, en stang, istf. *stöng* (ikke for *steng* eller *steing*), da det i ef. hedder *stangar*; men *song*, en seng, står for *seng* eller *seing*, da det i ef. hedder *seingjar; drongur*, en dreng, f. *dreingur;* men *drongum*, hf. flt. af *drangur*, en klippe, altså f. *dröngum*. Forøvrigt modtage selvlydene ingen udvidelse, undtagen foran *l* med en anden medlyd bagefter, f. ex. *hálsur*, en hals; *úlvur*, en ulv; *gólv*, et gulv.

8. Foran *ð* og *g* bliver *o* nordenfjords forandret til *u*, og *e* til *i*, med mindre der følger et *i* eller *u* efter *ð* og *g*; dette grunder sig på Færingernes higen efter at komme til at udtale *ð* og *g* som *j* og *v*, hvilket just sker, når et *i* eller *u* står tæt foran dem, f. ex. *logi* (læs: *loji*), lue, gf. *luga* (læs: *luva*) f. *luga*, der skulde udtales *lo'a*, således at begge selvlydene lige tydelig hørtes uden

[1]) Gíslason Frumpartar ísl. túngu, s. 6.

nogen forbindelse mellem sig (jfr. hermed dansk *lue*, hvor *g* også er bortfaldet; derimod svensk *loga*, hvor *g* høres); på Syderøen derimod, hvor *g* udtales som *gh* mellem to selvlyd, siger man *loga* og ikke *luga*. Fremdeles *boði*, et blindt skær; gf. *búða* (læs: *boji* — *buva*); *niðan* f. *neðan*, nedenfra, op; *miga* f. *mega*, måtte, kunne. Dog må herved bemærkes, at denne forandring endnu ingenlunde sker i alle slige tilfælde; endogså i Thorshavn siger man f. ex. *krákan boðar ilt* (ikke *buðar*), kragen bebuder ondt. Her må altså grunden søges, at det hedder *tiga*, *tegir* (at tie, tier) og *viga*, *vegur* (veje, vejer).

ang forandres nordenfjords til *eng* ligesom nogle steder i Island, f. ex. *langur*, *long*, lang, bliver til *lengur*, *leng*; *svangur*, *svong*, sulten, til *svengur*, *sveng; ganga*, *gongur*, gå, går, bliver til *genga*, *gengur* (dog har man her en følelse af, at dette *o* ikke hører hjemme her, da *g* her udtales hårdt, skönt *e* følger efter). Ligeledes bliver *ank* nordenfjords til *enk*, som *blenkur*, blank: *benka*, banke.

ö bruges i færøisk, hvor islandsken har *e*, når *dv*, *hv*, *kv*, *tv* og *sv* går foran, ikke alene i ord, som *dvörgur*, en dværg; *hvöllur*, stærkt lydende; *hvörva*, vælte om; *tvörra*, mangle: *svövnur*, sövn; men også i sådanne ord, hvor man på grund af et efterfølgende *i* eller *j* ifølge reglerne for *i*-omlyden også i det fær., skulde vænte *e* for *ö*, f. ex. *dvölja*, opholde, for *dvelja*, da roden er *dval* (i datiden hedder det *dvaldi*); *hvölja* (af *hvalur*), huden på hvalerne; *svörja*, sværge; *svölgja*, svælge, synke; *hvörja*, hvilken. Det foregående *v* har altså her fået overhånd over det efterfølgende *i*, så det må betragtes som en slags *u*-omlyd. En lignende fremadvirkende omlyd påviser Schleicher i Die formenlere der kirchenslawischen sprache, s. 90, at finde sted (ved *i*-omlyd) i de slaviske sprog.

i foran en anden selvlyd går ikke over til *j*, som i isl., men antager et skarpt udtalt *j* efter sig, der alminde-

lig skrives *ggj* på grund af den hårde hvislende udtale; således: *tríjar* eller *tríggjar* (isl. *þrjár*), forhærdet ligesom ef. af dette ord i isl. *þriggja;* fremdeles *fíggja*, bade; *fríggja*, fri, elske: *líggja*, låne; *síggja*, se, (isl. *fjá*, *ljá*, *sjá*); *líggi* (isl. *ljár*), en le; *skíggi* (isl. *skjár*), lysåbningen i røgstuens tag (f. ex. *líggja orv*, *skíggja stong*); *klíggjasteinar* (isl. *kljásteinar*), de stene, som bruges til at stramme garnet i den gamle nordiske væv; ligel. *fíggja* (isl. *fjá*) fæ, gods, og *kníggja* (isl. *knjá*), knæ, ef. flt. af *fæ* og *knæ*. I talordene ti og ni indskydes også *j* eller *ggj* efter *í: níggju*, *tíggju;* jfr. hermed udtalen af *j* i ordene *nýjur*, *lýjur* (se ovenfor).

è er gået over til *æ*, (ovenfor omtalt under udtalen af *æ*).

æ går ofte, undtagen på Sydero, over til *a*, da disse to selvlyd der ere sammenblandede, således at man hører *vanur*, *von*, sædvanlig, vant, også brugt i betydning væn, skön, hvilket, på Syderø hedder *vænur*, *væn*.

oy er almindelig udstødt i ordene: *Føringur*, en fra Færøerne; *Viðingur*, en fra Vidø (Viderø); *Sandingur*, en fra Sandø; for *Færoyingur*, *Viðoyingur*, *Sandoyingur*.

b. Medlydsforandringer.

9. *ð* bliver i nogle få ord forandret til *g*, når et *r* følger umiddelbart derefter, f. ex. *veður*, vejr; deraf *vegrið* el, *veðurið*, vejret, og *at vegra*, blive godt vejr; *veður*, en væder, er bleven til *vegri*, uden i sammensætninger, som *veðurlamb*, et væderlam; *veðrargiólingur* ikke *vegragjól*. (skönt *ðr* her komme sammen); *leður*— *legrið* el. *leðurið*, læderet; *æðr*, en blodåre, er ligeledes blevet til *ægr*; undertiden forekommer også *sygri* for det alm. *syðri* el. *sunnari*, sydre; *negra (ið* el. *hit negra)* f. *neðra* el. *neðari (niðari)*, nedre, ja endog *ygsti*, yderste; *sygsti*, sydligst; f. *ytsti* og *syðsti* el. *uttasti* og *sunnasti*.

Endelig forandres *ðr* til *gr* i stedsnavnet *Jaðar*, idet man siger *á Jagri*, på Jæderen (i enkelte norske dialekter bliver *ð* til *j*: som *vejr*, *lejr*, *Jajr*, o. s. v. Aasens Grammatik § 102).

ð går over til *d* foran *d* eller *n*, samt i 1 og 2 klasse af de svage go. i dat. og tilf., f. ex *ræða*, indjage skræk, *ræddi*, *heiðin*, hedensk, *heidnir*; *staðin*, moden, *stadna* modnes; *virða*, sætte pris på, *virdi*, *virdur*; *hyggja*, se, *hugdi*, *hugdur* (herfra undtages dog datiderne *hevði*, *legði*, *segði*, men i flt. og tilf. have disse ord *hövdu*, *lögdu*, *sögdu*; *havdur*, *lagdur*, *sagdur*. Ligeledes foran *l*, f. ex. *brúdleyp*, bryllup, af *brúður*, en brud (eller måske er det her assimileret med *l*, så man skulde skrive *brúlleyp*, hvilket da vilde blive utalt på samme måde); i andre ord er derimod *ð* forblevet uforandret foran *l*, når de ere komne sammen ved udstødelse af en mellemstående selvlyd, f. ex. *stuðlar*, støtter (*stuðul* el. *stuðlur*); *biðlar*, bejlere (af *biðil* for *biðilur*). Medens islandsken har *ð* efter *g* og *f* (fær. *v*), har færøisken *d*, f. ex. *bygd* f. isl. *byggð*; *trygd*, f. isl. *tryggð*; *hövdingi*, f. isl. *höfðingi*. Foran *g* og *k* bliver *ð* forandret til *g* og *k*, f. ex. *makkur*, f. *maðkur*, en madike; *blíkka*, f. *blíðka*, göre blid; *fríkkast*, blive smuk (af *fríður*); *gógga*, herlighed (af *góður*); *blógga*, såre (for *blóðga*); ligeledes til *t* foran *t*, f. ex. *góður*, *gott*; *fríður*, *frítt*, smukt; undertiden til *v* foran *v*, som *mivvað* f. *miðvað* el. *midvað*, det midterste vadested (af *miður*, medius). I *hövur*, et hoved; *higar*, hid, og *hagar*, derhen, står *r* for *ð* (*hövuð*, *higað*, *hagað*).

f bruges ofte foran *t*, hvor i det gamle sprog skrives *pt*, f. ex. *haft*, et bånd; *skaft*, et skaft; derimod findes *p* (hårdt udtalt) i de böjningsformer af et ord, hvor det kommer til at stå foran *t*, som *keypa*, købe, *keypti*, *keypt*; *djúpur*, dyb, *djúpt*. I de tre ord *eftir*, efter, *aftur*, atter, og *aftan*, bagfra (til forskel fra *aftan*, en aften),

samt alm. i *lyfta*, at løfte, og *leiftur*, en lille hval, udtales *ft* som *tt*. I ordet *oman*, ovenfra, ned, er *v* ombyttet med *m*, altså f. *ovan*. I *of* el. *ov*, der, i betydningen altfor meget, sættes foran tillægsord og biord, går *f* eller *v* ofte over til den følgende medlyd, f. ex. *oggamalur*, for gammel, *allítil*, for liden; *osskjótt*, for hurtigt; *onnær*, for nær, istedet f. *ovgamalur*, *ovlítil*, hvilke former dog også bruges på Syderø. Ellers udtales *f*, *p* og *v* overalt som de skrives (undt. i *hövdi*, et forbjærg, der somme steder på øerne udtales *höddi*, ligesom også hf. af *hövur*, et hoved).

ð, *t* og undertiden *r* bortkastes alm. foran *s* eller assimileres dermed, f. ex. *føsla* (f. *føðsla* el. *føzla*), føde; *veisla*, et gilde (af *veita*, at yde); *óviska*, uforstandighed (af *vita*, vide); *vestur*, værre, *vesna*, forværres (af *verri*); *tystur*, törstig (af *turrur*, tör).

nn går i nf. af nogle hankönsord på *ur* over til *ð*, som: *bruður*, f. *brunnur*, en brønd; *gruður* el. *grunnur*, en grund i havet; *maður* f. *mannur*, en mand; *muður* el. *munnur*, en mund; *luður* el. *lunnur*, en rund stok. *n* assimileres med et følgende *k* eller *t*, oftere end i dansk, skönt ikke så hyppig som i det islandske, f. ex. *rukka*, en rynke; *bökkur*, bunke; *brekka*, brink; *dökkur*, dunkel, *möttul* kåbe (mantel); *vöttur*, vante; *vetur* f. *vettur*, vinter; *satt*, sant. Også *mp* bliver ofte til *pp*, som *kappi*, en kæmpe; *stappa*, stampe.

pn går over til *kn* i ordene *vákn* (el. *vápn*), våben; *geykn* f. *geypn*, hvad der kan rummes i hulheden af begge hænder tilsammenlagde; *stjúksonur*, stifsön; *stjúkmóðir*; også i de norske dialekter findes formen *stjukbonn* eller *stykbonn* f. isl. *stjúpbörn*. Ligeledes bliver *ftn*. til *kn* i ordet *akna* f. *aftna*, blive aften (*nú aknar dagur*, nu bliver det snart mörkt). *rgn* bliver til *nr*, læs: *ddn*, i ordet *morgun*, morgen, overalt hvor *u* bortfalder: *morni*, *mornar*.

þ findes ikke længer i færøisk; det er almindelig, som i de nyere nordiske sprog, gået over til *t*, undtagen i nogle stedord og biord, hvor det er blevet til *h*, nemlig: *hesin* f. *þessi*, denne (i 2 persons stedord derimod til *t: tú*, du; *tit*, *tær*; 3 pers. *tað*, det; *teir*, *tær*, *tey*, de); *har* f. *þar*, der; *haðan* f. *þaðan*, derfra; *hagar* for *þagað*, derhen. Ligeledes findes *h* f. *þ* også stundum i disse ord: *hósdagur* f. *þórsdagur; Hósvík*, Thorsvig; *hóast* for det alm. *tóat*, endskönt.

rl går over til *ll*, som *kallur*, en mand; *jallur*, en jarl; *valla*, næppe. *st* er gået over til *rt* i *lurta*, lytte, lure, isl. *hlusta*.

um i böjningsendelserne, d. e. i hensynsformerne af navne- og tillægsordene og i 1 pers. flt. af gerningsordene, er overalt nordenfjords blevet til *un*, f. ex. *góðun monnun*, gode mænd; *hesun konunun*, disse koner; *vær viljun*, vi ville.

10. Ved *omsætning* er *vl* ofte blevet til *lv*, og *vr* stundum til *rv*, som *telva*, lege tavl; *trilva*, føle sig for; *skalvur*, snedynge; *karvingur*, en tvebak; *erva* el. *evra*, höjere. Der findes også et par andre pudsige omsætninger, som *klingra* f. *kringla*, en rundkreds; *krutla* f. *klutra*, kludre; *høsn* f. *høns; beikst*, *fríkst* f. *beiskt*, *fr*í*skt* (jfr. Aasens Gram. § 108).

11. Ved udstødelse bortfalder *h* foran en medlyd, undtagen foran *j* og *v*, ligesom i dansk, f. ex. *hljóða*, *hreystur*, *hníga*). *g* bortfalder foran *n*, som *naga*, gnave; *neggja*, gnægge, vrinske; *nísta* f. *gnísta*, hvine. *v* bortfalder foran *r* i begyndelsen af et ord, f. ex. *rangur*, vrang; *reka*, vrage, drive; *rist*, vrist; stundum også i *reïði*, vrede; fremdeles i ordene: *onkur (einhvör)*, nogen; *kortini (hvört enn er)*, alligevel, og enkelte steder *kussu (hvörsu*, alm. *hvössu)*, hvorledes (da *hv* udtales som *kv*, har *k*-lyden holdt sig, skönt *v* er bortfaldet; det samme er tilfældet i de norske dialekter, jfr. Aasen § 86); fremdeles ved

vöka (vaka) i sammensætningerne: *Halvarðsöka*, den 15de maj, *Jóansöka*, den 24de juni, *Siftunsöka* f. *Svitunsvaka*, den 2den juli; og *Ólafsöka*, den 29de juli; endelig bortfalder *v* især foran *o* og *y*: *sortar* (af *svartur*), sværte; *horvin*, forsvunden (af *hvörva*); *kvikur* = *kykur*, levende; *kyrkja*, kvæle (af *kvörki*, struben), *kyrrur* = *kvirrur*, rolig (det første især om havets ro). — *j* bortfalder i begyndelsen af ord efter *l* og *n*, især i Strömødialekten, hvor man siger *bróta*, bryde; *róta*, snorke; *flóta*, flyde; *lúgva*, lyve (= *lúgva*, udmatte, hvor intet *j* skal være), for: *brjóta*, *rjóta* o. s. v.; ligeledes *smúgva*, smutte, og *fúka*, fyge, for *smjúgva*, *fjúka*; ligeledes i efterlyden efter *t* og *s*, som *sita*, sidde f. *sitja*; *flyta* eller *flytja*, flytte; *flysa*, skrælle; derimod siger man kun *vitja*, besøge, da det ellers vilde blive ligt *vita*, at vide; efter *l* og *r* falder det derimod aldrig bort i efterlyden, f. ex. *vilja*, ville; *dylja*, dølge; *smyrja*, smöre. Dette sker og almindelig i de nynordiske fastlandssprog (se Aasens Gram. § 79).

12. Efter *ó* og *ú* indskydes *gv*, når en selvlyd følger efter, eller når *ó* og *ú* stå i enden af et ord, f. ex. *rógva* f. *róa*, at ro; *brúgv* f. *brú*, en bro. Når *g* eller *v* følge efter *ó* eller *ú*, indskydes ofte i samme tilfælde *v* efter *g*, og *g* foran *v*, f. ex. *súga*, at suge, der bliver til *súgva*; *tjó*, et lår, der bliver til *tjógv*; *skúvur*, en fugl (strunt-jæger), til *skúgvur*; (dog findes denne tilföjelse af *gv* aldrig i ord som *hjó*, huggede; *tjóvur*, en tyv, o. lign.

Formlære.

GERNINGSORDENE.

13. Gerningsordene henføres til to hovedklasser, eftersom de have stærk eller svag böjning. Da de stærke gerningsord må anses for de ældste i sprogene, og ligge for störste delen til grund for orddannelsen, sættes disse først. Også i færøisken, som i de nyere sprog, mærkes

en stræben hen til den svage böjningsmåde, hvorfor mange oprindelig stærke gerningsord nu ere gåede over til at blive svage; andre ere tabte, eller kun bevarede i enkelte former; disse ufuldstændige ere her tagne med, dog således, at de ubrugelige former ere satte i klammer.

A. De stærke gerningsord.

Disse inddeles som i islandsk i sex klasser; samtlige ord af denne böjning, jeg hidtil har fundet i det færøiske, har jeg her meddelt. Ved opstillingen af kendemærkerne i gerningsordene har jeg overalt sat tredje, og ikke som sædvanlig, første person i nutid og datid som kendemærke. Årsagen hertil er den, at nutidens første person i færøisk dannes af nævneformen ved at forandre dennes endelse *a* til *i*[1], der ikke forvolder omlyd, f. ex. *taka*, at tage; *taki*, jeg tager; *njóta*, *njóti*[2], nyder; *ljúgva*, *ljúgvi*, lyver. Derimod har tredje person fået omlyden: *tekur*, *nýtur*, *lýgur*, så det ejendommelige ved nutiden som kendemærke først her kommer frem. I overensstemmelse hermed har jeg taget 3 pers. ent. af dat., (som forøvrigt altid er lig 1 pers.) og 3 pers. flt. af dat., som kun adskiller sig fra 1 pers. derved, at den endes på *u*, medens 1 person endes på *um* el. *un*, hvilket dog kun har holdt sig i Norderødialekten.

I. Datidens selvlyd *a*, flt. *u*.

Brenna.	brennur	brann	brunnu	brunnið,	brænde.
renna	rennur	rann	runnu	runnið,	løbe.
finna	finnur	fann	funnu	funnið,	finde.
spinna	spinnur	spann	spunnu	spunnið,	spinde.
svinna	svinna	svann	svunnu	svunnið,	svinde.
vinna	vinnur	vann	vunnu	vunnið,	sejre.
binda	bindur	bant	bundu	bundið,	binde.
vinda	vindur	vant	vundu	vundið,	vinde.
springa	springur	sprakk	sprungu	sprungið,	springe.

---

[1]) Kun hjælpeordene: *eri*, *kann*, *mann*, *má*, *skal*, *vil*, samt *ann* (jeg elsker) og *veit* göre en undtagelse herfra. — [2]) *eg teki*, *eg nýti* kommer derimod af de svagt böjede ord: *tekja*, tække, og *nýta*, benytte, så at tvetydighed herved undgås.

stinga	stingur	stakk	stungu	stungið,	stikke.
singja	singur	sang	sungu	sungið,	synge.
bregda	bregdur	brá	(brugdu	brugdið),	svinge.
drekka	drekkur	drakk	drukku	drukkið,	drikke.
hvökka	hvökkur	hvakk	hvukku	hvokkið,	forskrækkes.
rökka	rökkur	rakk	rukku	rokkið,	vige tilbage.
stökka	stökkur	stakk	stukku	stokkið,	briste.
sökka	sökkur	sakk	sukku	sokkið,	synke.
gella	gellur	gall	gullu	gollið,	knalde.
skella	skellur	skall	skullu	skollið,	larme.
smella	smellur	small	smullu	smollið,	smælde.
svölla	svöllur	svall	svullu	svollið,	buldne.
gjalda	geldur	galt	guldu	goldið,	betale.
skelva	skelvur	skalv	skulvu	skolvið,	skælve.
svölta	svöltur	—	—	(soltin),	hungre.
svimja	svimur	svam	svumo	svomið,	svömme.
gleppa	gleppur	glapp	gluppu	gloppið,	glippe.
hveppa	hveppur	hvapp	hvuppu	hvoppið,	fare sammen.
sleppa	sleppur	slapp	sluppu	sloppið,	slippe.
verða	verður	varð	vurðu	vorðið,	vorde.
nerta	nertur	nart	nurtu	nortið,	berøre.
verpa	verpur	varp	vurpu	vorpið,	kaste, læggeæg.
hvörva	hvörvur	hvarv	hvurvu	hvorvið,	gå bort.
bresta	brestur	brast	brustu	brostið,	knalde.
detta	dettur	datt	duttu	dottið,	falde.
gretta	grettur	gratt	gruttu	grottið,	slå fejl.
smetta	smettur	smatt	smuttu	smottið,	smutte.
spretta	sprettur	spratt	spruttu	sprottið,	spire.

Bregda, brá forekommer kun i kvæderne („*hann sínum svörði brá*", han svang sit sværd); *bregda, bregdaði,* svag böjning, betyder at flette bånd. *Gretta,* at synke om ebben, dernæst at slå fejl, har jeg hørt böjet stærkt på Svinø; ellers vel alm. *gretti, grett.* Ligeledes har *nerta* tillige svag böjning: *nerti, nert.* Istedetfor *hvakk, rakk, stakk, sakk* bruger man også formen *hvökk, rökk, stökk, sökk,* som i isl. I Thorshavn og omegn hører man af enkelte folk formerne *svumdi* f. *svam, svumt* f. *svomið,* som om det kom af *svymja,* svag böjn. 1ste kl.; *svumdi* er også brugt i oversættelsen af Færeyíngasaga s. 174; i de norske dialekter findes også *symja, sumdi. Soltin* (af *svölta*) bruges nu som tillægsord i betydning mager, egl. udhungret. For *varð* bruges også *vart,* som i svensk og norsk; flt. i dat. bruges alm. af *vera,* altså *vóru* f. *vurðu.*

II. Datidens selvlyd *a*, flt. *ó*.

Biðja	biður	bað	bóðu	biðið,	bede.
briga	brigur	brá	—	brigið,	slægte på.
drepa	drepur	drap	drópu	dripið,	dræbe.
geva	gevur	gav	góvu	givið,	give.
geta	getur	gat	gótu	gitið,	kunne.
leka	lekur	lak	lóku	likið,	lække.
lesa	lesur	las	lósu	lisið,	læse.
liggja	liggur	lá	lógu	ligið,	ligge.
reka	rekur	rak	róku	rikið,	drive.
sita	situr	sat	sótu	sitið,	sidde.
viga	vegur	vá	vógu	vigið,	veje.
vera	er	var	vóru	verið,	være.
eta	etur	át	ótu	etið,	spise.
fregna	—	frá	—	—	spörge.
kvöða	kvöður	kvað	kvóðu	kvöðið,	kvæde.
síggja	sær	sá	sógu	sæð,	se.
bera	ber	bar	bóru	borið,	bære.
koma	kemur	kom	komu	komið,	komme.
nema	nemur	nam	nómu	nomið,	tage ved.
skera	sker	skar	skóru	skorið,	skære.
sova	svevur	svav	svóvu	sovið,	sove.
truða [1]	treður	(trað	tróðu)	troðið,	træde.
veva	vevur	vav	vóvu	vovið,	væve.

Medens *á* og *ó* hyppig ombyttes i oldsproget (se Gíslasons *Um frumparta íslenzkrar túngu í fornöld, s.* 26 flg.), og flere ord af denne klasse særlig nævnes som havende *ó* for *á* i datidens flt. (jfr. Norrønasprogets Grammatik, s. 25), er det vel værdt at bemærke, at Færingerne helt igennem i disse flertalsformer have *ó* for *á*. Den samme ejendommelighed ved denne klasse gerningsord findes også i nogle norske dialekter (Aasens Gram. s. 170—71). Men da man i færøisk finder *væri* som den betingede måde i dat. af *vera*, forudsætter dette *æ* formen *váru*, da *ó* aldrig i færøisken går over til *æ*, men til *ø*; ligeledes forudsætter *svæva*, at dræbe (egl. dysse i sövn), formen *svávu*, og ikke *svóvu*. *Briga* er vel oprindelig *bregða*, som har fået en anden böjning i betydningen at slægte på. *Drepa* har i flt. dat. også *drupu*, som om det hørte til 1ste klasse. Ved siden af *sita* bruges på flere øer

[1]) egl. *troða*, men ifl. lydlæren § 8 forandret til *truða;* dog høres også *troða*, især på Syderø.

sitja. Biformerne: *givið*, *lisið*, o. s. v. for *gevið*, *lesið*, kunde måske forklares ifølge ligedannelsen, hvorved rodens selvlyd bliver omdannet efter endelsens selvlyd; hertil findes ellers intet spor i færøisk, hvorimod de norske dialekter hyppig give os exempler på voldsomme forandringer ifl. ligedannelsen (Aasens Gram. § 49, 64 og 65); *verið* og *etið* have ikke modtaget denne forandring. *Fregna* bruges nu kun i nf. og i dat. efter den stærke böjn., og formen *frá*, erfarede, forekommer blot i kvæderne (f. ex. Sniolvs kvæði, Golmars táttur 11te vers, efter Svabos saml. på det kgl. bibl.). Hvorfor Færingerne sige *kvöða*, *kvöðin* f. *kveða*, *kveðin*, er oplyst i lydlæren § 8; sammesteds er gjort opmærksom på formen *síggja*; *sjá* forekommer kun i kvæderne. *Bera*, *skera*, *síggja* og *vera* endes på *t* i 2 pers. ent. nut.: *fert*, *skert*, *sært* og *ert*; i alle de øvrige ord er 2 pers. lig 3 pers.

III. Datid *e*, *æ*; fl. ubestemt.

Falla	fellur	fell	fellu	fallið,	falde.
halda	heldur	helt	hildu	hildið,	holde.
ganga	gongur	gekk	gingu	gingið,	gå.
hanga	hongur	hekk	hingu	hingið,	hænge.
fáa	fær	fekk	fingu	fingið,	få.
blása	blæsur	blæs	(blæsu)	blásið,	blæse.
láta	lætur	læt	lótu	látið,	lyde.
lata	letur	læt	lótu	látið,	lade.
gráta	grætur	græt	grótu	grátið,	græde.
ráða	ræður	ræð	ræðu	ráðið,	råde.
eita	eitur	æt	itu	eitið,	hedde.

Ordene af denne klasse have lidt mest, og ere blevne temmelig fåtallige. Istf. *fell*, *fellu* hører man oftest *fall*, *fullu* som 1ste klasses datider. Hvorledes formerne *gongur*, *hongur*, med *o* f. *e* eller *ei*, ere opståede, er omtalt i lydlæren § 7. *Fáa* udtales på Syderøen *fágha* med en svag *g*-lyd indskudt; 1 pers. ent. nut. kunde vel skrives *fági*, da „jeg får" altid hedder: *eg fáji* (*g* udtales som *j* foran *i*), og således kunde man måske tænke på her at finde grundformen *faga*, gotisk: *fahan* (det samme gælder

også om *slåa* og *tvåa* i 4 kl.); men det er dog visselig kun en udvidelse af *fá*[1], der i 1 pers. ent. nut. må få *fái*, da *j* i udtalen altid indskydes mellem *á* og *i*, se lydl. § 1. *Eita* bruges for *heita*, ligesom i norske dialekter, ja *h* skal endogså findes bortfaldet af dette ord i gamle dokumenter. Datiden *blæs* forekommer næppe nu i daglig tale (man bruger *blást*), men derimod ofte i kvæderne, f. ex. i „*Óðin í Ásgörðum*" v. 8: *Hermóður blæs í lúður sín, og vindur blæs aftur ímóti* (Schrøters optegn. i Oldskriftselskabets Arkiv); ligeledes bruges *ráddi* ofte for *ræð*. *Lata*, at lade, er indkommet fra dansken og sammenblandet med *láta*. Formerne *lótu* og *grótu* for *lætu* og *grætu* synes at være opståede ved sammenblanding med forrige klasses datidsformer, hvilket så meget lettere kunde ske, som entallets lange *a* i 2 kl. lyder i udtalen ligesom *æ* sammesteds i 3 kl. *Fáa* har i 2 pers. ent. nut. *fært*, ligesom *bera* o. fl. i forrige klasse.

IV. Datiden *ó*, flt. *ó*.

Ala	elur	ól	ólu	alið,	opføde.
gala	gelur	gól	gólu	galið,	gale.
mala	melur	mól	mólu	malið,	male.
stjala	stjelur	stjól	stjólu	stolið,	stjæle.
fara	fer	fór	fóru	farið,	rejse.
laða	leður	lóð	lóðu	laðið,	indskibe.
vaða	veður	vóð	vóðu	vaðið,	vade.
standa	stendur	stóð	stóðu	staðið,	stå.
vaxa	vexur	vóx	vóxu	vaxið,	voxe.
grava	grevur	gróv	gróvu	grivið,	grave.
aka	ekur	ók	óku	ikið,	age.
taka	tekur	tók	tóku	tikið,	tage.
draga	dregur	dró	drógu	drigið,	drage.
sláa	slær	sló[2]	slógu	sligið,	slå.
tváa	—	(tvó	tvógu)	tvigið,	tvætte.
högga	höggur	hjó	—	—	hugge.
svörja	svör	svór	svóru	svorið,	sværge.

Ligesom i de to foregående klasser findes her ord, der ikke få böjningstillæget *ur* i 2 og 3 pers. ent. nut.;

[1]) Denne form findes, ligesom *sjá* f. *siggja*, kun i kvæderne.
[2]) For *sló* findes hyppig formen *slerði* (el. *sleri*).

men disse få alle i 2 pers. *t* lagt til stammen, hvorimod 3 pers. lader sig nöje med den nøgne stamme; disse ere *fert, slært, svört.* For *ól, alín* bruges nu alene *aldi, aldur* med svag böjn. *Stjala* er ved en forunderlig forandring i datiden kommet at høre til denne klasse. For *vaxa* bruges ofte i Strömødialekten *vexa*, i dat. *vax, vuxu*, hyppigere end ovenstående former; derimod findes kun formen *vaxin* (ikke *voxin* el. *vuxin*, i lighed med dansk og svensk). *Grava* kan også gå efter 3dje svage böjningsmåde: *gravar, gravaði;* dog høres dette sjælden. *Högga* har i dat. *högdi* eller *högg*, i bif. *högdur; hjó* forekommer meget hyppig i kvæderne.

V. Datiden *ey*, fl. *u*.

Bjóða	býður	beyð	buðu	boðið,	byde.
rjóða	rýður	(reyð	ruðu)	roðið,	smöre.
sjóða	(sýður	seyð	suðu)	soðið,	syde.
bróta	brýtur	breyt	brutu	brotið,	bryde.
flóta	flýtur	fleyt	flutu	flotið,	flyde.
ljóta	lýtur	leyt	lutu	lotið,	få.
njóta	nýtur	neyt	nutu	notið,	nyde.
róta	rýtur	reyt	rutu	rotið,	snorke.
skjóta	skjýtur	skeyt	skutu	skotið,	skyde.
tróta	trýtur	treyt	trutu	trotið,	mangle.
(—	frýsur	freys	frusu	frosið),	fryse.
gjósa	gýsur	geys	gusu	gosið,	blæse.
kjósa	kýsur	keys	kusu	kosið,	vælge.
njósa	nýsur	neys	nusu	nosið,	nyse.
flúgva	flýgur	fleyg	flugu	flogið,	flyve.
klúgva	klývur	kleyv	kluvu	klovið,	kbve
lúgva	lýgur	leyg	lugu	logið,	lyve.
smúgva	smýgur	smeyg	smugu	smogið,	smutte.
súgva	sýgur	seyg	sugu	sogið,	suge.
fúka	fýkur	feyk	fuku	fokið,	fyge.
húka	hýkur	heyk	huku	hokið,	sidde.
lúka	(lýkur	leyk	luku)	lokið,	ende.
rúka	rýkur	eyk	vuku	rokið,	ryge.
strúka	strýkur	streyk	struku	strokið,	stryge.
drúpa	drýpur	(dreyp	drupu	dropið),	dryppe.
krúpa	krýpur	kreyp	krupu	kropið,	krybe.
súpa	sýpur	seyp	supu	sopið,	søbe.
lúta	lýtur	leyt	lutu	lotið,	hælde.
leypa	loypur	leyp	lupu	lopið,	løbe.

Ordene af denne og den følgende klasse have holdt sig temmelig nær til oldsproget, så her er kun lidet sær-

egent at bemærke ved dem. I forlyden er *j* bortfaldet de fleste steder på øerne; dog hører man endnu også formerne: *fljóta*, *ljúgva*, *rjóta*. Ligeledes bruges stundum: *fljúga*, *ljúga*, *kljúva*, for de ovennævnte med *gv*; dog er dette sjælden uden i kvæder og ordsprog. *Leypa* har som alle de ord, der i oldsproget have *jó*, flt. *jó* i dat., forandret sin böjning; men dette er det eneste af disse, der har beholdt stærk böjning (kun *hjó* findes som enestående stærk form af *högga*); de øvrige, som *búa (búgva)*, *spýja* ere anførte efter 2 kl. af de svage go. *Skjóta* har i 2 og 3 pers. nut. *skjýtur* for at adskilles i udtalen fra *skítur* i 6te kl.

VI. Datiden *ei*, fl. *i*.

Glíða	glíður	gleið	gliðu	gliðið,	glide.
líða	líður	leið	liðu	liðið,	lide.
ríða	ríður	reið	riðu	riðið,	ride.
skríða	skríður	skreið	skriðu	skriðið,	skride.
svíða	svíður	sveið	sviðu	sviðið,	svide.
bíta	bítur	beit	bitu	bitið,	bide.
dríta	drítur	dreit	dritu	dritið,	dritte.
líta	lítur	leit	litu	litið,	se.
níta	nítur	neit	nitu	nitið,	pine.
skíta	skítur	skeit	skitu	skitið,	cacare.
slíta	slítur	sleit	slitu	slitið,	slide.
míga	mígur	meig	migu	migið,	mingere.
níga	nígur	neig	nigu	nigið,	böje sig.
síga	sígur	seig	sigu	sigið,	synke.
stíga	stígur	steig	stigu	stigið,	stige.
svíkja	svíkur	sveik	sviku	svikið,	svige.
víkja	víkur	veik	viku	vikið,	vige.
blíva	blívur	bleiv	blivu	blivið,	blive.
dríva	drívur	dreiv	drivu	drivið,	drive.
ríva	rívur	reiv	rivu	rivið,	rive.
tríva	trívur	treiv	trivu	trivið,	gribe.
grípa	grípur	greip	gripu	gripið,	gribe.
hvína	hvínur	hvein	hvinu	hvinið,	hvine.
rína	rínur	rein	rinu	rinið,	skrige.
skína	skínur	skein	skinu	skinið,	skinne.
rísa	rísur	reis	risu	risið,	hæve sig.

Klíva, *kleiv* er tabt; *klúgva* (se 5te kl.) bruges både i betydning af klatre *(klíva)* og kløve *(klúva)*; derimod forekommer både navneordet *(kleiv)*, en stejl opgang (af *klíva*), og *kleyv*, en klov (dannet af *kljúva*).

De her samlede stærke gerningsord ere 143 tallet. Da Aasen udgav sin grammatik, havde han i det norske fundet henved 150 (se § 266), altså omtrent det samme antal, som vi have i færøisken; vi have dog tabt mange, som findes i de norske dialekter. C Säve angiver[1] i de svenske dialekter 214 stærke go: 157 i den dalske og 171 i den gutlandske dialekt, af hvilke naturligviis största delen er fælles for dem begge.

B. De svage gerningsord.

14. Disse adskille sig fra de stærke gerningsord derved, at datiden får en forlængelse bag efter stammen af *di (ði)*, *ti* eller *aði;* de kunne henføres til tre klasser. Ordene af den svage böjning have mistet omlyden i datidens flertal på enkelte ord nær, som *lögdu*, *sögdu*, *hövdu;* man siger altså nu: *teir gramdu, taldu,* f. *grömdu, töldu* o. s. v.

15. Den første klasse er den af de svage go., som står nærmest ved de stærke; nutidens 3 pers. ent. endes på *ur*, som bevirker omlyd. I nævneformen og de former, som ere afhængige af den, viser bindelyden *i* sig hærdet til *j;* herved bliver da formedelst omlyden det foregående *a* til *e*, og *u* til *y;* grundlyden viser sig i datidens rodstavelse, som bliver forøget med *di*, eller med *ti*, når *k*, *s* eller *t* gå foran.

De, som i nutiden have *e*, i datiden *a*, ere:

fremja	fremur	framdi	framt,	udføre.
gremja	gremur	gramdi	gramt,	ærgre.
krevja	krevur	kravdi	kraft,	kræve.
lemja	lemur	lamdi	lamt,	lamme.
rekja	rekur	rakti	rakt,	vikle op.
semja	semur	samdi	samt,	forlige.
telja	telur	taldi	talt,	tælle.

[1] I *De starka verberna i Dalskan och Gotländskan*, Uppsala 1854.

tenja	tenur	tandi	tant,	udstrække.
vekja	vekur	vakti	vakt,	vække.
velja	velur	valdi	valt,	vælge.
venja	venur	vandi	vant,	vænne.
vevja	vevur	vavdi	vaft,	omvikle.

Hertil hører også *dvölja* (f. *dvelja*, se lydlæren § 8), *dvölur*, *dvaldi*, *dvalt*, forsinke. Afvigende ere *tiga* (f. *tega* el. *tegja*, lydlæren § 8), *tigur* el. *tegir*, *tagdi*, *tagt*, tie; *siga* (f. *sega* el. *segja*), *sigur* el. *segir*, *segði* (f. *sagdi*, da det i flt. hedder *sögdu*), *sagt*, sige; *leggja*, *leggur*, *legði* (f. *lagdi*, flt. *lögdu*), *lagt*, lægge. *Flekja*, *flakti*, *flakt*, at flække; *klekja*, *klakti*, klække, og *tekja*, *takti*, tække, have i 2 og 3 pers. nut. *ir* f. *ur*: *flekir*, *klekir*, *tekir*. *Berja*, *bardi*, *bart*, slå, og *verja*, *vardi*, *vart*, værge, have sammesteds *berjir* og *verjir* (f. *berur* og *verur*).

Bryðja	bryður	bruddi	brutt,	knuse.
dylja	dylur	duldi	dult,	dølge.
dynja	dynur	dundi	dunt,	larme.
flysja	flysur	flusti	flust,	skrælle.
flytja	flytur	flutti	flutt,	flytte.
glymja	glymur	glumdi	glumt,	larme.
hyggja	hyggur	hugdi	hugt,	se.
hylja	hylur	huldi	hult,	skjule.
kryvja	kryvur	kruvdi	kruft,	skære op.
mylja	mylur	muldi	mult,	knuse.
ryðja	ryður	ruddi	rutt,	tilberede.
stynja	stynur	stundi	stunt,	stönne.
tyggja	tyggur	tugdi	tugt,	tygge.
tysja	tysur	tusti	tust,	styrte frem.
yðja	yður	uddi	utt,	vrimle.

For *flysja* og *flytja* høres stundom *flysa* og *flyta* med bortkastet *j*. Afvigende ere: *smyrja*, *smurdi*, smöre; *spyrja*, *spurdi*, spörge, hvilke i 2 og 3 pers. ent. nut. have *smyr* og *spyr* (f. *smyrur* og *spyrur*); *styðja*, *studdi*, støtte, har oftest formen *styðjar* efter 3dje kl. sv. go. f. *styður*; *søkja*, *sókti* el. *sótti*, søge; *tykja*, *tókti* el. *tótti*, tykkes, og *yrkja*, *orkti* el. *yrkti*, digte, have *søkir*, *tykir*,

yrkir i 2 og 3 pers. nut. Andre have omlyd helt igennem, som *selja, selur, seldi, selt,* sælge; *setja* el. *seta, setur, setti, sett,* sætte. *Gera,* at göre, böjes: *ger, gjördi, gjört* (tillægsf. *gjördur*). *Hava,* at have, *hevur, hevði* flt. *hövdu, haft* (tillægsf. *havdur, hövd, haft*).

Nogle enkelte ord må her nævnes, hvis nutid böjes som en datid af de stærke go.; de have også en anden selvlyd i datiden end i nutiden. Disse ere: *kunna, kann, kundi, kunnað,* kunne; *mann, mundi,* mon; *mega, má, mátti,* kunne; *skula, skal, skuldi* el *skyldi,* skulle; *tarv, turvdi* (dat. sjælden), behøver; *vita, veit, visti, vitað,* vide; *vilja, vil, vildi, viljað,* ville; *unna, ann, unti, unt,* elske. Nutiden böjes således: *skal, skalt, skal, skulum, skuluð, skulu* el. *skula*; således gå også *kann, mann, ann* og *má; ann,* flt. *unnu* bruges kun i kvæderne; i daglig tale bruges nu *unna, unnar, unnaði, unnað.* De øvrige have mest *ið, a* i flt., som *veit, veist, veit, vitum, vitið, vita;* dog hører man også *vilju* ved siden af *vilja,* de ville.

16. Den anden klasse af de svage go. står den første meget nær, og adskiller sig kun derved fra den, at den i 2 og 3 pers. ent. nut. har *ir,* og sammesteds i lidef. *st* med *i* som bindelyd, medens første kl. har *ur* og i lidef. *st* uden bindelyd; desuden går den samme selvlyd her igennem alle tiderne, da genomlyd i datiden ikke finder sted som ved forrige klasse. De fleste af anden klasses ord ere dannede af stærke go., som ofte ere genstandsløse, hvorimod de her få en beslægtet indvirkende betydning. Således *renna, rennur, rann, runnið,* løbe; af dat. *rann* er dannet: *renna, rennir, rendi, rent,* at lade løbe; af *brann — brenna, brennir, brendi,* opbrænde; af *brast — bresta, brestir, bresti,* lade knalde; af *slapp — sleppa, sleppir, slepti,* lade slippe; af *small — smella, smellir, smeldi,* lade smælde; af *sprakk* (f. *sprang*) —

spreingja (f. *sprengja*), *spreingir*, *sprongdi*, sprænge; af *stökk* (el. *stakk*) — *stökkja*, *stökkir*, *stökti*, bringe til at briste; af *sökk (sakk)* — *sökkja*, *sökkir*, *sökti*, sænke; — 3 kl. af *fell* — *fella*, *fellir*, *feldi*, fælde; af *hekk* (f. *heng*) — *heingja* (f. *hengja*), *heingir*, *hongdi*, hænge op: 4 kl, af *fór* — *føra*, *førir*, *førdi*, føre; 5 kl. af *breyt* — *broyta*, *broytir*, *broytti*, forandre; af det tabte *beyg*, (*bjúga*, være krum, hvoraf er bevaret tillægsformen *bogin)* — *boyggja*, *boyggir*, *boygdi*, böje; af *feyk* — *foykja*, *foykir*, *foykti*, lade fyge (rense korn fra avnerne); af *fleyt* — *floyta*, *floytir*, *floytti*, lade flyde; af *fleyg*, *floyggja*, *floyggir*, *floygdi*, lade flyve; af *heyk* — *hoykja*, *hoykir*, *hoykti*, sætte ned; af *leyp* — *loypa*, *loypir*, *loypti*, bringe til at løbe sammen; *reyk* — *roykia*, *roykir*, *roykti* røge; af *smeyg* — *smoyggja*, *smoyggir*, *smoygdi*, lade smutte; af *treyt* — *troyta*, *troytir*, *troytti*, fuldende (egl. få til at mangle); 6 kl. af *beit* — *beita*, *beitir*, *beitti*, lade bide, hidse; af *leið*, — *leiða*, *leiðir*, *leiddi*, lede, (lade gå); af *reið* — *reiða*, *reiðir*, *reiddi*, føre på hest; af *reis* — *reisa*, *reisir*, *reisti*.

Andre ord af denne klasse slutte sig til navne- og tillægsord, f. ex. *egna*, *egnir*, *egndi*, *egnt* (af *agn*), sætte mading på krogen; *bøta*, *bøtti* (af *bót*), bøde; *dyrgja*, *dyrgdi* (af *dorg*, en medesnor), fiske; *gøða*, *gøddi* (af *góður*) göre god, fede; *grýta*, *grýtti* (af *grjót*), stene; *hefta*, *hefti* (af *haft*), binde; *knýta* (af *knútur*), knytte; *loysa* (af *leysur*), løse; *lynna* (af *lunnur*, lægge ruller under båden; *lýsa (ljós)*, lyse; *mýkja* (af *mjúkur*) göre myg; *særa* (af *sárur*), såre; *sýna* (af *sjón*), vise; *tyrva* (af *torv*), tildække med græstörv; *sýta* (af *sút*), afslå (egl. forvolde sorg), o. s. v.

Nogle, som böjes stærkt i oldsproget, gå nu efter denne klasse; *ausa*, *jós* har her antaget formen *oysa*,

oysti, øse; *hjálpa*, *hjálpti* (f. *halp*), hjælpe; *gýta*, *gýtti* (f. *gjóta*, *geyt*), kaste rogn; *rista*, *risti* (f. *rísta*, *reist*), riste.

De, hvis stamme ender på *rð* i nævnef., få *rd* i datiden, som *virða*, *virdi*, agte; *hirða*, *hirdi*, gemme, skøtte om; i tillægsf. *virdur*, *hirdur*. Uregelret er *eiga*, *eigir* (el. *ár*), *átti*, *átt*, at eje.

17. Imellem anden og tredje böjningsmåde stå nogle uregelrette ord, der danne datid som denne klasse, men biform på *að*, som tredje kl. Disse ere:

duga	dugir	dugdi	dugað,	due.
liva	livir	livdi	livað,	leve.
tola	tolir	toldi	tolað,	tåle.
tora	torir	tordi	torað,	torde,
vara	varir	vardi	varað,	iagttage.

18. End mere afvigende ere følgende, hvis stamme har en selvlyd til udlyd:

búgva (búa)	býr	búði	búð,	bo.
doyja	doyr	doyði	doyð,	dø.
goyja	goyr	goyði	goyð,	gø.
grógva (gróa)	grør	gróði	gróð,	gro.
læa	lær	læði	læð,	le.
náa	nær	náddi	náað,	nå.
rógva (róa)	rør	róði	róð,	ro.
snúgva (snúa)	snýr	snúði	snúð,	vende om.
spýja	spýr	spýði	spýð,	spy.
trúgva (trúa)	trýr	trúði	trúð,	tro.

Disse her nævnte ord have næsten alle för haft en anden böjning: *bjó*[1] nu *búði*, ligeledes *dó*, *gó*, *ló*, *spjó*; samt *greri*, *reri*, *sneri*, nu *gróði*, *róði*, *snúði* (på Vidø, Svinø og Fuglø høres dette *ð* som *d*, altid *trúdi*, *doydi*). Alle ordene af denne afdeling tilföje *t* i 2 pers. nut. (*tú býrt*, *doyrt*, *rørt* o. s. v.). De som have *gv* efter *ó* og *ú*,

---

[1]) Lidef. heraf forekommer endnu i kvæderne (*„hann bjóst út at riða"*, beredte sig til at ride); *búin* el. *búgvin*, beredt, bruges almindelig som tillægsord.

bortkaste det i 2 og 3 pers. ent., men optage det igen i flert., f. ex. *hann trýr—teir trúgva)*.

19. Til den tredje klasse høre de fleste gerningsord i sproget; 3 pers. ent. nut. endes på *ar;* grundlyden går helt igennem ordet, undt. i 1 pers. flert. nut., hvor *a* ofte bliver til *ö* formedelst det efterfølgende *u* i endelsen; bindelyden er her *a*; datiden endes på *aði* og biformen på *að*. Exempler ere:

Fölna	fölnar	fölnaði	fölnað,	visne.
fjóna	fjónar	fjónaði	fjónað,	hade.
kólna	kólnar	kólnaði	kólnað,	kølnes.
mjölva	mjölvar	mjölvaði	mjölvað,	bestrø.
sprakla	spraklar	spraklaði	spraklað,	sprælle.
væata	væntar	væntaði	væntað,	vænte.

Også nogle ord af denne klasse dannes af de stærke go.; af *greip* — *greipa*, *greipaði*, bringe til at gribe ind i hinanden, binde sammen; af *svávu* kommer vel *svæva, svævaði,* dysse i sövn, dræbe. Især dannes denne klasses ord af de stærkes tillægsformer og andre tillægsord, f. ex. *klovna,* kløves (af *klovin*); *rodna,* rødme (af *roðin*); *sodna,* fordöjes (af *soðin*); *blotna,* blive blød (af *bleytur*); *losna*, blive løs (af *leysur*); *mutla,* mumle (af *muður, munnur*). Flere ord, som för have haft stærk böjning, høre nu til denne klasse; således have *blanda,* blande, og *leika,* lege, *blandaði* og *leikaði* for *blètt* og *lèk*; *eyka,* forøge, *eykaði* f. *jók*; *troða (truða)* har *troðaði* f. *trað*, medens *troðar (truðar)* og *troðað (truðað)* findes ved siden af *treður* og *troðin* med lidt forskel i betydningen.

BÖJNINGS

	tal	person	stærk böjning		
			handle		
nutid	ental	1	bindi	taki	fari
		2	bindur	tekur	fert
		3	bindur	tekur	fer
	flertal	1	bindum	tökum	förum
		2	bindið	takið	farið
		3	binda	taka	fara
datid	ental	1	bant	tók	fór
		2	banst	tókst	fórt
		3	bant	tók	fór
	flertal	1	bundum	tókum	fórum
		2	bunduð	tókuð	fóruð
		3	bundu	tóku	fóru
bydemåde	ental	2	bint	tak	far
		3	bindi	taki	fari
	flertal	1	bindum	tökum	förum
		2	bindið	takið	farið
		3	bindi	taki	fari
tillægsform	handlende		bindandi	takandi	farandi
	lidende		bundin	tikin	farin
			bundin	tikin	farin
			bundið	tikið	farið
nævneform			binda	taka	fara
			lide		
nutid	ental	1	bindist	takist	farist
		2	binst	tekst	ferst
		3	binst	tekst	ferst
	flertal	1	bindumst	tökumst	förumst
		2	bindist	takist	farist
		3	bindast	takast	farast
datid	ental	1	banst	tókst	fórst
		2	banst	tókst	fórst
		3	banst	tókst	fórst
	flertal	1	bundumst	tókumst	fórumst
		2	bundust	tókust	fórust
		3	bundust	tókust	fórust
bydemåde	ental	3	bindist	takist	farist
	flertal	3	bindist	takist	farist
nævneform			bindast	takast	farast
biform			bundist	tikist	farist

MØNSTER.

svag böjning

form

hyggi	byggi	kalli
hyggur	byggir	kallar
hyggur	byggir	kallar
hyggjum	byggjum	köllum
hyggið	byggið	kallið
hyggja	byggja	kalla
hugdi	bygdi	kallaði
hugdi	bygdi	kallaði
hugdi	bygdi	kallaði
hugdum	bygdum	kallaðum
hugduð	bygduð	kallaðuð
hugdu	bygdu	kallaðu
hygg	bygg	kalla
hyggi	byggi	kalli
hyggjum	byggjum	köllum
hyggið	byggið	kallið
hyggi	byggi	kalli
hyggjandi	byggjandi	kallandi
hugdur	bygdur	kallaður
hugd	bygd	kallað
hugt	bygt	kallað
hyggja	byggja	kalla

form

hyggist	byggist	kallist
hygst	byggist	kallast
hygst	byggist	kallast
hyggjumst	byggjumst	köllumst
hyggist	byggist	kallist
hyggjast	byggjast	kallast
hugdist	bygdist	kallaðist
hugdist	bygdist	kallaðist
hugdist	bygdist	kallaðist
hugdumst	bygdumst	kallaðumst
hugdust	bygdust	kallaðust
hugdust	bygdust	kallaðust
hyggist	byggist	kallast
hyggist	byggist	kallast
hyggjast	byggjast	kallast
hugst	bygst	kallast

20. Det er kun i Norderødialekten, 1 pers. flt. har beholdt formen *um (un)* og 2 pers. *ið, uð;* på de øvrige øer har flertallet nu almindelig i daglig tale (dog ikke i kvæderne) tabt disse endelser, så at det endes i nutiden flt. overalt på *a,* og i datiden på *u*; derved forsvinder også omlyden i 1 pers. flt. nut., f. ex. *vit hava* f. *vær hövum.* For øvrigt er omlyden her, selv på Norderøerne, på veje til at bortfalde, da man nu ofte siger: *vær kallum*, vi kalde, *vær valdum*, vi valgte; ligeledes i den lidende tillægsf. *hon er vald, kallað* f. *völd, kölluð;* dog siger man overalt *lögdu, sögd* o. lign. endnu med omlyd. I enkelte bygder på Østerøen, fornemmelig i Göte (Gata), endes 2 pers. flt. på *un,* f. ex. *tær hövun* f. *tær havið,* I have; *tær góvun* f. *tær góvuð*, I gave; hermed kan sammenlignes den tilsvarende form i svensk på *en* eller i oldsvensk *in,* som *I hafven.*

De stærke go. have nordenfjords almindelig *st*, for *t* alene, i 2 pers. ent. dat. undtagen de ord, hvis stamme i dat. endes på *r;* derfor siger man her: *tú tókst*, *drapst,* men *tú bart, fórt* o.s.v. På Sandø høres dette *st* meget sjælden, idet de her enten lade 2 pers. ende på *t* eller være lig 1 pers., som *tú tókt* eller *tók.*

Lideformen dannes ved at lægge *st* til handleformen; hvor endelsen er *ur,* bortfalder dette foran *st*; er den *ir* eller *ar*, bliver det til *ist* eller *ast*, f. ex. *tekur*, *tekst; dregur*, *dregst; dylur*, *dylst; brennir*, *brennist; kallar, kallast.* Når *d, ð, t* komme foran *st*, bortfalde de, som *banst* f. *bantst,* bandtes; *hevur bundist* (eller *bundizt*), er bleven bundet, f. *bundiðst.*

Den betingende måde er bortfalden af det færøiske; kun i kvæderne forekomme enkelte levninger deraf, som *væri, stæði.*

Den handlende tillægsform på *andi* er nu, ligesom tillægsordene af den höjere grad i den ubestemte form, i al-

mindelighed uböjelig, (hvilket også hyppig finder sted i nyislandsk) f. ex. *tað brennandi ljósið*, det brændende lys; dog sér man undertiden, selv i håndskrifter nylig skrevne af færøiske bønder, de gamle former på *nda* bevarede, som *tann livanda mannin*. De lidende tillægsformer på *in* af den stærke böjning gå ganske som tillægsordenes 2 kl.; de af den svages 1 og 2 kl. böjes som tilo. efter 1 kl., undtagen med hensyn til omlyden, som findes sjældnere i tf. end i to.; tf. af den 3dje kl. svage go. er bleven noget forvansket i böjningen, idet *kallaður* både i hunk. og intetk. får *kallað* for *kölluð*, *kallat*; i nf. og gf. int af flt. er man på grund af den tabte omlyd helt i forlegenhed og man har derfor begyndt at bruge den danske form, *tey eru kallaði* (f. *kölluð*, el. *kallað*, som i hunk. ent.), de ere kaldte; også de øvrige former, hvor intet *i* eller *u* findes i endelsen, ere meget besværlige for Færingerne, som nf. flt. af hunk. *kallaðar*, hvilket ofte lyder som *kallajar* eller *kallavar*, for at undgå mislyd i slige lange ord, hvor *a* foran *ð* er toneløst, medens f. ex. *vaða* aldrig (uden på Vågø) udtales *væja*, da *a* her er betonet. Af nogle go. findes ved siden af den almindelige lid. tf. en anden på *stur* med tilbagevisende betydning, f. ex. *lagdur*, *lögd*, *lagt*, lagt; og desuden *hann er lagstur*, *hon er lögst*, *tað er lagst*, han, hun, det har lagt sig; *hann er sestur (setstur)*, han har sat sig, o. lign.

NAVNEORD.

A. Stærk böjning.

a. Hankönsord.

21. *Første klasse:* Navneformens endelser er *ur* (nogle enkelte ord endes på *l*, *n*, *r*), ejeformens er *s*; flertallet endes på *ar*; exempler ere: *drangur*, en klippe i havet; *snigil*, en snegl; *akur*, en ager.

Ental:	nævneform	*drangur*	*snigil*	*akur*
	genstandsform	*drang*	*snigil*	*akur*
	hensynsform	*drangi*	*snigli*	*akri*
	ejeform	*drangs*	*snigils*	*akurs*
Flertal:	nævneform / genstandsform	*drangar*	*sniglar*	*akrar*
	hensynsform	*drongum*	*sniglum*	*ökrum*
	ejeform	*dranga*	*snigla*	*akra.*

Genstandsformen i flertallet er nu almindelig lig nævneformen af hankönsordene, ligesom i hunkönsordenes böjning, undtagen på Syderø, hvor den gamle endelse på *a* har holdt sig; her siger man da stedse: nf. *drangar*, gf. *dranga*, *snigla*, o. s. v. i alle hankönsord, både af den stærke og svage böjning.

22. Som *drangur* böjes: *bakur*, en måge; *knívur*, en kniv; *küðungur*, en skælfisk; *leikur*, leg, kamp; *tarvur*, en tyr; *teymur*, en snor o. s. v. — Når *a* er i stammen, forandres det i hf. flt. til *ö*, f. ex. *garður*, et gærde, *görðum*; *madkur*, en orm, *mödkum*; kommer *n* efter *a*, bliver det forandret til *o* (se ovenf. § 4 *u*-omlyden), som: *brandur*, en brand, et sværd, *brondum*. Dog er denne omlyd nu bortfalden af mange ord i daglig tale, især hos den yngre slægt; man hører således ofte *garpum*, kæmper, f. *görpum; hjallum*, törrehuse, f. *hjöllum;* men aldrig *garðum* f. *görðum*. For øvrigt må bemærkes, at endelsen *um* findes kun søndenfjords; nordenfjords overalt *un*.

Ordet *dagur*, dag, har i hf. ent. *degi*, men går ellers regelret.

23. *Brunnur*, en brønd; *grunnur*, banke i havet; *lunnur*, en rund stok; *munnur*, en mund; *runnur*, en knude, udvæxt, have også i nf. ent. formen *bruður*, *gruður*, *luður*, *muður*, *ruður*.

24. De ord, som have *ó* eller *ú* umiddelbart foran endelsen, indskyde *gv* (jfr. § 12); således bliver *skór*, en sko, til *skógvur*; *mór*, törvejord, til *mógvur*. Ender

stammen på *óv* eller *úv*, bliver også dette til *ógv* eller *úgv*; *hóvur*, en hestehov, bliver til *hógvur*; *stúvur*, en stump, til *stúgvur*. I ejf. ent. og hf. flt. bortkastes almindelig atter dette *gv* og altid i sammensætninger (ligel. *g*, hvor det var indskudt foran *v*), f. ex. *skós*, *skóm*; *skúvs*, *skúvum* af *skúgvur*, en struntjæger; *mókendur*, blandet med fed jord; *skóleysur*, uden sko. I de øvrige forholdsformer er *gv* beholdt, altså *skógv*, *skógvi*, *skógvar*, *skógva*.

25. Der finder ingen assimilation sted her, som i de islandske hankönsord, hvor endelsen *r* er gået over til den foregående medlyd: *l*, *n*, *s*; ikke heller bortfalder her hankönsmærket *ur*, som i det isl. efter *gl*, *vn*, *ss*, o. fl. Vi have derfor formerne *hólur*, en höj; *trælur*, en træl (undertiden også formen *trællur*, i betydning af et lumsk menneske); *sveinur*, en dreng; *ísur*, is; *heysur*, hoved; *byrur*, bør; *eyrur*, grus, hvilke i det isl. have formen *hóll*, *þræll*, *sveinn*, *hauss*, *byrr*, *aurr*. Fremdeles hedder det på fær. *fuglur*, en fugl; *ravnur*, en ravn; *svövnur*, sövn; *jallur*, en jarl; *jaxlur*, en kindtand (i flt. oftere *jaxlir*); *krossur*, et kors, o. s. v. (Disse hedde på isl. *fugl*, *hrafn*, *jaxl*, *kross*, o. s. v.). Herfra må dog undtages de, der gå som *snigil*, hvilke mangle hankönsmærket *ur*.

26. Som *snigil* (der skulde hedde *snigill* eller *sniglur*) böjes adskillige ord på *il*, *ul* og de få hankönsord, som endes på *un* og *an*, samt de på *ar* for *arr* el. *arur*. Sådanne ere: *biðil*, bejler; *dintil*, hale; *eitil*, kærtel; *koyril*, pidsk; *kvendil* (el. *kventil*), kvindagtig mand; *krypil*, krøbling; *spegil*, spejl; *tistil*, tidsel; *trygil*, en vandpyt (af ligheden med et trug). — Når *e* i første stavelse er fremkommet som omlyd af *a*, bevirket ved det efterfølgende *i*, skulde genomlyd finde sted der, hvor dette *i*, som har bevirket omlyden, udstødes, og således siger man også altid *bera hond í fatli* (af *fetil*, bånd, rem); dog er det

nu mest kun i kvæderne og stedsnavne, vi træffe på former som *katli*, *katlar*, *kötlum*, da man nu i daglig tale på de fleste steder siger *ketli*, *ketlar* (af *ketil*, en kedel), såvelsom *fetlar* o. lign.

De, som endes på *ul* eller *un* og have *a* i stammen, forandre dette ifl. *u*-omlyden til *ö* (hvilket bliver til *o* foran *n*), f. ex. *ongul*, angel; *tongul*, en tangart; *kongul*, kongel (kogle), eller et lidet rundt stykke; *jötun*, jætte. Også her findes enkelte spor til genomlyd, når *u* bortfalder; således i stedsnavnet *Jatnagarðar* på Vågø; i „Sjúrðar kvæði" s. 136 nævnes "*teir jatnir*[1] *tólv*"; men ellers hører man kun formerne: *ongli*, *tonglar* (ikke *angli*, *tanglar*). Denne endelse på *ul* er ofte gået over til *il*, dog med bibeholdelse af *u*-omlyden, som *ökil*, ankel, hvor man skulde vænte *ökul* eller *ekil*; *jökil* for *jökul*, græs på sneen, når den smelter. *Morgun* eller *morgin* (*í morgun*, i morges; *í morgin*, i morgen) har i hf. *morni* (udt. *moddni*) f. *morgni* og ligeledes i flt. *mornar*, *mornum*, *morna*, med udstødt *g*. *Aftan* bruges kun om den dag, som går forud for festdagene; de sammentrukne former *aftni*, *aftnar*, søger man at undgå, da *ftn* falder besværligt at udtale (jevnfør hermed *at akna* for *aftna*, blive aften). Ordet *hamar*, en bjærgvæg, udstøder på lignende måde *a*: *hamri*, *hamrar*, *homrum*, *hamra*; ligeledes *jaðar*, kanten på et stykke töj, der dog almindelig istedetfor *jaðri* eller *jadri* får formerne *jagri*, *jagrar* o. s. v. (jfr. § 9).

27. Efter *akur*, hvor endelsens *r* hører med til stammen og beholdes helt igennem böjningen, gå: *aldur*, alder, *andvekur*, sövnløshed; *fingur*, finger; *fjötur*, lænke; *hung-*

[1]) Da den mand, efter hvis diktat jeg nedskrev dette kvæde, syntes at udtale ordet *jaktnir*; og jeg af en anden optegnelse havde *djaknir*, har jeg fejlagtig sat disse to former for *jatnir* (flt. af *jötun*), hvilket jeg senere af Færinger er bleven gjort opmærksom på.

ur, hunger; *látur*, latter; *lúður*, et horn; *lestur*, læsning; *róður*, roen; *sigur*, sejer o. fl. *Vetur*, vinter, har i ejf. *vetrar*, men böjes ellers efter *akur;* dog har det altid i kvæderne formen *vetur* i flt., og stundum også i daglig tale, som: *fimm vetur* (ikke *vetrar*) *gamalur*, fem år gammel.

28. Hankönsordene i det gamle sprog på *ir* ere gåede over til den svage böjning og endes på *i*, f. ex. *mæki* (isl. *mækir*) et sværd; *lækni*, en læge. Kun i kvæderne forekomme enkelte ord på *ir*, ejf. *is*, som *hilmir*, *hilmis*, en hövding, kæmpe; men af talesproget ere de forsvundne. Det er vel derfor af ubekendskab til denne form, at vi f. ex. se *hirðir-in*, hyrden, forandret til *hirðilin* (se Schrøters saml. af oldtidssange på det kgl. bibl., hvor et kvæde kaldes: *Hirðilin undir heyginum)*.

29. *Anden klasse:* nf. endes på *ur*, ejf. på *s* eller *ar*, flt. på *ir*; exempler ere: *bekkur*, en bænk; *drongur*, en dreng; *hugur*, tanke.

Ent.	n.	bekkur	drongur	hugur
	g.	bekk	drong	hug
	h.	bekki	dreingi	hugi
	e.	beks	drongs	hugar
flt.	n. g.	bekkir	dreingir	hugir
	h.	bekkum	dreingum	hugum
	e.	bekka	dreingja	huga.

Gf. flt. endes på Syderø på *i*, men er ellers overalt bleven lig nf.

30. Som bekkur går *heygur* eller *heyggjur*, en höj; *dalur* (i hf. flt. *dölum*), en dal; *salur*, en bolig; *stavur*, en stav; *leivur*, en leve (i sammensætningen *korkaleivur*, en sammensmæltet rund klump af et slags farvestof, som kaldes *korki)*, o. fl.

31. Som *drongur* böjes: *bonkur*, en bænk; *strongur*, en streng; *tvongur*, en tvinge; *vongur*, en vinge. Dog have disse oftest *ar* i ejf. ligesom *hugur*, f. ex. *beinkjar*, *streingjar*, o. s. v.

32. Som *hugur* böjes: *litur*, farve; *lutur*, del, lod; *seyður*, et får; *vegur*, en vej; *vinur*, en ven; *viður*, træ; *verður*, et måltid (derimod böjes *náttverði* eller *nátturði*, nadvere, svagt såvelsom flere af disse hankönsord, der foruden endelsen *ur* også kunne endes på *i* — dog i almindelighed med en lidt forskellig betydning).

33. De ord, hvis stamme endes på *g* eller *k* med en foregående medlyd, indskyde ofte *j* foran endelsens *a* og *u* undtagen i nf., f. ex. *leggur*, et ben, en stilk; *mergur*, marv; *seggur*, en kæmpe; *veggur*, en væg; *serkur*, en særk; *sekkur*, en sæk; disse have i ejf. ent. *mergjar*, *veggjar*, *sekkjar*, og i hf. flt. *seggjum*, *serkjum*. Således gå enkelte andre, f. ex. *hylur*, en lille dam, vandpyt, der har *hyljum* eller *hylum*.

34. *Bøur*, en gård eller den opdyrkede mark omkring gården, kan have i ejf. *bøar* eller *bøjar (til Kirkjubøar, til Sunnbøjar)*, men har også *býggjar*. (En bygd på Vågø kaldes *í Bø*; men man siger altid *til Býggjar*, *Býggjarmenn)*. Denne form *býggjar* kan da enten være opstået af den gamle ejf. af dette ord *bjár* f. *bæjar*, og skulde da på fær. skrives *bíggjar*, ligesom *tríggjar* kommer af *trjár*, *síggja* af *sjá*; eller også være ejf. af *býr*, *býjar*, hvilket ord for øvrigt ikke forekommer på Færøerne, men derimod i oldsproget, hvor begge disse ord ofte bruges i flæng (se f. ex. Jómsvíkíngas. kap. 39, hvor der om Túnsberg i ejf. bruges *býjar*, medens der på samme sted ellers bruges former af *bœr* om denne stad); i så fald skulde det på fær. skrives *býjar*, idet *j* ofte har en sådan hård hvislende lyd som *ggj (nýjur*, ny = *nýggjur)*.

35. *Tredje klasse:* endelserne ere *ur* i nf., *ar* i ejf. og *ir* eller *ur* i flt,; hovedkendemærkerne for ordene

[1]) *Sekkur* har også ejf. på *s;* således siger man *sekkjarband*, sækkebånd, men *klæðsekksdrongur*, den, som bærer den rejsendes vadsæk.

af denne klasse er, at de have *i*-omlyd i nf. og gf. flt. eller *u*-omlyd i nf. og gf. ent.; exempler ere: *fjörður*, en fjord; *spónur*, en ske; *fótur*, en fod.

Ent.	n.	fjörður	spónur	fótur
	g.	fjörð	spón	fót
	h.	firði	spøni	føti
	e.	fjarðar	spónar	fótar
flt.	n. g.	firðir	spønir	føtur
	h.	fjörðum	spónum	fótum
	e.	fjarða	spóna	fóta.

36. Som *fjörður*, gå; *kjölur*, en køl; *mjöður*, mjød og enkelte andre; disse have også brydningen af *i* til *ja*, som viser sig i ejf. ent. og flt. *mjaðar (mjaðarurt*, mjødurt), *kjala*, og *jö* ifl. *u*-omlyd, *mjöður*, *kjölum*; men i disse ord holder denne brudte form sig helt igennem böjningen med bevarelsen af *u*-omlyden, skönt *i* følger efter; således *kjöli for kili (= firði); kjölir* f. *kilir (= firðir)*. Aldeles forvirret og vaklende er nu böjningen af *skjöldur*, et skjold, der skulde gå efter *fjörður*; i gf. findes *skjöldur* for *skjöld*, i hf. *skjöldri* ved siden af *skildri* og *skildi*, i ejf. *skjöldrar* for *skjaldar;* i flt. synes det ofte at være intetkönsord, som i dansk, *tvey skjöldur* f. *tveir skildir*.

37. Hertil kunne også henføres en del ord, som ligeledes have *u*-omlyd, f. ex. *völlur*, en græsbegroet mark; i ejeformerne kommer den oprindelige grundlyd *a* frem: *vallar*, *valla;* i hf. ent. samt nf. og gf. flt. skulde man ifl. *i*-omlyden, hvorved *a* bliver til *e*, haft *velli*, *vellir*, men her har også *u*-omlyden, som fandtes i nf., ved en uregelmæssighed holdt sig, så at man nu siger: *völli*, *völlir*. Således gå også *knörrur*, et skib; *vöttur*, en vante, o. fl.

38. Efter *spónur* böjes: *bógvur (bógur)*, der i hf. ent. har både *bøgi (undir bøginum*, Antiqv. Tidsskrift for 1849—51, s. 291, l. 30) og *bógvi*; i flt. både *bøgir* og *bógvar*. Istedetfor hensynsformen *spøni* bruges nu ofte *spóni* uden omlyd; *táttur*, en afdeling af et kvæde eller en enkelt af

de snore, hvoraf et reb eller en line består, har kun på Syderøen *tætti, tættir*, men ellers *tátti, táttar*; ligeledes *háttur*, måde, o. fl.

39. *Sonur*, en sön, har også *i*-omlyd (hvorved *o* går over til *y*) i hf. ent. og nf. flt.; altså gf. *son*, hf. *syni* eller *soni*, ejf. *sonar*, flt. *synir*, *sonum* eller *synum*, *sona*.

Aldeles uregelret er *maður*, en mand, der har *i*-omlyd kun i flt. *(a* til *e)* og går således: nf. *maður*, gf. *mann*, hf. *manni*, ejf. *mans;* flt. nf. og gf. *menn*, hf. *monnum*, ejf. *manna*.

40. *Fótur* har i hf. *føti* i talemåden *á føti*, i løb, men ellers almindelig *fóti*. Således går også *tráður*, en tråd, i flt. *træður* (el. *trægrir* for *træðrir* — § 9).

---

41. Af ejeformens endelse i ent. pa *ar*, såvel i hankönsordene som i hunkönsordene af den stærke böjning, bortkastes almindelig i daglig tale *r* i sammensætninger, når en medlyd følger efter, hvorimod det beholdes, når en selvlyd eller *h* følger, samt når ejeformen står bagefter det ord, af hvilket det styres, f. ex. *seyðarhövur*, et lammehoved, men *seyðafótur*, lammefod; *gásarungi*, en gæsling, *gásaregg*; men *gásasteggi*, en gasse; *Fjarðará*, men *Fjarðabotnur*, det inderste af fjorden; *Sigmunda kvæði*, Sigmunds kvæde, men *frændi Sigmundar*. Dog forekommer det også stundum foran en medlyd, som *sonarkona*, sönnekone; *Gjáarmenn*, indbyggerne i bygden Gjá. Man bör derfor vel i skrift beholde dette *r*, hvor det hører hjemme. Derimod sætte Færingerne undertiden et *r* til ejf. flt., hvor det er urigtigt, f. ex. *niðan til húsar*, op til husene, men derimod *húsa millum*, mellem husene; i dette tilfælde bör *r* ikke optages..

---

b. *Hunkönsord.*

42. *Første klasse*: ejeformen og flt. endes på *ar*; som böjningsmønster kan opstilles: *drottning*, en dronning; *vörr*, en læbe; *fjöður*, en fjeder.

Ent.	n g.	drottning	vörr	fjöður
	n.	drottning	vörr	fjöður (fiðri)
	e.	drottningar	varrar	fjaðrar
flt.	n. g.	drottningar	varrar	fjaðrar
	h.	drottningum	vörrum	fjöðrum
	e.	drottninga	varra	fjaðra.

43. Som *drottning* böjes: *hurð*, en dör; *hylling*, dunkel forestilling; *kleyv*, klov; *urð*, samling af løse nedfaldne sten.

I adskillige enstavelsesord kommer et *j* frem foran endelsens *a* og *u*, hvilket oprindelig må have været tilstede også i nf., da også her findes *i*-omlyd, som *klyv*, byrde for en hest (der vel må afledes af *kluvu, klovin*, da byrden må være så stor for at kunne kaldes *klyv*, at den må deles — kløves — på begge sider af hestens rygg); *ben*, et sår; *fit*, en eng; *fles*, et skær; *egg*, den øverste kant af et stejlt forbjærg; *il*, undersiden af foden; *skel*, en skal; disse have altså i gf. ent. samt nf. og gf. flt. *klyvjar*, *benjar*, *flesjar*, *eggjar*, og i hf. flt. *fitjum*, *skeljum*, *iljum*. Det nu temmelig sjældne ord *ör* eller *örv*, en pil, indskyder på samme måde *v*; ef. *örvar* (dog har jeg på Sandø oftere hørt formen *arvar*, altså uden *u*-omlyd, skönt *v* fulgte efter); flt. *örvar*, *örvum*. Ordene *oy*, en ø; *moy*, en mø; *kví*, hvileplads for kvæget, antage ligeledes *j*: *moyjar*, *oyjum*, *kvíjum*, hvilket almindelig udtales med den stærkt beåndede lyd af *j*, hvorfor det også skrives *moyggjar*, *oyggjum*, *kvíggjum* (*á Kvíggjarhamri)*, ja på de fleste steder findes denne lyd også i ent., hvor *oy* (*oyj)* udtales omtrent som engl. *lodge*.

44. Efter *vörr* går *spjörr*, en pjalt (flt. *spjarrar*, klude, laser); *görn*, en tarm; *gron*, en snude; *nös*, en

næse, forbjærg; flt. *garnar, granar, nasar.* Disse ord have flertalsendelse på *ir* i islandsken.

45. Som *fjöður* böjes: *gimbur*, et ungt hunfår; *gívur*, en jættekvinde; *livur*, lever; *nævur*, birkebark; *vættur*, en vætte, nisse; altså: *gimbrar, livrar, vættrar.* Ordet *brúður* er også kommet nu til at gå herefter uden i ef. ent., hvor det har *brúðar*; men i flt. *brúðrar* for *brúðir, brúðrum.* Ligeledes *ægr* (læs: *aggr*) for *æðr*, en blodåre, der beholder *r* helt igennem böjningen. *Fjöður* har i almindelighed i hf. ent. *fjöður;* men i kvæderne finder man stundum den oprindelige form uden brydning af *t*, nemlig *fiðri* (se f ex. Lyngbyes fær. Qvæder, s. 490, *Fenixfiðri).*

46. Til denne klasse må også henføres nogle hunkönsord på *i*, som *heiði*, hede:

Ent.	n. g.	heiði	flt.	heiðar
	h.	heiði		heiðum
	e.	heiðar		heiða.

Således böjes også *byrði*, en byrde; *mýri*, en mose; *oyri*, en lav sandig landtunge, eller slætte ved en åmunding; *öxi*, (eller *öx*), en øxe; *veiði*, fangst. Nogle af disse ord findes med endelsen *a* i nf. ent., ligesom *byrða, oyra*, og af dette sidste ef. flt. på *na* som af de svage hunkönsord på *a*, f. ex. *oyrnabakki*; men dette er kun sjælden; de øvrige former have kun stærk böjning, som *oyrar-eingir*, engene på øren.

47, *Anden klasse* indbefatter de hunkönsord, der have *ar* i ef. og *ir* i flt; her findes kun *u* omlyd, hvorved *a* i roden går over til *ö*. Exempler ere: *bygd*, en bygd; *jörð*, jord; *gjógv*, en fjældkløft.

Ent.	n. g. h.	bygd	jörð	gjógv (gjá)
	e.	bygdar	jarðar	gjáar
flt.	n. g.	bygdir	jarðir	gjáir
	h.	bygdum	jörðum	gjáum
	e.	bygda	jarða	gjáa.

48. Som *bygd*, går; *breyt*, en vej; *búð*, en bod, bytet; *dýrd*, herlighed; *grind*, en samling af hvaler; *gátt*, dör-

tærskel; *kleiv*, stejlt bjærg med en farlig sti; *lægd*, fordybning; *mjædd*, smalhed; *ogn* (for *eign*) ejendom; *sømd*, hæder; *sút*, sorg; *váð*, klæde (*rekkjuváð*, sengetæppe); *tík*, en tispe; *vík*, en bugt o. fl. Ordet *reið*, ridning[1], indskyder almindelig et *r* i ef., *reiðrar* for *reiðar* (man siger således *reiðrahestur*, ridehest). *Páskir*, påske, findes kun i flt.

49. Ordene på *an* (endelsen *un* forekommer vel neppe i nf.) høre hertil, som *ætlan*, agt, plan; *skipan*, vedtagen orden, indretning; *skemtan*, skæmt; *lamban*, læmning, *leitan*, søgen. Böjningen af disse ord falder Færingerne besværlig, hvorfor de sjælden bruges i ef. ent. og i flt., eller de forekomme her i en forvansket skikkelse; således hører man nu: *tvær bátsskipur* for *tvær báttskipanir*, det bestemte antal folk til to bådes bemanding. Her er ordet altså böjet, som om det hed *skipa*, og med det bestemte kendeord *skipan*, istedetfor det hedder *skipan*, og best. *skipanin*, ligesom man endnu overalt siger *ætlanin*, bestemmelsen.

50. Som *jörð* böjes: *björn*, en björn; *gröv*, en grav; *mjödn* (*mjörm*)[2], en hofte; *mjöll*, den hvide farve ved havskum eller nyfalden sne; *möl*, strandbred med rullesten (*malargrót*); *növ*, et forbjærg; *sögn*, fortælling; *sök*, en sag; *tjörn*, en lille indsø; *ögn*, avne. På samme måde böjes de ord, der have *o* for *ö* formedelst et efterfølgende *n*, som *fonn*, en snedrive; *hvonn*, en angelica; *sponn*, et spand (længdemål med fingrene); disse have altså i flt. *fannir*, *spannir*. *Havn* har nu mistet omlyden; men at det för har haft den, ses af stedsnavnene, f. ex. på Svinø og ved Gåsedal, hvor vi finde *Hövn*, *í Hövn*, *Havnarfles*.

---

[1]) *Reið* findes også i den gamle betydning af vogn i *Gátu rima* v. 9 (Antiq. Tidsskrift f. 1849—51), hvor der dog fejlagtig står *reyða trumma*, den røde tromme, for *reiðartruma* vognlarm. — [2]) C. Säve antager i „Dalmålet" (Uppsala 1852) s. 34, at *mjörm* er den ældste og rette form.

51. Ordet *song*, en seng, har i ef. *songar* eller *seingjar*, og i flt. nf. og gf. *seingir*, hf. *songum* eller *seingjum*, ef. *songa* eller *seingja* (jfr. hermed böjningen af *drongur* og § 7).

52. Ved *gjógv* må mærkes forandringen af selvlyden *á* til *ó* foran det tilsatte *gv;* når *gv* bortkastes, bruges kun formen *gjá*, hvilken dog sjælden høres i daglig tale. Det samme er tilfælde med *lógv* for *lá*, den nederste rand af en sandig strandbred, som beskylles af havet; *krógv* eller *krá*, gemmested. Omvendt få ord, der oprindelig have *ó* i stammen, *á* i de forholdsformer, hvor *gv* bortfalder, som *lógv*, en brokfugl; *flógv*, et lag i en opstabling; i ef. *láar*, *fláar*, og i flt. *láir*, *fláir*, o. s. v. Derimod ere der andre ord, som aldrig antage dette *gv* efter *á*, og i disse er da selvlyden altid forbleven uforandret: *á*, en å; *brá*, öjenhår; *rá*, en sejlrå.

53. *Tredje klasse:* hertil høre de ord, som i flt. få *ur* med *i*-omlyd, eller danne flertallets nf. og gf. blot ved omlyd, hvilket har sin oprindelige grund i assimilation (*gæs* for *gæss*, *gæsur);* exempler ere: *mörk*, et halvt pund; *bók*, en bog; *gás*, en gås.

Ent.	n. g. h.	mörk	bók	gás
	e.	markar	bókar	gásar
flt.	n. g.	merkur	bøkur	gæs
	h.	mörkum	bókum	gásum
	e.	marka	bóka	gása.

54. Som *mörk* böjes: *dorg*, en medesnor (ef. *dorgar*, flt. *dergur*); *hond*, en hånd (har i hf. ent. også den gamle form *hendi*, f. ex. *af hendi*, *í hendi*); *honk*, en hank; *rond*, en stribe; *rong*, det forreste og bageste sæde i båden; *tong*, en tang; *trom*, den yderste kant, rand; *önt* (isl. *önd*), en vildand; *spong*, en sene, en fjeder i en lås; *strond*, strandbred; *vomb*, en mave; disse have i ef. *handar*, *hankar*, *strandar*, og i flt. *hendur*, *henkur*, *strendur;* hf. *hondum*, *honkum*, *strondum*.

Ordene *tonn*, en tand, og *nögl*, en negl, have i flt. *tenn* og *negl* (jfr. *gás*, *gæs*), men gå ellers som *mörk;* dog må bemærkes, at *nögl* sjælden forekommer i ent.; istedenfor bruges hankönsordet *naglur* (f. ex. *í naglinum*, *naglsrót*), hvorimod dettes flt. *naglar* aldrig kan betyde negle, men kun söm, nagler. Formen *nitur* f. *netur* flt. af *nöta (not)*, en nødd, forekommer vel kun i den leg, som begynder med spörgsmålet: *nitur í hendi?* (hvormange nødder har jeg i min hånd?).

55. Som *bók* gå nogle enstavelsesord, der have *ó* og *á* i roden, hvilke i flt. ved omlyden forandres til ø og *æ*, som *bót*, bod, bøde; *brók*, et stykke töj til benklæder *(brøkur)*; *glóð*, en glød; *rók*, en smal gang i fuglebjærgene; *rót*, en rod; *nátt*, natt; *rás*, en smal sti, hvor fårene gå; — disse have altså i flt. *bøtur*, *gløður*, *nætur*, *ræsur*.

56. Som *gás* böjes *lús* og *mús*, der i nf. og gf. have *lýs* og *mýs*, i hf. og ef. *lúsa*, *músum*. I flertallet alene bruges ordet *dyr*, en dör; hf. *durum*, ef. *dura*. *Brún*, bryn, har i flt. oftest *brýr* (hvilken form også forekommer i nyere islandsk) for *brýn*.

Følgende ord have en stamme med selvlyd til udlyd: *tá*, en tå, ef. *táar;* flt. *tær*, hf. *tón* (for *tám*), ef. *táa*; *ær*, et hunfår, ef. *ær;* flt. *ær*, ef. *ón* (for *ám*); *klógv* el. *kló*, en klo, flt. *kløur*, hf. *klón (klóm)*, ef. *klógva (klóa);* *brúgv (brú)*, en bro; flt. *brýr*, hf. *brún*, ef. *brúgva;* *kúgv (kú)*, en ko; flt. *kýr*, hf. *kún*, ef. *kúgv*; på samme måde böjes vel og *súgv* eller *sú*, en so. Omlyden mangler i *frúgv* eller *frú*, en kvinde, ef. *frúar*; flt. *frúur (frúvur*, ikke *frúgvar*, *frúgvur)*, hf. *frúum*, ef. *frúa*.

57. En egen böjning have slægtsnavnene: *móðir*, moder; *bróðir*, broder; *dóttir*, datter.

Ent.	n.	móðir	bróðir	dóttir
	g. h. e.	móður	bróður	dóttur
flt.	n. g.	møður	brøður	døtur
	h.	møðrum	brøðrum	døtrum
	e.	møðra	brøðra	døtra.

Aldeles uregelret er böjningen af *faðir*, fader, der har fået danske former og hedder i gf. og hf.: *faðir*, ef. *faðirs* og *föður* (på Syderø siger man således *föðurbróðir*); i flt. *fedrar* (for *feður*), *fedrum*, *fedra*. *Systir*, søster, har i de øvrige former i ent. *systur*, men i flt. *systrar*, *systrum*, *systra*. *Fedgar*, fader og sön, går efter hank. 1ste klasse; *mødgur*, moder og datter, efter hunk. svage böjn.; *hjún*, mand og kone, er flt. af intetk., men kan dog også bruges i ent. om den ene af ægtefolkene (*annað hjúnið*).

c. *Intetkönsord.*

58. Ejeformen i ent. endes på *s*; flertallet er ligt entallet, undtagen hvor *a* er i stammen, hvilket ved omlyd i flt. bliver forandret til *ö*. Exempler ere: *navn*, navn; *látur*, sælhundeleje; *kvæði*, en folkevise.

Ent.	n. g.	navn	látur	kvæði
	h.	navni	látri	kvæði
	e.	navns	láturs	kvæðis
flt.	n. g.	növn	látur	kvæði
	h.	növnum	látrum	kvæðum
	e.	navna	látra	kvæða.

59. Som exempler på intetkönsord, der gå som *navn* uden at have omlyd i flt., nævnes: *andlit*, ansigt; *fljóð*, en kvinde; *hjól*, et hjul; *neyst*, et bådehus; *spell*, skade; *sprund*, en kvinde; *samdøgur*, et dögn; *ting*, en ting; *tún*, pladsen mellem husene; *roð*, et skind. *Jól*, julen, har kun flt.

60. De ord, som have *ó* og *ú* til udlyd, antage *gv* i enden, som *tjógv* for *tjó*, et lår; *búgv*, et bo; ligeledes *hógv* for *hóv*, mådehold; *prógv* for *próv*, bevis. Dog falder dette *gv* bort igen ved sammensætninger, som *tjóleggur*, lårbenet; *búreisingur*, en som sætter bo; *hóvsamur*, stille, mådeholden. De derimod, som ender på *á*, få aldrig *ógv* som hunkönsordene af denne endelse (jfr.

52), f. ex. *strá*, strå; det er også uforandret i flt. Mærkes må også intetkönsordene på *ý* og *íg*, der i endelsen antage den samme hvislende lyd, som Englænderne udtale i *bridge*, *edge*, f. ex. *blý* eller *blýj*, bly; *ský*, sky; *slý*, et slags tang; *mý (mýjabit* eller *mýggjabit)* en mygg; *kríg (krígj)*, krig; *víg (vígj)*, drab; *deig (deigj)*, deig; denne lyd beholdes overalt uden i ef. ent., hvor det hedder *skýs*, *krígs* (jfr. hermed udtalen af *oy*, *moy*, § 43).

Nogle ord, som ende på en medlyd, indskyde *j* foran *a* og *u* i böjningen, f. ex. *egg*, et æg; hf. og ef. flt. *eggjum*, *eggja*; i andre er det oftest bortfaldet i hf. flt. men stadig beholdt i ef., f. ex. *gil*, en lille dal *(í Giljum* er navnet på en gård på Sydero); *fyl*, et føll; *ber*, et bær; *nev*, et næb, *riv*, et ribben; *sker*, et skær; *kyn*, slægt *(kynjaður)*; *nes* et næs (*millum nesja*), o. fl.

61. Ordet *knæ*, et knæ, böjes ofte regelret: hf. *knæi*, ef. *knæs*; flt. *knæ*, hf. *knæum* eller *kníggjum* (for *knjám*) og i ef. kun *kníggja* (for *knjá*, se § 8); men da *a* nordenfjords, ja også på Sandø, udtales som *æ*, böjes det her, som det havde heddet *kna*, og får da i flt. *knö*, *knöum*. Ligeledes *træ*, et træ, der i disse dialekter får *trö* i flt. Ordene *fræ*, frø; *læ*, læ; *spæ* (eller *spei*, som *speireka*, spotte), spe, have intet flertal.

Aldeles uregelret er ordet *fæ*, fæ, der i ef. ent. har *fíggjar (fjár)* hf. og ef flt. *fíggjum*, *fíggja (fjám*, *fjá)*; dette har i alle dialekterne i flt. *fæ* (ikke *fö*, som de foregående).

62. De ord, som have *a* i stammen, forandre det altid i intetkönsordene til *ö* (eller *o* foran *n* eller *m*), ligesom *navn*; sådane ere: *agn*, mading; *fat*, et fad eller klæder (bruges i denne betydning i sammensætninger, som *fatalepi*, en klædelap, pjalt); *hagl*, hagel, en dråbe; *tagl*, hestehår; *skarð*, bjærgkløft; *band*, et bånd; *lamb*, et

lam (disse to ord have i flt. *bond*, *lomb*). *Töð*, gødning, findes kun i flt.

63. Som *látur* gå: *eitur*, edder; *klandur*, skænderi; *setur*, sæde; *smoltur*, smæltet fuglefedt; *tjóður*, töjr; *spjaldur*, et lidet stykke træ; *tróður*, tagtömmer o. fl. På samme måde sammentrækkes *hövuð (hövur)*, et hoved; hf. ent. *hövdi (höddi)*, hf. flt. *hövdum (höddum)*, ef. *hövda (hödda)*; *sumar* eller *summar*, sommer, hf. *sumri*; *gaman*, skæmt; *kamar*, et kammer; (*óðal*, adel, sammentrækkes næppe nu). Disse have i flt. almindelig, dog ikke på Norderøerne, *sumur* eller *summur*, *kömur* (eller *kamar*); i lighed hermed får ordet *havald*, en vævsylle, i flt. *hövöld*.

64. *Kvæði* får nordenfjords nu almindelig i flt. *kvæðir*, som om det var et hankönsord; således gå også *beiti*, en græsgang; *bindindi*, tålmodighed; *eirindi*, skånsel; *enni*, en pande; *dømi*, exempel; *gerði*, en indhegnet plads; *helli* (isl. *hellir*), en hule; *leiði*, et gravsted; *skøði*, fodbeklædning; *samrigni* vedholdende regn; *vælindi*, madrøret. De som have *k* foran endelsen, indskyde *j* foran *a* og *u*, som *ríki*, et rige; *merki*, et mærke, fane; *stykki*, et stykke; altså *ríkja*, *merkjum*, *stykkjum*.

B. Svag böjning.

a. Hankönsord.

65. Disse endes alle på *i* og i flt. *ar* og *ur*; exempler ere: *risi*, en jætte; *bóndi*, en bonde.

Ent.	n.	risi	bóndi
	g. h. e.	risa	bónda
flt.	n. g.	risar[1]	bøndur
	h.	risum	bóndum
	e.	risa	bónda.

---

[1]) Angående *risar* som gf. for *risa*, gælder det samme som er bemærket ovenfor § 21.

66. Som *risi* gå: *abbi*, bedstefader; *deyði*, død; *geisli*, rygghvirvel; *harri* (isl. *herra*), herre; *líggi* (isl. *ljár*), en le; *skuri*, en ung måge; *svíri*, hals; *mjörki*, tåge. *Lógvi*, den hule hånd; *kjógvi*, struntjæger (en fugl), o. lign. beholde *gv* helt igennem böjningen; dog forekommer den oprindelige form ofte endnu, især i stedsnavne, f. ex. *Kjóadalur*. De, hvis stamme endes på *oð* eller *og*, forandre dette *o* almindelig til *u*, når *a* følger efter i endelsen (se § 8), f. ex. *boði*, et blindt skær, *buða*, *buðar*; *bogi*, *buga*, en bue; *logi*, en lue. — De, som have *a* i stammen, have nutildags temmelig hyppig tabt omlyden af *a* til *ö* i flt., f. ex. *kaggi*, en dunk; *kappi*, en kæmpe; *stabbi*, en blok; *snati*, en knage; *stapi*, en enestående klippe; disse have altså enten *kaggum* eller *köggum*, *stapum* eller *stöpum*. Nogle ord indskyde et *j* foran endelsens *a* og *u*, som *armingi*, et ynkværdigt menneske, har *armingja*, *armingjum*; *steggi*, hannen hos svömmefuglene, *steggjar*. *vilji*. *Vilji*, vilje, har allerede antaget *j* i nf., skönt *i* følger efter,

67. Flere ord af den stærke böjning kunne også böjes svagt, som *gluggur* eller *gluggi*, en åbning; *kollur* eller *kolli*, en klippetop. Især findes den svage form ofte i sammensætninger, om det sidste ord af den ellers böjes stærkt, således *verður*, et måltid; men *dögurði* (for *dagverður*), middagsmåltid; *hugur*, sind; men *dapurhugi*, sörgmodighed; *leikur*, en leg; men *stuttleiki*, fornöjelse. Af egennavnet *Sjúrður* bruges nu hyppigst (undtagen på Norderøerne) i de øvrige forholdsformer *Sjúrða* (som om det i nf. hed *Sjúrði*, hvilket dog aldrig høres) for gf. *Sjúrð*, hf. *Sjúrði*, ef. *Sjúrðar*.

68. Af *bóndi* hører man i det mindste på Strömø i hf. og ef. flt. *bøndrum*, *bøndra* for *bóndum*, *bónda*; af *frændi*, slægtning, høres derimod kun formerne *frændum*, *frænda* (ikke *frændra*).

b, Hunkönsord.

69. Disse endes på *a* og *i*, i flt. på *ur* og *ir*; som exempler kunne tjene *dunna*, en and; *ævi*, levetid.

Ent.	n.	dunna	ævi
	g. h. e.	dunnu	ævi
flt.	n, g,	dunnur	ævir
	h.	dunnum	ævum
	e.	dunna	æva.

70. Som *dunna* gå: *bára*, en bølge, *fávitska*, enfoldighed; *pisa*, en ung søfugl; *ryssa*, en hoppe; *skemma*, et lidet hus; *snælda*, en håndtén. De, der i oldsproget have *a* i stammen, som *gata* (hvilket dér omlyder til *ö*, når der kommer *u* i endelsen), have nu allerede omlyden i nf., som *göta*, en sti; *blonda*, valle; *fjöra*, ebbe eller strandbred; *köska*, et fad; *omma*, bedstemoder. — Den gamle ef. flt. på *na* er nu næsten bleven fremmed for færøisken og findes kun sjælden, som i *hosnatráður*, strömpegarn (af *hosa*). Her kommer da rodlyden *a* frem, som ellers overalt var gået over til *ö*, f. ex. *flöta*, en slætte; ved Thorshavn er en dal, som kaldes *úti á Flötum*, og deraf kommer f. ex. ordet *Flatnaseyðurin*, de får, som græsse der. De ord, som i nf. have beholdt *a* i rodstavelsen, få ikke omlyd under böjningen, f. ex. *alda*, *aldu*, bølge; *skadda* (søndenfjords ofte *sködda)*, *skaddu (sköddu)*, tyk tåge; *mamma (momma)*, *mammu (mommu)*, moder; i *snjalla-bjalla*, en plante, er *a* beholdt, medens man ellers hører *bjölla*, bjælde, og *tangbjölla*, en tangart. Dog findes den regelrette böjning endnu i nogle egennavne, som *Anna*, *Onnu*; *Magga* (for *Margreta*), *Möggu*.

71. Som *ævi*, flt. *ævir (í allar ævir*, i al evighed) går: *gleði*, glæde; *reiði*, vrede, og enkelte andre. Undertiden synes de at få *s* i ef., i det mindste er dette tilfælde med *elli*, alderdom (f. ex. *mong er ellis vomm*, mangen skrøbelighed følger med alderdommen).

c. *Intetkönsord.*

72. Det er kun nogle få ord af dette kön, som böjes svagt; de endes på *a*, i flt. på *u (ur)*, som *eyga*, et öje; *hjarta*, et hjærte.

Ent.	eyga	hjarta
flt. n. g.	eygu	hjörtu
h,	eygum	hjörtum
e.	eygna	hjarta (hjartna).

Istedenfor flt. *eygu* bruges nu overalt i Strömødialekten og tildels også på Norderøerne *eygur*, *hjörtur*, som om det var flt. af hunkönsord på *a*; denne form findes også i de norske dialekter (se Aasens gram. § 233). Ef. flt. pa *na* bruges altid ved *eyga*; *oyra*, et øre; *eistu* (flt. af *eista*), testikler; *nýra*, nyre; men derimod har jeg ikke hørt dette *na* i *hjarta*; *lunga*, lunge; *nuða* (for *noða* — § 8) et nøgle garn.

Navneordenes bestemte form.

73. Den bestemte form af navneordene fremkommer derved, at man til den ubestemte form af ordet föjer kendeordet i den samme forholdsform og i det samme kön, som navneordet har. Dette kendeord er oprindelig det samme, som stedordet *hin*, *hitt*, og nu kun forskelligt fra det i intetk. ent. nf. og gf., hvor kendeordet hedder *hið (ið)*. Herved er at mærke, at *h* altid bortfalder, som *vinur-in*, *snigil-in*, *muður-in*, *jörð-in*, *navn-ið*. Ender navneordet på en kort selvlyd, bortfalder også *i* af kendeordet, f. ex. *risi-n*, *dunna-n*, *eyga-ð*; er det derimod en tvelyd eller en tvelydagtig selvlyd, beholdes *i*, f. ex. *oyj-in (oyggin)*, *tá-in*, *knæ-ið*, *bø-in* (gf. af *bøur*); dog fordobles undertiden, især på Syderø, kendeordets *n* i gf. og hf. ent. af de hunkönsord, der ende på en tvelyd, og *i* bortfalder, som *oynni*, *ánna*, *kúnna* (udtales *oyddni*, *åddna*, *kúddna*); ordene *gjá (gjógv)*, *lá (lógv)* og *krá (krógv)* have i disse

to forholdsformer *gjónni, lónni, krónna*, for *gjáini, láini, kráina*. Kendeordets *i* bortfalder ligeledes i nf. og gf. flt. af han- og hunkönsordene, som *akrar-nir* eller efter udtalen *akrannir* (for *akrar-inir*), *gentur-nar*, pigerne; *gæsnar*, gæssene; gf. *akrar-nar* (eller rettere *akra-na*, den syderøiske form). I hunkönsordene af den stærke böjn. 3dje klasse, der have en udvidet form i flt., falder denne udvidelse atter bort, når kendeordet kommer til: *kløur, klørnar*; *frúur, frúrnar* (læs: *kløddnar, frúddnar*) ganske som *tærnar, kýrnar*, der i den ubest. form ikke få nogen udvidelse. I de han- og hunkönsord, der i flt. ende på *ur* af den stærke böjn. 3dje klasse, assimileres dette *r* aldrig i udtalen med det følgende *n*, f. ex. *føturnir, bøkurnar* (der aldrig udtales *føtunnir, bøkunnar*).

Ejeformen i ent. har afvigelser, idet navneordets endelse *s* og *ar* nu almindelig bliver bortkastet i daglig tale; altså *kongins* for *kongsins, vinins* for *vinarins*. I hun- og intetkönsordene i ent., såvelsom overalt i flertallet, bruges yderst sjælden de regelrette former af ejef., så de ere på veje at dø ud, da man almindelig omskriver dem ved forholdsord; man hører vel endnu former, som *landsins, hjartans, eygnanna*, især i stedsnavne, som *Hellunar-rók* (af *hella*, en flad sten), *Dreingjanna-mörk* (drengenes jord), og lign., men dette kan dog kun betragtes som levninger af den bestemte ejeform.

I hf. flt. bortfalder *m* af navneordets endelse, og *num* lægges til, f. ex. *vinum* bliver til *vinunum, növnum* til *növnunum*; stundum høres her slige urigtige former, som *gæsnum* (da det i nf. flt. hed *gæsnar*), *mýsnum*, for *gásunum, músunum; klørnum* (dog sjældnere) for *klónum*.

74. I enkelte tilfælde udøver kendeordet indflydelse på navneordet: i intetkönsordene på *ur* bliver *u* udstødt, *látrið, tjóðrið, tróðrið, vegrið, legrið* (for *veðrið, leðrið*,

jfr. § 9); ligeledes forekommer af *hövuð* eller *hövur* den sammentrukne form *hövdið (höddið)*; jfr. § 63.

Når *ei* (udvidet *e*, jfr. § 7) i böjningen er blevet til *o* foran *ng*, forandres dette *o* atter til *ei* på grund af kendeordets *i*, f. ex. *song* bliver i nf. gf. og hf. med de bestemte endelser til *seingin*, *seingina* og *seingini*; *drong* til *dreingin*, o. s. v.; dog iagttages dette ikke overalt, og man hører ofte *songin*, *drongin*.

TILLÆGSORDENE.

A. Stærk böjning.

75. Tillægsordene have stærk böjning, når de stå ubestemt (f. ex. *langur vegur*, lang vej; *götan er hál*, stien er glat). Tillægsordene af den simple grad kunne henføres til to klasser.

76. Den første klasse indbefatter de ord, som i hankönnet endes på *ur*; i nf. hunk. ent. og intetk. flt. have de omlyd af *a* til *ö*. Som böjningsmønster opstiller *spakur*, spag.

Ent. hank.	hunk.	intetk.	flt. hank.	hunk.	intetk.
n. spakur	spök	spakt	spakir	spakar	spök
g. spakan	spaka	spakt	spakar	spakar	spök
h. spökum	spakari	spökum	spökum	spökum	spökum
e. spaks	(spakrar)	spaks	(spakra	spakra	spakra).

77. Ved disse ords böjning må mærkes hensynsformen i entallet, idet den i hunkönnet altid har en udvidet form på *ari* for *ri*, som *góðari*[1], *spakari*, *gráari*, *nýjari* (isl.

---

[1]) P. A. Munch har i sin afhandling om det ældste nordiske sprogs udseende (i Annaler for nordisk oldkyndighed s. 260 flg.) gjort opmærksom på, at medens tillægsordenes böjning skiller sig fra navneordenes, slutter den sig nær til stedordenes. På grund deraf og i overensstemmelse med det gotiske sluttes da, at den islandske form *góðri* oprindelig står for *góðeiri*, ligesom og *góðrar* f. *góðeirar*. I det islandske adskiller denne hf. hunk. sig kun med hensyn til omlyden fra den höjere grad af de tillægsord, der

góðri, spakri, grárri, nýrri) og i intetkönnet altid endes på *um*, ligesom i hankönnet, f. ex. *góðum, spökum* (isl. *góðu, spöku*; men derimod i oldengelsk *godum*, og i gotisk *godamma* i intetk. såvel som i hank.). Ejeformerne af tillægsordene ere nu på veje til rent at forsvinde af sproget, da man for at undgå dem bruger omskrivninger med forholdsord og stundum ligesom i dansk ved at sætte tillægsordet i gf. til navneordet i ef. *(gamlan mans* for *gamals mans)*. Dog findes det endnu i visse forbindelser, som *góðs mans barn, deyðs mans arvingi, til góðs* (ironisk brugt i betydning: forgæves), o. lign. Ef. flt. endes snart på *a*, som *góða manna börn*, gode menneskers börn, snart på *ra*, f. ex. *valdra manna tjóð*, en skare af udvalgte mænd; *ungra manna siður*, ynglingers skik o. lign.

Den rette gf. flt. af hank. på *a* bruges kun på Syderø, men heller ikke der stadig; den er da sammenblandet med

---

have den stærke gradforhöjelse, hvilket derfor beviser, at her er udstødt en selvlyd, der har bevirket omlyd, altså forkellig fra den i hf. hunk. udstødte, f. ex. isl. hf. *fullri* f. *fulleiri;* höjere grad *fyllri* f. *fylliri*. På færøisk har hensynsformen aldrig den sammentrukne endelse, men *fullari*, den höjere grad derimod som på isl. *fylri*. Ifølge ovenstående theori kunde visst den færøiske hf. skrives *eiri*, forskellig fra *ari* i den höjere grad af de svagt forhöjede tillægsord, altså hf. *spakeiri*, men h. gr. *spakari*. Men da jeg ikke har hørt denne forskel i udtalen nogensteds på øerne (måske fordi jeg ikke har været opmærksom derpå, da jeg ikke havde tænkt over det inden min rejse til Færøerne), har jeg ikke vovet at bruge den her, skönt jeg meget vel kan forklare mig, hvorledes dette *eiri* eller måske rettere *eirri* (udtales *ajrri*, jfr. hf. hunk. af det bestemmende stedord *teirri)* ved den skødesløse udtale kan komme til at lyde som *ari* i en ubetonet stavelse, hvor den tydelige udtale vilde være *ajri* (jfr. hermed anmærkningen ovenfor s. 240). Jeg henstiller da til nærmere overvejelse, om dette *ari* i hf. blot er en senere færøisk udvidelse af *ri*, eller det er at forklare af en antagen oprindelig endelse på *eiri*.

hunkönnets, så man nu siger *stórar* (for *stóra*) *menn*, ligesåvel som *stórar konur*.

78. Som *spakur* böjes f. ex. *argur*, ond; *bjartur*, skinnende; *hallur*, skrå; *snarpur*, rask; *stakur*, eneståaende, uparret, i hvilke ord vi have omlyden *a* til *ö*. Følger et *n* efter, går *ö* som sædvanlig over til *o*, f. ex. *sannur, sonn, satt*, sand; *vanur, von, vant*, tilvant; *langur, long, langt*, lang (men nordenfjords, hvor *ang* altid bliver til *eng*, hedder dette *lengur, leng, lengt*). De ord, som have *æ* i roden (enten omlydt *á* eller fremkommet af oldsprogets *è*), beholde det uforandret helt igennem böjningen, som *rædd-ur, rædd, rætt*, bange; *rættur, rætt*, rigtig; *lættur, lætt*, let; men i Strömødialekten er dette *æ* gået over til *a*, der endogså her modtager omlyd, som *raddur, rödd*; *rattur, rött*; *vænur*, smuk, er blevet til *vanur, von, vant*, hvilket altså både betyder smuk og vant.

79. De ord, hvis stamme ender på *ð* eller *dd*, forandre dette til *t* foran intetkönnets endelse *t*, f. ex. *blíður, blítt*, venlig; *bráður, brátt*, hastig; *leiður, leitt*, ked; *staddur, statt*, stædt; *týður, týtt*, forekommende. *Góður* god, har *gott* (ikke *gótt*). Men dersom der står en anden medlyd foran *ð* eller *d*, bortfalder dette i intetk., som *harður, hörð, hart*, hård; *kaldur, köld, kalt*, kold; *mein-sýndur, meinsýnt*, let at se fejl ved. Ender stammen på *tt* eller på *t* med en foregående medlyd, kommer intet nyt *t* til i intetk., f. ex. *býttur, býtt*, dum; *fittur, fitt*, vel skikket; *frænóttur, frænótt*, broget; *braggóttur, braggótt*, pralende; *hentur, hent*, bekvem; *reystur, reyst*, tapper; *útmyntur, útmynt*, med fremstående mund; nf. hunk. er da her lig nf. intetk. i ent.

80. Har stammen en fordoblet medlyd, falder den ene af dem bort foran *t*, f. ex.: *illur, ilt*, ond; *turrur, turt*, tör; *tortryggur* (el. *tortryggin*), *tortrygt*, undselig; *heilavillur, heilavilt*, sindsforvirret; *svinnur, svint*, be-

tænksom, alvorlig; *stinnur, stint,* stiv; *hvöllur, hvölt,* stærkt lydende.

81. Når stammen endes på *g*, bliver dette almindelig i udtalen assimileret med det efterfølgende *t*, f. ex. *dándisligur*, retskaffen; *högligur*, bekvem; *lagligur* (eller *lögligur)*, tilpass; *ræðiligur* (eller *ræðuligur*), frygtelig; *stuttligur*, morsom; *heilagur* (eller *heiligur*) hellig; *frægur*, berömt; *drúgvur* (for *drjúgur*), dröj. I intetk. lyde altså disse ord alm. *stuttlitt*, *heilatt* (i talemåden *halda heilatt* f. *heilagt*), *frætt*, *drútt*, hvilket dog vel ikke bör følges i skrift. Hvor en medlyd er udstødt mellem *g* og *t*, som i *sagt*, *snögt* (af *sagdur*, *snöggur*, glat, såvelsom i tillægsordene *lágt*, *høgt*, (af *lágur*, lav, *høgur*, höj), høres *g* overalt tydelig. Ordet *nógvur* (for *nógur*), rigelig, har i intetk. *nógv* (ikke *nógt*), ligesom på islandsk.

82. Der findes ingen sammensmæltning af endelsens *r* i hank. med stammens *l*, *n*, *s*, (som tilfældet er i islandsk) undtagen i ordene på *in* og *il* efter 2 klasse; ikke heller udstødelse af hankönsmærket *ur* efter *vn, ss, rr*, o. s. v., hvilket findes i islandsk. På Færøerne siger man altså *sælur* (isl. *sæll*), lyksalig; *hálur*, glat, slibrig; *vænur,* smuk; *beinur,* lige; *vísur,* vis, tydelig; ligeledes: *javnur* (isl. *jafn*), jævn; *kyrrur,* rolig; *hvassur,* skarp, o. s. v.

83. De ord, hvis rod endes på *á*, gå regelret, undtagen i intetk. ent. nf. og gf., hvor de have et dobbelt *t*, f. ex. *mjáur, mjátt,* smal; *smáur, smátt,* liden; *háur, hátt* (eller *høgur, høgt*) höj; *tráur, trátt,* harsk. I de øvrige forholdsformer have disse samme böjning som *spakur*; f. ex. gf. *mjáan, mjáa, mjátt*; hf. *mjáum, mjáari, mjáum* o.s.v. Ender roden på *ó* eller *ú*, antage disse ligesom navneordene meget almindelig et indskudt *gv*, hvilket beholdes igennem hele böjningen undtagen i intetk. nf. og gf. ent., hvor kun den oprindelige form findes, f. ex. *flógvur* (for *flóur)*, *flótt*, lunken; *trúgvur* (eller *trúur*), *trútt*, tro. Er

rodens selvlyd *ý*, antages efter det et *j* overalt uden i intetk. nf. og gf. ent., f. ex. *nýjur*, *nýtt*, ny; *lýjur*, *lýtt*, varm; da dette *j* har den hårde lyd, som i engl. (jfr. §§ 3, 43, 60), hvorfor det også bliver skrevet *nýggjur*, *lýggj* o. s. v. *Miður*, *mið*, *mitt*, medius, hvad der er i midten, indskyder udenfor nf. et *j* efter *ð* foran endelsens *a* og *u*, f. ex. gf. *miðjan*, *miðja*; hf. *miðjum*, *miðjari*; men går ellers regelret; dog forekommer det ikke med svag böjning.

84. Endelig ere her nogle ord, der ligesom de foregående endes på *ur* i hank., men have den egenhed, at de beholde dette *r* helt igennem böjningen i alle kön, og sammentrækkes foran de endelser, der begynde med en selvlyd. Til exempel kan tjene *fagur*, skön (nu sjælden brugt uden i betydning smuk af farve).

Ent.	hank.	hunk.	intetk.	flt. hank.	hunk.	intetk.
n.	fagur	fögur	fagurt	fagrir	fagrar	fögur
g.	fagran	fagra	fagurt	fagrar	fagrar	fögur
h.	fögrum	fagrari	fögrum	fögrum	fögrum	fögrum
e.	fagurs	(fagrar)	fagurs	(fagra	fagra	fagra).

Således går også f. ex. *bitur*, skarp; *dapur*, mörk; *tepur*, yderlig; *vakur*, smuk; *vitur*, forstandig. På lignende måde böjes også *gamalur*, *gomul* (for *gömul*, jfr. 4), *gamalt*, gammel; gf. *gamlan*, *gamla*; hf. *gomlum*, *gamlari*; ef. *gamals*. *Ymissur*, *ymiss*, *ymist*, forskellig, sammentrækkes udenfor nf., altså: gf. *ymsan*, *ymsa*; hf. *ymsum*, *ymsari* o.s.v.

85. Til den anden klasse af tillægsordene høre de, som endes på *in* og *il* (for *inur* og *ilur*, jfr. 1ste klasse af hankönsordene efter den stærke böjning); de udstøde, ligesom de i § 84 nævnte, *i* overalt hvor endelsen begynder med en selvlyd, og endes i intetk. på *ið*. Som mønster opstilles *nakin*, nøgen; *lítil*, liden.

Ent.	n. nakin	nakin	nakið	lítil	lítil	lítið
	g. naknan	nakna	nakið	lítlan	lítla	lítið
	h. naknum	naknari	naknum	lítlum	lítlari	lítlum
	e. nakins	(naknar)	nakins	lítils	(lítlar)	lítils
flt.	n. naknir	naknar	nakin	lítlir	lítlar	lítil
	g. naknar	naknar	nakin	lítlar	lítlar	lítil
	h. naknum	naknum	naknum	lítlum	lítlum	lítlum.

86. Herved er at bemærke, at hankönnets nf. burde skrives *nakinn*, *lítill* på grund af den assimilation af *nr* og *lr*, som her oprindelig har fundet sted; men da hankönnets nf. her, såvelsom i kendeordet *hin* og ejestedordene, lyder ganske som hunkönnets, kan endelsens medlyd ikke fordobles i færøisk.

En anden form, som her må göres opmærksom på, er gf. ent. af hank., der endes på *an*, medens den i islandsk i disse ord endes på *inn*, skönt *an* ellers er den almindelige endelse for denne forholdsform af de islandske tillægsord.

Som *nakin* böjes f. ex. *heppin*, heldig; *hyggin*, forsigtig; *løgin*, latterlig; *prettin*, lastende; *snópin*, flåv; *tykkin*, let til at blive fornærmet, pirrelig; desuden alle de lidende tillægsformer af de stærke go., som *soltin*, *komin*, *fallin*, *tikin*, *bundin*. Den fordoblede medlyd forenkles igen, når *i* udstødes, f. ex. *heppin*, *hepnan*; *tykkin*, *tyknan*; *fallin*, *falnan*. — Når stammen endes på *ð*, går dette i de sammentrukne former over til *d*, som *loðin*, lodden, *lodnan*; *heiðin*, hedensk, *heidnir*.

De ord, hvis stamme endes på *ó* og *ú*, indskyde i nf. ent. samt i intetkönnets gf. *gv*, men bortkaste det atter i de øvrige forholdsformer, f. ex. *búgvin* (for *búinn*), *búgvið*, tilberedt, moden; gf. *búnan*, *búna*, *búgvið*; hf. *búnum*, *búnari* o. s. v. Således gå også de øvrige tillægsformer af de go., som ere nævnte ovenfor (18), nl. *grógvin*, *rógvin*, *snúgvin*, *trúgvin*; i flt. hedde disse altså *grónir*, *rónir*, *snúnir* o. s. v. Som *lítil* böjes kun ordet *mikil*, megen, stor.

B. Svag böjning.

87. Tillægsordene have svag böjning, når de stå bestemt med navneordet; kendeordet *hin* (nu ofte *tann*) sættes da foran tillægsordet, f. ex. *hin ungi maður*, den

unge mand; *götan hin hála*, den glatte sti; men kendeordet kan også udelades og underforstås som *stóri Jákub*, *Ólavur lítli*, *Hesturin hái*, *Fjallið mikla*, *Hellan feita*, o. lign. Som mønster opstilles *hin spaki* og *hin lítli*.

Ent. n.	spaki	spaka	spaka	lítli	lítla	lítla
g. h. e.	spaka	spöku	spaka	lítla	lítlu	lítla
flt. overalt		spöku			lítlu.	

De ord, som sammentrækkes under den svage böjning, få også her de sammentrukne former, f. ex. *hin gamli*, *fagri*, *bitri*, *lodni*, *heidni*, *mikli*.

Gradforhöjelsen.

88. Den stærke gradforhöjelse består deri, at *ri* for den höjere grad og *stur* for den höjeste grad föjes bag ved tillægsordets rod, i hvilken der da i disse grader bevirkes omlyd; det *i*, der oprindelig har tjent til bindelyd mellem roden og endelsen, og som har bevirket omlyden, er altid bortfaldet. Exempler ere: *háur*, höj, *hærri*, *hæstur* (eller *hægri*, *hægstur*); *fáur*, få, *færri*, *fæstur*; *fullur*, fuld, *fylri* (*fyllri?*), *fylstur*; *grunnur*, grund, *grynri*, *grynstur*; *lágur*, lav, *lægri*, *lægstur*; *langur*, lang, *longri*, *longstur* (for *lengri* eller *leingri*, *leingstur*); *mjáur*, smal, *mjærri*, *mjæstur*; *stórur*, stor, *størri*, *størstur* (*støstur*); *stuttur*, kort, *styttri* (ikke *stytri*), *stytstur*; *smáur*, liden, *smærri*, *smæstur*; *trongur* (for *tröngvur*), trang, *trongri* (for *trengri*, *treingri*), *trongstur*; *tungur*, tung, *tyngri*, *tyngstur*; *tunnur*, tynd, *tynri*, *tynstur*; *ungur*, ung, *yngri*, *yngstur*.

89. Nogle tillægsord have kun de to höjere grader, nemlig: *betri*, *bestur*; *eldri*, *elstur*; *fleiri*, *flestur*; *meiri*, *mestur*; *minni*, *minstur*; *verri*, *verstur* (*vestur*). Til disse ord svare i den simple grad nogle andre tillægsord, hvilke derimod ikke bruges i de höjere grader, nemlig: *góður*, *gamalur*[1], *mangur* (*margur*), *mikil*, *lítil* og *illur*

---

[1]) På Svinø hørte jeg i 1853 *gamlari* for *eldri*; også i de svenske dialekter findes den svage gradforhöjelse af *gammal*, *ond* o. a. (Strömborg Svensk språklära, s. 409).

(vondur, óndur). Fremdeles findes de to höjere grader alene også hos nogle tillægsord, som dannes af biord, f. ex. *fremri*, længer foran, *fremstur* (af *framm*); *fyrri*, først af to, *fyrstur* (af *for, fyri*); *evri*[1], øvre, *efstur* (af *ov*); *nærri*, nærmere, *næstur* (af *ná*); *ytri*, ydre, *ytstur* (af *út*); *syðri* (eller *sygri*), søndre, *syðstur, sygstur*; den höjeste grad af dette ord forekommer yderst sjælden uden svagt forhöjet: *sunnastur* (af *suður*).

90. Ved den svage gradforhöjelse bliver *ari, astur* lagt til ordets rod; her finder ingen omlyd sted; exempler: *spakur, spakari, spakastur; fagur, fagrari, fagrastur; loðin, lodnari, lodnastur; gráur, gráari, gráastur; nýjur, nýjari, nýjastur; trúgvur, trúgvari, trúgvastur; vænur, vænari, vænastur*; af *seinur* forekommer *seinni* (udtales *sajddni* assimileret for *seinri*) og *seinari*, men i höjeste grad kun den svage forhöjelse *seinastur*.

Også her findes nogle tillægsord, som dannes af biord; de have kun höjere og höjeste grad, f. ex. *hiðari* (isl. *hèðari*), nærmere herved, *hiðastur*[2] (af *hiðar*, oldengl. *hider*, hid), *handari*, længer borte (af *handan*, hinsides); *heimari*, nærmere hjemmet, *heimastur* (af *heim*, hjem); *handari*, længre borte (af *handan*, hinsides; *niðari*, nedre, *niðastur* (af *niður*, ned); *síðari*, senere, *síðastur* (oftest *síðstur*, af *síð, síðla*, silde); *eystari*, østligere, *eystast* (af *eystur*); *vestari*, vestligere, *vestatur* (af *vestur*), o. fl.

Böjningen af de höjere grader.

91. Den höjere grad mangler böjning, når tillægsordet står ubestemt; det hedder da, f. ex. *spakari, fagr-*

---

[1]) *Evri* bruges sjælden uden i forbindelsen *i evra* ɔ: *ið, hið evra* (eller *erva*, som man nu alm. siger), höjere oppe; som tillægsord bruges den svage form *ovari*, også ofte *ovastur* for *efstur*.

[2]) Måske det rettere burde skrives *higari, higastur* (jfr. norsk *hegare, hegaste*, af *higar* for isl. *hingað*, herhen, ligesom fær. *hagar* står for *þangað*, derhen; i den fær. udtale lyder det nemlig ens, om man skriver *higar* eller *hiðar*.

ari igennem alle kön og forholdsformer, både i ental og flertal; således også tillægsformerne i handleform af gerningsordene, som *elskandi, takandi.* Står tillægsordet derimod bestemt, böjes det i denne grad således:

Ent. n.	spakari	spakari	spakara
g. h. e.	spakara	spakari	spakara
flt. overalt		spakari.	

92. I den höjeste grad böjes ordene som de i den 1ste klasse af den simple grad, men modtage dog ikke omlyd som disse. Efter den stærke böjning hedder det altså i nf. *spakastur*, *spakast* (for *spökust*), *spakast;* gf. *spakastan*, *spakasta*, *spakast;* hf. *spakastum* (for *spökustum)*, *spakastari* o. s. v. Efter den svage böjning hedder det i nf. *spakasti*, *spakasta*, *spakasta*; gf., hf. og ef. *spakasta, spakastu*, *spakasta;* i flt. overalt *spakastu.*

TALORDENE.

93. Mængdetallene ere: *eitt, tvey*, *trý*, *fýra*, *fimm*, *sex*, *sjey*, *átta*, *níggju (níju)*, *tíggju (tíju)*, *ellivu*, *tólv*, *trettan*, *fjúrtan*, *fimtan*, *sextan*, *seytjan*, *átjan*, *nítjan*, *tjúgu*; *eitt og tjúgu* o. s. v.; — *tríati*, *fjöruti*, *fimti*, *sexti*, *sjeyti*, *áttati*, *níti*, *hundrað (títi)*, *hundrað og tíggju (ellivuti?)*, *hundrað og tjúgu* eller *stórt hundrað;* *tvey hundrað*, *trý hundrað* o. s. v.; *túsund.*

Af disse böjes de tre første:

Ent.	n. ein	ein	eitt	flt.	einir	einar	eini
	g. ein	eina	eitt		einar	einar	eini
	h. einum	eini	einum		einum	einum	einum
	e. eins	(einar)	eins		(einna	einna	einna).
	n. tveir	tvær	tvey		tríggir	tríggjar	trý
	g. tveir, tvá	tvær	tvey		tríggjar	tríggjar	trý
	h. tveimun	tveimun	tveimun		trimun	trimun	trimun
	e. tveggja	tveggja	tveggja		tríggja	tríggja	tríggja.

For *eini* i hf. hunk. ental bruges oftere *einari*; ef. *eins* forekommer ofte i kvæderne *(tað er ikki eins mans*

verk hans hövur frá búki at skilja, Sjúrðar kv., s. 52). Formerne *tvá* og *tógva* (for *tóa*) findes ligeledes ofte i kvæderne, især som de synges på Syderøen; ef. *tveggja* høres kun sjælden uden i kvæderne og i enkelte talemåder, som *tiga skal millum tveggja vina*. De øvrige ere uböjelige undtagen *túsund*, der böjes som et intetkönsord (se §58). De første ti talord kunne bruges som navneord og böjes da som *eyga* i flt., f. ex. *tveyuni*, *áttuni* (toen, otten, i kortspil); *eini tíggju* (eller *tíggjur* i Strömødialekten), en halv snes, *eini tjúgu*, en snes; *hesi tjúguni*, denne snes.

94. Nu bruges almindelig den danske tællemåde ved tallene over 20; men ved mål, f. ex. af jorder, bruges kun den gamle regning efter tierne, som *áttati-ál*, et stykke jord på 80 □ alen. Ved at tælle fisk, får og andet, hvoraf der skal gives tiende, regner man endnu bestandig efter *stórt hundrað* ɔ: 120. Når man som i dansk tæller efter tyverne, bruger man i enkelte bygder slige sammensætninger, som *trettan og tjúgu* ɔ: 38, *fimtan og trýsinstjúgu* ɔ: 75; *átjan og fýrsinstjúgu* ɔ: 98.

95. Ordenstallene ere: *fyrsti*, *annar*, *triði*, *fjórði*, *fimti*, *sætti*, *sjeyndi*, *áttundi*, *níggjundi*, *tíggjundi*, *ellifti*, *tólfti*, *trettandi*, *fjúrtandi*, *fimtandi*, *sextandi*, *seytjandi*, *átjandi*, *nítjandi*, *tjúgundi*, *tjúgundi og fyrsti*; — *tríatiundi*, *fjörutiundi*, *fimtiundi*, *sextiundi* o. s. v. Ved de fleste af ordenstallene over 20 bruger man nu almindelig de danske former: *ein og tjúgundi*, *tredifti*; *hálvtrýsinstjúgundi* o. lign.

Disse ord gå som tillægsordene efter den svage böjning (87). *Triði* har indskudt *j* foran endelsens *a* og *u*, *triðja*; g. h. e. *triðja*, *triðju*, *triðja*; flt. *triðju*. Kun *annar* kan böjes stærkt; det har ingen svag böjning, skönt det som ordenstal står bestemt.

Ent.	n.	annar	onnur	annað	flt. aðrir	aðrar	onnur
	g.	annan	aðra	annað	aðrar	aðrar	onnur
	h.	öðrum	aðrari	öðrum	öðrum	öðrum	öðrum
	e.	annars	(annarar)	annars	(annara	annara	annara).

96. *Tvinnir* og *trinnir* böjes som tillægsord; disse to, såvelsom flt. af *ein*, svare i betydningen til det danske: et par, f. ex. *einar brøkur*, et par benklæder; *tvinnir vöttir*, to par handsker; *trinni sokkabond*, tre par strömpebånd (*tveir vöttir, trý sokkabond* betyder derimod tre enkelte vanter, tre enkelte strömpebånd). For at betegne: to, tre år gammel, bruges ofte *tvævetur*, *trævetur*, hvilke böjes som *fagur* (84). Den tredje, fjerde, femte, sjette, ottende del af noget udtrykkes ved *triðjungur*, *fjórðungur*, *fimtungur*, *sættungur* (dog oftere *fimti*, *sætti partur*), *áttungur*. Til sammensætninger bruges *tví*, *trí*, *fer* (*fjór*) og ellers mængdetallene uforandrede, f. ex. *einfaldur*, enkelt; *tvífaldur*, dobbelt; *trímenningur*, næstsoskendebarn; *fermenningar*, de, som nedstamme i fjerde led fra samme mand; *sexfaldur*, sexdobbelt; *hundraðfalt*, o. s. v. For at udtrykke: en, to, tre gange bruges almindelig ordet *ferð*: *eina ferð*, *triggjar ferðir*; for *tvær ferðir* bruges ofte *tvær reisur* (ligesom i svensk *två resor*), men ikke ved de andre talord. *Sinn*, som ligeledes betyder gang, bruges sjælden uden ved ordenstal, f. ex. *í*, d. e. *ið* eller *hið annað*, *triðja*, *fjórða sinn*.

STEDORDENE.

A. De personlige stedord.

97. Ved første og anden persons personlige samt tredje persons tilbagevisende stedord (*eg*, *tú* og *seg*) findes ingen könsforskel; ved tredje person findes hank. og hunk. (*hann*, *hon*), men dette mangler intetk., total og flt., for hvilke intetk. og flt. af det bestemmende stedord *tann* (*sá*), *tað* bruges.

Ent.	n. eg	tú	—	hann	hon	
	g. meg	teg	seg	hann	hana	
	h. mær	tær	sær	honum	henni	
	e. mín	tín	sín	hans	hennar	
tot.	n. vit	tit	—			
	g. okkur	tykkur	—			
	h. okkum	tykkum	—			
	e. okkara	tykkara	—			
flt.	n. vær	tær	—	mangler.		
	g. os	(ydur)	seg			
	h. osum	(ydrum)	sær			
	e. osara	(ydra)	sín			

Vit, vær og *tit, tær* bruges endnu på Norderøerne og nogle bygder på Østerø som total og flertal, ligesom i oldsproget; andre steder på Østerø og Norderøerne er nf. af totallet forsvunden, og man bruger da kun *vær, tær*, hvad enten der tales om to eller flere; i Strömødialekten er derimod hele flertallet bortfaldet, og man bruger der kun totalsformerne *vit, tit*; gf. *okkur, tykkur* er næsten ganske tabt her og bliver erstattet ved hensynsformen *okkum* (*okkun*), *tykkum (tykkun)*, hvilket også gælder om Norderødialekten. I Søndenfjordsdialekten har man formerne *ogur* f. *okkur, ogum* f. *okkum, ogra* f. *okkara*, og ligeledes *tygur, tygum, tygra*. Medens man på Sandø har *vit* og *tit*, som i Strömødialekten, bruger man på Syderø og tildels også på Skuvø gf. *ogur* og *tygur* som nf. (jfr. norsk *dokker*[1] eller *dokke*) både for tot. og flt. af 1 og 2 pers.; i Strömødial. bruges hf. *tygum* som nf. i høflig tiltale til en enkelt person, hvorimod man i dette tilfælde på Norderøerne og Østerø tiltales med *tær*; men i de øvrige forholdsformer af 2 pers. bruges også her *tygum, tygara*, når man kun taler til én, eftersom *ydur* er for-

[1]) Skönt Aasen ikke har nævnt formen *dokker* som nf. i sit ypperlige værk: Det norske folkesprogs gram., tror jeg dog, i det mindste på udøerne i Bergens stift, også at have hørt *dokker* brugt som nævneform, ihvorvel det egenlig er en gf. (på norsk forekomme i gf. og hf. også formerne *dikke* og *dykke*, se § 254).

svundet af talesproget og kun findes i kvæderne (f. ex. *vil eg fyri ydrum greina....; ydur alla, Noregs menn);* ere der flere, bruges *tykkum* og *tykkara.*

Ef. af 3 pers. stedord får hyppig formerne *hansara* for *hans,* og *hennara* f. *hennar.*

B. Ejestedord.

98. Disse ere: *mín, tín, sín* og *vár;* istedenfor de øvrige, som ikke findes længer, bruges ef. af de personl. stedord; *vár* forekommer kun i höjere stil, og böjes da som et tillægsord (nf. *vár, várt*; gf. *váran, vára, várt*; hf. *várum, vári*; ef. *várs*; flt. nf. *várir, várar, vár* o. s. v.) De andre tre böjes således:

Ent.	n. mín	mín	mítt	flt.	mínir	mínar	míni
	g. mín	mína	mítt		mínar	mínar	míni
	h. mínum	míni	mínum		mínum	mínum	mínum
	e. míns	(mínar)	míns		(mína	mína	mína).

For hf. ent. i hunk. *míni* bruges ofte *mínari.*

C. Bestemmende stedord.

99. *Sá, sá (so?), tað,* den, det; den gamle nf. *sá* bruges nu ikke længer i daglig tale, skönt man meget ofte træffer på den i kvæder og gamle talemåder; istedenfor det bruger man nu, ligesom i dansk, gf. hank. *tann.* Gf. hunk. ent. og gf. hank. flt. hedder på Syderø *tá,* medens den førstnævnte form på de andre øer hedder *ta* (eller måske *tað* = intetk.), og den anden *teir* (= nf. flt. af hank., som i navneordene). Hf. ent. synes at ville gå over til *tí* for alle kön; *teim* er sjældent (man siger således: *tí manni)*; *teirri* bruges dog endnu overalt af ældre folk og i afsides bygder. Hf. flt. hedder *teim* eller *teimun.*

Ent.	n. tann, sá	tann, sá	tað	flt.	teir	tær	tey
	g. tann	tá, ta	tað		teir, tá	tær	tey
	h. teim, tí	teirri, tí	tí		teim	teim	teim
	e. tess	teirrar	tess		teirra	teirra	teirra.

100. *Hin, hitt*, hin, hint böjes således:

Ent. n.	hin	hin	hitt	flt.	hinir	hinar	hini
g.	hin	hina	hitt		hinar	hinar	hini
h.	hinum	hini	hinum		hinum	hinum	hinum
e.	hins	(hinar)	hins		(hinna	hinna	hinna).

Ved siden af hf. ent. hunk. *hini* bruges også *hinari*; på Syderøen har man også her og i de følgende stedord den rette form på *a* for gf. hank. flt. (ikke *ar* = hunkönnets); altså *hina*.

101. *Hesin, henda, hetta* (isl. *þessi, þetta*), denne, dette. Af hunkönnets nf. forekommer nu ingen anden form end *henda*, dannet af gf. hank., ligesom *tann*, hvorimod denne gf. aldrig bruges for hankönnets nf. For gf. hank. *henda* (ikke nf. hunk.) findes også *hendan*, når det står ene, eller der skal lægges eftertryk derpå; for hf. hunk. *hesi* findes ligeså ofte *hesari*.

Ent. n.	hesin	henda	hetta	flt.	hesir	hesar	hesi
g.	henda	hesa	hetta		hesar	hesar	hesi
h.	hesum	hesi	hesum		hesum	hesum	hesum.

Hesin bruges ofte i betydning af denne her (nærmest ved den talende) og modsættes da et andet stedord (der dog vel oprindelig er det samme, eller to former af det samme ord, som her have uddannet sig til to ord med forskellig betydning), nemlig *hasin, handa, hatta*, den der, den fjærnere; dette hedder da i gf. *handa, hasa, hatta*; hf. *hasum, hasi* el. *hasari, hasum*; flt. *hasir, hasar, hasi* o. s. v. Også i norske dialekter findes *denna* og *danna* (Aasens Gram. § 258) i samme betydning som *hesin* og *hasin*; *hetta* og *hatta* kan måske også jævnføres med det danske *dit og dat* (for *dette* og *datte*).

102. Andre bestemmende stedord ere: *tílíkur, slíkur*, slig, sådan; det böjes stærkt som et tillægsord. *Samur, som* (for *söm*), *samt*, den samme, har enten stærk böjning, og sættes da gerne i spidsen (f. ex. *samir eru dreingirnir*, det er de samme drenge; *som er gentan*, det er den samme pige), eller svag (*hin sami maðurin*, den

samme mand; *gentan er hin sama*; *dreingirnir eru teir somu*). *Sjálvur sjálv, sjálvt*, selv, böjes også som tillægsord.

D. Henvisende stedord.

103. Egenlige henvisende stedord mangle, men erstattes ved *íð (ið)* og *sum*, som; disse kunne ikke modtage nogen böjning, da de snarere må betragtes som bindeord.

E. Spörgende stedord.

104. *Hvat*, hvad, bruges kun i intetk.; gf. *hvat*; hf. *hví*; ef. *hvöss* (i forbindelsen: *til hvöss*, hvorfor).

Hvör, hvört, hvilken, har indskudt *j* igennem böjningen overalt foran en medlyd, endogså foran *i*; gf. hank. ent. *hvörn* lyder almindelig i udtalen som *hvönn*, men var her virkelig et *n* umiddelbart efter *ö*, måtte dette som sædvanlig gå over til *o* og udtales *hvonn* (jfr. § 4). Ved siden af *hvörji*, (isl. *hverri*) findes *hvörjari* (grunden hvorfor det på fær. ikke hedder *hverji, hverjum*, er oplyst i lydlæren § 8). På Syderø findes også formen *hvor, hvort*.

Ent.	n. hvör	hvör	hvört	flt.	hvörjir	hvörjar	hvörji
	g. hvörn	hvörja	hvört		hvörjar	hvörjar	hvörji
	h. hvörjum	hvörji	hvörjum		hvörjum	hvörjum	hvörjum
	e. hvörs	(hvörjar)	hvörs		(hvörju	hvörja	hvörja).

F. Ubestemte stedord.

105. *Sumur, sum, sumt*, nogen, böjes regelret som tillægsord, men har naturligvis, ligesom de øvrige ubestemte stedord, kun stærk böjning; dog bruger man nu almindelig i nf. og gf. flt. i intetk. *sumi* eller *summi* (dansk *somme*) for *sum*, ligesom *hini* for *hin*, *míni* for *mín* o. lign. (f. ex. *sum mjólk er skjót at ystast*, en slags mælk har större tilböjelighed til at løbe sammen end en anden; men derimod: *summi ross eru sárføtt*, somme heste ere ömfodede).

106. *Nakar* (isl. *nakvarr* eller *nokkur, nökkur*), nogen, er uregelret.

Ent. n.	nakar	nökur	nakað	flt.	nakrir	nakrar	nökur
g.	nakran	nakra	nakað		nakrar	nakrar	nökur
h.	nökrum	nakrari	nökrum		nökrum	nökrum	nökrum.

107. *Einhvör*, nogen, en eller anden, er i daglig tale blevet til *onkur* (*ei* går nemlig altid over til *o* foran *ng* og *nk*; *hv* udtales som *kv*; herved fremkommer *onkvör*, som da atter forandres til *onkur*, ligesom isl. *nakvarr* til *nokkur*, *nökkur)*; men de oprindelige former komme flere steder frem igen under böjningen (overalt hvor *hvör* har indskudt *j* efter *r*, hvilket her forhindrer *hvö* at blive udtalt som *ku*).

Ent. n.	onkur	onkur	okkurt
g.	onkun	einahvörja	okkurt
h.	einumhvörjum	einihvörji(ari)	einumhvörjum
e.	onkurs	(einarhvörjar)	onkurs.

Gf. *onkun* er sammentrukken af *einhvörn*, og intetk. *okkurt* af *eitthvört*; *onkurs* (f. ex. *onkursvegna*, på en eller anden måde) står for *einshvörs*. I flt. finder ingen sammentrækning sted, men begge ordene böjes på sædvanlig måde hvert for sig, altså *einirhvörjir*, *einarhvörjar*, *einihvörji* o. s. v.

108. Andre ubestemte stedord ere: *Mangur*, *mong*, *mangt*, mangen, der går regelret som et tillægsord. For intetk. *mangt* findes også *margt* af det tabte *margur*, hvilket dog genfindes i sammensætninger, som *margbýli*, en folkerig bygd; *marglæti*, ond lyst.

Allur, *öll*, *alt*, hel, al, böjes som *spakur* (76).

Annar, *onnur*, *annað*, den ene af to (*annar*-*annar*, den ene — den anden); dets böjning er opstillet under talordene (95).

Báðir, *báðar*, *bæði*, begge; gf. *báðar* (el. *báða*), *báðar*, *bæði*; hf. *báðum*; ef. *beggja*. Den sidstnævnte form forekommer sjælden og kun i kvæderne (se f. ex. Joh. Klemmentsens optegnelse af Jústinjalls kvæði v. 72: *sundir gekk tað góða svörð millum hans beggja handa*).

G. Nægtende stedord.

109. *Eingin* (isl. *engi*, af *ein* og den nægtende endelse *gi*, *ki*), ingen. Den første del af sammensætningen böjes ikke i dette ord, hvorimod *ei*, som sædvanligt, går over til *o* foran *ng* og *nk*, når intet *i* følger umiddelbart efter dette *ng* eller *nk*. Medens isl. *ekki* (for *eitki*) både er intetk. („intet") og biord („ikke"), har det færøiske her to former: *einki* (sto.) og *ikki* (biord).

Ent. n.	eingin	eingin	einki	flt. eingir	ongar	eingi
g.	ongan	onga	einki	ongar	ongar	eingi
h.	ongum	ongari	ongum	ongum	ongum	ongum
e.	einkis	(ongarar)	einkis	(ongara	ongara	ongara).

110. *Hvörgin* (isl. *hvorigr*), ingen af to (jfr. dansk *hverken*); den første del af sammensætningen modtager kun böjning i gf. hank. *hvörngan* (dog høres alm. også her *hvörgan*); på Syderøen forekommer stundum formen *hvorgin*, *hvorki* (eller måske rettere *hvártki*).

Ent. n.	hvörgin	hvörgin	hvörki	flt. hvörgir	hvörgar	hvörgi
g.	hvörngan	hvörga	hvörki	hvörgar	hvörgar	hvörgi
h.	hvörgum	hvörgari	hvörgum	hvörgum	hvörgum	hvörgum.

BIORD.

111. Biordene kunne ingen böjning modtage, men nogle af dem have gradforhöjelse ligesom tillægsordene, og for såvidt må de her omtales. I den höjere grad endes de på *r*, *ri* eller *ari*; i den höjeste på *st* eller *ast*; endelsen på *r* er meget sjælden på fær., f. ex. *innar*, længer inde; *uttar*, længer ude (i huset); men ved siden deraf findes formerne *innari* og *uttari* eller *ytri* i mere omfattende betydning; i höjeste grad hedde disse *innast* og *uttast* eller *ytst* (altså ureglret, da det kommer af *út*, så det skulde hedde *útast* eller *ýtst)*; *síðar*, senere, *síðst*; *fyrr*, för, *fyrst*; *leingi*, længe, *longur*, *longst* (for *leingur*, *leingst*, jfr. § 7), hvorimod *langt*, *longri*, *longst* kun bruges

om stedet. Som exempler på *ri* med omlyd kan nævnes *framm*, frem, *fremri*, *fremst*; *tunt*, tyndt, *tynri*, *tynst*; *uppi*, oppe, *evri* eller *ið evra* (§ 89), *ovari*, *efst* el. *ovast*; *seint*, sent, *seinni* (for *seinri*), har kun *seinast*. Exempler på *ari*, *ast* ere: *kvikliga*, hurtig, *kvikligari*, *kvikligast*; *herviliga*, voldsomt, *herviligari*, *herviligast*; *ofta* eller *oftum*, ofte, *oftari*, *oftast*; *víða* eller *víðum*, vide, *víðari*, *víðast*; *títt* eller *tíðum*, tidt, *tíðari*, *tíðast*; *sjaldan*, sjelden, *sjaldnari*, *sjaldnast*. De fleste tillægsord kunne i intetk. i alle tre grader bruges som biord, f. ex. *skjótt*, hurtig, *skjótari*, *skjótast*; *beint*, lige, *beinari*, *beinast*.

Nogle danne de höjere grader af andre stammer; disse ere: *gjarna*, gærne, *heldur*, *helst*; *illa*, ilde, *verri*, *verst (vest)*; *væl*, vel, *betur*, *betst*; *lítið*, lidt, *minni*, *minst*; *mikið*, *(nógv)*, meget, *meir* (el. *meiri*) *mest*.

Undertiden föjes *meir* til den höjere grad for at forstærke den, som *seinnameir* eller *seinnameiri*, senere.

ORDDANNELSEN.

112. Nye ord dannes: 1) ved at benytte rodens selvlyd eller forandre den ved aflyd, ligesom tilfældet var i de forskellige tider af de stærke gerningsord, samt ved dertil at föje endetillæg, hvilke da ere forskellige for de særskilte ordklasser og for de enkelte kön i navneordene (disse endetillæg bevirke da ofte omlyd af rodens eller den ved aflyd fremkomne stammes selvlyd); eller 2) nye ord kunne dannes ved sammensætning af to selvstændige ord. — Da det færøiske med hensyn til orddannelsen står det islandske så nær, kan det her behandles i al korthed.

113. For at finde exempler på det første tilfælde, må især henvises til de stærke gerningsord, hvor vi komme nærmest til sprogets ældste rødder, og hvor vi tydeligst

kunne se, på hvilken måde sproget ved aflyd samt endetillæg skaber en stor del af sit ordforråd, så at der af en og samme rod dannes hele rækker af ord, hvert med sin særegne betydning, der dog kan være så fjærn fra stamordets bemærkelse, at det ofte kan være vanskeligt nok at udfinde, hvilken tankeforbindelse der oprindelig har ligget til grund mellem det afledte ord og stamordet. Snart slutte disse således dannede ord sig til de stærke gerningsords selvlyd i nævneformen og nutiden, snart til aflyden i datidens ental, eller i dens flertal eller endelig til biformen. Da exempler herpå let ville frembyde sig for enhver, der kender noget til sproget, når man gennemgår de stærke gerningsord, hensættes her kun et par sådane til vejledning: *Bíta*, at bide, nut. *bítur*; hertil slutter sig tillægsordet *bítskur*, bidsk, tilböjelig til at bide; dat. ent. *beit:* deraf *beita*, få til at bide (*beita brandi*, hugge med sværd; *beita hundi*, hidse hunden, jage); *beita* (hunk.), mading til at få fisken at bide på krogen; *beiti* (intetk.), græsgang for kvæget til at bide; *beitur*, som kan bides (*albeitur hagi*, en overalt græsgroet mark); *beitskur*, bedsk, som bider på tungen; dat. flt. *bitu* og bif. *bitið*: deraf *biti* (hank.), en bid, en bjælke; *bit* (intetk.), et bid (f. ex. *bit af hundi; ríva seyð af biti*, jage fårene fra græsgangen); *bitur*, skarp, som kan bide (*bitur brandur*, skarpt sværd). *Skjóta*, at skyde: *skjótur*, hurtig, som skyder fart; — dat. ent. *skeyt: skeyt* (intetk.), et skøde, en flig af en overkjole; *skeyti* (hank.) en lap, klud (hvad der er skudt frem eller bort af noget andet); *skoyta* (omlyd af *ey* til *oy*), skyde to dele til hinanden, øge dem sammen; *skoyti* (intetk.) et stykke træ, eller tov, som föjes til et andet; — dat. flt. *skutu: skutur*, det forreste eller bageste af båden (*frammskutur*, forstavnen, hvad der skyder sig frem); *skutil*, en harpun til at skyde i hvalerne; — bif. *skotið: skot* (intetk.), et skud eller en snæver gang, man kan skyde

sig igennem. — *Fljóta*, flyde: *fljótur*, som kan flyde let, hurtig; — *fleyt*: *fleytir*, flødeskum; *floyta*, lade flyde, kaste noget på vandet; — *flutu: flytja*, føre noget (over vandet?), flytte; — *flotið: flot* (intetk.) flåd, hvad der hindrer noget fra at synke, en böje, eller flyden, det at noget flyder ovenpå (*báturin fór á flot*, båden kom ud på vandet); *floti* hank., en flåde (f. ex. *skipafloti)*; *flota*, bringe til at flyde, skyde noget ud på vandet (om tungere ting end *floyta*); *flotna*, blive flot, flyde op.

114. Mange af de stærke gerningsord ere nu uddøde af sproget, som forhen er bemærket, eller der findes kun enkelte former af dem tilbage, især tillægsformen; men ifølge aflyden i de ord, der udledes af samme rod, som det tabte gerningsord, kan man slutte sig til disses böjning i de forskellige tider. Når man således finder *boygja*, at göre krum, böje; *boygsl*, en tömme, hvormed man böjer hesten, da forudsætter dette datidsformen *beyg*, var krum (ligesom *floyta* kom af *fleyt* og *floygja*, bringe til at flyve, af *fleyg*, flöj); at dette *beyg* regelret i flt. hedder *bugu*, kan man slutte af ordet *bugur*, en krumning; tillægsformen *bogin*, krum, bruges endnu, og til den slutte sig ordene *bogi*, en bue; *bogna*, at blive krum. Da dette ord således hører til femte klasse af de stærke go., må det i nævneformen have heddet *bjúga (bjúgva)*, og i nutid *býgur*; tillægsordet *bjúgur*, krum, der findes i islandsk og i de norske dialekter, er, såvidt jeg véd, nu tabt i færøisk; det slutter sig da til nævneformen.

115. Gerningsordenes vigtigste afledsendelser ere: *a, ja, ga, ka, la, na, sa, ta*, f. ex. *lenda*, lande, (dannet af *land); kveikja*, antænde (jfr. kvæge, af *kvikur*, levende); *telja*, tælle (af *tal*), *lívga*, oplive; *stödga*, standse; *minka*, blive mindre; *hækka*, forhöje; *handla*, undersøge med hånden; *tanla*, knuse med tænderne; *vikna*, svækkes (*veikur*, svag); *kykna*, blive levende (af *kvikur* eller *kyk-*

ur); *hugsa*, tænke (af *hugur*, sind; jfr. dansk: huske); *flogsa*, föjte om (af *flog*, flugt).

116. Navneordenes afledsendelser ere:

a) for hankönnet. *i*, *ari*, *naður*, *ur*, *stur*, *il*, *ul*, *ki*, *ingi*, *ingur*, *lingur*, *si*, *dómur*, *leiki*, *skapur* o. fl. Exempler ere: *reki*, et vrag (af *reka*, at drive); *dalbúi*, en dalbo; *nevnari*, skytsskaffer (ɔ: den, som „nævner" eller udpeger, hvilke mænd i bygden skulle befordre den rejsende); *dómari*, en dommer; *hernaður*, krigstog, anfald (af *herur*, en hær); *smiður*, en smed; *runnur (ruður)*, en knude (hvad der er løbet — *runnið* — sammen); *grefstur*, gravning; *rekstur* (eller *rakstur*), drivning; *lykil*, en nøgel, (hvad der „lukker"); *biðil*, en bejler; *tongul*, en tangstilk *mjákki*, smalhed (af *mjáur*); *armingi*, ynkværdigt menneske; *útnyrðingur*, nordvestvind (af *útnorður*, nordvest); *landsynningur*, sydøstvind; *Kollfirðingur*, en fra bygden *Kollafjörður*; *kettlingur*, en kattekilling; *kræklingur*, en musling; *vansi*, nød; *sjúkdómur*, sygdom; *stuttleiki*, fornöjelse; *illskapur*, vrede; *blíðskapur*, venlighed o. s. v.

b) For hunkönnet: *a*, *ja*, *i*, *n*, *un*, *ing*, *ning*, *d*, *ð*, *t*, *eskja*, *ska*, *sla*, *asta*, *heit*, o. fl. Exempler: *væta*, fugtighed (af *vátur*); *opinekra*, brakmark (af *akur*); *ferja*, en færge (af *fara*); *gleði*, glæde (af *glaður*); *sögn*, et sagn; *tögn*, tavshed; *skipan*, ordning; *ætlan*, hensigt; *binding*, strikning; *kelling*, kærling (af *kallur*); *skrivning*, skrivning; *roynd*, forsøg; *ferð*, rejse; *tjúkt*, tykkelse; *menneskja*, menneske; *ilska*, ondskab, ond tilstand (som *sjóvarilska*, oprørt sø); *vitska*, forstand; *goymsla*, bevarelse; *tænasta*, tjeneste; *sannheit*, sandhed.

c) For intetkönnet: *i*, *indi*, *n*, *sl*, *elsi*, *loysi*, f. ex. *ómenni*, en kraftløs person (af *mann*); *frøði*, digt (af *fróður*, vis); *líkindi*, sandsynlighed; *lunnindi*, herligheder; *barn*, barn (af *bera*); *rensl*, løben; *smyrsl*, salve; *roykelsi*, røgelse; *máttloysi*, udmattelse o. fl.

117. Tillægsordenes afledsendelser ere: *ur, igur, ligur, ugur, uttur (ottur), skur, leitur, in, il, dur, tur, samur, látur*, o. s. v. Exempler: *bitur*, skarp; *førur*, duelig (af *fara, fór; óførur*, ufremkommelig); *blóðigur*, blodig; *greiniligur*, tydelig; *vitugur*, forstandig; *kollutur (kollottur)*, kullet, uden horn; *danskur*, dansk; *næskur*, nærgående; *langleitur*, med langt ansigt; *íðin*, flittig; *mikil*, stor; *dæmdur*, (som *illdæmdur*, af styg hudfarve, *dæmi*, af *dáma*, at behage); *hærdur*, håret (*ljóshærdur*, lyshåret); *frýntur* (*illfrýntur*, vredladen af udseende); *beinasamur*, tjenstvillig; *lítillátur*, nedladende.

118. Biordenes afledsendelser ere: *a (ani), i, an (ani), ur, um, is, vert*. Exempler: *illa*, ilde; *gjölla*, nöjagtig; *stuttliga*, morsomt; *ræðiligani* (thorshavnsk, ellers *ræðiliga)*, skrækkeligen; *inni*, inde; *uppi*, oppe (denne endelse på *i* bruges ved en bliven på stedet); *í áðan* (alm. udtalt *íáni*, jfr. svensk *ijåns*, i Angel *ajåns*[1]), for lidt siden; *innan*, indenfra; *undan*, bortfra; *oman (ovan)*, ovenfra, ned; *haðan (haðani)*, derfra; *niðan*, neden fra, op, (*an* ved en bevægelse fra stedet); *vestur*, mod vest; *niður*, ned (*ur*, ved en bevægelse til stedet); *stundum*, stundum; *stórum (stórun)*, storligen; *víðum*, vide omkring; *áleiðis*, til veje; *javnsíðis*, jævnsides; *uttanvert*, udenfor; *sunnanvert*, søndenfor, o. s. v.

119. Ved sammensætning kunne to ord forbindes med hinanden til ett. Dette kan ved navneordene enten ske således, at böjningen beholdes, f. ex. *mansevni*, en rask yngling; *sonarkona*, sönnekone; hvilket ofte også finder sted, når den anden del af sammensætningen er et tillægsord, f. ex. *ennisbrattur*, med höj pande; *rivjalangur*, som har lange ribbén. Eller også föjes ordene sammen uden böjning, og da sker en fuldkommen sammensmæltning af ordene, f. ex. *vinkona*, veninde; *eyglitaður*, af særegen farve ved öjet.

---

[1]) Se Hagerup: Det danske sprog i Angel, s. 32.

120. De vigtigste ord, der bruges som forstavelser ved sammensætninger, ere: *al*, *all (ál)*, *onka*, *fá*, *fjöl*, *góð*, *ill*, *marg*, *ný*, *smá*, *stór*, *ov*, *and (an)*, *eyð*, *for*, *mis*, *sam (saman)*, *sjald (sjaldan)*, *sundur*, *tor*, *van*, *ó*, *ör (er)* o. fl. Exempler; *alvitur*, alvidende; *allsveittur* (alm. *álsveittur)*, meget svedt; *onkasonur*, kær sön: *fávitska*, dumhed; *fjölmentur*, med mange mænd; *góðmenni*, et godt menneske; *illfýsi*, ondskab; *marglæti*, ond lyst; *nýlendi*, nylig opdyrket land; *nýkomin*, nys kommen; *smádrongur*, en lille dreng; *stóroygdur*, som har store öjne; *ovlítil (ollítil)*, for liden; *andstreymur*, modström; *eyðkendur*, let at kende; *formaður*, formand; *forvitin*, nysgerrig; *mismæltur*, som tog fejl i talen (*lapsus linguæ*); *missáttur*, uharmonisk, styg af udseende; *samsystkin*, helsøskende; *sjaldfingin*, vanskelig at få; *sundurhæddaður*, afskåren i lige lange stykker; *tornæmi*, vanskelighed at lære; *torførur*, slem at befare; *vanvirða*, ringeagte; *ómenni*, en dårlig karl; *örviti*, afsindighed; *ersmáur*, meget liden, o. fl.

Enkelte træk af ordföjningen.

121. Gerningsordenes lideform omskrives med *verða* og *vera* som i islandsk, f. ex. *eg verði, varð drigin*, jeg bliver, blev dragen; *eg eri, var drigin*, jeg er, var bleven draget. Hjælpeordene ere de samme som i islandsk.

I kvæderne og i fortællende stil sættes gerningsordet ofte foran grundordet uden at sætningen derfor bliver spörgende, f. ex. *ríða teir út af Fraklandi*, de ride bort fra Frankrig. Ofte mangler grundord i en sætning, f. ex. *tiga skal millum tveggja vina*, man bör tie mellem tvende venner; *ganga skal til hallar nú*, nu skulle vi gå op til borgen.

Tillægsformen på *andi* har ofte lidende betydning, f. ex. *tað er ikki teljandi*, det kan ikke tælles; *tað er ikki rógvandi um fjörðin*, det er ikke muligt at ro over fjorden; *hetta er takandi*, dette kan man stå sig ved at tage

(i Thorshavn høres undertiden formen *takandist* med samme betydning, rimeligvis ved dansk indflydelse).

122. Den bestemte form af navneordene bruges ligesom i svensk, norsk og tildels i islandsk ofte også efter det bestemte kendeord og de bestemmende stedord, f. ex. *hin stóri maðurin*, den store mand; *hesar bøkurnar*, disse bøger. Når navneordet står ubestemt, kan ligesom i dansk talordet *ein* sættes foran som ubestemt kendeord, skönt dette langt fra sker så hyppig som på dansk, f. ex. *ein bátur* (eller *bátur* alene) *kom eystan af havi*, en båd kom ind øst fra havet. Ved tidsbestemmelser bruges den bestemte form af navneordet, skönt det ubestemte kendeord går foran, f. ex. *ein dagin, eitt kvöldið*, forleden dag, aften.

123. Tillægsord, stedord og tillægsformer stå i samme tal, kön og forholdsform, som det navneord, hvortil de høre, f. ex. *góðir menn*, gode mænd; *björtum ringum*, med skinnende ringe; *rossini eru góð*, hestene ere gode; *hesar ryssurnar eru styggar*, disse hopper ere vilde. Vi have i fær. den samme egenhed som i isl., at et tillægsord eller stedord, som svarer til to navneord, af hvilke det ene er hankön, det andet hunkön, sættes i intetkön, f. ex. *pilturin og gentan fóru bæði (tvey) oman i fjöruna, annað gekk og annað rann*, drengen og pigen gik begge ned til stranden, den ene gik, den anden løb (egl. det ene, det andet).

124. Med hensyn til de enkelte forholdsformer er der intet særligt at göre opmærksom på nævne- og genstandsformen; de bruges som i isl. og andre sprog. Hensynsformen bruges for at udtrykke redskabet eller middelet, som *brá hann sínum brandi af reiði*, han svang sit sværd (huggede med sit sværd) i vrede; dog sætter man nu oftest forholdsord foran. Hf. bruges også ved den höjere grad, f. ex. *tí betur*, desto bedre. Adskillige gerningsord fordre genstandsordet i hensynsform, som *eira*, skåne; *líva*, beskærme; *hjálpa*, hjælpe; *bjarga*, redde;

fylgja, følge; *halda*, holde på; *stýra*, styre; *ráða*, råde, herske; *trúgva*, tro; *játta*, tilstå; *takka*, takke; *banna*, forbande; *klappa*, klappe; *tæna*, tjene; *mjólka*, malke; *venda*, vende; *lofta*, gribe i luften o. fl., f. ex. *eg mjólkaði öllum neytunum*, jeg malkede alle kørne; *eg loftaði knívinum*, jeg greb kniven. Også nogle tillægsord forbindes med hf., f. ex. *hann er skyldur Ólavi*, han er beslægtet med Olav; *hon er lík öllum öðrum í tí*, i det ligner hun alle andre, o. lign.

Ejeformen, såvelsom ejestedordene, sættes almindelig bag efter det styrende ord, f. ex. *dóttir Hálvdans*, Halvdans datter; *systir teirra*, deres søster; *húskallur mín*, min tjener; *faðir vár*, vor fader. I Thorshavn begynder man nu stundum at kaste ejeformen bort og sige f. ex. *dóttir Hálvdan* (jfr. status constructus i hebraisk). Enkelte steder hører man endnu gerningsordene *bíða*, *vitja* o. lign. forbundne med ef., f. ex. *bíða mín*, vænt på mig; *sjúkan vitjaði mín*, sygdommen hjemsøgte mig; ligeledes enkelte tillægsord, som *verdur*, værd; *eyðið*, bestemt af skæbnen (*verður tær tess eyðið*, falder det i din lod; gongu-Rolfs kvæði v. 36). Da ejeformerne i den bestemte form af navneordene ere så besværlige for Færingerne, omskrives de almindelig med forholdsord, f. ex. *skógvarnir hjá hesum dreingjunum slítas brátt*, disse drenges sko opslides snart.

Forholdsordene.

125. Disse kunne styre genstandsform, hensynsform eller ejeform; nogle styre også snart hf., snart gf. med forskel i betydningen.

Genstandsform alene styre: *ígjögnum*, igennem; *um*, om, omkring (i sammensætninger, som *umframt*, foruden; *framm um*, foran).

Med hensynsform alene stå: *af*, af; *at*, hos, ved; *frá*, fra; *hjá*, hos; *ímóti*, imod; *undan*, bort fra; *úr*, ud af; *ábeint*, lige over for.

Med ejeform stå: *millum (ímillum)*, mellem; *til*, til; *vegna*, på grund af, på måde; *uttan*, udenfor; *innan*, indenfor (f. ex. *uttan hallar*, udenfor hallen; *innan veggja*, inden vægge). Dog må her bemærkes, at *til* og *millum* nu ofte stå med gf., især dersom navneordet står i den bestemte form, f. ex. *til bygdina*, til bygden; *til bátin*, til båden; men *til bygdar*, *til báts; millum víkina og nesið*; mellem bugten og næsset; men *millum heims og heljar*, mellem denne og den anden verden (ɔ: i en drömmende tilstand). Ved stedsnavne og stedord stå de dog altid med ef., så man ikke kan sige: *til hana, tey, Vág*, men må sige: *til hennar, teirra, Vágs*; *millum sín, teirra millum*, o. s. v.

Genstandsform og hensynsform styre: *á*, på; *í*, i, til; *eftir*, efter, bagved; *við*, ved, med, imod; *undir*, under; *yvir*, over; *fyri*, for (med sammensætningerne: *fyri handan*, hinsides; *fyri norðan*, nordenfor o. fl.). Af *við* forekommer også formen *viður*, hvilken dog kun bruges i sammensætninger, som *viðurskifti*, forhold; *viðurgangur*, omkvæd. Med hf. stå de i almindelighed, når der skal udtrykkes en væren på stedet; med gf., en bevægelse til stedet, f. ex. *hann settist á bekkin* (genstandsf.), han satte sig ned på bænken; men *hann situr á bekkinum* (hensynsf.), han sidder på bænken; *hann fór í kotið*, han tog koften på, egl. gik ind i den; *hann er í kotinum*, han har koften på, er i den.

Forholdsordene omsættes ofte forunderlig og skilles fra det ord de styre; således forekommer meget hyppig i kvæderne: *teir halda sær at gaman* for *teir halda gaman at sær*, de holde gammen hos sig, fornöje sig.

EN LIGSTENSINDSKRIFT FRA DET 14DE AARHUNDREDE MED RIG AFVEXLING AF BOGSTAVFORMER. Ved Adjunct J. Helms i Ribe.

Esbönderup Kirke i Holbo Herred, Frederiksborg Amt, undergik ved en Hovedreparation 1842 nogle Forandringer, hvoriblandt den vigtigste var, at Hovedindgangen, som hidtil havde været igjennem et Vaabenhus i Syd, nu henlagdes i Vest under Taarnet. Ved denne Leilighed blev en gammel aflang, mod den ene Ende smalt tillöbende Ligsten flyttet fra sin tidligere Plads midt paa Kirkegulvet strax nedenfor Choret, og anvendt som Dörsten udenfor den nye Indgang[1]. Paa dette Sted er min Broder, Katechet Helms i Ringsted, for et Par Aar siden bleven opmærksom paa dens eiendommelige Indskrift og har meddelt Lic. J. F. Fenger en Tegning deraf. I Anledning af en gammel Klokkeindskrift omtaler Sidstnævnte den i Kirkehist. Samlingers 2det Bind S. 83 som et mærkeligt Exempel paa Sammenblanding af forskjellige Slags Bogstaver i en og samme Indskrift, og han angiver sammesteds dens Indhold saaledes: „hic jacet dns N. N. hujus eccle. sacerdos. o[biit] anno dni MCCCXXX (1330) VII idus octobris". Hvad Præstens Navn angaaer, tilföier F., at han paa Grund af den Usikkerhed, der opstaaer ved Sammenblandingen af de forskjellige Alphabeter, hellere vil sætte N. N. end komme frem med en Formodning, til hvilken han selv ikke ret havde nogen Tillid.

Da jeg under et Besög hos mine Forældre i afvigte Sommerferie fik Leilighed til at forny mit Bekjendtskab med denne Ligsten, som jeg i tidligere Aar kun havde

---

[1]) Ved Forsorg af Inspecteuren over de antiquariske Mindesmærker vil den dog nu være optagen herfra og bedre bevaret for Eftertiden.

skjænket en flygtig Opmærksomhed, lykkedes det mig ikke blot at udfinde Præstens Navn, men jeg blev ogsaa opmærksom paa, at F's Læsning i et Par Punkter ikke var aldeles nöiagtig. Jeg tog da et fuldstændigt og nöiagtigt Aftryk af den hele Indskrift, hvilket her meddeles formindsket til en Ottendedeel af den virkelige Störrelse.

Det bemærkes derhos, at Bogstaverne ere anbragte fordybede imellem 2 ligeledes fordybede Linier, der i en Afstand af knap 3 Tommer fra hinanden fölge Overfladens 4 Sider, og at Indskriften begynder og slutter midt over den brede Ende af Stenen. Denne bestaaer selv af en meget fast og haard, fint kornet, graa Masse, og den har en Længde af 2 Al. 10 Tom., en Brede i den ene Ende (der har ligget over Ligets Hoved) af 1 Al. 3 Tom., i den anden af 20 Tom. Tykkelsen synes at være 4 à 5 Tom. Den symmetriske Anbringelse af Indskriften i dens Helhed

saavelsom den smukke og rene Udførelse af de enkelte Bogstaver vidner baade om Smag og Dygtighed hos Stenhuggeren. Det er ogsaa herpaa alene, han har haft Leilighed til at vise sin Konst; thi hele den övrige store omsluttede Overflade er aldeles flad og bar og bærer heller ikke Spor af tidligere at have indeholdt nogen Indskrift eller billedlig Fremstilling[1].

Hvad nu *Læsningen* af Indskriften angaaer, da medförer denne, naar man först er bleven lidt fortrolig med den overraskende Sammenblanding af Bogstavformer, kun faa Vanskeligheder, hvorfor jeg ogsaa her i denne Henseende nærmest blot vil söge at belyse, hvad der ikke findes angivet i den ovenanförte Læsning. Dog maa jeg forinden gjöre den Bemærkning med Hensyn til *T*'et i „jacet", at dette Bogstav er noget beskadiget ved Stöd, saa at det er muligt, at et Par, dog kun uvæsentlige, Træk i denne meget forzirede Bogstavform ikke ere aldeles nöiagtige. Derpaa möder da Præstens Navn, om hvis Træk F. siger, at de ere tydelige nok, hvilket jeg ogsaa har befundet. Derimod har jeg ingen videre Vanskelighed fundet ved at læse det förste af ham udeladte Ord, der siger os, at Manden hed „*Mikael*". Det Eneste i dette Ord, som paa nogen Maade kunde vildlede, er den forresten i den ældre Munkeskrift ingenlunde usædvanlige Lighed, som K'et har med et R[2], og dernæst den Omstændighed, at dette Navn her er stavet med *k* istedetfor med *ch*. Men denne Formildelse af den haarde Strube-

---

[1]) Saavel i denne Henseende som med Hensyn til Indskriftens hele Anbringelse viser denne Ligsten fuldkommen Overeensstemmelse med den samtidige over Erkebiskop Carl († 1334) i Lunds Domkirke (Se Brunius. Skånes Konsthistorie S. 680 f.). — [2]) Som et enkelt Exempel kan anföres Begyndelsesbogstavet af Navnet i Kong Knud den Helliges Gildes Segl i Aalborg, se Afbildninger af det Kongelige Museum for nordiske Oldsager Nr. 411.

lyd „ch" er netop foran „*a*" ikke ualmindelig selv i middelalderlige Indskrifter i Tydskland. (Se H. Otte: Handb, d. Kirchl. Kunst-Archæologie, 3te Aufl. S, 234), og saa meget mindre paafaldende her, som den danske Udtale jo slet ikke gjör den Forskjel som Tydskerne paa disse Bogstavers Lyd. Större Vanskelighed frembyder unægtelig det næste Ord, hvilket F., som det synes, antager for at udgjöre en Del af Præstens Navn. Jeg holder mig derimod for overbevist om, at her staaer „quondam", og det ingenlunde af den Grund alene, at vi efter Analogien med vist saagodtsom alle vore Ligstensindskrifter, der ifölge denne her anvendte, i Middelalderen staaende Formel, ellers netop her vilde savne dette Ord, men ogsaa fordi de 3 Bogstaver og de 2 Afkortelsestegn, vi her have for os, tilstede og anbefale denne Læsning. Uagtet det förste Bogstav er *noget*, det andet endogsaa *meget* udslidt, er det dog temmelig utvivlsomt, at her staaer Q O A. Havde man turdet læse Q D A, vilde Sagen være afgjort, da det netop er saaledes at dette Ord sædvanlig afkortes[1]; men

---

[1]) Med Hensyn til den rette Læsning af de 2 af F. udeladte Ord er det baade ret interessant og tillige oplysende at sammenligne 2 Ord af et af vore navnkundigste middelalderlige Mindesmærker, som desværre nu er tabt. Paa den saakaldte „Messingsten", den prægtig udgraverede Messingplade, der, i Lighed med Erik Menveds og Ingeborgs i Ringsted, fordum dækkede Gravstenen over Borgermester Andreas Bundison († 1363) og Hustru i *Ribe* Domkirke, har i sin Tid Terpager (se Inscr. Ripens. p. 64 Nr. 55) læst denne sidstes Navn „Alra Oda" og tilföier i Parenthes „Allæk", under hvilket Navn hun forekommer i Necrologium Ripense (Scr. rer. Dan. V p. 554 og 559). Hertil bemærker nu Sören Abildgaard, hvis Tegning af dette Monument er stukket i Kobber i Suhms Danmarks Hist. T. XIII S. 516, med Rette, at Indskriftens Ord ere: „Alka quondam" (sc. uxor Andree B.), og Terpager — hvis Læsning af gamle Indskrifter ogsaa ved andre Leiligheder viser sig mindre paalidelig, — har da altsaa netop ladet sig skuffe af *K*'ets Lighed med et *R*, Q D A har han frem-

hvor stor Vilkaarlighed vor Indskrift end frembyder i Valget af Bogstavformer, og hvormeget det mellemste Bog-

---

deles antaget at höre med til Navnet, og saaledes faaet „Oda" istedenfor „quondam", idet han har anseet Q'et for et O. Skulde Nogen önske yderligere Bestyrkelse paa Rigtigheden af Abildgaards Læsning, da kan jeg henvise til A. Bundison selv, der i et Gavebrev, hvis Original fra Ribe Stiftskirke er gaaet over i Geheimearchivet, men hvoraf D. M. Grönlunds Afskrift endnu findes her i Stiftsarchivet, anförer sin Hustru med Navnet „Alka", som den tilsvarende latinske Form til Necrologiets „Allæk. —— Hvorledes dette Mindesmærke ved Domkirkens berygtede Restauration 1789–93 blev med Kirkeværgens Samtykke som gammelt Metal, „der ei duede noget", overladt til en Kobbersmed som et ringe Afdrag for nogle Uhrskiver er tidligere tilbörlig fremhævet (P. T. Hansen: Efterr. ang. Byen Ribe. I Saml., Skoleprogram 1831 S. 22), og her er ikke Stedet til yderligere at forfölge Vandalismens Historie i vor gamle Domkirke. Dog turde det maaske være tilladt ved denne Leilighed at tilföie et Par Bemærkninger om dennes Resultater, som næppe andetsteds ere meddelte. Af saamange Biskoppers og andre ansete Mænds Begravelser, som dels vides, dels maa forudsættes at have været her, haves fra Tiden för Reformationen kun et eneste Mindesmærke bevaret, og det endda over en Mand, der först er död efter Reformationens Indförelse hos os, nemlig over den næstsidste katholske Biskop i Ribe, Ivar Munk, † 1539. Det findes endnu paa det af Terpager angivne Sted, (Afbildn. i Ripæ Cimbr. S. 325, se ogsaa Inscr. Ripens. p. 49 Nr. 37). Om de to Kongers, Erik Emuns og Christopher I's Begravelser har jeg til hvad andetsteds er meddelt (Henvisningerne fuldstændigst hos E. C. Werlauff: de hellige tre Kongers Kapel S. 40 og 41) blot at bemærke, at nu heller ikke selve Stenen over den Sidstes Grav længere er synlig, da den ved Restaurationen 1845 blev sænket dybere og dækkes af den store Stenplade fra det gamle Alterbord, der nu betegner det kongelige Ligs Hvileplads i Midten af Choret. Iövrigt have adskillige store gamle Ligstene her i Kirken endnu som paa S. Abildgaards Tid tydelige Mærker af at have været beklædte med Metalplader ligesom Kong Christophers og A. Bundisons Sten (se Antiqvar. Annaler III, S. 16—17). — Fra Tiden efter Reformationen findes her vistnok adskillige Ligstene og Epitaphier over bekjendte Mænd, men jeg skal her ind-

stav i dette Ord end er beskadiget, troer jeg dog ikke, at man har Lov at læse det som et D. Der er for mig ytret Tvivl om Berettigelsen til at læse de 3 anförte Bogstaver, saaledes som jeg foreslaaer. Hertil maa jeg svare, at jeg rigtignok heller ikke er bleven opmærksom paa nogen anden gammel Indskrift, hvor „quondam" er givet saa-

skrænke mig til at oplyse, hvad der af denne Slags findes med Hensyn til den Mand, hvis Navn fremfor nogen Andens i dette Tidsrum har kastet en ny Glands over det gamle Ribe. Og det er da snart sagt: om *Anders Sörensen Vedel* har Domkirken nu intet andet Mindesmærke tilovers end den smukke lille, omtrent ¾ Al. höie, knap saa brede, Tavle, hvilken han selv lod opsætte over sin förste Kone Maria, Hans Svannings Datter, der döde 16½ Aar gammel 1578, da hun med sin Mand, der dengang endnu var Hofpræst, for förste Gang fra Kjöbenhavn besögte sine Forældre. (Inscr. Ripens. 30—31 og Wegener: Om A. S. Vedel, 1ste Udg. S. 104. 106.) Dog heller ikke dette er i uskadt Tilstand: Metalindfatningen er voldsomt afbrudt, lykkeligvis dog med Undtagelse af det lille Parti foroven, som endnu bevarer os Vedels og hans unge Hustrues smukke Medailloner. Derimod ere baade Gravstenen over ham selv og hans anden Hustru (se Wegener S. 254 f.), og det ham af Sönnen skjænkede Epitaphium (Wegener S. 255) forsvundne. „De Oplysninger, jeg har kunnet erholde af Folk, der have haft længere Tids Kjendskab til Kirken, gjöre det utvivlsomt, at begge Dele ere bortkomne ved dens sidste Restauration, nu for 10 Aar siden; — forunderligt nok, da der dog dengang levede Mænd i Ribe, hvem man skulde have tiltroet Villie og Evne til at værne om saadanne historiske Mindesmærker. Til Epitaphiet siges et Par ubetydelige Malerier, med Opstandelsen og en Scene af Aabenbaringen, hvilke endnu forefindes, at have henhört, derimod har dettes interessanteste Parti med Familieportraiterne udentvivl været iblandt det Meget, der ved Auktionen blev solgt som „gammelt Skramleri". Med Ligstenen er det ved denne Leilighed gaaet, som med mangfoldige andre"; thi da de maatte vige Pladsen paa det egentlige Kirkegulv for de mere akkurate Flensborgsten, blev kun endel henflyttet i de yderste Sideskibe; de övrige derimod, og det navnlig de, der vare af det bedste Materiale, bleve uden Barmhjertighed saugede istykker for at anvendes til Trappetrin og Brystværn op imod Choret og Alteret.

ledes; alligevel mener jeg ikke, at det er nödvendigt at tage sin Tilflugt til den Udvei, at her skulde være en Forvexling af Bogstaver fra Stenhuggerens Side, da man som bekjendt i Middelalderen overhovedet mindre fulgte faste Regler for slige Abbreviationer, end visse mer eller mindre almindelige Vedtægter, som snart Hensynet til Pladsen og snart mangfoldige andre Hensyn foranledigede til at opgive. Særlig Opmærksomhed fortjener det ogsaa, at man tværtimod Nutidens Sædvaner at afkorte Ord ved at udelade Vocaler, dengang fuldt saa meget brugte i saa Fald at udelade Consonanter. Nu hörer *d* vel ingenlunde til de Selvlyde, der saaledes som *m* og *n* stadig udelades (sammenlign det meget hyppige „aia" for „anima"), men paa den anden Side staaer det dog ogsaa fast, at i de Tilfælde, hvor man ikke lader sig nöie med et enkelt Bogstavs Udeladelse, men hvor man af et længere Ord kun vil beholde 2 eller 3 Bogstaver, der finder man Exempler paa hvilkesomhelst Consonanters Udeladelse. Man sammenligne saaledes „pr" for pater, „gla" for „gloria", „mia" for „misericordia" o. fl. (Se Otte k. K. Arch. S. 236); i det sidst anførte Ord findes ogsaa *d* iblandt de udeladte Bogstaver. Det er derhos ikke usandsynligt, at man er kommen til vor Afkortning af Ordet quondam netop paa samme Maade som til de angivne Abbreviationer af begge de sidstanförte Ord, nemlig ved at ville holde paa de to förste Bogstaver, hvilke med en vis Ret kunne siges at være *qo*, da *qu* næsten stadig udtrykkes blot ved et *q*. At man derimod i vort Ord ikke som i de ovenanförte har skrevet det sidste, men det næstsidste Bogstav, finder en tilstrækkelig Forklaringsgrund i, at dette var *m*, som man nödig vilde beholde, naar man udelod andre Bogstaver, og deri, at den almindeligst brugte Afkortning af quondam netop beholdt *a* som sidste Bogstav. Hvorvidt man i Middelalderen kunde gaa i vilkaarlige Ude-

ladelser, derpaa have vi blandt andre et slaaende Bevis fra dens Slutning i Indskriften paa det Epitaphium over Kong Hans's Sön Prinds Franciscus († 1511), hvilket fra den nedbrudte Graabrödre Kirke er flyttet hen i St. Knuds Kirke i Odense. (Se Marm. Dan. I, 225 og Mumme St. Knuds Kirke S. 205 f.). Man lægge her foruden til det alt anförte „gla" for „gloria" navnlig Mærke til, at „*etiam*" gives blot ved de 2 Vocaler „*ei*".

Efter hujus læser jeg ligesom F. „ecclesie", skjönt jeg troer, at det er urigtigt at angive L'et iblandt de Bogstaver, som staa paa Stenen. Udeladelsestegnet over Stregen tyder paa, at Noget er udeladt efter det andet C, og er der endogsaa slidt Noget bort fra det stærkt fordybede Punkt og de det foroven og forneden omgivende langagtige Fordybninger, saa forstaaer jeg dog ikke, hvorledes disse Træk skulde kunne höre til et *L*, og jeg troer overhovedet næppe, at det er noget Bogstav, men snarere et i Linien selv anbragt Udeladelsestegn. Man kunde her maaskee tænke paa den skraa Tværstreg, som meget hyppig bliver sat over L, naar derefter skulde udelades noget, saaledes som netop i nærværende Ord paa Helgis Mindesten i Oldnordisk Museum (Antiqv. Annaler III, S. 60—65 med Kobber). Her, paa Mikaels Sten, er tillige L'et selv faldet bort, men man har mulig ikke desto mindre, rigtignok under en anden Form, anbragt et saadant Udeladelsestegn. Dette fremsættes dog kun som en Gisning, som just ikke tilfredsstiller mig. Hvad angaaer Bogstaverne, som blive tilbage, da ere de ogsaa uden L'et fuldkommen tilstrækkelige til at betegne Ordet „ecclesie". Dette Ord skrives nemlig endnu sædvanligere blot med de 3 förste og det sidste Bogstav end ved, saaledes som paa Helgis Sten, og som F. har ment ogsaa her var Tilfældet, at beholde *l*. (Se Otte S. 236). — — Hermed ender denne Skriftlinie, uden at den har mistet andet end

det överste Punkt i et Skilletegn ved det afstödte Hjörne. Dette er derimod ikke Tilfældet med Linien paa Stenens smalle Ende, i hvis Begyndelse en halv afbrudt Figur af et Bogtav eller et Hjörneornament træder frem. Ifölge Stillingen og Delenes indbyrdes Forhold er jeg rigtignok mest tilböielig til at anse den for et Bogstav; men da jeg dog ikke bestemt kan afgjöre, hvilket Bogstav det skulde være, og ligesaalidt hvad Betydning et saadant enkelt Bogstav her skulde have, vil jeg, for ikke igjen at fremkomme med usikre og trættende Formodninger, her holde mig til den Mulighed, at det dog kun er et Ornament. Paa den næste lange Side af Stenen er Begyndelsen af Linien meget slidt; men da den dog tydeligt viser de her angivne Charakterer, er Rigtigheden af at læse „qui" foran „o[biit]" udenfor al Tvivl. Aarstal og Datum læser jeg som F. VII bör vistnok drages hen til „Idus", da der i det Tilfælde, at her stod 1337, maatte læses „Idibus". hvilket vanskeligt vilde skrives paa den Maade, som det her findes. At dette nu ogsaa er den ene rigtige Læsemaade, skal længere nede andetstedsfra blive godtgjort. I sin Helhed kommer da altsaa Indskriften til at lyde saaledes: „HIC . IACET . DNS . MIKAEL . QOA . (quondam) . HUJUS . ECC-E . (ecclesie) SACERDOS . QI . O[biit] . ANNO . DNI . MCCC . XXX . VII (septimo sc. die ante, — eller mere classisk: ante diem septimum). IDUS . OCTOBRIS . (ɔ: den 9de October).

Som alt anfört er det især den mærkværdige Sammenblanding af forskjellige Bogstavcharakterer, der gjör Indskriften paa denne Ligsten saa interessant. I denne Henseende vil jeg henvise Læserne til Bogstavformerne selv, saaledes som de findes afbildede ovenfor S. 318 og til Lic. Fengers Ord derom paa det ovenanförte Sted, hvor det hedder: „Hovedbestanddelen af Bogstaverne i denne Indskrift er dels romerske Bogstaver dels gothisk Majuskel, saaledes som

man kunde vente at finde ifölge Tidsalderens Brug. Men desforuden findes en egen Slags Svingbogstaver, som maaske skylde Stenhuggerens Lune deres Oprindelse. Da man altsaa i en saa kort Indskrift har ikke mindre end tre Alphabeter, bliver ....” Dog F. har ikke seet Stenen selv, og hans Ord ere kun anförte i Forbigaaende, saa at det ei er at undres over, at de nu kunne behöve nogen Berigtigelse og videre Udförelse. Naar det altsaa hedder, at Indskriftens Bogstaver ere tre Slags, romerske, gothisk Majuskel og nogle for denne Ligstens Forfærdiger eiendommelige Svingbogstaver, da maa dette dog ikke forstaaes anderledes, end at det vel kunde gaa an at benævne de enkelte forskjellige Bogstaver med et af disse tre Navne; derimod vilde det være en Misforstaaelse heri at se Bogstaver af tre forskjellige, afsluttede Alphabeter. Dette vil let vise sig, naar vi tage de forskjellige Former af de enkelte Bogstaver for os. *A* forekommer her f. Ex. fem Gange og paa hvert Sted med en forskjellig Form; men man opdager let, at der iblandt disse intet er, som er en nöiagtig Efterligning af det oprindelige latinske *A*. Ja nærmere beseet vil der heller næppe findes nogen Form deriblandt, der i Modsætning til de övrige saakaldte Svingbogstaver kan hævdes som dette Bogstavs oprindelige gothiske Majuskelform, hvilken jo som bekjendt var en Efterligning af det retlinede latinske *A* med en lige Tværlinie foroven. Meget mere höre de alle til Svingbogstaverne, men, vel at mærke, disse ere ikke blot Fostre af den enkelte Stenhuggers Lune, men tværtimod hele Tidsalderen eiendommelige. Her er ingen Form anvendt af dette Bogstav, uden at den jo ogsaa forekommer paa andre omtrent samtidige Mindesmærker[1]. Ikke synderlig anderledes

[1]) Paa Grund af den store Mangel paa offentliggjorte nöiagtige Tegninger af vore middelalderlige Indskrifter maa jeg her nöies med igjen at henvise til Ottes Archæologie; de S. 241 an-

vil Resultatet blive, med hvilket af Indskriftens övrige Bogstaver vi saa ville gjöre Forsöget, hvad enten vi saa ville tage *E* for os, der ligeledes forekommer 5 Gange, eller *C*, der endog haves 9 Gange, eller hvilketsomhelst af de andre, der forekomme sjældnere eller blot en enkelt Gang. En nöiagtig Betragtning vil lære, at Hovedeiendommeligheden ved denne Indskrifts mangfoldigt vexlende Bogstavformer er en saadan Forkjærlighed for Sving og krumme Linier, at her end ikke forekommer et eneste Bogstav, der alene er sammensat af rette og rene Linier og skarpe Vinkler. Hermed vil da Indskriftens Forhold til de gothiske Majuskler i deres oprindelige Former og til de latinske Uncialer allerede for en Del være givet. Af disse to Slags Bogstaver, — som to forskjellige Alphabeter kunne de vel næppe med Rette benævnes, — kunde kun saadanne optages, der ganske, eller dog næsten gan-

---

förte fire Evangelistnavne fra det 14de Aarhundrede give ogsaa her god Oplysning. — Havde vort Fædrelands mest storartede Indskrift, den, der betegner den af Gisico byggede Del af St. Knuds Kirke i Odense med Aarstallet 1301 været paa saadan Maade tilgængelig, vilde den udentvivl have leveret gode Exempler baade for dette og for de övrige Bogstavers Vedkommende, og tillige være et godt Bilag til hvad jeg lidt længere hen vil have at anföre om Eiendommeligheden ved denne Tidsalders Indskrifter i Almindelighed. Dr. Paludan-Müllers Yttringer om dens Bogstavers mange Uoverenstemmelser, Vilkaarligheder og Variationer (findes i Vedel Simonsens Bidrag til Odense Byes Hist. I, S. 5, og i Mumme: St. Knuds Kirke S. 65) gjöre dette utvivlsomt. Hvis der ikke af P. M. selv eller af Andre efter hans omhyggelige Undersögelser af denne Indskrift er taget en nöiagtig Tegning af den, maa det vistnok ansees for i höieste Grad önskeligt, at dette skeer snarest muligt, da den endogsaa i den Grad lider ved Veirligets Indvirkning, at P. M. ved sin sidste Undersögelse 1842 blot efter 3 Aars Forlöb sporede kjendelige Forandringer, og at han erklærer, at endel af den „rimeligvis om nogle Aar vil være ganske forsvunden". (Se hos Mumme S. 63, 65 og 77).

ske, bestode af krumme Linier, saaledes som for de romerske Bogstavers Vedkommende *O*, *C* og *S*. Det kan heller ikke nægtes, at nogle af disse Bogstaver i vor Indskrift have bevaret saameget af de latinskes Hovedtræk, at de ved en flygtig Betragtning tage sig ud som latinske; og at der heller intet Videre vilde være til Hinder for at betegne dem med dette Navn, naar de kun ikke som saadanne bleve fremhævede i Modsætning til et gothisk Majuskelalphabet. Dette lader sig saalidet gjöre, at det tværtimod meget mere kan godtgjöres, at *alle Indskriftens enkelte Bogstaver have Middelalderens Mærke*, og at den i sin Helhed ganske bærer netop den Tids Særkjende, hvortil dens Aarstal henviser os, saa at det overhovedet *langt mindre er den enkelte Stenhuggers end hele Tidsalderens Smag og Vilkaarlighed, den skylder sine saa rigt varierede Bogstavformer*. En kort Betragtning af de herhen hörende historiske Forhold vil imidlertid være fornöden for nærmere at begrunde og oplyse begge disse her fremsatte Paastande.

Hvad det förste Punkt angaaer, saa möder strax det Spörgsmaal: hvori bestaaer da Forskjellen, og kan der overhovedet drages nogen bestemt Grændselinie imellem den romerske og den saakaldte gothiske Majuskelskrift? At de Christne i det vestromerske Rige fra först af baade selv bibeholdt den romerske Skriftart, og at denne siden ved Missionærer og Munke udbredtes til alle de derfra omvendte Folk i Mellem- og Nord-Europa, trænger ikke til noget Bevis. Disse sögte senere, saa godt de kunde, selv at efterligne de ad denne Vei modtagne Forbilleder, hvad enten dette nu blot angik Skrifttræk eller Konsten i Almindelighed. De förste Spor til en national og selvstændig Tilegnelse og Omdannelse af de saaledes overleverede Former, findes hos Angelsaxerne i England (se Fr. Kugler: Handb. d. Kunstgesch. 2te Aufl. S. 359 f.

400 f, sammenlign. Ledetraad til nord. Oldkyndigh. S. 78). Först endeel senere spores en saadan friere Omformelse hos de andre europæiske Folk, og den træder egentlig först ret aabenbart og kraftigt frem i de mangfoldige Mindesmærker, som fremstode, efterat det med saa stor Ængstelse imödesete Aar 1000 lykkeligt var overstaaet. Nu altsaa, hen i det 11te Aarhundrede, faa Indskrifterne et saa eiendommeligt Udseende, at det ikke er uden Grund, at man under et særegent Navn, hvad enten det nu er gothisk Majuskelskrift eller ældre Munkeskrift, skjelner dem fra den tidligere ufri Efterligning af de romerske Skrifttræk. Medens Angelsachserne havde omformet mange af disses runde Former til lige og kantede, saa er det tværtimod netop et Særkjende ved denne Skriftart under dens almindeligste Fremtrædelser, at den endnu mere afrunder de oprindelige Former. Foruden dette bestaaer Hovedkjendemærket væsenligst i de lave, lidet symmetriske, helt igjennem tykke („fede") Bogstaver, der ofte ere bagvendt stillede; Abbreviationerne blive langt vilkaarligere, medens det paa den anden Side mere gaaer af Brug at skrive Bogstaverne i eller under hinanden. (Se Otte S. 239. C. F. v. Rumohr: Italienische Forschungen I, S. 258). Disse Bogstavformer ere ei lidet charakteristiske for hine Folks endnu usvækkede, men formlöse Naturkraft, og de staa i samme Forhold til de for det Meste retlinede, symmetriske og smukt proportionerede romerske Uncialbogstaver, som de hellige Mænd og Kvinder med brede Pander og tykke Maver, om hvilke de saa ofte findes som Omskrift, med Hensyn til Udförelsen staa til det classiske Hedenskabs Billedhuggerværker. Mange Bogstaver bibeholde endnu fremdeles i lang Tid meget ofte de romerske Majusklers lige Træk og skarpe Vinkler; men naar de i deres hele Udtryk alligevel fremvise de andre nævnte for denne Tid eiendommelige og ikke mindre væsentlige Kjendemærker,

saa fortjene de vistnok ligesaafuldt som de afrundede, imellem hvilke de staa indblandede, at kaldes gothiske eller Munkebogstaver. — Vende vi os da nu til vor Indskrift, saa vil det for det förste fremgaa, at de to *O*'er, det i „sacerdos" og det andet i „octobris" ere de eneste Bogstaver i den, der slet ingen *Tilsætninger* have til de oprindelige latinske Former. Men deres Omrids og hele Udtryk stemple dem ifölge det ovenfor Fremsatte alligevel ikke desto mindre som middelalderlige; i alt Fald vilde det være umuligt at godtgjöre det Modsatte. Om de to *C*'er, det förste c i ecclesie og det sidste i Aarstallet, gjælder dernæst ikke alene det Samme, men de fremvise endnu mere haandgribelige Afvigelser fra dette Bogstavs classiske Form i de to runde Punkter, hvori det enes krumme Linie ender, og i den Udböining, det andet har forneden. De forskjellige *S*'er have i endnu höiere Grad Middelalderens Præg baade i den Maade, hvorpaa de krumme Linier ere förte, og ved de tilsatte Zirater. Istedenfor altsaa at betragte disse nævnte som romerske Bogstaver, mener jeg, at man rettest betegner dem tilligemed *M*'et i Aarstallet som nogetnær de eneste i Indskriften, der, aldeles eller nogenlunde, have bevaret den ældste (11te og 12te Aarhundredes) gothiske Skrifts Træk. Alle de övrige bære, som alt tidligere anfört, ved særegne Sving, Træk og Forsiringer, den senere Tids Mærke.

Efterhaanden bleve nemlig de tidligere Bogstavformer tildels fortrængte, og det ei blot af krumme Linier, der aflöste de endnu bibeholdte lige, men ogsaa af lukkede, der kom istedenfor de aabne[1]. Denne Bestræbelse for at frigjöre sig og gaa sin egen Vei fremtræder ogsaa i den tidligere Middelalders Mindesmærker overhovedet. Dog i Förstningen viser den sig kun successiv og noget ængste-

[1]) Se saaledes Udviklingsrækken af Bogstavet *E*'s Former i Ledetraad til nord. Oldkyndighed S. 78.

lig. Men da de, der udövede Konsten, i det 13de Aarhundrede begyndte at föle, at de baade kunde og turde staa paa egne Ben og afkaste den Spændtröie, hvori det Overleveredes Autoritet hidtil for en Del havde holdt dem, og da de saaledes vare blevne istand til at lade deres Værker fuldt og levende udtale det, som stærkest bevægede Sjælene i Middelalderen, saa maatte dette dristige Omslag naturligvis ogsaa give sig tilkjende i en langt friere Behandling af Bogstavformerne. Den samme Gemyttets rige Fylde og Længsel, der i denne Tidsalders Konst med ubetvingelig Dristighed og uendelig Opfindsomhed skabte sig bestandig nye, mangfoldige og afvexlende Former, og som, fremfor Alt virksom og heldig i Bygningskonsten, i den gothiske Kirkebygning frembragte maaske det Höieste og Rigeste, det blev forundt nogen Konststræben at bringe til Udförelse, — netop den samme indre Rigdom og Fylde er det, der, om end langtfra med saa heldigt Udfald, til sine Indskrifter omdanner gamle og fremdanner nye Bogstavformer, og bruger dem alle imellem hverandre og de mest afvigende ved Siden af hinanden, ganske som vi have Exempel paa i foreliggende Tilfælde. Ja selv ikke saadanne Former, der mest nærme sig Romerbogstavernes enkelte usammensatte Træk, vrager man aldeles; men det Eiendommelige og Interessante er, at de faa deres Plads, ikke paa Grund af noget særligt Behag i den classiske Tids Renhed og Enkelthed, men tværtimod for ved Sammenstillingen med og Modsætningen til de andre yppigt uddannede Former at bringe en endnu rigere Afvexling frem for Beskuere, der ikke kunde faa Mangfoldighed nok. Dog, fæster man saa Öiet skarpere paa det, der strax kunde forekomme at være en ligefrem Overförelse af den classiske Tids Former, saa opdages snart saadanne Særegenheder, som de, der ere gjorte gjældende ovenfor i Anledning af nogle af denne Slags Bogstaver, eller man

seer, at hvad der ved Modsætningen til en tætved staaende afrundet Form paa Grund af sine egne skarpere Vinkler og mere lige Linier i förste Öieblik næsten gjorde Virkning som et latinsk Bogstav, at det ikke blot er, som saa hyppigt i Munkeskriften, forkert vendt, men at det ogsaa har lutter bugtede Linier[1]. Det er en ganske lignende Skuffelse, som naar man i en Kirke fra Middelalderen paa engang synes at have et antikt Söilehoved for sig; seer man nöiere til, vil den eiendommelige Behandling, hvilken den helt forskjellige Konstretning har givet det, nok falde i Öinene, og det vil vise sig at have et ganske andet Udtryk end de virkelig antike Söilehoveder, som endnu kunne findes i adskillige anselige Kirker fra forrige Aartusinde, hvortil de ligefrem er tagne fra antike Bygninger.

Maatte det saaledes være lykkedes at paavise, hvorledes den hele Mangfoldighed af vexlende Bogstavformer i det Hele taget finder sin tilstrækkelige Forklaring i den Tidsalders Smag og Forhold, hvortil Aarstallet her henviser os, saa skal her, hvad det Enkelte angaaer, naturligvis ogsaa gjerne indrömmes Stenhuggeren, hvad der tilkommer ham som Enkeltmand. Heller ikke maa det forstaaes, som om her paastodes, at alle Indskrifter i det 14de Aarhundrede vare udförte med saadanne forzirede og varierede Bogstaver. Dette er jo som bekjendt langt fra Tilfældet. Ikke blot fik i dets anden Halvdel Minuskelskriften Indpas, men ogsaa anvendtes Majuskelskriftens ældre simple og mindre sammensatte Former igjennem hele Middelalderen[2], hvad enten det nu var en conservativ

---

[1]) Man sammenligne det förste *N* i „Anno". — [2]) I Kirkeh. Saml. II, S. 83 siger J. F. Fenger, at han har fundet Majuskelskriften anvendt endog ved Slutningen af 15de Aarhundrede. I Christian den Andens og Frederik den Förstes Sigiller (I. Fabricius: Illustr. Danmarksh. II, S. 185 og 156) kan man se Exempler paa dens Anvendelse umiddelbart för Reformationen. Thi om det

Vedhængen ved det Gamle[1] eller Mangel paa Konstfærdighed, der ved de enkelte Leiligheder afholdt fra i denne Henseende at fölge med Tiden. Dog dette udelukker ingenlunde den Antagelse, at disse meget forsirede og afvexlende Bogstavformer var den Skrift, der ret egentlig var det 14de Aarhundredes Mindesmærker eiendommelig[2].

At nu denne Ligsten er lagt over Hr. Michaels Grav snart efter hans Död, derfor taler foruden Bogstavernes Art og Form, foruden Stenens gamle Trapezieform samt Dödsdagens Angivelse, især den Omstændighed, at en Mand i hans Stilling, og som ellers ikke vides at være historisk bekjendt, næppe i en meget senere Tid vilde have faaet et saadant Mindesmærke. Men skulde der end intetsteds ellers mældes om denne Mands Liv, saa er dog i det Mindste Efterretningen om hans Död nedskreven og naaet til os baade ved Meisel og Pen. I Codex Esromensis paa Universitetsbibliotheket findes nemlig fol. 143 b. —144 a. et Gavebrev, som er aftrykt i andet Bilag til A.

---

end er en Fölge af den gjenvakte Sands for den classiske Oldtid, at her ikke möder os kantet Minuskelskrift, som paa deres Forgængeres, saa bære dog Bogstaverne her langt mere Middelalderens end Oldtidens og den nyere Tids Præg.

[1]) En saadan var det jo, der endogsaa bragte Runernes Anvendelse igjennem hele Middelalderen ud over Reformationen og ind i den nyere Tid; se f. Ex. det Kongl. Nord. Oldskr. Selskabs Annaler 1840 S. 26 og oftere i Beretn. om Museet f. nord. Oldsager i Antiquar. Tidsskrift. — [2]) Otte S. 211. Som et andet Exempel, der bærer ganske samme Charakter, vil jeg her anföre en kort Indskrift, der staaer rundt om Midten af en Slagklokke i St. Cathrine Kirke i Ribe: Der staaer:

(Jesus † Maria †). Foruden Bogstavernes krumme Linier, Grene og Sving er her at lægge Mærke til, at de 2 *A*'er og *I*'er og de to Kors have hvert især sin særegne Form. Uagtet denne Klokke

C. A. Kjerulf: Esrom Klosters og Abbeders Historie, Kbh. 1838, S. 59, ved hvilket der, „vacante ecclesia Esbernæthorp de jure et facto *per Mortem Domini Michaelis* sacerdotis quondam rectoris ejusdem", overdrages nævnte Kloster jus patronatus til denne Kirke. Det er dateret „Anno Domini MCCC tricesimo *primo*[1] in crastino beatorum Dionysii et ejus sociorum (ɔ: d. 10de October) in castro Syoburgis". — „Ingeburgis Dei gracia Ducissa Hallandie et Samsö'," der har udstedt dette Gavebrev, er den i alle tre nordiske Rigers Historie noksom bekjendte Datter af Kong Hakon den Femte i Norge og Moder til Magnus Smæk. Efter hendes förste Gemals, Hertug Erik af Södermanlands voldsomme Död havde hun snart skjenket Knud Porse sin Gunst, og ægtede ham omsider 1327, kort efter at han var bleven Hertug til Halland og Samsö (se N. M. Petersen: Videnskabernes Selskabs hist. og philos. Afhandl. VII, CCVI). Denne er ved en Leilighed, der ikke kan bestemt angives, men som i alt Fald maa ligge mellem 1323 og 1329, (se Suhm Danm. Hist.

---

er meget gammel og rimeligvis den ældste i Ribe, er den dog den eneste af de gamle Klokker her, hvis Indskrift ikke anföres af Terpager. Saa meget mere fortjener den nu at fremdrages. — Se ogsaa Noten ovenfor S. 327 om Bogstavformerne i Gisicos Indskrift paa St. Knuds Kirke i Odense fra 1301.

[1]) Saaledes har vel nok Cod. Esrom. Aarstallet, skjönt Kjerulf paa anförte Sted kun har: „MCCC tricesimo"; thi dels citerer han selv paa to andre Steder i samme Skrift (S. 18 og 34) dette Document med Aarstallet 1331, dels tvivler jeg ikke paa, at det er det samme, Wegener sigter til i Annaler f. nord. Oldkynd. og Hist. 1851, S. 305, Note 2 med dette Aarstal, om end Foliet af ham angives lidt anderledes („143 a"). Skulde Aaret derimod virkelig være 1330, maatte Gavebrevet altsaa være udstedt Dagen efter Præstens Död, hvilket jo forresten nok lod sig tænke, da Esbönderup kun ligger en god halv Mil fra Söborg og en Fjerdingvei fra Esrom.

XII, S. 179, og Wegener i Ann. f. nord. Oldk. og Hist. 1851 S. 304) kommen i Besiddelse af Söborg. Efter hans Död i Pintseugen 1330 (Suhm XII, S. 205) er Ingeborg fremdeles vedbleven at besidde dette Slot. Foruden det ovennævnte Brev haves endnu nogle andre, som i de fölgende Aar ere af hende udstedte herfra, saaledes et fra 1334, efter Cod. Esrom. 173 a — 173 b aftrykt hos Kjerulf S. 60—61, og et andet fra 1336, der omtales af Suhm XII, S. 277.

Ved dette Document stadfæstes altsaa, hvad da i sig selv heller ikke kunde være meget tvivlsomt, Rigtigheden af at læse Dödsaaret paa Ligstenen 1330 og ikke 1337. Hvad Dateringsmaaden angaaer, findes imellem Indskriften og Gavebrevet en Uoverensstemmelse, som er ret interessant. Uagtet nemlig Hr. Michaels Död indtraf paa en Helgendag selv, der havde saa stor Anseelse, at man ellers pleiede, ligesom i Gavebrevet, at gjöre den til Udgangspunkt for Betegnelsen af de nærmest liggende Dage, saa faaer dog denne paa Ligstenen ikke Navn efter Helgenen, men efter den romerske Calender. Men en saadan Uoverensstemmelse er med Hensyn til disse to forskjellige Slags Mindesmærker paa den Tid ikke enestaaende og altsaa næppe rent tilfældig. Thi medens vore Diplomer allerede fra Slutningen af det 13de Aarhundrede hyppigt dateres efter Helgendagene, og det lidt ind i det 14de Aarhundrede endog bliver noget Sjældent her at se den romerske Calender anvendt i andre Skrivelser, end i dem fra den pavelige Stol og Kirkeforsamlingerne, saa synes Forholdet paa denne Tid at være noget anderledes med Indskrifterne. Af dem, der ere offentliggjorte, er det kun et ringe Antal af saa höi Alder, der have Datoen föiet til Aarstallet, men af disse faa have flere, og jeg troer de fleste, fra de 3 til 4 förste Aartiere af 14de Aarhun-

drede denne angivet efter den romerske Calender[1]. Man sammenligne saaledes Indskriften paa Biskop Olufs (†1320) Ligsten, forhen i St. Mariæ Capel i Roeskilde Domkirke (Ann. eccl. Dan. tom. II, S. 57—58)[2] og paa den tidligere (S. 319 i Noten) nævnte over Erkebiskop Carl i Lund, med denne paa Hr. Michaels. — Efter den Tid blev det ganske vist det Almindeligste at betegne Datoen i Indskrifterne som i Documenterne, men alligevel vedbliver hin Betegnelsesmaade som en Overlevering fra den förste christelige Tid af og til at forekomme i Indskrifter, saaledes som den bestandigt var i Brug ved Calendarier, Necrologier o. s. v. lige indtil den ved Reformationstiden og Aarhundredet derefter blev her som andetsteds saa ganske almindelig paa Grund af Kjærligheden, ikke til den christe-

[1]) Herimod lade Helgendagene paa Erik Menveds og Dronning Ingeborgs Monument i Ringsted Kirke sig næppe anföre. Thi dettes Forfærdigelse henhörer udentvivl til en maaske endogsaa ei lidet senere Tid. Se Werlauff: Antiqvar. Annaler III, S. 5. Andreas Bundisons og Allæks Mindesmærke (se S. 320 i Noten), med hvilket det har saa stor Lighed og Overeensstemmelse i hele Udförelsen (se anf. Sted S. 17), var udentvivl forfærdiget imellem 1363 og 1369; thi det förste Aarstal stod anfört som Mandens Dödsaar, Allæks var derimod ikke fuldfört; paa Pladen stod 1360, men ifölge Necrolog. Rip. i Scr. rer. Dan. V p. 559 er hun först död 1369, hvilket vistnok viser, at Monumentet var udfört för hendes Död, og at man siden har forsömt at supplere Aarstallet. — — Naar Otte, k. k. Archæologie S. 245 for Tydsklands Vedkommende angiver denne Forandring i Dateringsmaaden som foregaaet allerede ved Slutningen af det 13de Aarhundrede, da passer dette ret godt med min Antagelse, da vi jo ere saa vante til at se slige Overgange falde en Menneskealder senere i Danmark end i Tydskland. — [2]) Marm. Dan. T. I, p. 18 angiver den urigtigt som liggende i St. Birgittes Capel, vel sagtens paa Grund af en Forvexling med Oluf Mortensens († 1485) Ligsten. Hin synes, efter hvad man maa slutte af St. Friis: Roeskilde Domkirke S. 146, at være gaaet tilgrunde, da Vor Frue Kapel nedbrödes for at give Plads for Frederik den Femtes.

lige, men til den hedenske Oldtid og som en Fölge af Bestræbelsen for at skrive classisk Latin. Datoens Angivelse efter den romerske Calender paa Ligstenene over Erkebiskopperne Peter († 1355) og Jacob Gertson Grubbe († 1410) i Lunds Domkirke (Brunius: Skånes Konsthist. S. 679—80) samt over Catharina Nicolai Doth († 1470) (se Marm. Dan. I, p. 21) vil være tilstrækkelig til at vise, at dennes Anvendelse selv ikke i Middelalderens Slutning nogensinde har været ganske afbrudt.

TILLÆG.

Ved et ret mærkeligt Sammentræf havde Oldskrift-Selskabet, ganske kort för det fra mig havde modtaget Foranstaaende, ogsaa fra Hr. N. K. F. Dyrlund erholdt en Meddelelse om samme Ligstens Indskrift. Da Selskabets Secretair har haft den Godhed at tilstille mig den, er jeg derved sat istand til at tilföie dens væsentlige Indhold. Da D. paa en Reise i Sommer har seet selve Stenen[1] og læst Indskriften, er han ved senere at stöde paa Lic. Fengers Omtale af den i Kirkehist. Saml. II, S. 83, bleven foranlediget til at söge at afværge en Tegnings Offentliggjörelse, som ikke kunde være aldeles nöiagtig. Hans Læsning behöver ikke her at anföres, da den ganske nöiagtigt stemmer med den af mig angivne, uagtet han ikke har været istand til mere end at ahne det meget udslidte Bogstav *O* for „obiit", og har ment, at „qui" var givet blot ved et *Q*. Med Hensyn til Hovedvanskeligheden, nemlig Slutningen af Ordet „ecclesiæ" og den halv afbrudte Figur foran „sacerdos", kan ikke heller denne

[1]) Hr. D. har ved samme Besög i Esbönderup Kirke bemærket, at den i Kirkehist. Saml II, S. 85 omtalte lille Klokke ikke hedder „Bateline", men „Katerine", og at Ordet „sei" ikke er udtrykt ved „sy", men ved „cy". Han tilföier tillige, at den store Klokke i Smörumövre fra 1396, med latinsk Indskrift, ogsaa har Navnet „Katerine".

Meddeler give fyldestgjörende Oplysning. Hans Mening synes at være, at Ordet „ecclesiæ" er skrevet helt ud, og at det er noget af dettes sidste Bogstav, som er blevet bevaret paa Stenens smalle Ende. Hertil maa jeg bemærke, at dels Forkortelsestegnet over dette Ord, dels de to Punkter af Skilletegnet, som da vilde staa midt inde i Ordet, dels Resten af Figuren foran „sacerdos", der dog umuligt kan höre til et *E*, afgjort taler imod denne Antagelse, hvis Rigtighed ogsaa af D. selv anföres som tvivlsom.

Til Sammenligning meddeler Hr. D. i samme Skrivelse en samtidig Indskrift paa en Ligsten, ligesom Hr. Michaels, anbragt i Randen omkring den iövrigt glatte Overflade. I Pontoppidans D. Atlas II, S. 389 anföres den liggende paa Taastrup Kirkegaard, Holbeks Amt, men nu henligger den *foran Krodören(!)* i Mærlöse, hvorhen den i Mands Minde vides hidbragt fra det nævnte Sted. Indskriften, der ei er ganske nöiagtig hos Pontoppidan, lyder saaledes: „ANNO DO (domini) MCCCXXIII DIE SCI (sancti) LUCE EWANGELISTE SEPULTUS EST HIC WILLELMUS FILIUS MATHEI". Skriften er som paa Esbönderup Stenen gothisk Majuskel, men dog langt mindre konstlet.

Med Hensyn til den mærkelige Forkortelse af Ordet „quondam" paa Hr, Michaels Ligsten henviser Hr. D. endnu til dette Ords Afkortning paa en rigtignok meget senere Gravskrift, fra 1506, i Jordlöse Kirkes Chor (Holbeks Amt). Her er dette Ord givet ved qōdā, hvilket jo nok oplyser Noget, men dog ikke Hovedvanskeligheden, der netop ligger i, at paa hint Sted ogsaa *d'*ēt er udeladt. Indskriften, der er udfört med senere Munkeskrift (dansk Fractur), er forresten ikke i sin Helhed læselig, da Stenens nederste Ende tildels dækkes af Alterets Knæfald. Den er lagt over „vir nobilis Georgius Nauil", (ikke just „Naffuel", som findes hos Larsen, Holbeks Amt I, S. 211).

BESKRIFNING OM ÅTSKILLIGA I SKÅNE OCH SÖDRA HALLAND BELÄGNA FORNLEMNINGAR, HVILKA UNDER ÅREN 1853 OCH 1854 BLIFVIT UNDERSÖKTA AF NILS GUSTAF BRUZELIUS.

STENÅLDREN.

Redan i inledningen till „Svenska Fornlemningar" har jag omnämnt vissa trakter såsom särdeles rika på fornminnen af alla slag. I synnerhet är den delen af Oxie härad, som gränsar intill byarne Fuglie, Villie och Slågarp af Skytts härad, nemligen Östra- och Mellan-Grefvie byar, så att säga öfversållade med högar af rätt betydlig storlek. Man kan här inom en obetydlig omkrets räkna öfver 30 grafhögar, af hvilka de flesta äro ganska väl bibehållna, ehuru här liksom öfverallt i Skåne plogens giriga tänder börjat lemna märken efter ofta förnyade angrepp.

Vid sjelfva gränsen emellan ofvannämnde härader ligger till höger om vägen, som går från Fuglie till Åkarp, en liten hög nära intill en bondgård. Redan för mera än 30 år sedan förstördes ungefär hälften af nämnde fornlemning, hvarigenom flera större stenar blefvo synliga. Denna omständighet föranlät mig att derstädes anställa nogare undersökning.

Fornlemningens beskaffenhet är följande. I kanten af en ungefär 6—7 alnar hög kulle af grus och lera voro elfva större stenar af granit satta i en aflång krets, hvilken sträckte sig i öster och vester. Då vid pass 2 alnar jord blifvit borttagna, träffades i östra kanten ett nästan rundt, $2\frac{1}{3}$—3 alnar i diameter, $\frac{1}{2}$ aln tjockt stenblock, hvilande på tvenne flata, ungefär $1\frac{1}{2}$ aln höga, $2\frac{3}{4}$ alnar långa väggstenar, hvilka i östra kanten voro sammanbundna med en $\frac{1}{2}$ aln tjock gafvelsten.

Vestra gafveln deremot bestod endast af mindre „kampersten". Den af förutnämnde stenblock bildade kistan, som är $2\frac{1}{4}$ alnar lång, $\frac{3}{4}$ aln bred, $1\frac{1}{2}$ aln hög, innehöll sandblandad jord, förmultnade ben, ett par kolbitar samt några obetydligare flintpjeser, såsom bilor och spånor, men deremot intet spår till lerkärl eller metallredskap. På öfverliggaren voro fem fördjupningar ingnidna, fullkomligt liknande dylika på „Stendysser".

Då ifrågavarande stenblock, sedan fornlemningens första uppförande, ej synes hafva varit befriadt från den öfverliggande jorden, blir det en nödvändig följd att fördjupningarne måste härstamma från samma uråldriga folk, som uppfört sjelfva fornlemningen. Man har nemligen velat påstå, att dylika fördjupningar skulle härröra från slutet af hedendomen, samt att man i dem skulle offrat smör, talg etc. åt Ellefolket (Elfvorna), hvarföre de också på somliga trakter benämnas elfqvarnar. Då nu dylika indgnidna fördjupningar förefinnas ej endast på fristående stendysser, utan äfven på fornlemningar af detta slag, hvilka liksom ifrågavarande äro öfvertäckta af jordhögar, är det temligen tydligt, att sistnämnda antagande helt och hållet försvinner.

Medgifver man nu, att omnämnda hålor härröra från samma tid, som sjelfva fornlemningen, blir det åter en naturlig fråga: äro de endast anbragta för prydnads skull, eller hafva de blifvit för något visst ändamål utarbetade? Att det förra väl ej är förhållandet, kan man utan betänkande påstå, ty det är knappast att förmoda, att man gjort sig den mödan, att urgröpa graniten, om ej någon särskilt afsigt varit dermed förbunden. Åtskilliga gissningar härom äro derföre äfven framställda, ehuru någon bestämd visshet ej gerna kan för det närvarande erhållas, såvida ej någon särdeles lycklig omständighet gifver uppslag i detta verkligen gåtlika förhållande.

Det torde emedlertid ej vara ur vägen, att anföra ett par mer eller mindre sannolika förklaringar. En och annan fornforskare har nemligen trott, att dessa fördjupningar skulle i likhet med de små cirkelformerna i den Mexikanska tafvelskriften betyda enheter och sålunda beteckna huru många lik som voro jordade i hvarje fornlemning. Det torde derföre ej vara utan intresse, att, vid undersökningar af fornlemningar från Stenåldren, noga taga i betraktande, huruvida fördjupningarnes antal öfverensstämmer med likens. Då alla fornlemningar från stenåldren, hvilka jag haft tillfälle att undersöka, utan undantag synas hafva varit åtminstone till någon del skadade, vågar jag ej härom fälla något omdöme.

Åtskilliga fornforskare anse deremot, att stendysserna äro altare, från bronzåldren och fördjupningarne blothål, men då sednare tiders noggranna undersökningar på det tydligaste ådagalagt, att dessa fornlemningar äro grafvar från stenåldren, förfaller denna förklaring helt och hållet. Hvilken afsigten än må hafva varit, som legat till grund för dessa fördjupningars anbringande, så mycket är dock visst, att de med högst få undantag förekomma å det största antalet af stendysser i Skåne, äfvensom flera författare omnämna, att dylika förefinnas å fornlemningar från Stenåldren såväl i Danmark och Norra Tyskland som i åtskilliga andra länder.

Då man reser landsvägen, som går från herregården Bosarp till Norra Vram, färdas man genom egorna till Charlottenburg, en farm under nämnde gård. Straxt till venster om vägen ser man en större Stendyss, belägen i en liten lund af ekar, bokar och hagtornsbuskar. Fornlemningen, som är belägen på en liten kulle och af allmogen kallas „Dösekulle", faller lätt i ögonen, alldenstund den ligger midt i ett större åkerfält och är synlig från alla håll. Rundtomkring kullens fot äro 14 större granit-

stenar ställda i öster och vester, bildande en aflång krets. Inom dessa befinner sig sjelfva „dyssen", som består af ett 5½ alnar långt, 3½ alnar bredt, 7 alnar tjockt granitblock, hvilket fordom synes hafva hvilat lika mycket på hvardera af 5 stora, med flata sidan inåt ställda stenar, men som nu deremot är nedglidet i nordvestra ändan.

Å öfverliggaren äro omkring 20 runda fördjupningar, af samma slag som de vid förgående dyss omnämnde, på öfra delen ingnidna. Sjelfva kistan är öfver 4 alnar lång, 2—2½ alnar bred, samt 3 alnar hög. Ingången till densamma vetter åt nordost. Synbarligen hade man redan förut undersökt kistan, hvilken var uppfylld af jord och stenar, samt en mängd afslagna flintspånor. Här och der träffades bitar af ett med zirater prydt, större lerkärl, hvilket utan tvifvel blifvit vid någon föregående gräfning sönderslaget. Dessutom var jorden öfverallt uppblandad med ben, som genom tidens tand blifvit förvandlade till ett slags mjöl, samt åtskilliga kolbitar. I östra kanten upphittades en större rund, knacksten af quartsartad sandsten, samt 3 små, förmodligen som nålslipstenar begagnade brynstenar. Två af dem äro förfärdigade af svart lerskiffer, den tredje, som är till formen aflång, är gjord af sandsten. Vidare upphittades en liten bit bernsten, men ej det ringaste spår till metall. Man finner sålunda, att denna stendyss, i likhet med andra af mig förut beskrifna fornlemningar af detta slag, innehöll idel saker karakteristiska för den äldsta folkstammen och att den sålunda utan all motsägelse måste räknas till stenåldren.

Ett för fornforskaren särdeles märkvärdigt ställe är den så kallade Lindormabacken, en sandås i Villands härad, belägen midtemot Vidsköfle, men nära intill hafvet. Då flygsanden under hand blåser bort, uppsamlas här årligen en mängd fornsaker, bestående i mejslar, knifvar, pilspetsar, etc., men i synnerhet af en mängd så kalla-

de „Ismejslar”, hvilka utan tvifvel varit begagnade att som egg insättas i yxor af hjort och elghorn, samt större och mindre stycken af lerkärl af rödaktig eller gulgrå färg. Ej blott denna mängd af fornsaker, utan äfven öfriga förhållanden på stället synas antyda, att ur-invånarne i forntiden i stort antal varit der bosatta. Derstädes finnes nemligen ett så ovanligt gifvande ålfiske, att 1000 alnar af stranden, hvilken rymd kallas en „åldrätt”, betalas med ett ofantligt högt pris.

Utan tvifvel har detta fiske, hvilket säkerligen fordom varit ännu mera inbringande, förmått ur-invånerne, hvilkas hufvudsakliga näringsfång bestodo i jagt och fiske, att här i större antal bosätta sig. Huruvida några spår efter deras måltider derstädes ännu finnas, kan jag ej uppgifva, då mitt besök på stället var helt kort, men såvida tid och tillfälle medgifva, hoppas jag framdeles kunna vidlyftigare orda om detta i sanning högst märkvärdiga ställe.

BRONZÅLDREN.

Trakten från Helsingborg till Höganäs är, för att vara belägen i Skåne vid hafskusten, högst fattig på fornlemningar. Först då man kommit i närheten af herregården Krapperup påträffer man i större antal forngrafvar. Såväl vid sjelfva foten som på Kulla berg äro en mängd stensättningar och högar från olika perioder kringspridda. I åtskilliga hafva undersökningar af skattgräfvare blifvit anställda och diverse bronzsaker funna.

På slutningen af Kullaberget, å n:o 6 Stubbarp, midt emot Arilds fiskläge, låg en större upphöjning. Då denna ansågs vara en vanlig jordförhöjning, beslöt nuvarande egaren af stället, Öfverste P. Sjökrona, utjemna densamma, för att dymedelst utvidga trädgården. Sedan flera lass jord blifvit borttagna, påträffades en dubbel ring af störra stenar, samt inom denna en mängd sammanpackad småsten.

På ungefär samma höjd med nämnde ring och på 3 alnars afstånd från högens kant stod en med lock försedd kista, bildad af 4 flata stenar. Kistan var 1 aln lång, $\frac{3}{4}$ aln djup, samt $\frac{3}{4}$ aln i den ena ändan och $\frac{1}{2}$ aln i den andra bred. Då gafvelstenarne ej fullkomligt passade, voro stenskärfvor inkilade i öppningen. Kistan var fylld med sand, samt med öfver 2 kappar runda stenar, stora som valnötter och tydligen samlade vid hafsstranden. Derjemte uppsamlades en mängd brända ben, kol och aska. Bland denna sednare träffades äfven en liten med spiralhufvud försedd bronznål, afttecknad under pl. I fig. I. Den var alldeles genomträngd af erg, samt mycket skör, För öfrigt påträffades intet.

Ett litet stycke från ofvan beskrifne hög låg en dylik inuti skogen. Den bestod liksom den förra nederst af större stenar, samt föröfrigt af grus och småsten. På ungefär $1\frac{1}{2}$ qvarters djup påträffades en genom jordens tryck redan förut söndergången urna, innehållande ben och aska, men intet tecken till metall eller stenredskap. Urnan stod nedsatt emellan några flata stenar, förmodligen för att skyddas mot jordens tyngd. Ehuru gräfning företogs på flera ställen, kunde ej det minsta spår till fornsaker vidare påträffas.

Kuststräckningen från Kullaberg til Engelholm är på långt när ej så fattig på fornlemningar, som trakten från Helsingborg till nämnde berg, men sedan man passerat Rönne å och kommit in i Bjera härad, kan man knappast resa en fjerdings väg utan att se flera eller färre högar. I synnerhet är ännu en mängd stora grafhögar lemnade orubbade i trakten af Engeltofta.

På en stor fälad å nämnde egendom, vid norra sidan af Skelderviken midtemot fiskläget Skepparkroken ligga på några hundra stegs afstånd från hafvet en mängd grafhögar kringspridda. Dessas storlek varierar emellan 1—7 alnar i höjd, samt 20—100 alnar i omkrets. Öfverhufvud

bestå de öfverst af ett qvarter tjockt lager af jord och sand, samt sedermera af större och mindre kullerstenar, Rundtomkring foten äro större stenar ställda eller ock hafva dylika tillförne derstädes funnits, men blifvit använda till vallar, hus etc.

Då vädret medgaf det, lät jag gräfva i tvenne högar. Den ene var ungefär 3 alnar hög, samt 70 alnar i omkrets, och bestod med undantag af öfversta lagret af större och mindre kullerstenar. På vid pass $\frac{1}{2}$ alns djup anträffades en mängd kol, aska och brända ben, således sjelfva förbränningsstället, men några fornsaker af metall eller annat ämne kunde ej oaktadt nogaste undersökning upptäckas.

Den andre högen var aflång, 14 alnar i längd, 10 alnar bred, $2\frac{1}{2}$ alnar hög, samt sträckte sig i vester och öster. Tolf större stenar voro satta rundtomkring foten af densamma. Inom dessa något närmare södra sidan var en kista belägen, hvars lock utgjordes af en stor flat granitsten, $3\frac{1}{4}$ alnar i längd, $2\frac{1}{4}$ alnar i bredd, $\frac{1}{2}$ aln tjock. Sjelfva kistan var bildad af fyra flata granitstenar, hvilka lutade något inåt, hvarföre den upptill endast var 2 alnar, men nedtill $2\frac{3}{4}$ alnar lång, $\frac{3}{4}$ aln bred upptill, och 1 aln nere vid bottnen, samt $1\frac{1}{2}$ aln djup. Inuti kistan, som sträckte sig i nordost och sydvest, låg endast sand, obrända ben och ett par kolbitar, men ej några redskap.

Vid sydvestra hörnet af locket stod en lerurna på endast qvarters djup. Ehuru inga bronzredskap blifvit i kistan funna, tror jag dock, på grund af fornlemningens form, att den bör hänföras till bronzåldern. Möjligen voro sjelfva vapnen annorstädes nedlagda i högen, ehuru jag ej lyckades träffa på dem. Om urnan härstammar från samma tid, som den öfriga fornlemningen är omöjligt att afgöra, isynnerhet då man känner, att såväl under bronz- som jernåldren fattigare personer, som ej hade råd att uppföra särskilta högar för sina aflidna, plägade nedsätta

de sinas askurnor i redan förut befindtliga högar. Möjligen har urnan inneslutit askan efter någon tjenare hos den i kistan begrafne och derföre fått sin plats ej i kistan utan utom densamma.

I 5 delen s. 42 af Jahrbücher d. Vereins f. Mecklenb. Geschichte omnämnes ett fynd, som ganska mycket liknar här beskrifna, blott med undantag deraf, att utom den urna, som anträffades på kistan, äfven en annan inuti densamma upphittades.

Äfven derstädes räknas fyndet till bronsåldren på grund af fornlemningens form, ehuru inga bronzsaker blifvit funna.

Fortsätter man resan genom norra Skåne öfver Hallands ås, ser man på sjelfva åsen ännu flera högar än på slätten. Det borde i sanning förvånat oss, att i denna fordom än mera vilda och otillgängliga trakt finna en sådan mängd grafhögar, om ej erfarenheten lärt, att dessa ofta äro belägna på just sådana platser, isynnerhet om hafvet ej är för långt aflägset. Det synes nemligen som den Nordiske hedningen älskat att välja sin grafplats på höjder, på det att hans grafkulle skulle kunna ses af många och han sjelf från toppen af sin grafhög, om möjligt vore, skåda hafvet, detta älskade element, der han skurit sina rikaste lagrar och hvars brusande böljor mot stranden sjöngo hans lof. Härtill kom måhända äfven den tankan, att de voro närmare Valhall, der Vikingens fordna lif fortsattes.

Ehuru jag ej kom i tillfälle att anställa några undersökningar på sjelfva Åsen, tror jag mig dock af högarnes yttre utseende kunna döma, att de tillhöra samma tid, som sist beskrifne fornlemningar. De bestå nemligen af grus och sten, samt nederst af större kullerstenar. Äfven på andra sidan om Hallands ås träffar man dylika högar, i synnerhet i trakten af Skottorp. Bland dessa utmärker sig för sin storlek en i Flintarps by, Haslöfs socken,

Högs härad, belägen grafhög, Busse hög kallad. Redan på långt håll skiljer den sig från de omgifvande grafvarne genom sin imponerande storlek, hvilken ännu mera förhöjes genom flera derstädes växande ekar och hasselbuskar. Ehuru högen under flera års förlopp blifvit som grusbacke använd, hvarigenom också tredjedelen är borttagen, höll den likväl ännu öfver 150 alnar i omkrets, och var omkring 14 alnar hög. Alldenstund förstöringen af högen var början från sidan, hade man tillfälle se, att densamma bestod nederst af större och mindre rullstenar, samt öfverst af grus och sand.

Då jag nu fortsatte att gräfva inåt högen, påträffades ungefär 5 alnar från toppen en flat sten, hvilken snart befanns utgöra ena gafveln till en 3 alnar lång, ¾ aln bred, ½ aln hög kista. Denna bestod af 17 flata hällar, af hvilka 10 utgjorde sidoväggarne, 5 taket och 2 gaflarne. Golfvet bildades af ett sammanpackadt lager af små runda stenar och sand. På detta golf låg ett skelett utsträckt med fötterna i vester och hufvudet i öster. Craniet var väl bibehållet med undantag af nacken, hvilken genom inträngande fuktighet blifvit något skadad. Det öfriga skelettet var förmultnadt på lår- och armbenen när, kring hvilka sednare tvenne utmärkt väl arbetade armringar ännu qvarsutto. Dessa äro 9 linier breda, 1 linia tjocka, samt öppna baktill och, ehuru genomträngda af rost, ännu ganska elastiska. Prydnaderna bestå, som pl. 1 fig. 2 tilkännagifver, af 12 smala band, afskilda genom fördjupningar.

Benlemningarne hafva tydligen tillhört en medelålders mansperson af medelmåttig växt (5 fot 7—10 tum.) och af särdeles stark kroppsbyggnad. Sjelfva craniet är af kort oval form med temligen hvälfda sidor, företeende en påfallande likhet med tvenne Lappcranier, som förvaras å härvarande anatomiska museum. Dess bygnad är snarare fin än grof, nacken stupande, pannan medelmåttigt hög,

lutande bakåt, ögonbryns- och okbågerna utstående, orbitæ stora och breda, näsbenen små, alveolar-processen något framåtlutande. De lodrätta linier, som dragas från parietal knölarna mot basen träffa dennas plan 1¼ tum bakom vårtutskotten. Nacken bred. I lambdasömmen, som går högt upp på nacken, äro åtskilliga ossa wormiana; se pl. I fig. 3. För jemförelsens skull vill jag anföra några mätningar på ifrågavarande cranium och tvenne Lappcranier, det ena af en flicka från Handöls Lappmark; det andra af en Lappman.

Skallen från Bussehögen.	*Do. af Lappflicka.*	*Do. af Lappman.*
Hufvudets längd från glabella till öfversta spetsen af lambda sömmen 6 t. 5 l.	6 t. 4 l.	6 t. 5 l.
Höjden från örönöppningen till främre kanten af Sutura sagittalis 4 t. 4 l.	4 - 4 -	4 - 4½ -
Pannans bredd 3 t. 7 l.	3 - 7 -	4 - 1 -
Höjden från näsroten till öfverkäkens alveolar rand 2 t. 5 l.	2 - 3 -	2 - 4½ -
Bredden mellan tubera parietalia 6 t.	5 - 4 -	5 - 6 -
Bredden mellan okbågarne 5 t. 4 l.	5 - „ -	5 - 4 -
Cranii längd från öfverkäkens alveolarrand till spetsen af Sutura lambdoidea 8 t.	7 - 4 -	7 - 7 -
Cranii höjd (stående på bordet och hvilande på kindtänderna och processus mastoideus) 5 t. 4 l.	5 - 4 -	5 - 4 -
Ungefärliga omkretsen 21 t.	20 - „ -	20 - 7 -
Mastoidalbredd 5 t.	4 - 5 -	4 - 7 -

Jemför man ofvanstående mätningar med hvarandra, finner man lätt, att de skiljaktigheter, som förefinnas, ej äro betydligare, än att de kunna hafva sin grund i olika kön och ålder, och att alla skallarne måste tillhöra samma cranii form, nemligen brachycephali eller kortnackade hufvudskålsformen. Härmed vill jag visst icke hafva sagt, att frågavarande cranium har tillhört någon af Lappsk folk-

stam, utan endast att den bör hänföras till samma cranii form, som Lappskallarne.

Då nu ofvanbeskrifne bronzringar utan all motsägelse tillhöra den rena bronzåldren och äfven sjelfva fornlemningen har den för nämnde period karakteristiska formen, måste dess egare äfven räknas till den folkstam, som känt bruket af bronzredskap och hvilken af flera författare, bland andra af Professor S. Nilsson, ansets vara Kimbrer. Nämnde författare lemnar, pl. XVI, fig. 200 Skand. Nordens Ur-Invånare, en teckning å ett Kimbriskt cranium, funnet i Skåne. Vid första blick på detsamma finner man, att Bussehögscraniet tillhör en helt annan cranii form, än det af Nilsson aftecknade, det förra bör nemligen hänföras till Brachycephali, det sednare deremot till Dolichocephali. I förutnämnde arbete å pl. D fig. 5, 8, 10, 11 äro 4 cranier aftecknade, hvilka i hela deras form ega en förvånande öfverensstämmelse med det af mig funna craniet. Uti 2dra kapitlet nämnes derjemte, att originalerna till fig. 5, 10 äro funna i Jättestugor i Danmark tillika med stenredskap och andra stenåldren egna saker, samt att fig. 8, 11 äro Lappcranier.

Alldenstund Bussehögs craniet mycket liknar sist beskrifne cranier, och dessa samtligen äro brachycephali, men deremot det å pl. XVI fig. 200 aftecknade, med bronzsaker funna Kimbriska craniet hör till Dolichocephali, blir det en fråga, huru dessa hvarandra motsägande facta skola förenas. För min del anser jag detta förhållande naturligast kunna förklaras på följande sätt.

Till det af urinvånarne bebodda Södra Sverige anlände förmodligen från Danmark en ny folkstam, som begagnade bronz till redskap och prydnader, samt föröfrigt stod på en för sin tid hög bildningsgrad. Denna stam, till hvilken det af Professor Nilsson aftecknade craniet troligen hörer, stod utan tvifvel både i fientlig och vänskaplig för-

bindelse till det förut varande folket, hvilket väl dels besegrades dels antog den inflyttande folkstamnens bruk och högre kultur. I södra Skåne, hvilket såsom slättland mera passade för ett åkerbrukande folk, utträngdes troligen den äldsta folkstammen ganska tidigt, men i de norra trakterna af provinsen äfvensom i Halland bibehöl den sig utan tvifvel längre och hade tilfälle att så småningom tillegna sig det nya folkets större bildning. På det sättet låter det temligen naturligt förklara sig, at man finner en man af Brachycephali i en graf från bronzåldren.

Ännu ett annat sätt finnes, att förklara detta förhållande, nemligen om man antager inflyttning af tvenne olika folkstammar med samma bildning, hvilket väl ej är alldeles otänkbart eller utan exempel inom verldshistorien. Dock äro ännu alltför få cranier från bronzåldren hittills undersökta, att man skulle kunna härom yttra sig med anspråk på visshet.

Att den döde varit en högättad och bland sitt folk mäktig höfding, tyckes man kunna sluta deraf, att dess grafhög utmärker sig från de omgifvande grafvarne genom sin storlek och den omsorg, hvarmed den är uppförd. Att åter en dylik man af den äldsta folkstanmen, efter att hafva antagit det inträngande folkets bruk, kunnat bibehålla sin förra magt, bör ej förvåna oss, då vi af sagorna känna, att flera af nordens förnämsta män bland sina anor räknade Troll; hvilken benämning af flera författare på goda skäl anses hafva afseende på den äldsta folkstammen. Så t. ex. berättas Örvar Odds farmor hafva varit af Lappsk härkomst och hans farfars far Hallbjörn kallades halftroll, det vill säga hans mor var af Trollätt, äfvensom Harald Hårfagers gemål Snäfrid sägas vara af Finsk (Lappsk) ätt, flera andra exempel att förtiga.

Å hemmanet Nr. 10 Hindby, en half mil från Malmö, ligger till venster om landsvägen, som går från nämnde

stad till Klörups gästgifvaregård, en stor hög, Skäfe- eller Sjöhög kallad. Allmogen omtalar, att spökeri och „bloss" derstädes ofta varit sedda, äfven som att personer, som nattetid passerat stället, blifvit förvillade och ej kunnat finna rätta vägen. Ehuru högen redan länge varit såväl i norra som södra kanten skadad, har den likväl ännu öfver 150 alnars omkrets, samt en höjd af mera än 12 alnar. Nuvarande egaren, Consul Runnerström, som önskade iordningställa och med trän pryda ifrågavarande fornlemning, lät för att fylla den i söder varande urgröpningen, derstädes uppmura en grotta, då åtskilliga grafvar från bronzåldren under följande förhållande anträffades.

Ungefär 5 alnar från öfverytan och 10 alnar från yttre kanten påträffades af arbetarne 3 alnslånga kistor, hvars väggar bestodo af större kullersten, samt taket af flata stenflisor. Af dessa grafvar, hvilka sträckte sig i öster och vester, voro 2 skilda endast genom en vägg af uppstaplade stenar, men den tredje deremot belägen på litet afstånd från de öfriga. Ofvanpå de förstnämnda lågo tvenne stycken ekträd, omkring $\frac{3}{4}$—1 aln långa, 6—8 t. i fyrkant, af hvilka det ena var genomborradt. Inuti hvarje kista, som för öfrigt var alldeles tom, låg en liten hög af brända ben, samt bland dessa åtskilliga bronzsaker af en särdeles ljus färg och mycket väl bibehållna. I den särskildt belägna kistan påträffades ett 3 tum långt instrument (förmodl. en modell till et svärd, hvilken form understundom blifvit anträffad i grafvar från bronzåldren. Dessa miniatursvärd anses hafva blifvit nedlagda, då man ansåg det verkliga svärdet vara för dyrbart att förtäras af jorden och likväl ej ville att den döde skulle svärdslös anlända till Valhal), en sylspets, en liten skifva af $\frac{1}{8}$ tums tjocklek, 2 tums längd, 1 tums bredd.

I de tvenne sammanhängande grafvarne låg en vacker $\frac{1}{2}$ alns lång dolk, en kragknapp, en pincette, 2 sylspetsar,

samt några mindre bitar metall, hvilkas begagnande och form ej så noga kunde bestämmas. Då dessa saker blefvo till större delen sönderbrutna vid upptagandet, nedlades de åter i högen af arbetarne[1].

Då man påträffat äfvenledes vid norra sidan, men i sjelfva bottnen af högen, en mängd kullersten, som förmodades utgöra sidan af en dylik kista som de förutomnämnda, blef jag underrättad om förhållandet och erhöll tillbud, att få undersöka fornlemningen.

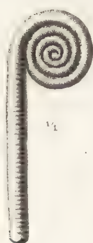
Som högens höjd gjorde det alltför kostsamt att bortgräfva jorden uppifrån, lät jag göra en hvalfformig ingröpning, då vi blefvo i tillfälle se, att tvenne rader kullerstenar till en bredd af en half aln och höjd af tre quarter voro lagda på ungefär fem quarters afstånd från hvarandra sålunda bildande väggarne till en kista, som sträckte sig i norr och söder och hvars gaflar likaledes bestodo af kullerstenar. Från den ena väggen till den andra upptäckte vi i sjelfva jorden ett omkring 1½ tum tjockt lager af formultnadt träd, förmodligen lemning efter plankor, hvilka varit lagda som lock. I denna kista, som var öfver 4 alnar lång, träffade vi till en början endast förmultnade, obrända ben, samt något så kallad Silkestång, hvarföre arbetarne, som fruktade att jorden skulle rusa ned, begärde att arbetet skulle upphöra.

Då de på min uppmaning icke desto mindre fortforo, kom äntligen en af hackorna att stöta till ett ergadt föremål, dock likväl sedan vi förut arbetat oss in öfver 1½ aln från kistans gafvel. Vid närmare undersökning befanns det utgöra spetsen af ett bronzsvärd, hvarföre vi med största försigtighet bortgräfde jorden såväl på sidorna som öfver

---

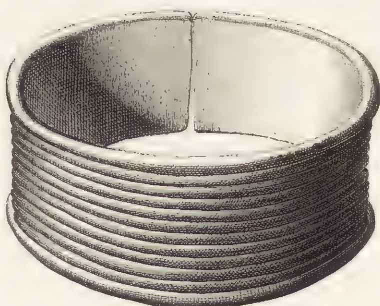
[1]) Beskrifningen om dessa fynd har jag af arbetarne sjelfva hvilka äfven voro behjelpliga vid den sednare undersökningen.

1.

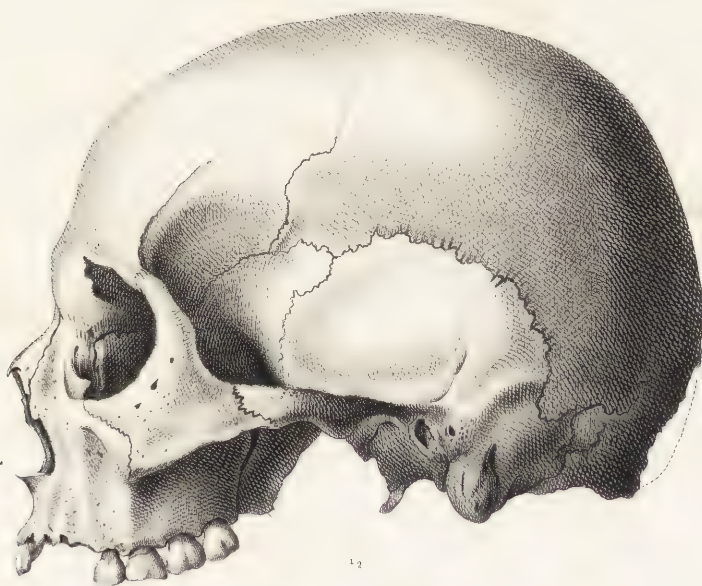
1/1

2.

2/3

3.

1/2

svärdet. Det upptäcktes då snart, att detsamma låg inlagdt i ett foderal af barkremsor, men då kistans botten bestod af kullerstenar, voro både svärd och foderal af jordens tryck söndergångna i 7 större bitar. Jemte svärdet träffades tvenne små bronzbucklor, troligen hörande till gehänget.

Nära intill svärdshandtaget upphittades sjelfva craniet af den högsatte, man det var alldeles förmultnadt med undantag af ett par bitar af hufvudskålen, samt ett stycke af öfverkäken med fyra fastsittande tänder. Dessas friskhet antydde, att den döde varit en ej särdeles gammal man.

Likets hufvud var vändt mot söder och fötterna mot norr.

Svärdets längd är 5 quarter, hvaraf klingan upptager $4\frac{1}{6}$ quarter, samt handtaget således blott 5 tum. Klingans största bredd är 2 tum. Hela svärdet är, som teckningen pl. II fig. 1, 2 äfven visar, högst väl arbetadt, samt prydt å klingan med fyra djupa streck på hvardera sidan om den 4 linier breda, midtåt gående, upphöjda randen. Handtaget är gjutet, samt troligen fyldt med en lerkärna. Ziraterna bestå af femton smala band, prydda med tvärränder. Mellan hvarje band är en fördjupning, hvari ännu en massa quarfinnes, som jag förmodar är metalltråd. Den nedra knappen är prydd med elfva, tresidiga, fördjupade figurer, samt trenne band med fina tvärränder. Den är fästad vid klingan med fyra naglar med runda hufvud. Den öfra knappen deremot är på den flata sidan försedd med åtta spiraler, i hvilkas midt en aflång knapp är anbragdt. Handtaget, ehuru stort för att tillhöra bronzåldren, har passat för en liten hand.

De små bronzbucklorna äro ungefär $1\frac{1}{2}$ tum i diameter, samt på undra sidan försedda med en liten ögla, för att dermed kunna fästas. De äro, som pl. II fig. 3 visar, prydda med djupgående cirklar och hafva stor likhet med en i Old-

skrift-Selskabets Ledetraad til nordisk Oldkyndighed p. 57 aftecknad piece, med undantag deraf, att den uppstående delen hos denna sednare är vida längre och försedd med en knapp, hvilket ej är förhållandet med här beskrifna. Huruvida nämnde bronzpiecer voro förvarade inom samma foderal, som svärdet, är omöjligt att afgöra, ehuru jag förmodar att så var förhållandet, alldenstund de påträffades helt nära handtaget.

Foderalet består af bark, (troligen af björk), hvilken tyckes vara skuren i långa remsor och virad omkring svärdet, hvilket det helt och hållet omslutit. Att det ej utgjordt skidan till svärdet, utan varit ett verkligt foderal, synes deraf, att tydliga aftryck ej blott af klingan utan äfven af sjelfva handtaget ännu igenkännas. Se pl. II fig. 4.

Då barken var af fuktighet mycket angripen och knappast tillät vidröring, beströk jag samtliga bitarne af foderalet med färnissa, hvarigenom de erhållit mera fasthet. Tjockleken af foderalet har i hög grad varierat, alldenstund den delen, som betäckt fästet, ej är fullt 3 linier tjock, men deremot andra delar nära 5 linier. Bredden synes äfven hafva varit olika och berodt på svärdets.

Efter denna korta framställning af fornlemningarnes beskaffenhet och utseende torde det ej vara ur vägen att nämna några ord om grafvarnes inbördes förhållande till hvarandra. Efter all sannolikhet har vid fornlemningens uppförande tillgått på följande sätt. Å flata marken har en kista af kullerstenar blifvit uppförd, i hvilken den döde obränd jemte sitt svärd nedlades på en bädd af tång. Såsom lock hafva plankor blifvit lagda på tvärs och deröfver kullerstenar, samt sedermera den öfriga af jord bestående högen, hvilken utan allt tvifvel är uppförd ensamt i och för detta lik, alldenstund detsamma ligger i midten och på bottnen af högen.

Huruvida de brända liken härstamma från samma tid som det obrända är svårt att afgöra; dock tror jag på grund af följande omständigheter, att de äro sednare nedlagda. Enligt arbetarnes uppgift hade nemligen samtliga bronzsakerna, som lågo jemte de brända benen en vida ljusare färg än svärdet och man har tyckt sig finna, att ju ljusare bronzen är, af desto yngre datum plär den också vara. Vidare synas de tre små kistorna förvara askan af tre personer, bland hvilka åtminstone en man varit, om man nemligen får sluta af de funna fornsakerna, bland hvilka befann sig en dolk och ett miniatursvärd, hvilka ej gerna kunna hafva tillhört ett fruntimmer. Efter min förmening är denna omständighet det mest talande skälet för den åsigten, att de öfra grafvarne äro yngre än den i bottnen befintliga. Ty i den händelse att alla fornsakerna, hvilka i de små kistorna blifvit funna, tillhört fruntimmer, hade det ej varit otroligt, att samtliga grafvarna härrört från samma tid, isynnerhet då liknande fall från andra länder kunna härför som stöd anföras.

Så t. ex. är i 5 årgången af de redan förut citerade Jahrbücher f. Mecklenb. Geschichte, s. 30—38 intagen en beskrifning om ett fynd från en grafhög vid Ruchow, Königsberg kallad, hvilket, ehuru vida betydligare, dock har mycken likhet med här beskrifna. Ungefär midt i den ganska ansenliga högen stod inom ett stenhvalf en urholkad ekstam, hvari låg ett skelett jemte ett svärd, en knif, en med spiraler försedd fibula, en nål, allt af bronz, samt en fingerring af dubbel, sammanvriden guldtråd. Tio fot längre till venster och i lika höjd med detta stenhvalf, var ett annat dylikt, men som ej inneslöt något skelett, utan endast en del illa luktande, svart jord, tydligen lemning efter likbrand. Derjemte träffades två fingerringar af guld, två vridna halsringar, två par massiva handlofsringar, två stora nålar, en krummig knif, två „Handbergen", alla

af bronz, två lerurnor. Vid fötterna af de båda andra befann sig ännu en tredje stenhop, i hvilken anträffades fyra lerurnor, innehållande brända ben af barn, samt flera cylindrar af bronztråd, förmodligen återstoden af ett halsband, en liten spiralformig fingerring, och några tunna blad af bronz. Till venster om den andra stenhopen dock något högre uppe i högen stod emellan några stenar en urna, hvilken innehöll en fingerring af guld, en dubbelknapp och ett fyrkantigt beslag till en staf eller spira, båda af bronz.

Enligt den förklaring, som Lisch häröfver lemnar, tillhörde den första grafven en krigare, den andra skulle innesluta askan efter hustrurna till nämnde man, samt den tredje lemningarne efter tvenne barn. Den fjerde grafven synes, ifall man får döma efter stafbeslaget, hafva förvarat askan efter någon gammal, men sednare begrafven man. Sålunda inneslöt denna hög inom sina gränsor en hel krigare- eller furstefamilj.

Efter min åsigt är förhållandet detsamma med Skäfehögen. Den på högens botten befintliga grafven förvarade utan tvifvel stamfadren, samt de högre upp belägna kistorna yngre medlemmar af familjen, hvilka blifvit begrafna först sedan ett nytt begrafningssätt gjort sig gällande. Hade endast fruntimmers tillhörigheter blifvit funna i de tre små kistorna, skulle jag ansett det temligen troligt, att de förvarade askan af hustrurna till den längre ner begrafne krigaren.

Af tolf högar från bronzåldren, som jag undersökt, hafva blott tvenne, nemligen ifrågavarande och Bussehög, innehållit obrända skeletter och dessa båda, manliga. Begge högarne skilja sig äfven till det yttre deri från de med brända lik, att de äro vida ansenligare. Med undantag af de i Skäfe hög belägna kistorna har jag i högar af sednare slag antingen ej träffat några fornsaker eller och blott sådana, som kunnat tillhöra fruntimmer. Öfverhufvud är

i Skåne askan af de döde oftare nedlagd i en liten stenkista än i lerurnor, emedan af tio fall blott tvenne företet det sednare förhållandet.

Skulle man våga af ofvanstående draga några resultater, blefve det följande: 1) Att i större grafhögar, der flera såväl obrända som brända lik äro nedlagda, alltid de förra ligga nederst och således äro de äldsta. 2) Att fruntimmer nästan alltid blefvo brända, men deremot i en äldre tidpunkt männer, måhända hufvudsakligen utmärkta krigare och höfdingar, nedlades obrända i en stenkista, vanligen i högens midt. Under en sednare period synes bränning af de döda vara använd för båda könen[1].

BESKRIFNING OM ETT I SKÅNE FUNNIT BRONZVAPEN, AF NILS G. BRUZELIUS.

År 1855 fanns vid torfskäring i en mosse, belägen ej särdeles långt från de bekanta stensättningarne vid Sösdala, Vestra Göinge härad, ett å pl. II fig. 5 afteckNadt bronzvapen. Detsamma är 12 tum långt, hvaraf dock den främre näbbformiga delen ensam utgör 6½ tum, den bakre pikformade ej fullt ett tum och det mellanliggande stycket återstoden, hvilken del i motsatts till de båda andra, som äro massiva, består af ett ½ linia tjäckt skal. Af detta är öfra kanten till en längd af 2¾ tum genombruten i 10 spetsar, mellan hvilka ett stycke rödaktig bronz insatt, äfven försedt med 10 spetsar, hvilka passa in i de förut nämnda. Framom dessa äro å mellanstycket 25 fina concentriska fördjupningar. På hvardera sidan är ett genom-

---

[1]) De här beskrifna fornsakerna förvaras å Riks-Museum.

brutet kors, hvilket likaledes inunder är utfyldt med den förut omnämnda röda metallen, utan tvifvel på det att färgbrytningen måtte blifva så mycket mera i ögonen fallande. På den nedåtgående, med tio concentriska fördjupningar likaledes prydda, delen, hvari skaftet warit fästadt, är på båda bredsidorna ett rundt hål, hvarigenom en nagel gått. Likaledis är å främre sidan ett rundt hål. Detta i sitt slag alldeles unica vapen har säkerligen tillhört någon anförare eller höfding, och har bland alla mig bekanta fornsaker mest likhet med de någon gång i Norra Tyskland och en gång i Holstein funna „Commandostafvar". Dylika äro beskrifna i Fredrico Francisceum sid. 115, 116, jemförda med pl. 7, 15, 23, samt sid. 208, tab. XV hos Klemm.

Då fyndorten såväl som formen ej afgifver något upplysande i och för bestämmandet af tiden, till hvilken här beskrifne vapen hörer, skulle vi i detta fall varit fullkomligt villrådiga, om vi ej haft ledning af de resultater, till hvilka nyare fornforskare, framförallt Berlin och Wocel kommit vid sina undersökningar af bronzer[1]. Dessa hafva nemlig på alldeles olika vägen kommit till det resultat, att bronzåldrens redskap och prydnader bestå af koppar och tenn, men deremot jernåldrens af koppar och zink, stundom med inblandning af bly. Det här afhandlade stridsvapnet har Professor Berlin benäget undersökt och funnit det bestå af $88\frac{2}{3}$ koppar och $11\frac{1}{3}$ tenn, men ej af bly, zink eller silfver, hvarföre det alltså måste tillhöra bronzåldren.

---

[1]) Se Annaler for Nordisk Oldkyndighed og Historie 1852, p. 249 og flg. Antiqvarisk Tidsskrift 1852—1854, p. 206 og flg.

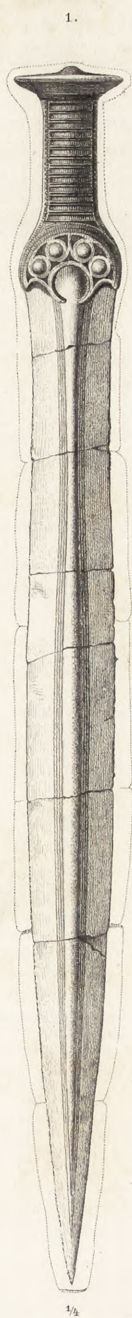
INDHOLD AF AARGANGEN 1854.

Side

UDSIGT OVER AFBILDNINGERNE.

I Texten findes indsatte:

1.

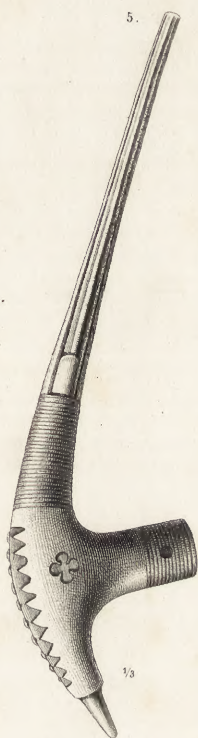
1/4

2.

1/4

5.

1/3

3.

1/2

4.

1/4

GETTY CENTER LIBRARY
3 3125 00689 9443

